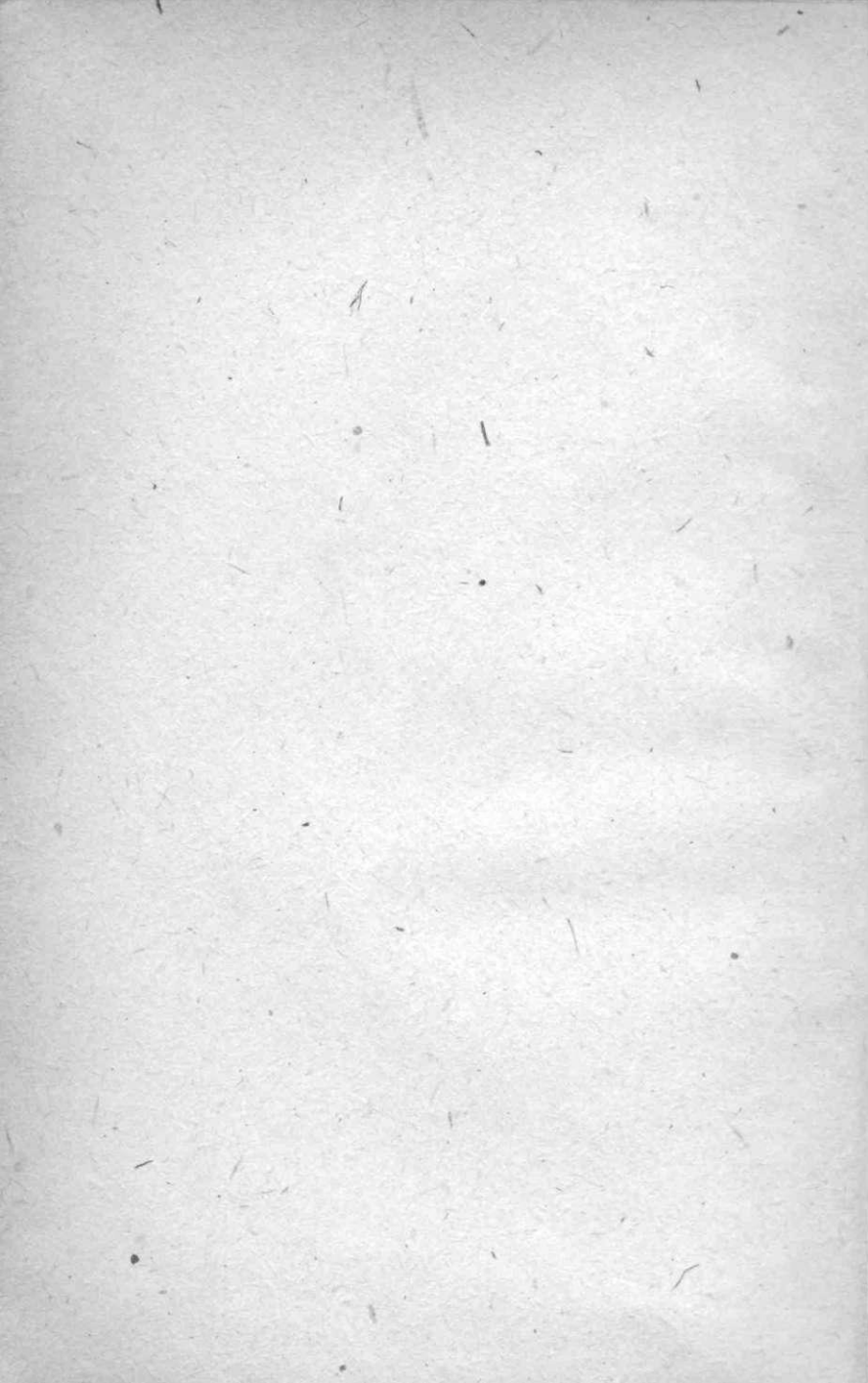

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

~~42154~~
42154

Slovenski pisatelji.

Dr. Ivan Tavčar.

III.

D^{RJA} IVANA TAVČARJA
ZBRANI SPISI

UREDIL
DR. IVAN PRIJATELJ

V LJUBLJANI 1929
IZDALA IN ZALOŽILA „TISKOVNA ZADRUGA“
(ODGOVOREN FRAN ŠARABON)

Štev. 4553.

TAVČARJEVIH
ZBRANIH SPISOV

III. ZVEZEK

OTOK IN STRUGA. TIBERIUS PANNONICUS. KUZOVCI.
VITA VITAE MEAE. JANEZ SOLNCE.

V LJUBLJANI 1929

IZDALA IN ZALOŽILA „TISKOVNA ZADRUGA“
(ODGOVOREN FRAN ŠARABON)

Natisnila „Narodna tiskarna“ v Ljubljani.
(Odgovoren Fr. Jezeršek.)

12154

Kazalo.

Urednikov uvod	VII
✓ Otok in Struga	1
✓ Tiberius Pannonicus	81
✓ Kuzovei	101
✓ Vita vitae meae	133
✓ Janez Solnce	177
Urednikove opombe	421

030018794

1111

Urednikov uvod.

Tavčarjeva beletristika, napisana na prelomu 70-ih in 80-ih let prejšnjega stoletja in zbrana v kronološkem redu v pričujočem zvezku, nosi na sebi predvsem tri vidne znake svojega postanka: jasno se razločijo v nji sledovi Levstik-Jurčičeve literarne dediščine, razvijajoči se ob otipljivih linijah istočasnega nemškega pripovedništva na krepki osnovi svojevrstne, našemu pisatelju lastne umetniške individualnosti.

„Vplivali so name Jurčičevi in Levstikovi spisi,“ je sporočil Tavčar drju. Izidorju Cankarju za njegove „Obiske“ (143). Ta vpliv Levstikovega literarnega programa in Jurčičeve pripovedne prakse se čuti osobito v Tavčarjevi izberi snovi. V romantično-realističnem prehodnem pravcu tedanjega časa je Levstik priporočal našemu leposlovju in Jurčič jemal svojim povestim snovi deloma iz domače zgodovine, deloma iz vaškega življenja našega naroda. Isto je delal tudi Tavčar ves čas svojega življenja in tudi v času moških let, ko je pisal beletrijo tega zvezka. Narodno-utilitaristične vidike sta imela pred očmi onadva in tudi njun učenec. Narod, državno-politično podjarmljen, naj pokaže v spisih svojih pisateljev svojo samobitnost, svoje markantne značaje in postave, varujoče svojo neodvisnost, svoj poseben način življenja, vse to v ta namen, da se vsaj v duševnem kraljestvu literature vzpostavi kot krepak, svoboden in samorasel lik, imajoč pravico do skromnega mesteca na solne v družbi in

kulturni tekmi drugih narodov. Zvest tej Levstik-Jurčičevi literarni tradiciji ima tudi Tavčar v pripovedništvu pričujočega zvezka pred očmi predvsem ta cilj, da čitatelju obrne pozornost na krepke značaje našega rodu, ki jih išče sedaj v pradavnini, ko so še rimske legije hodile po idiličnih, z zdravim ljudstvom naseljenih dolinicah naše zemlje („Tiberius Pannonicus“), nato v časih, ko je tuja vera silila v deželo in povzročala tragična trenja celo med rodnimi brati („Vita vitae meae“), potem v dobi, ko je kastovsko tuje plemstvo prepovedovalo močnemu našemu človeku — naj se je bil tudi sam povzpel do plemstva — da si ne sme izbrati družico po svojem srcu („Janez Solnce“), ali v poznejših letih, ko je dunajski cesar novačil med našim ljudstvom, čigar posamezni nepogljivejši sinovi so rajši kot „rokovnjači“ bežali v gore, kakor da bi nosili cesarsko suktnjo („Kuzovci“), in končno v graščaški dobi, v kateri so sredi naših slikovitih pokrajin, naseljenih po našem bednem ljudstvu, moleli v zrak stolpiče ponosni gradovi, v katerih so se odigravale vroče ter romantične tragedije srca in stanu („Otok in Struga“). Vas in grad je kot pozorišče svojega leposlovja podedoval Tavčar od Levstika in Jurčiča.

„Na univerzi sem pridno pisaril, medtem pa požiral kolikor mogoče vse literature celega sveta, kolikor se jih je dobilo v nemških prevodih,“ izpoveduje Tavčar sam v drja. Cankarja „Obiskih“ glede svojega literarnega šolanja. Pri izoblikovanju svojega pisateljskega talenta pa naš pisatelj ni bil samo v univerzitetnih letih, marveč tudi pozneje navezan skoraj izključno na istodobno prevodno, zlasti pa izvirno nemško beletristiko. Ta se je v drugi polovici XIX. stoletja razvijala od nekdanjih poromantičnih „mladonemških“ „borcev dneva“, razreševalcev nalog časa, pod vplivi George Sandove in Balzaca preko proučevalteljev strukture človeške družbe v mestih in na deželi do izrazitih slaviteljev meščanskih vrlin.

Meščanstvo stoji v tem času pri Nemcih na svojem zenitu in njegova gesla so obenem idejne parole tedanjega nemškega pripovedništva. Berthold Auerbach je v nasprotju s še jako romantičnimi „vitezi duha“ kakega Gutzkova slavil že preprosti in zdravi razum v pridobitnem meščanskem in še mnogo bolj v krepkem kmetiškem stanu. Na čelo nemških romanopiscev 60-ih in 70-ih let je stopil Friedrich Spielhagen s svojimi „problematičnimi naturami“, stremečimi iz propadajočega plemiškega v dvigajoči se meščanski stan. Nemško trgovsko in nemško meščansko delavnost je slavil Gustav Freytag v svojem, v lagodni pripovedni téhniki napisanem romanu „Soll und Haben“, zasledujoč podedovane nemške rodovne vrline nazaj v davnino prav do „pradedov“. Wilhelm Raabe je odkril grčavo drastiko značajev in tiho domačnostno lepoto svojega rodnega severnonemškega podeželja, dočim je Otto Ludwig kazal, da v malomeščanskih domovih njegove Turingije žive ljudje velikih duševnih bojov, kakor jih je dotlej poznala literatura samo iz Shakespearea. Človeške značaje velikih, zlasti ljubavnih strasti sta opisovala Theodor Storm, ljubitelj okvirne in kronikarske povesti, ter Paul Heyse, tedanji prvi nemški mojster kratkih pripovednih kosov, novel in novelet, bolj odgovarjajočih hitro živečemu pokolenju, izgubljajočemu zmisel za zamudne in zamotane, velike ter umetne oblikovne konstrukcije. Zmisel za historizem raste, tvoreč neke vrste pendant zmagujočega meščanskega stanu k plemiškim listinam propadajoče aristokracije. V rodovnih tradicijah in v pokrajinskih tleh domače grude iščejo ti nemški pripovedniki čistih npravov in običajev svojega meščanskega stanu in Nemštva sploh, izkušajoč dokazati, da so se ti npravi ohranili nedotaknjeni do najnovejših dni. Zgodovinarska pripoved izgublja zmisel za politične in vojne transakcije in se pogloblja v kulturnozgodovinski detajl, tako zlasti v Laubejevem

obsežnem romanu o tridesetletni vojni in v Hermanna Kurza romanu „Der Sonnenwirt“, v katerem se opisuje življenje razbojniškega poglavarja v okviru kulturnozgodovinsko podslikanega vaškega življenja. Iz zgodovinskih perspektiv namiguje zlasti Laube rad na sodobne razmere. Vsi ti in še drugi manjši onodobni nemški pripovedniki pa stremé k domačnosti, k vrlemu nemškemu, malce filistrskemu občutku življenja, odkrivajoč ta pristno-nemški občutek za domačnost deloma v sedanosti, še bolj pa v prošlosti v zgodovinskih paralelah. Ob isti duševni liniji se krečejo tudi pripovedni pesniki tedanje takozvane „monakovske šole“ (Geibel), h katerim se pridružuje tudi sodobni jim avstrijski epični pesnik Robert Hamerling, ta svareči opisovatelj bohotnouživaškega Neronovega Rima. — V zvezi s temi in takimi gesli tedanje nemške beletristike je literarno ustvarjal v tem času tudi naš Tavčar. V istem duševnem in umetnostnem ambientu je koncipiral figuro grofa Milana ž njega elementarno ljubavno strastjo, zraven njega pa postavil barona Konstantina ž njega demokratičnimi in zato človekoljubnimi nazori, nadalje podobo Tiberija Panonskega ž njega hrepenenjem iz gnilega razkošja cezarskega Rima v skromno, a zdravo praslovensko domačnost, in značaj svobodoljubnega sokola s poljanskih hribov, Petra Smuka, duševno tako zelo privzdignjenega nad drastično-humoristično opisani rokovnjaški drobiž njegovih pomagačev; v časovnem sozvočju z devizami takratnega evropskega, zlasti nemškega pripovedništva so se Tavčarjevi bujni fantaziji predstavili iz domače zgodovine ljudje velikih strasti: Georgius in Carolus Cosemus in ob njih grozničavi fanatični kmetiški starec Čude ter končno pogumno-lepi, vrli, iz slovenskega zdravega meščanstva v plemiški stan povzdignjeni vitez Janez Solnce, v katerem začasno od strani ohole, samovoljne stare rodovne aristokracije ponižanje trpi, naposled pa po zasluženju zmagoslávi

vztrajna meščanska krepost, pohvaljena in poveljučana od samega presvetlega cesarja.

Pod temi in takšnimi domačimi in tujimi literarnimi vplivi pa se v Tavčarju, v tem času že v moško dobo doraslemu pisatelju, črtajo že vse značilne poteze njegove lastne umetniške individualnosti: predvsem prirojeni njegov romantični razmah, izživljajoč se pri glavnih junakih v njih nadpovprečno in zato nadrealno povečanih energijah, uživajoč pri postranskih osebicah posebno ugodje v drastično-humorističnem karikiranju njih malenkostnih lastnosti. V tem svojem umetniškem nagnjenju je naš pisatelj v dokaj enoličnega življenja polnem dolenjskem gradu v domišljiji zagledal in v „blesk vabilne romantike“ zavil svojega grofa Milana Otoškega, dokazujoč na njegovem vzgledu — kakor pozneje v „Grajskem pisarju“ in v ciklu povesti „V Zali“ — svojo priljubljeno romantično tezo, da „sta strast in ženska naša večna poguba“ (str. 41). Medtem ko je prvi literarni učitelj Tavčarjev, Josip Jurčič, gledal na našo podeželsko gospódo skoraj realistično kot na nekake boljše kmete (III. zv. str. XXI.), je njegov mnogo bolj romantični učenec obžaril svoje priljubljene „kontese“ — ki jih je vprav on uvedel v našo lepo knjigo — s sijem nežnega ljubavnega čuvstvovanja, prikazavši aristokratski drobiž (goste na Otoku z oficirčkom Egonom vred) v satirično-karikirani osvetljavi. Svoji romantični nostalgiji po enostavnem pa svobodnem življenju v naročju deviške prirode („Cvetje v jeseni“) je dal duška že v Tiberiju Panonskem — tukaj v zvezi z istotako romantičnim poveličevanjem preproste domačnosti — kakor tudi v idealiziranem Kuzovcu Petru Smuku, proti kateremu tvori njegova rokovnjaška družba romantično-drastičen kontrast. Ne tolikanj iz splošnega literarnega ozračja, kolikor bolj iz naše preporodne romantike, katere sin je bil Tavčar, mu je dehnilo v pero ono domoljubje, ki se instinktivno-temno budi v srcu

Karlu Kosmu (str. 151), dočim je prikazana žoldna vojaščina freisinškega škofa z ono pristno Tavčarjevo romantično drastiko, kakor v „Janezu Solncu“ turjaški kastelan, pijansko in pretepaško kumpanstvo Jurija Ljudevita in rokovnjaški pomagачi silnega Kljukca, skozi stoletja straščega po ljudskem ustnem sporočilu. Med kontrasti uživa romantik, nihajoč od višin lepotnega duba v nižave gmote. Živopisnost in barvitost je njegov element. Tavčar-romantik ima svoje veliko ugodje, ko slika virtuozno-lehkotni dvoboj, ki ga bije z objestno kranjsko plemičadjo Janez Solnce, „vitez z vrtnico“, darom nežne „preljube gospe Ane Rozine“. Tavčar-romantik uživa, ko opisuje pestre ceremonijalne nastope košatečega se kranjskega plemstva in visokega duhovništva; on uživa, ko našteva po dostojanstvenih časteh razvrščeni „bleščeči izprevod“ cesarjevega opremstva (str. 309), zraven pa si ne more kaj, da bi ne omenil s sočutjem trpina kmetiča, oddaleč zročega ta izprevod (str. 301), in z ironijo meščančka, delajočega štafažo visoki gospodi (str. 317). Tavčar je romantično-vizuelni umetnik, kateremu se pri vsej njegovi zaverovanosti v dekorativni pomp nekdanje stanovske slave krožijo ustnice v ironičen nasmešek, ovajajoč njegovo idejno naturo, ki je demokratična. Njemu, ki je vedno hrepnel v naročje kmetiške prirode, iz katere je bil izšel, silno laska, ko se more postaviti s pripovedjo, da je bil neki Kosem — plemič, čeprav v „lisasti“ španski opravi, „na premnogih mestih z belo nitjo zakrpani“ (str. 141). Kdor je pokojnega Tavčarja poznal, ta vé, da se je on rad šalil iz stvari in ljudi, ki jih je ljubil. To je bila njegova romantična ironija . . . Pa tudi dikcija vse beletristike, natisnjene v pričujočem zvezku, je bujna, svečana in govorniško privzdignjena nad vsakdanjo govorico. Toliko klicajev; kolikor jih izkazuje „Janez Solnce“ v prvotisku, ni uporabil v pripovednem spisu enakega obsega noben naš pisatelj.

Po svojem postanku najstarejšega datuma izmed vsega v tem zvezku obseženega leposlovja je noveleta „Otok in Struga“, ki jo je koncipiral pisatelj še v času, ko je kot visokošolec zahajal na počitnice k svojemu stricu Antonu Tavčarju, župniku na dolenski Raki. „Tja sem zahajal kot ‚farovski študent‘, celo gimnazijo in vsa leta, ko sem se učil na univerzi. Posebno zanimiv je bil čas, ko je bil kaplan pri mojem stricu pokojni župnik Žgur. Pri mizi smo se neprestano pričkali: Jaz sem bil Mladoslavenc, onadva sta bila Staroslavenci . . . Vzlic temu pa eden brez drugega živeti nismo mogli . . . Takrat je pisal Žgur ‚Šmarnice‘, in smelo trdim, da sem polovico teh ‚Šmarnic‘ spisal jaz, dasi sem v ravno tisti dobi pisal svojo povest ‚Otok in Struga‘, katera edina je bila spisana na krasni Raki. En čas sem pisal ‚Strugo‘, en čas ‚Šmarnice‘ . . .“ (Obiski, str. 147.) V noveleti „Otok in Struga“ se nam kaže Tavčar kot sin prelomne literarne dobe, ki se še ne more posloviti od konvencionalne romantike — operirajoče s starimi gradovi, s požirajočo ljubavno strastjo, z blaznimi kontesami, iščočimi po vzorcu Ofelije smrt v vodi, in z groficami razočaranih čuvstev, izlivajočih se v pismih — pa se ipak že približuje k začetnemu realizmu, obsojajočemu stanovske predsodke (str. 34) in proslavljajočemu meščansko delavnost, ideja, katere zastopnik je tu baron Konstantin in h kateri se izpreobrne končno tudi prej tako aristokratsko ošabna kontesa Serafina. In v delež jima pisatelj dodeli tiho zakonsko srečo.

Povestica „Tiberius Pannonicus“ je za Tavčarja, čigar ostale povesti se odigravajo vse na domačih tleh, izjemen poizkus, vreči enkrat svoj romantične opojnosti željni pogled na razkošja ter barvitosti polno življenje Neronovega Rima — še v poznih moških letih je pisatelj z naslado prebiral Sienkiewiczov roman „Quo vadis?“ — in ga potem naravnati v pradavnino ne samo svoje

slovenske domovine, marveč tudi svoje rodne dolinice, v katero se je tako rada zamikala njegova romantična fantazija. „Fani, ali si moreš predstaviti, kako je bilo v davnih časih pod Blegašem?“ je dejal pogosto svoji mladi ženici in ji nato začel slikati deviško prirodo svoje poljanske doline v starodavnih časih na podoben način, kakor to dela Tiberij svoji Evlaliji (str. 89). Kakor je obdelana vsa snov romantično, tako je ideja, ležeča na dnu te skice in govoreča o tem, kako se je zdrav sin prirode odvrnil od gnilega bleska ter se z ljubljeno devojko, prešinjeno od starokrščanskega človekoljubnega evangelija, zatekel v mirno, preprosto, delavno življenje, naravnost načelna teza začetnega realizma.

Tudi v „Kuzovcih“ je Peter Smuk, proslavljajoč sokoljo prostost (str. 126) in vasujoč s tihimi, medenimi klici pod oknom Županove Lenke, katera sicer cele noči prejoka po njem, pa si na njegove klice tišči ušesa in se skriva pod odejo, postava konvencionalne romantike, dočim so ostali „Kuzovci“ s krčmarjem Premetavcem in starim Kosmom že žanristika vaške povesti, predhodnice realizma.

V „zgodovinski podobi“ „Vita vitae meae“ poseza naš pisatelj prvič — kakor je to delal rad in še večkrat pozneje — po snovi iz zgodovine verskih bojev slovenske reformacije, pokreta, ki je bil do najvišjih mer razpalil strasti našega človeka. Rišoč fanatike obojnih verskih prepričanj, oba brata Kosma in starega Čudeta, se izživlja pisatelj docela v duhu romantike, ki je ljubila izjemne in nad vsakdanjost povečane značaje velikih strasti. K dekorativnemu zmyslu romantike spada tudi opis pompozne lovske ekspedicije visokega duhovništva in plemstva z vsemi srednjeveškimi atributi, s sokoličarji, vitezi v železju „z vihrajočimi peresi ob čeladah“ itd. Pod to našopirjeno očesno pašo šablonske romantike pa se diskretno oglašča tihi spodnji ton intimnega, našemu pisatelju tako

lastnega družinskega čuvstva: kako nese brat ranjenega drugovernega brata proti domači hiši, preživljajoč težke duševne boje (str. 156 — 157), kako se mu srce trga ob pogledu na domačo družinico, zbrano pri večerni molitvi, izobčujočo njega odpadnika, kako se starec Čude z lažjo maščuje nad mladeničem, ki mu je preveril hčer — sami odmevi bolešno prizadetega rodbinskega čuvstva, ki ga je tako visoko cenil meščanski realizem.

Z ideologijo meščansko-demokratskega realizma je prepojena tudi obširna, v glavni fabuli skoraj pretesno na Jurčičevo „Hčer mestnega sodnika“ se naslanjajoča novela „Janez Solnce“, ki pa je v ostalem še vsa romantična tako v osebah (zlasti v močno idealiziranem vitezu Solncu), kakor v dekorativni opisnosti ceremonijalnih nastopov plemstva in v drastiki roparskega življenja. A tudi v tej noveli očituje pisatelj osobito v kulturno-zgodovinskih detajlih (v nastopu prvih dveh kranjskih zgodovinarjev Schönlebna in Valvasorja, študentov v gostilni pri Plavcu, Kljukca in njegove tovarišije, kastelana Ručigaja na Turjaku) in v namigovanjih na sodobne čase (str. 250, 263 in 302) dejstvo, da si je bila njegova pretežno romantična Muza prisvojila že tudi nekatera gesla istodobnega začetnega realizma.

I.

Otok in Struga.

Noveleta.

nebo, imaš občutje, kakor da bi bil v kraju, ki sta ga ravnokar s svojo grozo prepluli smrt in lakota!

S širnega polja se omenjena reka končno zavije v ozko dolino. Tam pa je krajina prijetnejša. Črni gozdovi se razprostirajo na obeh bregovih do visokih gorskih grebenov, med njimi pa napravljajo zelene senožeti, njive in vinogradi harmonične lise.

Ravno na istem mestu, kjer se reka skrije v dolino, so postavili naši predniki graščini podobno poslopje. Od nekdanj so tu gospodovali mogočni in imoviti baroni iz Struge, kakor so se imenovali po tem svojem, tik reke stoječem posestvu. Ali sedaj, ko se naša pripoved pričinja, je Struga skoraj podrtina. Njeno zidovje je razrito, odrgnjeno, rjavordečkasto in razpokano, da se je bati, da zleze poslopje vsak trenotek na kup. Na štirih oglih širokega gradu tiče tenki stolpiči, na katerih so strešice sumljivo nagnjene, kakor da bi se bili ti štirje stolpiči napili kislega vina in bi jih sedaj bolela glava! Na dvorišču stoji kapelica z visoko, kupoli podobno streho.

Krog grajskih zidov rasto koprive in druga taka slaba zelišča. Gadje in kuščarji imajo tu notri svoja selišča. Za poslopjem se po hribu navpik razteza vrt, ki je bil morda nekdanj čedno in vkusno obdelan. Ali sedaj poganja trava po

peščenih stezah, in namesto rož in cvetja se šopiri trnje po gredicah. Kavke in sokoli, pod raztrganim ostrešjem gnezdeči, se pojajo nad poslopjem v zraku ter s svojim kričanjem napravljajo nemir. Človek pa se malokdaj prikaže iz žalostnega tega dvora. Ali vendar je istina, da se je še stanovalo v Strugi. Ti pa, ki so prebivali v nji, so bili že davno pretrgali vse vezi med svetom in med seboj.

Komaj četrť milje pod Strugo se dolina mahoma razširi. Sredi reke se očem odkrije precěj velik otok, obrastel s smrekami, brezami in trepetlikami. Na tem otoku se dviguje ponosno poslopje, grad Otok. S svojimi stolpi in strmimi strehami je grad romantično krasen. Človeku, opazujočemu iz dalje to poslopje, pa se dozdeva, kakor da bi gledal ostanek iz srednjega veka, ki so ga mimohiteči časi tu pozabili. In vsak trenotek pričakuje, da prijezdi iz visokega portala družba svetlih vitezov, ali pa da se prikaže na balkon v tesno obleko zavita gospodična s širokimi, nagubanimi rokavi.

Moderne naprave krog gradu, lope in drevoredi človeka pač hitro pokličejo v sedanjost. In če pripode umazani grajski hlapci s kletvinami tolste konje na vodo, se raztopi takoj tudi romantika. Mimo Otoka pa se leno vali voda, globoka in temno-zelena. Nekoliko čolnov je privezanih pod vrbovjem in po vodni gladini

se gonijo gosi, race in trije ali štirje mogočni labodje.

Lep kraj je to! In tem lepši se ti vidi, če si prišel na Otok mimo dolgočasne, podrte Struge!

I.

„Namen moj je storjen! Čemu naj mi je še to pusto življenje? In kadar dobiš te vrste v roke, bo že pretrgana nit mojega življenja! In sam jo bom pretrgal ter povrnil stvarnici svoje atome!

Moj Bog, če bi bil dobil žensko, kakor so jo zaželele moči kipečega mojega srca! Ali ti, Ana, si bila moje prokletstvo! Ti si tista teža, ki me vleče v pogubno globočino!

Ali si se le količkaj potrudila, da bi bila umela čuvstva moje duše? Vsak korak si mi ogrenila! In sedaj, ko se mi je odkrila življenja vsa sladkost, ko me vabi sreča od daleč, sedaj me zopet ti z nerazvezljivimi verigami tiščiš k sebi! Vse sem pozabil in vsakemu sem odpustil! Samo tebi ne odpuščam! In na robu groba imam edino to zavest, da te sovražim, sovražim!“

Grofinja Ana je vse to mirno prebrala in celo z glasom, kakor da bi brala vsakdanje pismo ali pa račun svojega oskrbnika. Končavši pa je ponosno dvignila še vedno krasno glavo ter dejala mrzlo:

„Eliza, kak fantast je bil to!“

Grofinja Eliza pa ni odgovorila ničesar. Zamišljeno je trgala list za listom na leskovem grmu, ki je rasel tik klopi, na kateri sta sedeli. Ona pa se je razvnela:

„Kak fantast! In s sovraštvom do mene je šel v smrt! Ali Bog moj mi je na pričo, da mi to sovraštvo ne napravlja nikake skrbi! Sramoto je zapustil meni in svojemu otroku! Tako strašno sramoto! Da, tudi jaz ga sovražim, sovražim še sedaj, ko je že davno razpadel v svojem grobu! In če se spominjam tistega jutra, ko so ga tam doli na koncu otoka valovi bledega in z zeleno travo obvitega splavili k produ, tedaj ga ni kota v moji duši, kjer bi tičalo najmanjše pomilovanje tega grešnika! Gospod Bog ga je udaril s pravično svojo jezo! In zaslužil je smrt, ki jo je storil!“

„In kako je vse to prišlo?“ vpraša Eliza. „Grof Milan je bil vendar tako resen značaj!“

„Kako je vse to prišlo? Tisti romantični nagibi, kateri so napravljali, da je bil slab gospodar, slab zakonski mož, slab oče svojemu otroku, ti nagibi so ga zapeljali, da je hladnokrvno prekoračil meje spodobnosti ter postal slabši od najumazanejšega umazanih svojih hlapcev!“

„In kako je prišel v dotiko z ono rodbino?“

Grofinja Eliza je besedo „ono“ poudarjala, potem pa še pristavila:

„Saj ste bili vedno v silnem sovraštvu z onimi iz Struge, če se ne motim!“

„V starem sovraštvu!“ odgovori grofinja Ana. „Tam gori nekje pod Strugo tiči sredi vode gola skala. In nekdam se je stari baron izmislil, da je dal k tej skali privezati čoln in da si je tam postavil leseno lopo. Stvar pa ni bila vseč grofu, Milanovemu očetu, ki je trdil, da je tisto skalovje njegovo. Vnel se je prepir in potem je sledila dolga, dolga pravda. Ali končno so državni gospodje razsodili, da tista pečina ali tisti otok ni ne otoškega grofa, ne struškega barona, ampak edino le last države! Zapravdala sta mnogo denarjev, a pripravdala si samo strupeno sovraštvo! Struški pa je bil zvit lisjak ter je tiste pečine kupil od države in jih dobil v svojo last. Potem je na njih postavil lesen stolp, na katerem je vihrala velikanska, bela zastava s črnim grbom gospodov iz Struge. In vsako jutro je priveslal k temu stolpu ter včasih tudi sprožil mala dva topa, s katerima je bil svojo trdnjavo oborožil. Stari naš grof pa se je jezil in penil, in najbolj tedaj, kadar se je tisto streljanje razlegalo do nas. Z baronom iz Struge se nikdar nista pogledala več. In ko je nekega dne udarila v tisti stolp strela ter ga požgala in ga razdrobila, ni ta prigodek stvari čisto nič izpremenil. V grob sta nesla svoje sovraštvo!“

Na roko si nasloni težko glavo.

„Ali grof Milan je potem pozabil na tisto sovraštvo ter stopil s Strugo v tisto pregrešno zvezo, ki ti ni neznana!“

„In koliko časa je ostala stvar tebi skrita?“ vpraša Eliza.

„Bogve koliko? Vselej, kadar je prišla pomlad, je hotel takoj iz mesta tu sèm. In če nisem hotela, je odšel sam ter me pustil z otrokom v mestu. Tu na Otoku pa je lazil ves ljubi dan po teh smrekovih gozdovih in pri tem je nekdam izteknil tistega revnega otroka. In zmenil se ni niti za plemenito kri, ki se je pretakala tudi po njenih žilah, niti za staro njeno ime! Zapredel jo je v svoje pregrešne laži. Ker s Struškimi nikdar nismo občevali, ga ni poznala osebno. Tudi se je bila menda ravnokar povrnila iz samostana in sveta ni poznala čisto nič. Delal ji je vse mogoče in nemogoče obljube ter jo kmalu imel v svojih mrežah. Končno jo je pripravil ob vse — menda še celo ob pamet! Oj, to so bili strašni dnevi, Eliza! Pomisli, ko se je vse to zvedelo! Ti ne znaš, kaj je trpljenje! Ti tega ne veš! Tudi jaz nisem vedela do tedaj!“

„In kako se je končno vse zvedelo?“ vpraša Eliza tiho.

„Zvedeti se je moralo! Zdaj je od takrat kake dve leti. Spomladi smo bili prišli tu sèm.“

Nekega večera sedimo ravno pri čaju. Milan je bil čudno vznemirjen in razburjen. Na vsako vprašanje je odgovarjal ostro. Kar pride sluga in pove, da hoče mladi baron iz Struge govoriti z gospodom. In v istini je takoj za slugo vstopil baron Konstantin iz Struge. Mlad človek je bil. Tedaj je bil ravno dokončal študije na univerzi ter postal zdravilstva doktor, kakor so si med zimo dopovedovali aristokratski krogi. Govorilo se je tudi, da ima čudno demokratične nazore. Jaz ga do tistega večera nisem poznala. Tedaj pa je hipoma stal v sobi, bled in razžarjenega pogleda. Milan je planil proti njemu ter ga s silo vlekel iz sobe in po stopnicah navzdol. Nekov kmet ju je potem videl hoditi ob vodi. Prepirala sta se in jezno kričala. Drugo jutro pa grofa ni bilo v gradu. Ali dva dni potem so valovi vrgli njegovo truplo tam doli na prod. In kakor mi je stvar jasna sedaj, si je sam končal svoje življenje!“

Nekoliko časa molči, kakor da bi ne mogla nadaljevati.

„Potem pa se je sodišče polastilo stvari, in mladega barona iz Struge so zaprli in dejali, da ga je on pehnil v vodo. In pričela se je tista grozna pravda. Po časopisih so vlačili naše pošteno ime, vsemu svetu pripovedovali ta ‚roman‘, milovali mene, milovali mojega otroka ter trgali čast stari, plemeniti rodovini. Najmanjša stvarca

ni ostala skrita! Vse, kar so ti smrekovi gozdovi doživeli, vse je moralo na jasni dan! In pa šele tista javna obravnava, h kateri sem morala priti jaz in vsi moji strežaji! Vse se je trlo pri obravnavi ter vestno poslušalo, kako je oženjeni grof iz Otoka snubil baroneso iz Struge. Oj, to so bili trenotki! Barona pa so obsodili, da mi je umoril moža, ker so ga priče videle, da je pozno v noči hodil z grofom ob bregu ter kričal in se prepiral ž njim. Ponosno je trdil, da je nedolžen, in s ponosom je šel v ječo!“

Po kratkem premolku nadaljuje:

„Bil je v istini nedolžen, kakor priča pismo, ki sem ti ga prej prečitala. V pozni noči in malo trenotkov pred svojim samomorom ga je pisal Milan v kmetiški koči. Drugo jutro ga je prinesel otrok v grad ter izročil oskrbniku. Oskrbnik Igla pa je bil na vse jutro pijan in je list zamešal med svoje račune ter pozabil nanj. In šele čez dve leti smo ga dobili. Barona so takoj izpustili in pred nekoliko meseci je prišel v Strugo nazaj. Dobil je podrt dom. Stari baron je bil še pred obsodbo nagle smrti umrl, in dekle je zblaznelo, kakor mi pripovedujejo. Vsem pa so postavili nekakovega kuratorja; zemljo so dali v zakup, spodili družino, prodali živino in denar zaračunili bogvé kam. Oglašali so se tudi dolžniki in gospodarili, da je bilo groza. Sreča je, da ima rodbina nekov denarni

fidejkomis, katerega se niso mogli dotekniti. Mladi živi sedaj sam zase, lazi po gozdovih in smrdljivih kmetiških kočah ter zdravi umazane bolnike. Nikjer ga ni videti! Olikano družbo sovraži ter se je ogiblje. Žalostno življenje!“

Razsrdila se je ter zmečkala list v roki:

„In to, to vse je zakrivil ta človek! Pa meni očita moje vedenje! In še iz groba me sovraži! A tolažim se, da ga je že dobitela pravična jeza božja!“

Molcé je zrla potem tja predse. Eliza pa je dejala mehko:

„Hladno je; pojdiva v sobo! In tudi mrači se že!“

Vstali sta ter odšli z vrta. V leskov grm pri klopi pa je sédel slavec ter zapel žalostno pesem o svoji ljubezni. Voda je šumela mimo ter s šumenjem morda pripovedovala drobni ptici o nesrečni ljubezni, zavoljo katere si je nekdam grof Milan končal sam svoje življenje.

II.

Drugo jutro potem je solnce prijazno sijalo na otoško graščino. Ponoči je deževalo in po drevesih so se še vedno lesketale debele kaplje. Po grajskem vrtu sta se zopet izprehajali grofinja Ana in njena sestra grofinja Eliza. Več let

že ni bilo gospode v grad. Letos, ko so bili tisti žalostni spomini že nekoliko pozabljeni, je prišla grofinja Ana ter povabila k sebi tudi sestro Elizo. Le-tá je bila pred letom postala vdova, in morila jo je še vedno bolest po mrtvem možu. Bil je v visoki vladni službi; zastopal je vlado dolgo vrsto let v deželi, skoraj na meji ležeči. Eliza pa je bila z radostjo sprejela povabilo svoje sestre ter s svojo hčerjo prišla na Otok. Na deželi, v prijetni prirodi je upala najti zdravila potrti svoji duši.

Tudi drugo jutro potem sta torej grofinji hodili po vrtu ter si tožili svoje gorje. V sobi, v stolpu, tik vode stoječem, pa sta tedaj pri oknu sloneli domača kontesa Serafina, in sestrična njena, kontesa Lucija. Mladi, in komaj iz otroških let dorastli nista vedeli, kaj da je žalost. In spominov preteklih, ki bi ju bili morili, tudi nista poznali. Glasno govoreč sta zrla v temno vodo pod seboj, ki se je ravno pod oknom vrtila v velikanskem krogu ter sukala velike pene po svoji površini. Kruh sta metali ribam, da so se s hruščem trgale zanj. V prvem tem jutrnjem delu pa ju je premotil nekdo, ki nanj nista čisto nič mislili. Onkraj ob bregu se je prikazal namreč ravno tedaj človek, na konju sedeč. Počasi je prijezdil iz smrekovega gozda ter leno sedel v sedlu. Živinče, katero je jezdaril, je bilo koščeno, iztegnjeno in, kakor je bilo

videti, slabo rejeno. Jezdec je bil visoke postave in širokih pleč; obleka pa se mu je videla, kakor da bi pogrešala strežaja, ki bi iztepel prah iz nje. Široki klobuk, ki si ga je bil potisnil nizko črez čelo, pa je bil že tako odločno star in umazan, da se je moralo to prvi hip opaziti. Konj in jezdec sta se med potom v mokrem gozdu oškropila z blatom, tako da sedaj nikakor nista bila v stanu, pri mladem ženstvu napravljati romantičen vtisek.

Leno je bil torej prijezdil iz gozda. Začuvši dekliški smeh pa se je takoj iztegnil v sedlu in obrnivši se proti stolpu pokazal kontesama svoj obraz. Temna brada mu je obsenčevala od solnca zarjavelo lice; pod čelom pa so se mu žarile svetle oči. Opazivši gospodo je takoj dvignil bič ter udaril z vso silo po konju. Živinče, nepričakovano udarjeno, se je spelo ter divje povzdignilo glavo. Ali potem se je spustilo v oster tek in, kakor bi trenil, je čudni ta jezdec zopet izginil mimo gradu v smrekov gozd. Gospodični sta bili umolknili.

„Kdo je to?“ povpraša kontesa Lucija.

„Zvedeli bova takoj!“ Kontesa Serafina je pristopila k mizi in pozvonila. V sobo je prihitel strežaj. Vprašanju, kdo da je bil jezdec, je odgovoril, da je moral biti edino le baron iz Struge. Ko je strežaj odšel, je dejala domača kontesa veselo:

„Kako krasno! Sedaj tega pustega svetnika ne bo doma! Bogve kam gre v goro zdraviti kakega kmetiškega bolnika. Midve pa si sedaj lahko ogledava tisto Strugo in kar je v nji! Doma ga ni in čisto brez skrbi sva!“

„Saj res, saj res!“ je hitela kontesa Lucija. „Le urno in skrivno črez vodo, da naju nihče ne bo videl!“

Bili sta mladi, lahkoživni, in kar jima je v glavicah vzkipel, se je moralo takoj izvršiti. Urno sta se napravili, na mizi pa pustili list, v katerem je bilo povedano, da sta se šli izprehajati. Potem sta tihotapno šinili po stopnicah, črez vrt po skrivni stezi in črez most na ono stran v smrekov gozd. Tam pa sta sedli na mah in se otroško radovali, da se jima je tako lepo posrečil skrivnostni ta izlet.

Po slabi poti sta odšli proti Strugi. Ponočno deževanje je bilo napravilo mnogo blata. Ako sta hoteli priti s suho nogo dalje, sta morali laziti po gošči. Umazali sta si dolgo obleko in tu in tam je ostalo tudi kaj na trnju. Ali vedno sta se smejali in ni eni ni prišlo na misel, da bi se vrnili.

„To bo mama gledala, ko naju ne bo nikjer!“ je izpregovorila Serafina.

„To naju bodo iskali! Vsi strežaji bodo morali prelaziti gozdove!“ se je smejala Lucija.

„Morda bodo mislili, da sva padli v vodo!“

„To bo lep dan danes!“

„Že davno sem hotela videti to Strugo!“

„In ta baron, ali si videla, kako je bil umazan?“

„In na kakem konju je sedel!“

„In kako je gledal, ko je naju opazil!“

„To pa vem, da se boji žensk, ta divjak!
In kako gleda!“

„Bogve kako gnezdo ima v tej svoji Strugi!“

„No, pa saj bova videli kmalu!“

Pot se je zavila v hrastov gozd. Okrog poti so rastle visoki, stari hrasti, obrastli s tistim dolgim, nitkastim mahovjem. Žolne so tolkle po njih in kobilarji se oglašali po vejah. Dekletoma pa se je tu silno krasno zdelo, in prišli sta takoj do sklepa, da so taki izprehodi mnogo lepši, kakor pa tista hoja okrog pod sitnim nadzorstvom.

Ko sta stopili iz gozda na raván, je ležala Struga pred njima. Struga s svojo podrtijo! Melanholičen vtisek, ali tudi romantičen!

„Poglej, kako romantično!“ je vzkliknila kontesa Lucija, ki se je bila napila iz romanov navdušenja za romantiko.

„In cerkev imajo tudi!“ je pristavila Serafina. „V to morava tudi! No, pa saj pregledava vse, ker tako ni nobenega doma!“

„Kakšen kruljav strežaj morda!“ je dejala še Lucija.

„Ali ta bo naju še vesel, ker tako vse leto ne vidi človeškega obraza!“

Nikogar ni bilo opaziti v zapuščenem poslopju. Na širokem dvorišču je stalo nekaj voz. Srčno sta šli skozi široka vrata. Tam pri hlevu je ležal na verigi priklenjen pes. Ali bil je tako star, da še vstal ni, ko sta se mu prikazali gospodični.

Nekoliko piščet je greblo po dvorišču, potem pa se kokodakáje razpršilo na vse strani.

Človeka ni bilo videti nikjer!

Po strehah so kričali vrabiči, kakor bi oni sami bili vznemirjeni po nenavadnem obisku. Končno se je nekje na koridoru prikazal mlad hlapec ter pomolil razmršeno svojo glavo čez zid, raztegnil široka usta in — zopet izginil.

„Vidiš, da ni nikogar doma!“ je izpregovorila kontesa Serafina veselo.

Kontesa Lucija pa je pristavila: „Sedaj pa kar pričniva in preglejva vse! Lehko bi se zgodilo, da puščobni gospod baron prikrevsá s svojim konjem nazaj, in potem bo konec najinemu veselju!“

Glasno smejoč se sta korakali čez dvorišče.

„Lucija, glej cerkev!“

„Torej najprej vanjo!“

Grajska ta kapelica je bila videti kakor širok stolp, katerega so na vrhu pokrili z malim dimnikom. Lesena streha je kapala na vseh

mestih od ostrešja, in železni križ, postavljen vrhu stolpiča, dimniku enakega, se je bil med časom prevrnil in je sedaj visel žalostno navzdol.

Vrata kapelična so bila na stežaj odprta. Gospodični sta vstopili. Iz mračnega prostora pa sta skozi ubito okno pobegnila plašna goloba, ki sta gnezdila nekje v zapuščenem svetišču. Mali oltar je bil v razpadu, svetniki na njem pa vsi polomljeni. Ta ni imel roke, drugi nekaj obleke ne. Tudi črna slika v razpadlem okviru je bila raztrgana.

Vzgojeni v veliki pobožnosti, sta takoj poklekli ter molili nekaj časa. Potem pa sta pristopili k ploščam, v steno vzdanim, katere so pravile, da so tu pokopani ti in ti struški gospodje, ki so bili v življenju to in to ter so izvršili ta in ta spomina vredna dejanja. Pred vsako ploščo pa sta se mudili in iz čudne stare nemščine kovali in ugibali, kar je bilo zapisanega.

Ko sta se bili ravno zamislili in pogreznili v ploščo, ki je svetu oznanjevala življenja čine slavnega gospoda Eberharda, barona iz Struge, ju je prebudilo zoper vse pričakovanje smejanje, sladko-zveneče. Plašni sta odskočili ter pustili gospoda Eberharda na plošči.

Na pragu pri vhodu je stala ženska, morda kakih deset let starejša od kontes. Bila je krasna! Okrog smejočega obraza so se ji vsipali kodrasti

lasje, in bela obleka okrog vitkega telesa ji je dajala prečuden vtisek. Kakor podoba iz pravljice se je bila hipoma prikazala! V naročju je nosila polno butaro cvetja in rož, da je bila njena podoba še bolj poetična. Ali iz oči ji je šinil včasih nenaraven ogenj, ki pa je takoj zopet ugasnil in izginil pred tisto topostjo, ki jo nahajamo v pogledu blaznih oseb. In blazna je bila tudi v istini.

Sladko-zveneče se je smejala in njeno oko je z dopadajenjem zrlo na tujki, ki sta se tako nepričakovano vsilili v njeno selišče.

III.

Kontesi, videč da je samo ženska, sta se takoj pomirili, dasi sta bili v prvem trenutku ne malo osupli. Kontesa Serafina je izpregovorila srčno: „Hoteli sva pogledati to kapelico!“

Ali tujka se je vedno smejala, potem pa pristopila k njima ter vestno opazovala njiju obraz.

„In kako ti je ime?“

„Serafina!“

„In tebi?“

„Lucija!“

„Jaz pa sem Zora! Ali vaju sem težko pričakovala!“

Stopile so iz svetišča na dvorišče.

„Tiho sta prišli, kakor solnčni žarek! In tako pride nekega dne tudi on! Tako tiho, kakor pade jesenski list od veje. Ali jaz ga bom vendar takoj čutila in mu naproti hitela! Sedaj pa pojdimo na vrt! Včasih me boli glava, kakor bi mi razsajala huda nevihta po nji! Ali kako ti je že ime?“

„Serafina!“

„In tebi?“

„Lucija!“

„Jaz pa sem Zora!“

Obmolknila je ter se tjavendan smejala sama pri sebi. Tedaj pa sta kontesi videli, da je blazna. Plaho sta se spogledali, a v srcih sta čutili prvi kes, da sta se odločili na današnji pot.

Obhodile so vse puste steze opuščenega vrta. Blazna bāronica je trgala cvetje ter ga metala v svoje naročje. Vmes pa je govorila zmedene svoje besede.

Dospele so na konec vrta. Iz zida se je bil odkrušil velik kos, tako da ga na tem mestu ni bilo težavno prekoračiti.

Zora je takoj splezala čez ozidje ter hotela, da morata spremljevalki za njo. Zdihovaje sta slušali kontesi. Takoj za vrtom na pogorskem pobočju je tičala podružna cerkev. Okrog nje je ležalo malo in revno pokopališče.

„In kje si ti doma?“

„Na Otoku!“

„In ti?“

„Tudi na Otoku!“

„Ali imate lep vrt?“

„Imamo!“

„Pridem gledat! Kadar Konstantina ne bo doma, tedaj pridem! Da ne bo vedel! Tedaj pridem, in po vašem vrtu bomo hodile!“

In zopet se je dobrodušno smejala. Korakale so črez pokopališče. Leseni križi so bili strohneli in koščki so ležali po gomilah. V kotu za cerkvijo je bil otrokov grob. Nad njim v zidu je poganjal bezgov grm, napravljaj mu senco ter ga vsako pomlad obsipal s svojim dišečim cvetjem.

Zora pa je položila prst na ustna ter izsula iz svojega naročja cvetje na malo gomilo.

„Tiho, da ga ne prebudimo! Tu spi! Vzeli so mi ga in sedaj tu spi! Pozimi ga pokrije bela odeja, mehki sneg, in vendar prespi tu vsako zimo!“

Tožno je nagnila glavico.

„Vidve ne vesta, kako krasen je bil. Ali vzeli so mi ga ter ga prinesli tu sèm. In sedaj že tako dolgo spi! Pa saj se prebudi, saj mi je to povedal brat Konstantin, in brat Konstantin ve vse!“

Potem so se zopet povrnila na vrt. Zora je zamišljena stopala pred njima.

„Nekaj me peče okrog srca in glava me vedno boli. Če solnce sije ali dežuje, glava me vedno boli!“

Ko so dospеле do vrtnih vrat, kjer je železna ograja mejila vrt od dvorišča, je vprašala Zora zopet: „Kako je že tebi ime?“

„Serafina!“

„In tebi?“

„Lucija!“

„Vidiš, Lucija, vzeli so mi ga ter ga dejali v zemljo. Ali veruješ, da se prebudi in da se povrne zopet k meni? Ali to veruješ, Lucija?“

In ostro je uprla oko v dekleta.

„Jaz ne vem,“ je odgovorila Lucija tresoče.

„Ti ne veš! Ti ne veruješ! Moj Bog! In ti, ali veruješ?“

„Jaz,“ je dejala Serafina, „jaz verujem!“

„Jaz tudi verujem, jaz tudi!“ In veselo ali skrivnostno je pristavila: „Pa tudi moj Milan pride! Ali o njem vama ne smem ničesar povedati, ker Konstantin pravi, da svet ne sme vedeti, da se imava rada, moj Bog, tako rada!“

„Midve morava sedaj domov!“ je izpregovorila Lucija boječe, ko so stopile z vrta na dvorišče.

Ona pa je tožno pobesila glavičo.

„Vidve gresta — a jaz ostanem sama!“

In še bolj mrtvo ji je postalo oko in pri sebi je ponavljala:

„Sedaj gresta! Sedaj gresta!“

Takrat pa je skozi vrata pri dvorišču pri-dirjal baron Konstantin. Pred hlevom je ustavil koščeno, penasto svoje živinče. Nekje iz hleva je prikrevsal kruljav hlapec ter prevzel gospo-dovega konja in ga odpeljal.

Baron se je ozrl po dvorišču. Ko je zapazil tujki, mu je pokrila mračna senca obraz.

Urno je pristopil k družbi ter si odkril glavo. Kontesama je zalila lice rdečica in v zadregi sta bili.

„Vidita, to je brat Konstantin!“ je vzkliknila baronica Zora. „In ta, Konstantin, je Serafina, in ta Lucija! Danes sta prišli in z menoj sta po vrtu hodili!“

Nobena črta se mu ni premeknila na za-rjavelem obrazu. Oko njegovo je mrtvo zrlo črez tujki, kakor da bi ju tu ne bilo.

„Hoteli sta pogledati to bivališče, kontesi,“ je dejal s komaj zakritim sarkazmom, „a moja krivda ni, če nista našli tiste romantike, katero sta brez dvombe pričakovali. Pri nas je prozaično vse, in poezija na Strugi ne poganja svojih cve-tov. Življenja železna pest nas je premetala, in sedaj je vse podrto, vse razrušeno, vse mrtvo!“

Konteso Serafino je sarkastična ta govornica takoj raztogotila.

„Gospod baron,“ je dejala, „izprehajali sva se po gozdu in dospeli tu sèm. Hoteli nisva

nikogar žaliti, ko sva stopili tu noter. Dvorišče je bilo odprto! Romantike pa,“ je pristavila z ostrim poudarkom, „tu nisva pričakovali nikake!“

Blisk mu je šinil iz očesa. Hotel se je razvneti. Uprl je pogled na njo tako srpo, da je takoj plašno obrnila obraz od njega. A potem je odgovoril mirno: „Kakor vidite, je bilo prav tako! Romantično bi morda bilo, če bi se mi, ki smo si tuje, sedaj prepirali med seboj!“

Spremil ju je do dvorišča raztrganih vrat ter se poslovil z lehnim poklonom.

Kontesi pa sta plašno odhiteli po slabem potu. Ali prav odločno sta se kesali, da sta se odpravili na čudni današnji obisk.

IV.

Približevala se je jesen. Na Otok je prišlo nekaj znanih gospodov. Zbudilo se je hipoma hrupno življenje. Prej skoraj smrtnotihi dvorec se je napolnil čez noč s šumom in hruščem.

Prvi je bil prišel grof Lindenholtz. Tenka, dolga prikazen, postavljena na tenke, dolge noge. Če se je izprehajal na otoškem obrežju, je bil videti kakor flamingo iz afrikanskega močvirja. Dve strasti je imel ta grof. Bil je v sebe strašno zaljubljen. No, pa to je strast, ki ni redko sejana po božjem svetu! A da je v sebi občudoval velikega umetnika in da je s

svojimi skicami preganjal ves svet, to se je že težje prenašalo. Lazil je po gozdovih z barvami in mazilci v predalu, strašil pastirje ter risal danes to, jutri ono drevo. Govoril je veliko, a neslano. Pravilo se je, da se je bil čez zimo zagledal v domačo grofinjo. A sedaj je bil prišel na Otok z namenom, da bi jo izvabil iz vdovskega stanu. Imel je tenak organ, in rad je kričal v družbi.

„Kriči kakor pav!“ je trdil baron Nebelberg, ki se je bil takoj za grofom oglasil na Otoku. Ta baron je bil, kakor se je vedelo in sploh govorilo, skoraj popolnoma blazen. Ko je bil prišel na Otok, je bilo njegovo prvo dejanje, da je skozi vežo prijezdil na suhorebrnem konju v družinsko sobo ter prestrašil pri južini sedeče hlapce in dekle.

Nekega dne se je pripeljal tudi vitez Trd, ud stare plemiške rodovine. Nekje na Slovenskem je imel malo, zadolženo posestvo, na pokopališču pa kos zemlje, kamor so se pokopavali izključljivo samo udje iz njegove rodovine. Nekdaj so pokopali ubogo kmetico tako, da je z nogami sezala že na aristokratično pokopališče. Naš vitez Trd se je nad tem tako razsrdil, da so jo morali prekopati in zagrebsti v drugi kot, ker to bi bilo vendar strašno, če bi v sosedstvu tako čistega pokolenja spala večno spanje ženska, ki je bila samo kmetica! Ta eksemplar

je bil torej tudi prišel ter postavil svoj šator na Otoku. Nosil je vedno rokavice in malo je govoril. S seboj pa je vitez Trd privlekel dolgočasnega svojega sina Rudolfa. Ta sin je bil v mali uradni službi, a upal je pri starem svojem imenu na lepo kariero. Z mrtvaškobledim svojim obrazom, kateremu je čepel v sredi mogočen, zakrivljen nos, in s pustimi lasmi, ki si jih je okrog mogočnih ušes česal v dolga dva repa, je bil mladi ta človek, oblečen v moderno obleko, tipus prave dolgočasnosti. Ako si ga pogledal, se ti je zdel kakor živo pokopališče, ki se je leno vlačilo okrog.

Prišla sta tudi dva vojaka. Eden je bil grof Egon, bratranec grajski gospodični, drugi pa prijatelj njegov, katerega ime pa ni važno. Ta dva sta s sabljami rožljala po pesku ter mladim dekletom pravila, kar jima je le prišlo v možgane. Grof Egon je bil lep, a sirov človek; znan pretepač, ki je ob najmanjši priliki takoj zgrabil za orožje. Črez desno lice se mu je skoraj do ušesa vlekla dolga brazgotina, katero je bil izteknil v častnem dvoboju, kakor je rad pripovedoval. Bil je silno močan. Nekdaj, ko je ponoči lazil za kmetiškim dekletom, so ga napadli štirje kmetje; a s polenom je otepel in razgnal vse, tako da se ga od tedaj ni lotil nihče več.

Končno moramo še povedati, da je bil tu še baron Julij Bontoux, največji lenuh svojega

stoletja. Tudi ta je bil nekaj v sorodu z grajsko gospo. V svoji mladosti se je bil priženil v bogato aristokratsko hišo ter nekrasni ženi prodal lepo svoje telo. Živel je potem ob denarju svoje žene, dokler ga niso z mesečno plačo odpravili. Potlej je živel pozimi v mestu, poleti pa pohajkoval pri prijateljih okrog. In če mu je ravno denar pošel, se je priplazil ponoči do svoje žene ter ji s prilizovanjem izvabil, kolikor je hotel. S polnim žepom pa je takoj zopet odpihal ter prijateljem pripovedoval, kako da je njegova „stara“ srdito nespametna.

To je bila družba, katera je tedaj hrumela po Otoku. Moralična njena notranja vrednost ni bila bogsigavedi kako velika. A živeli so v radosti, jahali, vozarili se, veslali s čolni po reki, ribarili s trnikom ali pa zahajali s psi na lov.

Grof Egon je dobil od domače grofinje milostivi ukaz, naj napravi vsak dan program. Postal je nekakov dvorni maršal in napenjal je dan za dnem vso svojo fantazijo, da bi izteknil kaj novega. Ponoči so na vodi zažigali bengalični ogenj, izpuščali rakete, podnevi streljali v tarčo in počenjali bogve kaj še vse.

Prve dni meseca septembra je napovedal grof Egon velikanski lov na planinah in rebrih, razprostirajočih se nad Otokom. Na vse jutro so se zbrali hlapci na dvorišču ter krotili cele

čete psov, lajajočih in po divjačini hrepenečih. Vse je bilo krasno urejeno. Ženstvo je sedlo na vozove, v katere so bili vpreženi prozaični voli, da bi vlekli gospodo navzgor po slabih hribovskih kolovozih. Med smehom in radostnim govorjenjem so odrinili v goro. Ko pa so prišli v grič, je ponehala govorica, ker ženstvo se je kmalu utrudilo od počasne vožnje in vednega suvanja tja in sem.

Dospevši do zbirališča, se je razkropila vsa družba po prostorih. Potem pa so se razpustili psi in pričelo se je tisto divje lajanje in razgrajanje v gori, ki je na vse jutro budilo nedolžno žival k smrtonosnemu pogonu.

Kontesa Serafina je dobila svoje mesto pod malo pogorsko senožetjo na razpotju, od koder se je videlo v dol ravno na Strugo in zapuščeni njen vrt. Nekaj časa je poslušala, kako so psi gonili. Potem pa se je lotil dolgčas. Graciously svojo puško je naslonila ob drevo, sama pa sedla na mah ter se veselila jutrnjega zdravega zraka. Sesvalkala si je cigareto ter počasi vlekla dim iz nje. Njena mlada glavica pa se je pri tem zamislila in pred duh ji je stopila podoba barona iz Struge. Lucija je trdila, da je čeden človek, ali ona tega ni pripoznala. Da ni čeden človek, to je kontesa Serafina vedela gotovo. Ali bil je tudi sirov, umazan in v vedenju prav kakor kmet in še hujši!

Tedaj je prišel po poti grof Egon. Orožje je bil vrgel čez ramo in počasi je korakal proti dekletu.

„Ničesar ne bo! Vse se je obrnilo na drugo stran! Ti prokleti psi!“

In jezno je vrgel puško v travo, sam pa sédel na zemljo v dekletovem obližju.

„Tam sem slonel ter zrl v jasno jutro. Pa se me je polotil dolgčas, in sem si dejal: poglej, kaj počenja sestrična Serafina!“

Legel je z glavo v rosno travo, in ko je dekle dejalo, da bi mu utegnilo škoditi, je odgovoril lehnò: „Vojaku taka stvar ne škoduje! Ali oprosti, da se ne vedem kakor v salonu. Tako ležati in gledati v modro nebo, se mi zdi poetično. Ta poetičnost je moja nesreča ter me dela slabega vojaka. Ali kadar zrem v modro nebo, sem srečen, kakor bi zrl v najčistejše žensko oko. In tvoje oko, Serafina, je tudi takšno modro nebo, da bi človek vedno hotel zreti vánj!“

Te besede je govoril mehko, kipeče, ali vendar niso napravile zaželenega vtiska.

„Egon,“ je odgovorila kontesa ostro, „lepo te prosim, nika mi ne izpridi lepega jutra! Te tvoje podobe in fraze poznam že vse! Modro oko, modro nebo! Potem prestopiš k jutrnji zarji in k rdečim mojim licem, ali pa k zlatim solnčnim žarkom in bleščečim mojim pogledom!“

Moj Bog, dragi mi bratranec, ali še nisi opazil, da me s takimi besedami dolgočasiš!“

„Serafina!“ je vzkliknil ter se vzdignil iz trave. „In ti mi ne veruješ, da mi prihaja vse to iz srca?“

„Iz srca!“ In smejala se je. „Iz srca! Egon, ne postani mi melanholičen! Ali dozdeva se mi, da si danes pripravljen za naskok! Bolje bo, če napraviva midva jasnost med seboj! Po naključbi sem dobila v roke pismo grofinje, tvoje matere, ter iz njega ugenila skrivne namere, katere kujeta tvoja in moja mama. Te namere se tičejo mene in tebe, Egon! In ne motim se, ako tvoj prihod na Otok devljem v zvezo z onim pismom. No, pa vedita ti in tvoja gospa mama, da je škoda časa in da ne bom nikdar hotela postati to, kar je tvoj prihod tu sèm nameraval. To sem ti povedala, da se ne boš več trudil, in da mi ne boš več kalil mirnih trenotkov z nepotrebno svojo poezijo!“

Planil je kvišku.

„Serafina! Ti me ne boš nikdar ljubila?“

„Nikdar!“

„No, to bomo videli! Vse ob svojem času! Ženske ste mehke stvari in čez noč se izpremeni vreme v vaših srcih. Črni oblaki sovraštva izginejo in posije solnce ljubezni! No, bomo videli!“

Dejal je čez prsi roke in ji zrl v obraz.

Ali kontesa ni povabila oči pred njegovim pogledom.

„Sedaj poslušaj, Egon, kaj ti bom še povedala! V tem trenutku se vedeš, kot bi bil bogsigavedi kak tiran, pred katerim se uklanjajo vse ženske. Prej je bilo tvoje govorjenje — fraza, a sedaj je tvoje vedenje — fraza. Moj Bog, grof Egon, ali še toliko ne veste o sebi, da pri vseh svojih pretepih in dvobojih nimate prav nikake energije!“

Kri mu je zakipela v glavo.

„Nikake energije! Serafina! To je ostra beseda! Tvoje srce torej hrepeni po energiji, in ti si morda še tako dete, da se ti vsako noč sanja, da si kraljična v pravljici in da te vsako noč prihaja reševati energičen knez iz oblasti kakega hudobnega čarovnika! Uboga kraljična!“

Takoj so se mu pomirili valovi jeze in dejal je z mirnim glasom: „No, pa da boš videla, sestrična Serafina, da imam tudi nekoliko energije, ti povem mirno, priljudno, ponižno in nekoliko trenutkov prej, kot se stvar izvrši, da bom takoj sedaj poljubil tisto jutrnjo zarjo na tvojem licu, ali če hočeš še bolj poetične podobe, da bom poljubil tisto pomladansko cvetje, katero se je razcvetovalo na tvojem obrazku!“

„Egon!“ je vzkliknila srdito. Ali kakor blisk je bil pri nji. Že jo je bil objel in že je hotel poljubiti njeno lice — kar mu nekdo položi

roko na ramo. Plašno je odskočil od dekleta ter se jezno obrnil po človeku, ki ga je zasačil v tako čudnem položaju. Ta človek je bil baron Konstantin iz Struge! Kontesi je šinila kri v obraz, da ni vedela, kaj bi počela. Grof Egon pa si je pomagal s sarkazmom.

„Kdo je ta mladi mož, Serafina?“ je vprašal impertinentno. „Gotovo kak učitelj iz obližja?“

Baron pa se ni raztogotil.

„Čemu učitelj?“ je odgovoril mrzlo. „Da človek ve, kako se mu je vesti slabotni ženski nasproti, ni treba, da je ravno učitelj! Kontesa, v dolu se zbira družba, morda dovolite, da vas spremim tja? Videti je, da mladi ta gospod ni varen spremljevalec mlademu dekletu!“

„Gospod!“ se je raztogotil grof Egon. „Gospod, kdo vam daje pravico govoriti z menoj na tak način! Jaz sem Egon grof . . .“

Imenoval je plemenito svoje ime.

„In jaz sem Konstantin baron iz Struge. Sedaj, ko sva se seznanila, pa menim, da je čas, da se ločiva. Kontesa!“

Odpravil se je po poti navzdol. Rdeča kakor roža je stala pri strani. A ko je storil prvi korak, je bila takoj tik njega. Govoriti ni mogla in bala se ga je tudi. Ali pri Egonu bi ne bila ostala za vse življenje ne. Srdila pa se je vendar, da jo je ravno ta baron, ta tujec moral videti v takem položaju! In kako jo je gledal, skoraj

očitajoče, kakor da bi bila ona kaj zakrivila! Tudi baron ni govoril in nikdar se ni ozrl po nji. Sedaj pa sedaj je odtrgal list na grmovju pri poti ter ga zmel med prsti.

„Tu se zavijete okrog hriba in pred seboj imate svojo družbo! Jaz moram nazaj! Tu gori je padel kmet z drevesa ter si zlomil roko! Poklicali so me! Mudi se mi torej!“

Lehnò se je priklonil. Tudi kontesa je hladno nagnila svojo glavico. Ali izpregovorila ni besedice hvale. V njeni aristokratični duši je zakipelo! Potomec stare plemiške hiše, a sedaj lazi po umazanih kočah ter streže umazanim kmetom! In sedaj se je srdila še bolj, da jo je moral ravno ta človek iztekniti v takem položaju!

Odhitela je navzdol. Kjer se je steza zavila okrog hriba, se je obrnila še enkrat. Baron je hitro stopal navzgor in visoka njegova postava se je ostro črtala od zelenja. Potem pa se je spustila v dol ter vsa spehana prihitela k družbi. Povpraševali so jo po Egonu. Dejala je, da pride za njo, ter diplomatično prikrila notranjo razburjenost.

Baron Konstantin pa je vtem prišel do mesta, kjer je bil poprej motil grofa Egonu v njegovi energiji. Ta je hodil po stezi sèmintja, pestil roke ter govoril poluglasno. Imel je zavest, da je srdito razžaljen, tako razžaljen, da se mora preliti nekaj krvi.

„Dobro, da prihajate,“ je rekel jezno, ugle-
davši barona. „Pričakoval sem, da se povrnete!
Ker to veste sami, da stvar ni tako končana!
Razžalili ste me na moji časti, in sedaj je nama
odprta le ena pot. Upam, da veste, kaj hočem,
gospod baron!“

Mirno je odgovoril baron: „Vi hočete imeti
svoj roman! Ali povedati vam moram, grof, da
na moji strani ni nobenega vzroka, da bi vam
storil to veselje!“

Sédel je na hrastov parobek tik steze ter
nadaljeval: „To se vam bo čudno dozdevalo!
Vi ste brez dvombe iz stare rodovine, in tisto
dobro, katero si je zaslužil morda prvi vaših
prednikov, uživate vi še sedaj. To dobro so
uživali že tudi vsi vaši predniki, tako da je
sedaj že izrabljeno na stotero načinov. Vidite,
na plemištvu jaz ne dam ničesar in kot zdrav-
niku mi je znano, da se po plemiških žilah
pretaka ravno tista kri kakor po žilah beračevih.
Morda še slabejša! Da je bil moj oče baron, ni
moja krivda. Ali zavoljo tega nimam vzroka,
da bi šel z vami na dvoboj! Kot zdravnik tudi
vem, kako draga mašinerija je to, kar imenu-
jemo človeško telo in koliko inteligence je mo-
rala napeti priroda, ko je pognala plemenito to
rastlino! In kaj sem vam napravil takega? Tu
napadate dekleta kakor kmet svojo ljubo ter
jo pred vsem svetom hočete poljubiti, kakor

se poljubuje pastirica na paši! A sedaj pravite: moja čast je žaljena! Čast! Ako je vaša čast privezana na tako malenkost, potem je kakor kaplja na listu in vsaka sapica jo mora otresti. Jaz imam boljše pojme o svoji časti in vaša prijatelja bosta trgala brez uspeha podplate, če se hočeta potruditi v raztrgano mojo baronijo! Dobro jutro, gospod grof! Tam gori je padel umazan kmet z drevesa in si zlomil roko. Sedaj so me poklicali, da mu jo uravnam. Mudi se mi torej! Zbogom!“

Vstal je ter urno odšel. Grof pa je strmeč gledal za njim. Tako hitro je govoril, da mu ni mogel seči v besedo. In to, kar je govoril, je bilo tako čudno, tako silovito, da je Egonu pretreslo vse možgane. Sklenil je roke ter dejal:

„Moj Bog — in to je baron!“

Glasno se je zasmel:

„Kakor psa ga premlatim, kjer ga prvič zalezem! Kakor psa!“

V.

Ach, nur ein Herz, nich
wird zerrieben,
Ein Leben nur, nichts weiter,
wird zersplittert;
Sonst Alles geht wie vor, so
nacher wieder.

Friedrich Rückert.

Drugi dan po lovu, popoldne, so sedeli baron Bontoux, viteza Trda, oče in sin, ter grof Egon v senci pod košatim kostanjem.

Ženstvo z blaznim baronom Nebelbergom je bilo šlo na posete v strmolski grad k ondotnjemu grofu. Lindenholz pa je risal v gozdu.

Srebali so črno kavo in pušili drage cigare, da se je dima aromatični duh razširjal po senci.

„Prijatelji,“ je izpregovoril baron Bontoux, „prijatelji, dragi mi prijatelji, ali ne čutite ničesar?“

„Kaj naj bi čutili,“ je odgovoril grof Egon, „če ne neovržne resnice, da si ti silno dolgočasen človek, moj dragi!“

„Vidiš, duša,“ je dejal baron dobrovoljno, „ti si ta čas, odkar sva tukaj, napravil že toliko vodenih dovtipov, da bi ta reka preplula otok in grad, če jih izpustiš vanjo. Ali vendar, prijatelji, ali ničesar ne čutite?“

Zaspano je pogledal po vrsti vse.

„Ali v istini ničesar ne čutiš, trdi moj vitez, in vi, mladi sodnik, in ti slabi vojak, ki se kličeš za grofa Egona? Pri vseh bogovih, ali ničesar ne čutite?“

Zviral se je po stolu, puhnil dim skozi nosnice in raztegnil roke.

„Moj Bog, ali ne čutite, da postaja to življenje dolgočasno, dvakrat dolgočasno!“

„Popihaj jo črez gore! No, pa ti morda gospa še ni poslala mesečne plače!“ je vprašal vitez Trd hudobno.

„Koščena duša! Ne vtikaj se v zakonske moje razmere! Oj, to so bili drugačni časi, ko je še živel grof Milan.“

„In kakšni so bili časi tedaj?“ se je oglasil vitez Trd, sin.

„Dobri časi, pravim vam, dobri časi! Ali jaz sem žejen, in ženstva ni doma! Take prilike še ni bilo, gospodje! Ad pocula!“

Grof Egon je pozvonil ter slugi, ki je ročno prihitel po peščeni stezi, ukazal, naj prinese vina. Pričeli so piti in pili so mnogo.

„In kako je bilo tedaj, ko je še živel grof Milan?“ je vprašal sedaj tudi stari vitez Trd. Bil je radoveden kakor ženska.

„Dobri časi so bili tedaj, prijatelj, in vsak trenotek moraš obžalovati, da nisi grel takrat starih svojih kosti na tem Otoku!“

„Nisva se rada imela!“ je odgovoril oni kislo.

„Saj pa ti, predragi mi vitez, tudi nisi človek, ki bi se prilegal takemu duhu, kakor je bil grof Milan.“

In baron Bontoux je lehnò izlil kupo vina v svoje grlo.

„Mene pa je rad imel! In vsako pomlad, kadar mu je gospa grofinja delala skrbí, sva jo popihala tu sèm. (Vso čast, naši grofinji! Ali v zakonu, gospôda, je imela svoje težave! Saj me umete vsi, kaj hočem povedati! Imela je svoje težave! —)“

„Kakor jih ima, recimo, tvoja gospa!“ se je oglasil grof Egon.

„Tudi dobro, kakor jih ima, recimo, moja gospa. Ali grofinja Ana je imela svoje težave in je mučila grofa Milana z ljubosumnostjo in z enakimi nadlogami. Kadar pa je bila presitna — odpustite mi ta izraz, gospodje — sva se splazila tja gor po zavutih stopnicah v stolp v tisto malo čumnato in vina sva si dala prinesiti in pila sva in potopila v sladko to morje vse skrbi! Oj, to so bili časi!“

Leno se je naslonil v stol, gledal proti nebu in izpuščal oblake iz ust.

„In kako je bilo s tisto ‚ljubeznijo‘?“ je povprašal Egon. „Kako je vse tisto prišlo? Ti boš brez dvombe kaj gotovega vedel? Saj smo med seboj, in taka stvar se rada posluša!“

„Aha, tista ljubezen, tista ljubezen!“ je jecal baron, ki so mu bile vinske moči že stopile v možgane. „Tudi tisto vem. Ubogi Milan! Prišlo je vse, kakor huda ura, hitro, nepričakovano! Moj Bog, kaj pa, da vem!“

Zlil si je vina v grlo. Drugi pa so rado-vedno napeli obraze.

„Prišlo je kakor nevihta, hipoma in nepričakovano! Spomladi je bilo. In kljunači so se ravno vračali z juga. Lep lov je bil! Milan je imel nekega lisastega psa, ki vam je stal kakor kip. In nos je imela tista žival, gospodje,

nos, da je že na sto korakov čutila perotnino! Dobra, krasna, lepega denarja vredna žival vam je bila!“

„Vraga! Pusti psa pri miru in povej, kako je prišlo potem!“ se je ujezil grof Egon.

„Počakaj in ne jezi se! Kljunače sva hotela streljati ter lazila tam po jelševju proti Strugi. Po gozdni stezi pa je nama prišla nasproti gospodična iz Struge. Kakor gozdna vila je bila. V roki je nosila široki svoj slamniki, v lase pa si je bila vpletla divjo belordečo rožo. Kakor srna je plašno zrla na naju. Črez nežni obrazek se ji je razlila divna rdečica, da vam je bila nebeško krasna v svoji nedolžni lepoti. No, saj veste, jaz sem človek, ki je že odnekdaj pazil, da si je ohranil zakonsko svojo zvestobo! Ali toliko vam pa že povem, da mi je tedaj poželenje preplulo vse žile! In tudi grof Milan se je zagledal vanjo, vsa duša mu je silila iz plamtečih oči. V istem trenutku ga je zadela usoda! Že v istem hipu je bil izgubljen, in odprlo se je brezdno, ki ga je požrlo potem! Vse je trepetalo po njem! A bil je kavalir, rojen kavalir, pravim vam, in ženskam nasproti se je vedel kakor med in cvetje. Takoj je predstavil mene za grofa otoškega, in sebe ne vem že na kako ime. V trenutku smo bili v živem razgovoru. In če ste poznali grofa Milana, tedaj veste, kako je govoril, kadar je hotel ženski

ugajati! Vse se je lesketalo in bliskalo; dovtip je hitel za dovtipom, tako da je dekle, ki je bilo prišlo tedaj ravno iz samostana, z mokrimi očmi zrlo vanj ter vidno sesalo vase vsako njegovo besedo. Pri ločitvi pa ji je poljubil belo ročico, ki se je — in jaz sem to dobro videl — tresla v njegovi. Lazila sva potem po gozdu okrog. Kljunači so frfotali pred nama, ali streljala jih nisva. „To je ženska, Bontoux! Ali si videl, kaka ženska je to!“ Tako je zdihoval venomer. Končno pa je legel v travo, vrgel puško od sebe ter tiščal razbeljeni obraz v rušo in dejal obupno: „Moj Bog, kaj bo sedaj! Kaj bo iz tega!“ Od tistega dne pa je sam zahajal na kljunače in mene puščal doma. A potem se je udal romantični tisti ljubezni s pregrešno strastjo. Vse dobro je potrla ta strast v njem. Pozabil je svoje žene, pozabil svojega otroka! Nekoliko tednov pozneje je prišel nekega dne v mraku domov. Prihitel mi je v sobo ter hodil nemirno po nji. Potem pa ga je zavest revnega življenja pretresla, omahnil je na stol ter zaječal: „Prijatelj, poglej me in pluj mi v obraz! Tako nesramne in zavržene kreature ni pod božjim solncem, kakor sem jaz!“ In stokal je, in pravim vam resnico, da se je raztajal kakor otročè. Hotel se je umoriti samega sebe. Ali s sveta ni mogel, zavoljo tistega otroka ni mogel! In ne zavoljo tiste ljubezni! Ali taki smo, taki smo

vsi! No, drugo pa veste vse. Saj se je umazano tisto perilo pralo po časopisih, da se je stvar zvedela povsod. Bil je dober človek, dober človek! Ali strast in ženska sta naša večna poguba! Sedaj pa pijmo, gospodje!“

„Taka je naša usoda! Kaj bi bilo, če bi ne zorelo vino na svetu!“ je pristavil melanholično ter si nalil kupo.

„Škoda, da nisem poznal tega moža!“ je vzkliknil vitez Rudolf. „Večkrat sem že čul govoriti o njegovi osebi, in žalostna mu usoda je zavila spomin njegov v blesk vabilne romantike!“

„Kaj vi grofa Milana niste poznali?“ je vprašal Bontoux.

„Nikdar ga nisem videl! Takrat ko se je umoril, sem bil ravno na univerzi,“ je odgovoril oni rahlo. „Gotovo je bil lep človek, če je tako vplival na ženstvo!“

„Čakajte!“ in baron je izvlekel umazano svojo listnico in iz nje še bolj umazano staro podobo grofovo. „Tu ga vidite! Tak je bil. Vino je rad pil! In ženske je rad imel! Vino, ženske in mene! Bog blagoslovi njegov spomin!“

„Vino, ženske in tebe!“ je vpil grof Egon. „Ti si brez dvombe najslabši med to trojico! Ej, pa so ga pozneje tudi iz vode potegnili! Bolje bi bilo revežu, da ni pil vina, in da ni rad imel žensk! Na vsak način pa bi bil bolje storil, da tebe, baron Bontoux, ni poznal nikdar!“

„In da je bil tvoj sorodnik, preljubi mi grof, je tudi obžaloval, in da te je tako poznal, kakor te poznam jaz, bi bil to še bolj obžaloval! Sedaj pa pijmo!“

Baron Bontoux se je po teh besedah zopet mirno naslonil v stol; drugi pa so pozabili nekdanjega nesrečnega gospodarja otoškega in so govorili o konjih, o ženskah, uganjali šale, se satirično zbadali, ali končno vendar bili veseli.

Samo baron je molčal, risal s peto črte po pesku, si svalkal cigareto za cigareto ter kadil skozi nosnice in usta. Ko pa se je mož z razbeljenimi svojimi možgani, prilično s svojim obrazom obrnil po vrtni stezi, ki je vodila od mosta sèm, se je postavil nehoté na tanke svoje noge ter izpustil izmed zob robato kletvico. Vsa družba se je ozrla po stezi. Ondí je počasi, kakor v sanjah, stopala baronesa Zora iz Struge. Dolge lase je imela črez tilnik spuščene in samo z modrim trakom prevezane. Na bledem obrazu pa ji je igral zopet tisti dobrovoljni smeh. Z mrtvim svojim pogledom je premerila pivsko družbo ter počasi pristopila k mizi.

„Baronesa!“ je vzkliknil pijani Bontoux. „Srečen bom, če se še spominjate mojega obraza! Tu pa vam predstavljam izvrstno družbo! Grof Egon . . ., viteza Trda, oče in sin! In jaz sem baron Bontoux, Julij baron Bontoux!“

Gospodje so bili že toliko pijani, da niso čutili neprijetnega svojega položaja.

Gospodična je opazovala nekaj časa baronov obraz in potem vprašala: „In kje je Serafina? Kje Lucija? K njima sem prišla in zdoma sem ušla. Bogve, če se bo srdil brat Konstantin?“

Takoj se je zamislila ter zrla predse, kakor bi jo močno skrbelo, če bi se srdil brat Konstantin. A hipoma je zopet pozabila vse. Pristopila je h grofu. Tik njega na mizi je ležala podoba grofa Milana, katero je bil baron pozabil spraviti. Razširile so se ji oči. Nepremekljivo je stala nekaj časa, kakor Nioba v kamen izpremenjena. Kri ji je zalila obraz. Smehljaj okrog ustnic je izginil. S tresočo roko je segla po podobi. Bližje jo je prinesla očem — a potem se ji je kakor zarja razširilo čez obraz, in morda so se ji tedaj razklenile teme, v katere je bila zavita njena glavica.

„Milan!“ je zdihnila vroče.

„Da, to je grof Milan, baronesa!“ je odgovoril Egon, tik nje sedeč.

„In kdaj pride? je vprašala hlastno.

„Kdaj! Menim, da nikdar, baronesa!“ je odgovoril oni brezsrčno.

„Nikdar! Nikdar! Oj, tega vi ne veste! Brat Konstantin pravi, da pride gotovo!“

„Vaš brat Konstantin je bojazljivec, in če to pravi, tudi laže!“

Grof Egon se je v vojaški svoji narav očitno kratkočasil z ubogo stvarjo, koprnečo pred njim.

„In kako, da ne pride?“ je vprašala ter s strahom in grozo uprla svoj pogled v grofa.

„Ker je mrtev! Ha-ha!“

„Mrtev! In v zemljo zakopan!“

Oslabele so ji noge, tako da se je zgrudila na kolena. Ali takoj je z divjim grohotom planila kvišku ter glasno govoreč odhitela po stezi.

„No, to bo danes baronu Konstantinu napravila litanije!“

S silo se je smejal grof Egon. A drugi se niso smejali in vsi so čutili, da je bila to neusmiljena in neolikana šala. In grof Egon je morda tudi sam to čutil, in vinskim njegovim možganom se je hotelo vsiliti kesanje.

Ali z vinom ga je preplul. Vsem pa se je nekako dolgočasno zdelo, in vino jim več ni teknilo. Vstali so ter se razšli.

* * *

Dva dni pozneje se je izprehajala grajska gospôda po vrtu pozno v noč. Slavci so peli po grmovju in skržati so se oglašali iz vinogradov od vseh strani. Kontesa Serafina in grof Egon, zopet sprijaznjena, sta hodila po samotnih stezah, in pravil ji je vse dovtipe, katere

je le kdaj čul. Končno sta stopila na teraso, na severni strani otoka, odkoder se je krasno videlo po vodi. Luna je bila ravnokar priveslala izza hribovja in zvezda pri zvezdi se je utrinjala na jasnem oboku.

Z radostjo sta zrla po vodi, ki se je kakor kača izgubljala v temi.

Tedaj pa je kontesa Serafina lehnó vzdiknila in s strahom segla po roki svojega spremljevalca. Grofu Egonu je hotela zastati kri po žilah.

Ravno pod teraso je rastlo vrbovo grmovje v vodi. K njemu so bili valovi priplavili mrtvo žensko truplo. Bela obleka se je tesno prijemala njenih udov, lasje pa so plavali kakor zagrinjalo okrog nje. Roke je tiščala skrčene čez prsi. Kadar pa so valovi plusknili, tedaj se je vselej prikazal blede obrazek iz vode. Bila je baronesa Zora!

Ko so jo prinesli iz vode, so dobili v skrčeni ročici ostanke podobe, ki je nekdanj kazala obličje grofa Milana.

Smrt je bila nepričakovano udarila s koščeno svojo pestjo v veselo družbo na Otoku. Kakor listje v pišu se je razpršila takoj in hipoma je bil grad zapuščen, prazen in miren. Na vse strani so se razšli. Baronico Zoro pa so položili v zemljo — in njen spomin se je tudi pozabil.

VI.

Kontesa Serafina svoji sestrični Luciji:

Na Otoku sem! In sedaj v tej zimi! Če se ozrem skozi okno, se lomijo veje pod težkim snegom. Kavke in vrane letajo po vrtu ter lačno kričijo. Voda je pokrita z ledom in nebo je sivo in temno. Dolgočasno je, dolgočasno, dolgočasno! Ali to ugaja mojemu dušnemu stanju! Zima mi je v duši. Lucija, jaz sem grozno trpela!

Tri leta je sedaj že preteklo, odkar sem zadnjič videla ta pusti kraj. Tri leta, ali moje srce je postalo starejše za deset let. Za ves svet ne maram več. Tu pri oknu ti sedim ter zrem v dolgočasni dan in po moji duši se podé temne misli kakor zunaj sneženi oblaki po sivem nebu. Sama sem, sama, moj Bog, kako sama!

Kako je vse to prišlo! Ti veš, da je grof Egon letal za menoj. In včasih se mi je zdelo, da bi ga lahko rada imela! No, pa je bil prebrisanejši, nego sem menila. Ko se mu je pri hčeri stvar vršila prepočasi, se je lotil matere! Čudno se mi je zdelo, da se je mama hipoma zopet pomladila! Črna obleka je izginila kar čez noč; vsako jutro pa si je z barvo nališpala lice! Nekega večera, ko sva ravno sedeli pri čaju in ko ni bilo pri nas nikake družbe, sem zvedela kako in kaj.

„Pojdi iz sobe!“ je dejala mama strežaju.
„Jaz moram s konteso govoriti!“

Tedaj sem vedela takoj, čemu da mama za nocoj ni bila povabila družbe. Hotela je biti sama z menoj!

Ko pa je sluga odšel, je zdihnila trudno:
„Serafina, srce moje! Jaz te moram poljubiti!“

Pristopila je k meni ter me poljubila na čelo. Kmalu sem zvedela, kaj je hotela nenavadna ta izjava gorke ljubezni.

„Kaj ti je, mama?“ sem vprašala skrbno.
„Ali si bolna? Dozdeva se mi, da si čudno razburjena?“

„Serafina, dete moje!“ je dejala tiho. „Ali bi se srdila, če bi se tvoja mama zopet omožila?“

„Mama!“ sem vzkliknila od strmenja. Ni mi pustila govoriti.

„Poglej, grof Egon je danes poprosil za mojo roko!“

„Grof Egon!“ sem planila kvišku. „Grof Egon!“

„Da, grof Egon!“

„Moj bratranec!“

„Da, tvoj in njegov oče sta si bila brata!“

„Grof Egon, mama! Ti si ga pač zavrnila, predrznega tega človeka, ki uganja šalo s tvojo starostjo!“

„Zavrnila? Ne, jaz sem mu obljubila svojo roko!“

Otrpnila sem, od golega čudenja mi ni bilo mogoče izpregovoriti besedico.

„Grof Egon! Moj Bog, mama saj vendar veš, da tudi — mene ljubi!“

„Morda! A snubi pa le mene! Izbij si ga iz glave! Saj tako nisi zanj!“

In kako strupeno hudobno je govorila te besede!

Celo uro sva potem tiho sedeli v sobi. Ko sem končno povzdignila obraz proti mami, je bila le-tá v svojem stolu zaspala. V takem položaju je spala!

Zbudila sem jo.

„Ali greva spat, golobica!“

„Mama,“ sem ihtela, „ti hočeš v istini stopiti v zakon?“

„V istini!“ In zaspano je posegla z roko po sladčicah, ki so stale na mizi.

„To ni mogoče, mama! Ker veš, da je potem postavljena med naju stena, ki se prekoračiti ne dá! Potem se boš morala ločiti od svoje hčere!“

„Kakor želite, kontesa!“

„Tvoja zadnja beseda, mama?“

„Moja zadnja!“

„Lehko noč!“

A drugo jutro sem se odpravila in odpeljala iz očetove hiše. In sedaj sem tu, na Otoku, ki

mi je kot dediščina pripadel po očetu, grofu Milanu. V srcu srd, nesrečo in temo! Črez noč sem bila premislila vse! Nikdar ne bom moškemu v last, in gnusi se mi ta spol! Poglej sladkomodernega tega Egona! Kako se je zvijal okrog mene in kolikokrat se rotil, da me ljubi! A sedaj hoče vzeti žensko, ki je ne ljubi, ker bi bila lahko njegova mati! Tak je ta spol!

Tu na Otoku bom živela kakor v puščavi! Pozabljena od vsega sveta in vedno pred očmi tiste grozne spomine, ki so pokončali mojo vero v življenje.

Pozabljena od vseh! Samo če Ti, draga mi Lucija, oviješ okoli mene zlate svoje misli, bo to zadostovalo Tvoji nesrečni prijateljici

Serafini.

VII.

Kontesa Serafina je bila nepričakovana prišla no Otok.

Nekega belega jutra je stal gospod grajski oskrbnik Janez Igla pred otoškimi glavnimi vrati. Jezil se je na hlapce ter si hladil bakreni svoj nos in bolečo svojo glavo, ki je bila pijana prej ta večer kakor vselej! Kar jo prikrevsá po cesti vaški pot Tone Tičar ter se gospodu oskrbniku z dobrovoljnim smehljanjem že na deset korakov odkrije. Blizu prišedši pa postavi

svoj košek na tla ter izvleče iz umazane rute majhno, drobno pisemce, ki pa je po njegovem mnenju dišalo po vseh nebeških dišavah.

Ali ko je gospod Janez Iгла tisto pisemce prebral in pregledal, je pograbil z roko v grivaste svoje lase in dejal:

„Hudiiiča!“

In ko je pisemce še enkrat prebral, je dejal še enkrat in še bolj zategnjeno: „Hudi-i-i-ča!“

Ali končno je bila vendarle resnica! Gospôda mu je prišla čez zimo na vrat, in ž njo je vzel vrag vse tisto prijetno, pozimsko življenje, brez skrbi in polno pijače!

Kontesa Serafina je v istini prišla. In kakšna je bila! Kakor osa. Vzela je gospodarstvo v svoje roke, kar se je videlo naravno, ker si je bila že prej pri sodišču kupila leta. Hotela je vse videti, račune, knjige, vse take oskrbniku Igli silno sitne stvari.

Vse je izteknila v gradu, bila osorna, tako da je Janez Iгла izgubil še tisto malo razuma, kar mu ga je bilo pustilo večletno zimsko pijančevanje. Skoraj ves teden je bila kakor trn, ki je bodel vsakega. Ogladala je hleve, predale, žito, vino ter se je srdila na oskrbnika. Nikomur ni privoščila dobre besedice. In ko je prišel vaški župnik, da bi jo obiskal, mu je velela dejati, da je bolna in da ga ne more sprejeti. Jedla je sama, pa skoraj nič. Včasih je

postrežnica tudi čula, da je v svoji sobi glasno jokala. Vse, z oskrbnikom Iglo na čelu, je pro-rokovalo, da se tako življenje ne bo dalo dolgo živeti in da bo konec — bolezen.

Nekega jutra pa je kontesa v istini obtičala v sobi in se čutila bolno, brez moči. Neprestano je jokala. In slugi je dejala:

„Zdravnik naj pride!“

Ko se je gospodu Igli povedal ta ukaz, se je ta močno razjaril:

„Zdravnik! Kakor da bi se pri nas doktorji kar z dreves tresli! V mesto bo kdo letel sedaj in v takem potu! V Strugo po barona naj skoči eden! Bo imela vsaj plemenitega zdravnika!“

Dobro uro potem pa je prijezdil baron Konstantin iz Struge. V trdi zimi je bil silno lehnó opravljen. Kar ga nismo videli, se je bil postaral. Lasje na glavi so bili na mestih skoraj sumljivo beli; okrog oči, ki so temno zrle izpod čela, so se mu videle proge.

Osorno je ogovoril oskrbnika, ki se mu je ponižno priklanjal.

„Kdo je bolan?“ je vprašal. „Pa je že bil kak pretep, ali pa je kdo padel v pijanosti po stopnicah. Kdo je bolan?“

„Kontesa.“

„Kakšna kontesa?“

„Naša kontesa, gospod baron!“

„Vaša kontesa! In čemu kličete mene?“

„Bolezen je nevarna! Prišla je čez noč! In mesto je predaleč! Nevarnost je velika, vaša milost, gospod baron! Pa smo dejali, gospod baron v Strugi ve gotovo toliko, kakor tisti ma/ači iz mesta, pa smo vas poprosili, gospod baron!“

Srdito mu je vrgel v roko uzdno jermenje ter stopil v vežo, da je vse rožljalo, ko je koral po tlaku.

Pred njim je šinil sluga v sobo, da je povedal gospodični, da je zdravnik prišel. Slonela je v stolu, vse moči so ji bile izginile iz telesa, in čutila se je tako slabotno, tako nesrečno, in tako — nervozno, da ni mogla prenašati niti jasne svetlobe ne. Zavese pri oknih so bile spuščene do tal, da je bilo prav močno mračno v sobi. Venomer so ji silile solze v oči, in prepričana je bila, da je na svetu ni nesrečnejše stvari, kakor je ona.

Ko je baron vstopil še srdit, ni takoj razločil stvari. Premračno je bilo. Potem pa je tam pri mizi opazil bolnico. Z robcem si je pokrivala obrazek, in tako slabotna je bila, da ni niti pogleda obrnila proti njemu, ki je bil pristopil po mehki preprogi. Trudno mu je dvignila ročico nasproti, da bi potipal, kako ji bije žila.

In v svojo pest je vzel drobno, mehko, belo njeno ročico ter štel udarce razburjenega srca. Kontesa pa je vprašala potem:

„Kaj mi je?“

„Nič!“

„Nič?“

„Prav čisto nič!“

Takoj se je postavila pred njega, vrgla robec na mizo, lice pa ji je napolnila kri.

Ali óni je ponavljajal satirično:

„Prav nič, kontesa! Premalo ste jedli in morda premalo spali. In sedaj ste bolni, ker ste prepričani, da kontesa otoška o tem času, na tem kraju, pozabljena od vsega sveta, drugačna kakor bolna biti ne more!“

Kdaj je že čula ta glas, in kje že videla to obličje? Pristopila je k oknu ter kvišku potegnila gardino, da se je svetloba razširila po sobi. Kdo je bil ta človek, ki se je predrznil praviti nji take stvari? Po vsem malem telesu se ji je srdilo vse in kipeče je hotela odgovoriti. Ali ko se je obrnila proti njemu, se ji je odkrilo vse in spoznala je svojega zdravnika. Tedaj pa se ji je kri zopet povrnila v srce, in ničesar ni vedela izpregovoriti.

„Ali bolni niste!“ je govoril baron neusmiljeno. „Če pa hočete poslušati dobre svete, dajte vpreči še danes, še ta trenotek in odpeljite se v zimsko mestno življenje! To obnebje pri nas ne ugaja takim rastlinam, kontesa! Sneg in gosta megla sta slabo nadomestilo za svetli parket! Da pa vas, milostiva, ne pustim brez zdravila, imate ga tu!“

Vzel je kupo na mizi ter jo nalil z vodo.

„Tu noter denite sladkorja in tisto pijte potem! Vsaki dve uri po eno kupo!“

Postavil je kupo na mizo, potem pa se priklonil ter odšel. Gospodična je zrla za njim, kakor da bi sama ne vedela, kaj se ji je zgodilo. Čula ga je, ko je odjezdil z dvorišča. Krčevito je posegla po robcu na mizi ter ga trla med prsti. Ugledavši pa kupo polno vode, jo je pograbila hipoma ter vrgla po sobi, da se je voda razlila in steklo na sto koscev razletelo.

VIII.

Kontesa Serafina svoji sestrični Luciji:

Kako sem prišla s čudnim svojim sosedom v dotiko, sem ti že pisala. Ravno tega barona sem še potrebovala pri svojem dušnem stanju! Resnica pa je, da sem se že skoraj privadila zimskega svojega življenja. Ločena od vsega sveta, sem navezana čisto na svojo osebnost. In to mi zadostuje. Kaj mi hoče življenje v mestu? Tisti večni plesi, tiste razsvetljene dvorane, polne dolgočasnega modernega ženstva, ki se nevoščljivo opazuje ter bori s svojimi oblekami, polne tistih skrbnih mater, ki si sladke obraze napravljajo ena proti drugi, za hrbtom pa ostre obsodbe izrekajo ena o drugi! Kaj mi hoče vse to? In pa šele tisti drobni gospodiči,

z dolgimi nožicami po parketu drsajoči, s katerimi vse lahko govoriš, samo nič pametnega ne!

Ti veš, Lucija, da mi je pokojni moj oče, grof Milan, vzor vsega krasnega. Spomin njegov mi je veličastno drevo, okrog katerega se ovija trta moje duše proti večnim nebesom! Pri tem spominu se pogreznejo grof Egon in druga taka bitja v morje vesoljnega pozabljenja! Takoj, ko sem bila prišla tu sèm, so bile moje misli pri njem, ki je nekdam tu živel in tu na Otoku umrl! Lucija, sedaj se mi dejanje moje matere dozdeva še silovitejše! Kako je pač mogoče pozabiti takega moža, kakor je bil moj oče, pokojni grof Milan!

Spominjaš se gotovo še cerkve, sloneče na rebri nad Strugo. Pisala sem torej gospodu župniku, da bi ondi daroval mašo v spomin njega, ki me je nekdam v življenju tako ljubil. Častitega gospoda sem prosila tudi odpuščanja, ker nisem bila sprejela njegovega poseta. Došlo mi je prijazno pismo, da se je maša že oznauila po vaseh in da se bo darovala ta in ta dan.

Tisto jutro pa je ljudstvo od vseh strani hitelo k cerkvi nad Strugo. Ko sva z župnikom, starim in bojazljivim gospodom, ki si mi ni upal pogledati v oko, dospela tja, je bila že zbrana množica na pokopališču. Tik cerkvenega vhoda pa sem videla prizor, ki je takoj raztogotil mojo dušo. Vsa čuvstva v meni so se razburila ob pogledu, ki se mi je odkril tedaj!

„Oj, tu je baron Konstantin s svojimi bolniki,“ je dejal župnik. In prijazno je pozdravil čudnega tega zdravnika. Bil je obdan z vso bólnico. Tipal je žile, gledal jezike (oprosti, ali pisati Ti moram vse, da boš vedela ceniti plemenitega ranocelnika!) ter jemal umazano zavite otroke v svoje naročje. Preiskoval je vse bolnike vse fare, ki so se tiščali okrog njega ter mu zrlí v obraz s strahom in upom. Ali meniš, da me je pogledal! Kar zmenil se ni za moj prihod, in ni se dal motiti pri zdravniškem svojem opravilu. Stari gospod na moji strani je govoril nekaj o usmiljenem Samaritanu; mene pa je pretresla groza, in hitela sem mimo, da bi ne zrla dalje prizora, s katerim se je omažeževala rodbina tako starega pokolenja.

Potem se je pričela sveta maša. Njemu v spomin, ki je bil tako dober in tudi tako plemenit človek! Niti sence ni na njegovem imenu! In molila sem iz globokega srca k nebu ter častila neskončnega Boga, da mi je ohranil spomin njegov. Lucija! Kaj bi bilo z menoj, da nimam teh spominov? Ves čas med svetim opravilom mi je stala kakor svetnika jasna njegova podoba pred duhom!

Po maši je moral župnik s svetim obhajilom v goro. Prosil je odpuščanja, da me ni mogel spremiti do doma. Ostala sem nekaj časa v cerkvi ter čakala, da se je razkropila množica.

Bala sem se, da bi zopet ne zadela na kako bólnico zunaj cerkve in na njenega zdravniškega barona! Ko sem čula, da je vse odšlo, sem stopila pod milo nebo. Cerkvénik, ki je že težko čakal, je planil k cerkvenim vratom ter jih zaklenil.

Bila sem čisto sama! Tedaj pa sem se spomnila tiste uboge baronese Zore in tistega dne, Lucija, ko sva obiskali raztrgano Strugo. Tudi tu sèm je naju peljala ter nama pokazala grob svojega otroka. (Morda je bil to grob njenega brata?) Danes so me preobdali spomini na tisti dan z vso silo in pred svojo dušo sem gledala nežni nje obrazek in mrtve njene oči. In hipoma sem videla tudi, kako jo je priplavila tistega groznega večera reka do našega otoka in kako se ji je privzdigovalo mrtvo lice iz hladnih valov!

Sedaj pa sem stala zopet na prostoru, katerega je ona nekđaj posipala s cvetjem. Bezgov grm, pod katerim je nama kazala mali grob, je bil še tudi tu in njegovo vejevje je sililo k tlom pod sneženo težo. Sneg je pokrival tudi malo gomilo. Ali glej ondi v zidu svetlo ploščo in na nji z zlatimi črkami: Zora!

Stala sem tik njenega groba! Tu so bile zakopane vse njene bolečine, vsa njena sreča, katero je hotela doživeti! Silna toga me prešine! In morda, Lucija, morda je bolje ležati tu spodaj

v zemlji, kakor pa nositi svoje gorje tu zgoraj pod božjim nebom! Morala sem zaplakati. Danes sem stopila v zvezo z dvema mrtvima, ki se v življenju še poznala nista, katerih spomin pa se je harmonično združil v moji duši. K Bogu sem molila tudi za ubogo Zoro, ki je bila pahnjena v življenje kakor cvet v pozni pomladi, da ga zaduše vročine poletne.

Ko sem se obrnila od groba, mi je stal pri zidu baron Konstantin, in s svojim očesom me je gledal tako sovražno, Lucija, tako sovražno, kakor gleda morda pogubljeni angel na dušo, odvzeto oblasti njegov!

Takoj sem si obrisala oči. Ta človek ni smel videti, da sem pretakala solze.

Pri zidu je slonel in dejal divje:

„Kaj iščete tu, pri teh grobovih, kontesa? Ti grobovi so struški, in vi z Otoka nimate tu ničesar opraviti! Bati se je, da ne vstanejo mrliči in da vam ne zagroze s koščeno svojo roko. Pustite jih v grobovih, saj vam bo še tako prerano zadonela tromba njihove obtožbe!“

Kako nevezano je govoril v svojem srdu. Obrisal si je z roko pot na čelu, zrl nekaj časa v daljo; potem pa se mu je razjasnilo lice in sovražstvo mu je izginilo iz pogleda. Da, Lucija, oči njegove so gledale name nekako čudno mehko ali vendar neprijetno rahlo, kakor če solnce posije črez mrtvaško polje, črez bojišče,

kjer ležijo pobiti ter zdihujejo ranjeni! Skoraj se mi je hotel smiliti, pa le nekaj časa, ker ti, Lucija, veš, da jaz tega človeka sovražim.

„Odpustite, kontesa! Včasih mi zakipi kri v glavo in tedaj sem osornejši, kakor je moja želja!“

Pristopil je k meni ter mi hotel prijeti roko. A nisem mu dodelila te dobrote, ker ni ravno častno, stopiti v dotiko z baronom, ki je ravnokar tipal s svojimi prsti umazane kmete!

Odšla sem s pokopališča. Stopal je tik mene, kakor bi se to umelo samo ob sebi. Že sva prišla blizu Otoka, ko se je ozrl po meni ter pričel zopet govoriti.

„Kontesa,“ je dejal rahlo, jaz bi vas prosil, da zapustite to mesto in da greste odtod!“

„Kako to, gospod baron?“

„Tako!“

„In vi bi to radi videli?“

„Istina je, da bi mi bilo všeč!“

„Všeč bi vam bilo?“

„Da, prav bi mi bilo!“

Glas mu je bil še vedno mehak.

„Prav bi vam bilo,“ sem vzkliknila veselo, „prav bi vam bilo! Vidite, meni je prav, da ostanem tu, in tako ostanem tu!“

Takoj se je raztogotil po svoji navadi.

„Vi ostanete tu! Tudi dobro! Včasih se mi nehoté vsiljujete v misli. Ali jaz še misliti, še

misliti nečem na vas! Morda boste zvedeli kaj, kar vam srca porahljalo ne bo! Potem pa boste odfrčali prej, kakor menite! Jaz sem vas svaril! Zbogom!“

Jezno je odšel.

Sedaj vem, da se srdi, če sem tu. Jaz ostanem tu! — —

IX.

Preteklo je nekaj tednov. Potem pa se je na Otoku oglasil gost, ki ga niso pričakovali. Mrzlega jutra, ko je bil mraz po oknih narisal najlepše rože in ko je megla zakrivala okolico, da se ni videlo deset korakov predse, tedaj je prižvenkljal grof Egon ter sredi otoškega dvorišča mogočno skočil z malih sani.

Janezu Igli je zarenčal ponosno:

„Pripravite mi sobo in potem povejte gospodični, da sem prišel. Zakurite tudi!“

Ko se je kontesi Serafini objavil njegov prihod, se je raztogotila tako grozno, da je letala po sobi in da od srda ni vedela, kaj bi počela.

Med tistim časom pa je hodil grof Egon po tlaku pred vežo ter čakal, da se mu soba zakuri. Ko se mu je povedalo, da je soba pregreta, je dejal lahkoživno:

„Sedaj se malo pogrejem in kaj jesti mi dajte! Ali potem pridem takoj h kontesi! In vi,

lisjak Iгла, dajte mi dobrega vina, saj veste, da ne trpim slabe kaplje!“

Ko se je najedel in napil, se je pogledal v zrcalo ter odšel h kontesi. Z mirnim in pri-ljudnim obrazom je vstopil pri nji v sobo in takoj pri vhodu vzkliknil:

„Bog te pozdravi, Serafina!“

Tik mize je sedela, blede kakor sveča. Ni mu odgovorila.

To ga ni prav nič motilo. Sédel je na stol ter hladnokrvno dejal:

„Sedaj, ko sem takorekoč tvoj papa, draga Serafina, sedaj mi pač dovoliš, da zapalim cigaro v tvoji navzočnosti!“

In zapalil je v istini cigaro. Nji pa je bliskal srd iz oči.

„Povej mi, čemu si prišel!“

Komaj je izpregovorila te besede. A on se ni dal motiti.

„Sedaj sem torej tvoj papa,“ in izpustil je oblak dima iz ust, „a stvar se ni hotela tako hitro napraviti, kakor sva mislila jaz in tvoja mama. Delali so nama zapreke v Rimu in drugod! No, končno se je le napravil zakon, kakor sva želela jaz in tvoja mama.“

Nekako satirično je nadaljeval:

„In sedaj sva srečna zakonska, jaz in tvoja mama! Življenje nama teče bolje, kakor sva pričakovala, ljuba Serafina, ker se končno pri

najinih letih o ljubezni govoriti ne sme. Tvoja mama je napravljala nekaj časa malo dolge obrazke, ker prvo moje zakonsko dejanje je bilo, da sem ji prezentiral nekaj menic, katere je morala honorirati, kakor pravijo skopuhi. No, vidiš, pa to se je kmalu pozabilo, in sedaj sem, kakor rečeno, srečni tvoj papa!“

„Prav dvomljiva čast je to zame!“ je odgovorila strupeno mrzlo.

„Ti si še vedno polna tiste romantike, draga Serafina! Ti meniš, da mora biti pridejano k srečnemu zakonu nekaj tistega, kar imenujejo pesniki ljubezen! Ljubezen! Končno se ta stvar izrabi, kakor se obrabi recimo šina na kolesu, da nekega lepega jutra počí in da ni kolo nič več za rabo!“

„Čemu mi pripoveduješ vse to! Povej mi rajši, čemu si prišel danes tu sèm, dragi mi papa Egon?“

„Tako je prav! S časom se me že privadiš, Serafina! Zapiši si torej v svoj spomin, da k zakonu ljubezen ni potrebna, ker ljubezen mine, zakon pa ostane! Kdor stopi z ljubeznijo v zakon, temu je od pričetka nekoliko bolj mehko postlano, a nekega belega jutra se prebudi na trdem ležišču — usoda mu je čez noč izpod zglavja izvlekla mehko blazino ljubezni. Kdor pa stopi brez ljubezni v zakonski stan, ta ima že od pričetka nekoliko tršo posteljo. Ali ta mu ostane

za vse življenje, tako da mu ni prebiti tiste neprijetne izpremembe. Vidiš, to je moja filozofija o zakonu! Nekaj filozofije pa je dobro povsod!“

Še enkrat je vprašala jezno:

„Čemu mi to praviš?“

„Čutil sem potrebo nekoliko opravičiti se! Ne opravičiti, to ni prava beseda! Ali —“

„Opravičiti? Pred menoj se ti ni treba opravičevati! Jaz vsaj hvalim Boga, da se je stvar iztekla tako, kakor se je!“

„Dobro! Sedaj ti tudi lažje povem, čemu sem prišel tu sèm, danes, v tem strašno dolgočasnem vremenu! Moj Bog, draga Serafina, kako si vendar v stanu viseti v tem gnezdu in pri teh meglah! Jaz bi umrl, da sem le en dan ukovan tu sèm v ta pekel! Kaj pa počenjaš? Jaz bi ne vedel kaj početi. Ali ve ženske imate že bolj elastične nature in kratkočasite se v slučajih, ko moramo mi usta na široko odpirati! Ha-ha!“

Smejal se je suhotno.

„Sedaj je pa skrajni čas, da poveš, čemu si prišel! Ker vidiš, dragi mi Egon, jaz že komaj pričakujem, da zopet odrineš čez gore. Neljubo bi mi delo, če bi morala hlapcem ukazati, da čez prag vržejo sveto osebo tvojo, ki si takorekoč moj papa.“

„Ti si postala silno energična! Kakor vojak, prav kakor vojak! Stvar se ti bo prozaična

videla. Vrag vedi, kje je izteknila tvoja mama, da sva midva včasih glave stikala, in Bog zna, kateri hudobni duh ji je povedal, da sem jaz ko so me napadali poetični moji momenti, tebi tudi pisaril. Saj veš, tiste otročarije! Jeli, da se ne srdiš, draga Serafina?“

Vstala je.

„Tiste otročarije! In mama sedaj ne more spati, in dejala ti je: sedi na železnico in glej, da mi prineseš tiste otročarije! A grof Egon se je prestrašil in kakor boječ zajec je priječal tu sèm ter berači okrog mene, da bi dobil, s čimer bi zamašil usta svoji gospe!“

„Ti imaš dar prečudne kombinacije. Gotovo še ne veš, da je dobri naš Bontoux, Julij baron Bontoux, zadnjič tako nesrečno padel na ledu, da je malo dni potem umrl. In Lindenholz je zblaznel popolnoma, ali to je pričakoval vsak pametni človek. In mladi vitez Trd je vzel staro preklo, tisto baronico Holdenovo ha-ha! To je par! Ali govoriva zopet o tistih otročarijah! Glej, tvoja mama si je dejala v glavico, da ji moram tisto prinesiti. In položila me je v hudo in močno tiskalnico! Vidiš, draga Serafina, meni poide včasih tisto, kar imenujemo denar. In to tvoja mama dobro ve! In posti me in nateza me in sedaj so tisti listi conditio sine qua non. A jaz sem zavezan s častno besedo in tako dalje. Pa saj sama veš, kako je!“

Ponosno je stopila v sosednjo sobo, odondod prinesla nekoliko z modrim trakom prevezanih pisem ter jih vrgla na mizo.

„Tu je tisto! Čisto sem bila pozabila na to! Vzemi!“

Hladno je pristopil k mizi in urno spravil liste.

„Hvala ti, Serafina! Sedaj, ko sva praktični ta opravek dokončala, sedaj govoriva kaj — familijarnega!“

Izvlekel je novo cigaro ter jo zapalil.

„In sedaj čepiš v trdi zimi kakor jež v svoji jami. Jaz in mama pa te srčno želiva pod svojo streho in komaj pričakujeva, da se povrneš! Pridi, in sprejele te bodo mehke roke gorke ljubezni!“

Grof Egon je imel svoj poetični moment; melanholično je zrl za dimom, ki ga je izpuščal proti stropu.

Obstala je pred njim.

„Prijatelj, morda se spominjaš tistega prizora, v katerem kraljič Hamlet očita svoji materi, da je stopila v zakonsko zvezo z morivcem svojega prvega moža! Na steni visita podobi umorjenega in pa tudi sedanjega kralja! Prva krasna kakor solnce, ravno vzhajajoče, druga pa izraz največje človeške podlosti! Ta prizor se mi vedno vsiljuje v spomin, kadar si pred-
očujem tebe, dragi mi Egon, in duševno tvojo

plitvost in revščino! Ene stvari ne bom nikdar mogla umeti, da je moji materi mogoče bilo pozabiti grofa Milana, in to tebi na ljubo, ki si vendar tak kakor kopriva, rastoča za plotom! To sem ti morala povedati, da ne boš menil, da te po zaslugi ocenjevati ne znam. Sedaj pa sem tvoja pokorna hči ter ti želim srečen pot za večno!“

Hotela je stopiti v drugo sobo. Onemu pa so se hudobno zabliskale zelene oči.

„Kontesa, počakajte še malo! Ker sva že pri tem, da se prijazno pogovarjava o rodbinskih svojih stvareh ter pokladava na tehtnico duševno vrednost živih in mrtvih, počakajte še malo! Nekdaj smo sedeli tu doli na vrtu in vino je bilo razrešilo jezik našemu dobremu prijatelju, Juliju baronu Bontouxju. In pravil nam je, kako sta z grofom Milanom, ki je bil pravi tvoj oče, zasledovala po otoških in struških gozdovih tisto blazno baronico iz Struge!“

Pristopila je bližje, in obraz sta ji prešinila skrb in strah. Grof Egon pa je s sladkim glasom nadaljeval:

„No, vidiš, pa tedaj še ni bila blazna! Saj se je spominjaš te baronice, ki smo jo potem izvlekli iz vode! Tedaj pa je bil grof Milan že poročen z grofinjo Ano, in tebe je tudi že imel, draga Serafina! Dekle pa je zblaznelo potem, in ti, ljuba Serafina, imaš nekje tam gori pri

cerkvi grob, v katerem ti počiva — bratec, ki ga nikdar poznala nisi! Ha-ha! Tvoj oče, ta tvoj vzor vseh vzorov, je tudi umrl, in sicer ravno tako kakor baronesa Zora! Skočil je sam v vodo in izvlekli smo ga iz nje tam doli na produ pod Otokom! Nimam velike moralične vrednosti, to je gola resnica, ali če me položiš na tehtnico s svojim očetom, pokojnim grofom Milanom, potem, draga moja, v istini ne vem, kje bo večja teža! To sem ti moral povedati v pojasnilo, da veš, kaj in kako. Sedaj pa sem prijazen tvoj papa ter se ti v največjem prijateljstvu priporočam!“

Lehnò žvižgaje je odšel iz sobe. Na obrazu pa se mu je kazala radost, ko jo je videl zvijsati se pod strašnim udarcem.

Že med njegovim govorom se je bila zgrudila na stol. Sedaj pa je zrla za njim kakor za mrtvaško prikaznijo. Oči so se ji napele in z roko je tipala okrog čela. Tema ji je hotelo postati pred pogledom. Vse okrog nje se je majalo, okrog srca pa se ji je napravljal bolesten krč. Njena duša je bila vržena iz svojega ravnovesja in valovi obupnosti so ji prepluli temnega duha. Njegov spomin, okrog katerega se je kakor trta ovijala njena duša! Vse je bilo porušeno sedaj! Kjer je komaj še poganjalo cvetje, sta rastle sedaj trnje in osat! V grozo ji je postal jasen marsikateri teman trenotek v

preteklem življenju! Kakor rešilno hladilo ji je legla končno čez oblačno polje obupane duše misel: da je legàl, da ji ni govoril resnice, da ji je legàl iz hudobije! Resnica to biti ni mogla! Tedaj jo je prešinilo: baron Konstantin ve resnico!

Bliskoma se je dvignila in takoj je bila iz sobe. Kakor v megli je videla pri oknu, da so se vpregali na dvorišču konji v grofove sani.

Kakor blazna je odhitela po stopnicah na vrt. Razoglava je stopila na mraz, gazila po debelem snegu ter imela zavest, da ji mora baron Konstantin povedati resnico.

Črez most je hitela proti Strugi ter vlekla za seboj mokro svojo obleko. Čutila ni niti mraza, niti ostrega piša, ki je zibal zasneženo vejevje. Po slabem gozdnem potu se je trudila, in ni se menila za vodo, ne za blato, v katero je stopala s svojo nožico. Pot ji je lil po licu, na glavi pa so se ji razpletle kite, da so se razpustili lasje ter ji mokri padali na ramo. Obleko si je škropila črez in črez z umazanimi kapljami. Ali ona je le dalje hitela ter vedeti hotela, je li resnica, kar ji je povedal grof Egon.

Tam, kjer se pot zavije v znani hrastov gozd, ji je prijezdil slučajno nasproti baron iz Struge. Počasi je stopalo živinče, na katerem je sedel, in s težavo privzdigovalo kopita iz globokih luž.

Strmeč je obstal tik nje ter takoj skočil raz konja.

„Moj Bog! Kontesa, kako prihajate tu sèm?“

Dvignila je roke proti njemu:

„Gospod baron! — — —“

Ni mogla govoriti. Baron pa se je skoraj hotel razsrditi po svoji navadi.

„In v takem vremenu in v taki opravi! Bolezen je neizogibna!“

„Gospod baron, povejte mi resnico! Grof Milan! Vaša sestra, baronica Zora! Ali je res? Povejte mi, ali je res? Jaz sem grozno nesrečna!“

V prvem trenutku ji ni vedel ničesar odgovoriti.

„Torej je vendar resnica!“ je vzdihnila. Zapustile so jo zadnje moči in brez zavesti se je zgrudila v njegovo naročje. Sédel je ž njo na mirnega, starega svojega konja, ki je, čuteč na svojem hrbtišču dvojno breme, melanholično povesel glavo. Potem pa je moral pričeti oster tek, ker so baronove ostroge neusmiljeno orale po njegovih rebrih.

Kakor otroka jo je držal v svojih rokah; blede njen obraz je slonel na njegovih prsih, in včasih je čutil, kako je bilo njeno srce.

Povedati moramo, da baron Konstantin takrat ni bil brez strasti. Ko se je namreč podil med visokimi smrekami in ko je opazil, da ni nikjer živega duha, je hipoma ustavil konja, se

sklonil k bledemu obrazku ter poljubil mrzlo njeno lice! Hotel je predrzni ta čin brez dvombe še enkrat ponoviti, kar je okrog oviinka zavila stara ženica. Kakor dekle je zardel . . .

Potem pa je v divjem skoku prijezdil na otoško dvorišče ter oddal sladko svoje breme strmečim deklam, ki so takoj pričele silovito jokati ter klicati Boga in vse svetnike božje na pomoč. —

X.

Minila je zima in na vseh mestih so hiteli pomladanski cvetovi iz zemlje. Tudi kontesa Serafina je bila ravno prebila dolgo bolezen, boreč se med mrzlo zimo s smrtjo za mlado svoje življenje.

Solnce je rahlo sijalo. Na vrtu na znani terasi je sedela, slabotna, bleda, in močno so se ji poznali znaki prebite bolezni.

Zaspano tožno je zrla na mimo hiteče valove in kakor v sanjah je trgala z drobnimi svojimi prsti list, katerega je bila ravno prebrala. Koščke pa je metala v vodo. Pri njenih nogah je sedela kontesa Lucija in ljubeznipolno svoje oko je dvigala skrbljivo proti bolnici.

„Lucija,“ je dejala trudno, „kdo je nama še pisal danes?“

„Tudi tvoja mama!“ je odgovorila ona boječe.

„Kaj mi hoče?“

„Tu sèm bi rada prišla čez poletje!“

Nevoljno si je z ročico pogladila čelo. Na licu pa se ji je prikazala rdeča lisa. Potem je izpregovorila mrzlo:

„Piši ji, naj še počaka mesec dni!“

„In potem?“

„Potem bom popolnoma zdrava in ji napravim prostor! Potem naj pride grof Egon in kdor hoče!“

„In ti, Serafina?“

Kontesa Serafina ni odgovorila takoj. Na licu ji je izginila rdeča lisa in obrazek ji je silno obledel.

„Jaz, Lucija, jaz pojdem — v samostan!“
Ona je plaha hotela vstati.

„Tiho, Lucija, tiho! Moj sklep je o tej stvari storjen!“

Kontesa Lucija je bila tako zelo osupla, da ni mogla izpregovoriti besedice. Takoj so se ji napolnile oči s solzami. Opazila je to kontesa Serafina.

„Lucija!“ je zaihtela. „Ne napravljaljaj mi bolečin! Poglej, zdi se mi, da nismo živeli prav, in dobro je, da se pokorimo. Nikar ne jokaj! Ali govoriva o drugi stvari!“

A govorica se ni hotela vneti. Sedeli sta tiho in tako mirno, da je v bližnji grm sedla penica ter pričela žvrgoleti drobno svojo pesem.

„Ko bi tičala v kletki, bi pač ne pela!“ je izpregovorila kontesa Lucija.

„Tiho, otročè! Nekaj sem te hotela še povprašati.“

Nekako sramežljivo je obrnila obrazek proti vodi.

„Vprašaj!“

„Kdo je bil pri meni, ko si ti prišla tu sèm?“

Kontesi Luciji se je pri solznih očeh hotel napraviti smehljaj okrog krasnih ust.

„No, tisti zdravnik iz Struge, baron Konstantin, ki pa pred teboj že davno ni več plemenit! Pravili so mi, da je prve čase cele noči prebdel pri tvoji postelji. Menda tisto sovraštvo med vama ni bilo tako strupeno, kakor si mi ti pisala! Vsaj ženstvu se je videlo, da je hodil mož prav upadlih lic tedaj, ko se je tvoje življenje borilo s smrtjo! Ali sedaj, ko hočeš stopiti v samostan, te take posvetne stvari pač ne zanimajo več!“

Kontesi Serafini se niso pokazale samo rdeče lise na licih, temveč prav odločna rdečica je oblila ves obrazek.

„Hladno je! Pojdiva v sobo!“

Molčé sta odšli z vrta.

* * *

Bolezen in druge bridke izkušnje zadnjih mesecev so bile pokončale pri kontesi Serafini ponos, ki se je šopiril v aristokratični njeni duši. S sklepom, da stopi v samostan, je slekla vse posvetno, kakor je predpisano za take položaje. Postala je silno pobožna; skoraj vsak dan se je služila maša v cerkvi nad Strugo; ubogim pa je delila miloščino, da so klicali vse nebeške blagoslove nanjo! Da se je pri takih razmerah morala sprijazniti s svojim sovražnikom in končnim dobrotnikom, to ji je ukazovala vest, pa tudi sveta vera, ki nam zapoveduje ljubiti sovražnike.

Dan za dnem se je ozirala po stezah, ne prihaja li baron Konstantin, ki je vendar moral vedeti, da hoče otoška kontesa stopiti v samostan ter se za vse življenje odtegniti pregrešnemu svetu. Saj se je po vsej srenji govorilo o njeni pobožnosti in o svetih njenih namerah. Ali barona ni bilo!

Ker je živela v zavesti, da mora kot prihodnja samostanka izrvati najmanjše koreninice pregrešne ošabnosti v svoji duši, in ker je imela tudi zavest, da dolguje hvaležnost njemu, ki ji je stregel v silni bolezni, se je lepega dne odločila, da gre v Strugo, pomirit se z baronom Konstantinom.

Že med potjo so se ji borili po duši čudni občutki. Stopivšo v zapuščeno struško dvorišče

pa je skoraj zapustil pogum, in pobožni njeni naklepi so se hipoma raztopili. Ali naposled se je zopet ojačila.

Na dvorišču je bilo še vse tako kakor nekdam. Pred umazanimi hlevi nekoliko polomljenih voz, takoj pri dvoriščnem vhodu pa star in brez dvombe že tudi slep pes, ki še vstal ni, ko je stopala tujka mimo njega. Nekoliko kuretine je greblo po gnojnih kupih ter se razpršilo pri dekletovem vstopu. Nikjer ni bilo videti človeškega obraza. Boječe je stopala po stopnicah navzgor. Velikanske razpoke v zidu so pričale, da Struga ni prav varno bivališče in da se častitljivo to poslopje kmalu razleze na vse štiri strani.

Nekje na koridoru ji je prišel nasproti razmršen deček z metlo v roki. Odprl je usta ter povzdignil roko, kakor da bi hotel potegniti umazan klobuček z las. Ali takoj je pomislil, da je to samo ženska. Pustil je torej pokrivalo na glavi ter čakal, kaj bo izpregovorila. Ali kontesa je molčala. Prestrašila se je brez dvombe čudne prikazni tega strežaja.

Dečko je moral končno vendarle izpregovoriti.

„Sam sem doma! Babnice plevejo v logu; on pa je na vrtu.“

Kontesa je povprašala po baronu. Sporazumela sta se, da je „on“ baron, in da je na vrtu.

Mladiču se je razbistrilo po možganih in mislil si je, da bo gotovo prav, če jo popelje v „njegovo“ sobo. Dejal je:

„Tam le stanuje! Tam čakajo tudi gospodje iz kaplanije, kadar pridejo sèm!“

Peljal jo je v njegovo sobo, ki ni bila zaklenjena, ukrasti tako ni bilo kaj.

„Iskat ga grem!“

Porinil jo je skoraj skozi vrata, katera je potem hitro zaprl. Bila je sama v tuji sobi. Okno je bilo zastrto. Pri mraku je opazila, da stoji v prostoru tudi postelja. Bila je torej v spalnici barona Konstantina. Prestrašila se je tako, da je takoj pohitela v sosednjo sobo, v katero je pri odprtem oknu sijalo solnce. Bilo je to prav revno bivališče; nekoliko stolov, miza, na nji pisalno orodje; nekaj knjig in mnogo medicinskih steklenic. Sedla je na stol pri mizi. Zeblo jo je. Iz debelega in razpokanega zidovja se je razširjal hlad kakor v kleti. Postalo ji je dolgčas. Skrbelo jo je tudi, da ga morda ne bo, da je šel kam v goro, in da ga bo zaman pričakovala. Tudi po stropu so se videle razpoke, in po kotih so predli pajki svoje mreže. Mislila si je, da mu manjka ženske in da je človek revež, ki mora stanovati v takem prostoru. Na steni nikjer podobe! Še gledati ni kaj. Obrnila se je k mizi, pri kateri je sedela. Odprla je knjigo, učeno medicinsko delo. Takoj

jo je zopet zaprla. Tedaj je zapazila pričeto pismo na mizi. Takoj se je obrnila, ker je povsem nespodobno prebirati tuja pisma. Zopet je pričela šteti razpoke po stropu, pajčvine po kotih, ter zopet jemala učeno knjigo v roke. Pri tem pa si je vedno mislila, komu da pač piše? Morda ženski in kaj? Obstati si ni hotela, da ji je hudo dejala zavest, da je to pismo namenjeno morda — ženski. Ali vendar je bilo tako. Počasi je zavila glavico zopet proti mizi. Hotela je zapaziti, da je zapisano na listu — njeno ime! Da, tu se je jasno bralo: „kontesa Serafina!“ Ni je ženske, ki bi v takem položaju premagala izkušnjava! In tudi naša kontesa je ni! Komaj se ji je dozdevalo, da je videla zapisano svoje ime, že je nagnila obrazek k tujemu listu ter brala, kar ni bilo pisano zanjo.

„Dragi prijatelj! Po dolgem molku zopet nekaj vrst od starega tvojega puščavnika! Očetna hiša mi razpada, srce mi je razpadlo že davno! Kakor drevo sem s suhimi vejami! Zapustil bom stari kontinent ter se preselil v novega! Evropa je zame prestara, in tudi jaz sem prestar zanjo. Včasih je dobro, ako se drevo presadi v tujo zemljo. Potem raste, ki prej ni moglo. Slovo torej jemljem. Tudi pred tvoj prag prihajam. Znana ti je vsa beda, s katero so udarila nebesa mojo ubogo rodovino. Ali danes naj ti je povedano, da je usoda prihranila meni najhujše.

Človek, ki je najsilovitejše zlo povzročil mojim, je zapustil otroka, hčer. Sovražiti bi jo moral, ali sovražiti je ne morem! Samovoljna, samoglavna ženska je, ali sovražiti je ne morem. V prvem trenutku, ko sem videl ošabno to bitje, je padlo seme v moje srce! Bog zna, koliko sem se trudil, pozabiti jo, ali usoda ni hotela! Letos v trdi zimi je prišla ta kontesa Serafina tu sèm. Iz gole samoglavnosti! Njena mati, stara ženska, je vzela mladega vojaka. A to je razsrdilo gospodično hčer. Mladi očim pride za njo. Prepirla sta se. Med preprirom pa ji je povedal čudno zgodovino o očetu grofu Milanu. V mrazu je hotela k meni v Strugo, da ji povem resnico. Med potjo jo srečam slučajno. Izvršil se je prizor, kakor je pri ženski navada; omedlela je, in na svojem konju sem jo prinesel na Otok. Med potjo me je hudobni duh premotil, da sem jo poljubil na lice. Od tedaj pa me hoče pamet čisto zapustiti. Pred zrcalom stojim in si štejem sive lase na glavi. Napravljam si opomine, da sem vendar že v letih, v katerih se človek ne sme vesti kot zaljubljen učenec. Ali kaj mi pomaga vse to! Človek je slabotna stvar. In čim bolj se stara, tem manj ima zavesti, da je smešen v takem in takem položaju. Kakor dež po razsušenem polju se mi razlije včasih po duši zavest, da hoče morda usoda na ta način zopet združiti, kar je bila razmetala poprej z

neusmiljeno svojo roko! Jaz in kontesa Serafina naj bi zopet zedinila Otok in Strugo! Vidiš, tak otrok sem postal! Pri vsem tem pa je najhuje, da me kontesa Serafina sovraži, in da čisto nič ne ve, kake plamene je povzročila v moji duši! Moj duh je bolan! Ironiziram se samega sebe! Ali brez uspeha. Sedaj pa sem si zapisal radikalno zdravilo: preselitev v Ameriko! To bo vsaj pomagalo! Prihodnji list pa že dobiš iz Minesote ali pa s pobrežja mogočnega Misisipija! — —“

Dalje ni brala! Kar ji je srce preplavljalo, ni bilo samostansko, pač pa popolnoma posvetno. Baron Konstantin jo ljubi! To se ji je dozdevalo tako čudno ter ji bilo tako nepričakovano, da je morala — od sreče jokati. Nagnila je glavico na mizo, na list, ki ji je povedal njegovo skrivnost.

Ko pa je prišel baron Konstantin, se je topila še vedno v solzah. Dobro je čutila, da je vstopil. Ali glavice si ni upala privzdigniti tedaj. Odločno se je sramovala. Bil je toliko diplomatičen, da je v hipu razvidel razmere. Pogumno je pristopil k nji ter se še celo predrznil, da ji je privzdignil glavico. To bi bil storil vsakdo izmed nas. Videl je razžarjen obrazek in dvoje solznih oči. Okrog ustnic pa se ji je napravljal smehljaj ter oznanjeval, kaj hoče solza v očesu. Ali naj bi bila govorila? Nam se dozdeva, da ni bilo potrebno.

Kdor pa ju je pol ure pozneje videl na poti proti Otoku, z roko v roki, kdor je opazoval, kako sta postajala ter se pogledovala kipeče; kdor je videl, kako je tedaj, ko sta stala pred grmom divjih rož ter občudovala njegovo cvetje, resnega barona glava prišla v sumljivo dotiko ž njeno, je vedel lahko vse, če je bil tudi samo površen opazovavec reči okrog sebe.

* * *

Struga je sedaj razvalina. Na Otoku pa je vse polno življenja, vse polno otroškega krika! Baron in baronica čutita še vedno tisto srečo, ki je delež ravno pričetega zakona. Preteklost je pozabljena in vsi upi se opirajo na prihodnost. In mi želimo, da bi jima vir zakonske te sreče tekkel še dolgo časa in da bi ne usehnil tako kmalu, kakor se le prerado zgodi v prozaičnem našem življenju. —

II.

Tiberius Pannonicus.

1.

Na tlaku pred Neronovo zlato palačo sta raztezavala ude rimska postopača Casca in Crispinus.

„Slabi časi, Casca!“ je vzdihnil Crispinus.

„Slabi časi, Crispine!“ je pritrdil oni.

„Oj, ko je še nebeški Augustus živel, Casca!“

„Bogovi naj poveličajo blagega Octaviana!“

In Casca je vstal, se zavil v zastarelo, dolgo svojo obleko, naslonil ob steber ter zrl na krasni cesarski dvor, ki se je ravno tedaj lesketal v žarkih zapadajočega solnca.

„Kaj je ta Neron, Crispine?“ je vprašal zaničljivo.

„Res, kaj je ta Neron!“ je ponavljal Crispinus s srditim glasom.

„Požeruh! Polovica dohodkov sveta mu izgine v njegov neizmerni želodec!“

„Drugo pa zazida v taka zidovja! Da bi ga kmalu videli Averna črni duhovi!“

„Naj mu pretrga Parca nit tolstega življenja!“

„Ali pa naj mu razbije Jupitrov blisk črepinjo!“ je dodal Crispinus.

„Tam prihaja Pansa, senator!“ je vzkliknil v istem trenutku ter vstal s trdega svojega ležišča. „Z obširnimi trebuhom lega vsak dan k imperatorjevim skledam! Bogovi, kaka sreča!“

„Gaj Pansa! Senator!“ je kričal prihajajočemu nasproti. „Doma berem v stari listini, da je moj oče nekdanj volil sorodnika tvojega za tribuna. Bodi hvaležen in spominjaj se sina sedaj! Sina siromaka!“

„Senator!“ se je oglasil tudi Casca. „In jaz sem Minucius Aurelius Casca, sin Avrelija, ki je pri vsaki volitvi dajal glas tvojemu očetu!“ Usmili se tudi mene! Glad trpim!“

„Dii avertite omen!“ je godrnjal trebušni senator ter hitel mimo. „Taki postopači! Bogovi, varujte me srda nebeškega imperatorja!“

Izginil je med stebri krasnega portika.

„Naj mu je v strup vino falernsko, ki si bo zalival čreva ž njim!“ je siknil Crispinus med zobmi.

„Ali vidiš, Crispine, taki so časi sedaj! Pod nebeškim Tiberijem so nam polnili sklede, sedaj pa nam še cestnega prahu ne privoščijo ti psi!“

In Casca je stiskal pesti.

„Orka pošasti!“

„Smrt na nje!“

Umolknila sta ter povabila glave. V tistem trenutku se je usula z imperatorjevega dvora

vojaščina ter potem pohajkovala okrog vhoda. Tuintam se je pošalil German z lenušnim proletarstvom, ki se je bilo zbralo okrog Casce in Crispina. Takoj so se razburili duhovi.

„Naš mozg nam sesajo iz kosti!“ je priložil Casca.

„Sinovi naših robov!“

„Pijavke!“ je vse vpilo. „Da bi jih požrlo Pluta črno brezdno!“

„Ti barbar!“ je rjul Crispinus nad bližnjim stražnikom, „v Judeji je upor, a ti lenariš ter si paseš tu želodec za naše denarje!“

„Ha, ha!“ se je oglasil Casca pri tej priči. „Kaj govoriš, Crispine, v boj in tako deviško dekliški obraz!“

„Koliko stavim, državljani rimljanski,“ se je zadril nekdo iz družbe, „da ume ta German bolje sklede prazniti, nego pa kopje sukati, državljani rimljanski!“

Zasmehovanemu vojaku se pridružita tovariša, in vsi trije obstoje v srdcu pred tulečim krdelom.

„Čemu tu raztegujete usta?“ je vprašal tisti, ki so ga prej zasmehovali.

„Oj, sinovi črnega Orka,“ je odgovoril Casca, „mi vam želimo vsega hudega!“

„Terencij, ali potegnemo iz nožnic?“

„Nikar, Livij, zavoljo krika nikar!“

In vojaki so se hoteli potolažiti.

„Lenuhi!“

„Bojazljivci!“

„Sinovi slabih očetov!“

„In še slabejših mater!“

Taki in enaki kriki so jim doneli nasproti. Tedaj pa je pretorianec, imenovan Livius, pognil kratek svoj meč.

„Možje, možje!“ je kričal Casca. „Tu se pobijajo svobodni Rimljani!“ Ročno se je vzklonil, izrval kamen iz tlaka ter ga z veliko močjo treščil vojaku v prsi. Streslo se mu je telo, odpadel mu meč; z rokama je grabil po zraku, potem pa telebnil na tla in ječé obležal.

„Minerva neizkončna! Tovariši tu sèm!“ je zavpil Terencij.

In prihitela je oborožena vojaška množica ter hotela z ostrimi meči napasti meščansko drhal. V trenutku bi nastalo krvavo rvanje! Ali tedaj je prihitel iz portika krasno opravljen vojak, visoke postave, a otroško nežnega obličja. Izpod bleščeče čelade so se mu usipali dolgi lasje, črnorjavi.

„Kako se vedete, Terencij, Klavdij in ti, Menenij?“ je vprašal osorno. „Neoboroženemu ljudstvu grozite z meči!“

„Tribun,“ je odgovoril Terencij, „začeli so ti! In Livija so s kameni pobili!“

Livij je stokaje poizkušal vstati. Tribunu se je razburilo srce.

„Domov!“ se je obrnil proti meščanom. „Domov, malovredneži, in ne postopajte tod!“ „Malovredneži!“ se je oglasil takoj Crispinus. „Malovredneži, ali čujete, svobodni Rimljani!“ „Potisni mu bodalce v trebuh, Crispine!“ se je oglasil Casca iz množice.

„Potisni mu ga do ročaja, temu rjavemu Germanu!“ je pristavil tretji.

In Crispinus je vzdignil ostro orožje, ali kot blisk mu je zagrabil tribun roko ter jo trdo oklenil.

„Tribun, tribun!“ je zaječal Livij. „Pri vseh olimpskih bogovih, zabodi ga z mečem, zabodi ga z mečem, da mu pojde skozi goltanec črez tanko hrbtišče! Ta pes mi je pretresel drob v telesu! O Jupiter!“

Tribun je samo z roko stresnil in Crispinus je ležal na tlaku.

Že so se hoteli znova sprijeti, kar je razpodila rimljanske meščane nemila usoda. Caesar Augustus je začul hrup pred svojo palačo ter videl ljudstvo v prepiru z vojaštvom.

Razdivljan od srda je planil med prepirajoče.

„Caesar Augustus!“

In vse je trepetalo, ko je stopil iz portika na ulico.

„Napadli so nas, nebeški imperator!“ je izpregovoril Terencij.

„S kamenjem!“ je vpil drugi.

„Z orožjem!“ je pristavil tretji.

„Ta je hotel umoriti tribuna Tiberija!“ je dejal Terencij ter pokazal na Crispina, na tlaku koprnečega.

„Umoriti tribuna! Napadli so mojo stražo!
O večni bogovi!“

Imperatorju so se napele žile po tolstem obrazu. Pristopil je k trepetajočemu Crispinu, ki se od groze ni upal vstati. Pobral je bodalce, ki je bilo odpadlo Crispinovi roki. Potem pa se je sklonil, pograbil s pestjo ležečemu za vrat ter mu z orožjem pretrgal lice, da je Crispinus v groznih mukah zaječal. Ali mogočni vladar ponosnega Rima še ni bil nasičen. Zabodel je končno nesrečnežu bodalce z vso silo pod vratom v prsi ter ga pustil v rani tičati! In šele potem je odšel s svojim spremstvom. Množica pa se je trepetaje razpršila, in vojaki so se smejali za njo.

Crispinus je ležal dolgo časa nem, brez zavesti. Ko se mu je povrnilo življenje, se je odplazil proti palači ter se zgrudil ondi v kotu debelega ozidja in čakal skoraj pri polni zavesti trenutka, ko se mu izteče vir življenja.

Hrup po mestu se je polegel in na jasno nebo so primigljale svetle zvezde. —

II.

V visoki dvorani je ležal Neron, imperator pri polnih skledah. Krog njega so mu kadili slavo njegovi privrženci ter si polnili trebuh z izbranimi jedili.

Imperator je slonel na bogati blazini in poprejšnji srd je bil čisto izginil na lehkoživnem tem obrazu.

„Caesar Auguste, bogovi naj te ohranijo!“ je zakričal senator Vitelij ter vlil v svoj strašni želodec za sedanje čase silno posodo sladkega vina.

„Kako otemnuješ svoje prednike!“ je vzkliknil Galba, prokonzul, masteč se s tolsto pečenko, potem pa zadovoljno sam sebi pristavil: „Kako nebeško vkusna jed!“

„Pregnal si Jupitra z Olimpa, sin julijskega rodu!“ se je oglasil Lucij Telesinus. Bil je konzul tedaj.

„In vzel Apolonu neumrljivo liro!“ je pristavil Tegelinus.

Ali imperator je molčal, in le tuintam vlil vina vase.

„Caesar,“ je kričal Atticus Vestinus, „Vitellius pokončuje že drugo skledo ptic!“

In Neron je z dobrovoljnimi smehljajem pogledal proti omenjenemu.

Vitelij je razbleknil tolsta ustna, izpraznil polna usta in dejal potem s ponižnim glasom: „Nebeški plod neumrjočih bogov, ves sem tvoj verni sluga! Drugi ti pokončujejo divjih Partov krvoželjne čete ter se vojskujejo z barbari, katerim zapoveduje kruti Vologes! Vsakemu svoje! Jaz pa zauživam vesel tvoje nebrojne darove in v senci tvoje milosti ne zavidam drugim bojne slave!“

„Auguste,“ je dejal prokonzul Galba, „pošlji Vitelija nad Parte; morda jih spravi v svoj grozni želodec!“

Vse se je smejalo in smejal se je tudi Neron.

„A jaz sem vesel imperatorjeve milosti!“ je odgovoril Vitelius ter pričel zopet jesti. Potem pa je takoj vstal Tegelinus, pograbil velikansko kupo z vinom, jo postavil predse, vzela vrtnico, trgal njeno rdeče listje ter ga metal v kupo.

„Nebeški Auguste, v tvojo slavo!“ In zvrnil je kupo v svoje grlo in to s tako spretnostjo, da so se začudili vinski bratje naokrog. Oddehnil se je ter dejal: „Divni Auguste! Tvoji verni hlapci želijo, da bi ti osramotil Apolona sebi v neizkončno slavo in nam v neizmerno radost!“

Ta poziv je ugajal vladarju sveta. Vstal je vina poln, vzela liro ter pričel prebirati strune. In plesal je in divjal in metal ude po zraku

kakor opojena bahantinja. In sinovi slavnih očetov so ploskali v mehke roke ter občudovali smešnega svetu zapovednika, kot bi zri neumrjočega boga.

Ob strani pri stebru je slonel Tiberius Pannonicus, tribun, in zamišljeno gledal po razsajajočem dvoru. In globoke iskrene želje so se mu vtisnile v mladega lica mehke črte. Misli so ga hipoma postavile med domače gore, do domačih vodâ in gozdov. Hrepenel je v domačo dolino, kjer mu je stal preprosti dvor starega očeta, veljaka med sosedi. V srcu se mu je storilo milo, da je zapustil to drago samijo, in da se je dal, po rimskem blesku preslepljen, v slabem trenutku v Emoni uvrstiti med dvorno stražo. Želel si je nazaj in solza mu je prihitela v oko ter mu omočila cvetoče lice.

III.

Vtem je umiral Crispinus. Kratko pred smrtjo se mu je povrnila popolna zavest in strašno njega stanje se mu je vrinilo z vso svojo grozovitostjo v trpečo dušo. Iz praznega želodca pa so se mu izvijale srdite muke, da je ječé vzdihnil: „Bogovi so me zapustili! A najhuje je, da moram lačen poginiti!“

Tedaj se je spomnil tudi svoje hčere, ki jo je bil pehnil od sebe. Nekdaj mu je bila po-

vedala, da je zapustila stare bogove, da ne veruje niti v Jupitra, niti v zmagonosno njega hčer, neizkončno Minervo, temveč da se je vdala novi veri, pritrošeni iz umazane Judeje.

„Čemu bi se ji srdil?“ je šepetal Crispinus. „Jupitrova moč mi noče pomagati! In v smrtnem trenutku mi spe vsi olimpski bogovi!“

V tistem hipu je prihitela ženska čez trg, obstala pred palačo ter se pazljivo ozirala okrog. Prišla je tudi k njemu, ki je v kotu koprnel — in jokaje padla tik njega na tla. Bila je hči njegova, Evlalija, ki je bila po znancih zvedela usodo svojega očeta.

„Daj mi piti!“ je prosil Crispinus, ko sta se bila zavedela od sreče zopetnega svidenja. Prinesla mu je vode od bližnjega vodometa. In pil je, kakor pije jelen v razbeljeni puščavi.

„Poglej, Evlalija, kako revno moram poginiti, jaz, rimski državljani! Pokončal me je Neron, o katerem čuješ po naših svetiščih, da je velik ljubljenec bogovom na Olimpu! Ta hudobnež! A mene sovražijo ravno isti bogovi! Malo so vredni taki bogovi! Tvoj bog,“ je pristavil tiho, „ima boljše srce od Jupitra olimpskega: pripeljal je tebe k meni, da si mi tolažba v mojih bolečinah!“

Tedaj mu je pričela pripovedovati o boljšem posmrtnem življenju in o neizkončni ljubezni edinega Boga, ki je kri prelival na gori Gol-

gati! In žarek milosti tega večnega bitja je prešinil starcu srce, da je hotel verovati.

„In Neron bo vržen v večni ogenj?“

„V večni ogenj!“

„Stari bogovi pa bi ga poklicali v Olimp! Evlalija, tvoj bog je tudi moj. Verujem pa, da me ne zavrže, ker toliko, toliko trpim!“

Takrat ga je pričela zapuščati zavest. In Evlalija je prinesla vode življenja ter mu jo izlila na vročo glavo.

„Kopljem se v hladni vodi, obdajajo me bistri valovi, in solnce sveti na jasnem obnebu. In zopet sem zdrav in bojne trume našega Boga me spremljajo v nebeško zarjo! In rdečih rož je poln vrt, in kakor imperator sem, sedeč na triumfalnem vozu! In sedaj se odpirajo vrata; velikansko, večno, in na zlatih oblakih plovem skozi nje ter med zelenjem in cvetjem zaspim — tako — sladko!“

Tako je umrl Crispinus!

IV.

Pozno v noči je končal Neron svoje gostovanje. Vstal je ter vina polnim gostom ukazal, naj gredo ž njim.

„Znano vam je, kviriti, je vpil, da so se iz Judeje oglasili preroki krive vere, ki hočejo še celo imperatorski moj stol razdrobiti v prah!“

„Caesar Auguste, udari jih z mogočno svojo pestjo, da se bodo zvijali, kakor se zvija črv pod sandali!“

Tegelinus, ki je izpregovoril te besede, je še dodal, obrnivši se k tovarišem: „Kdo naj bi vzel Caesarju Augustu imperatorsko oblast! Če se združi vsa zemlja, ne mogla bi tega!“

Delal se je, kakor bi govoril to samo svojim prijateljem, tako da bi ga ne čul imperator. Ali govoril je glasno, da ga je moral čuti tudi Neron.

„Kaj praviš, Tegeline,“ se je oglasil senator Pansa, „kaj praviš: vsa zemlja! Če bi se sam Jupiter, na Osi večni gospodar, združil z železnim Martom, ne mogla bi tega!“

Tudi ta je govoril tako glasno, da ga je čul imperator. Tegelinus ga je prav strupeno pogledal, ker ni ljubil tistih, ki so ga v prilizovanju izkušali prekositi.

Neronu je v istem hipu tolsti obraz prešinilo hudobno sovraštvo in zakričal je: „Da, Tegeline, vzdignil bom svojo pest ter jih strl kakor črva! Nocoj pa vam posvetim s svetilnicami, kakor jih to starodavno mesto še nikdar ni gledalo!“

Peljal jih je na vrt, ležeč za cesarsko palačo. Na nebu je sijala izmed temnih oblakov bleda luna ter obsevala visoka drevesa, da so napravljala dolge sence, padajoče po vrtnih

gredicah. Nad palačo se je bilo nakopičilo črnih oblakov v mogočno grudo, ki je imela podobo velikega zmaja.

„Glejte vam nebeškega zmaja,“ je vpil Neron, „moja podoba!“

Stopili so na povišano, nekaki terasi podobno mesto. Pod njimi se je razprostirala planica, in v prvem hipu se je videla gola gneča vojaščine, s štrlečimi sulicami in svetlimi čeladami. Ko pa so očetje senatorji pazljiveje pogledali po prostoru, so opazili dve dolgi vrsti kolcev, na katerih so bile privezane nekake slamnate kepe. Sedaj pa sedaj se je taka slamnata masa izkušala premkniti, in če je sirov vojak s kopjem sunil vanjo, se je pokazala na slami rdeča kri.

Tedaj je stopil pred imperatorja cehturio ter povedal, da je še nekdo tu, ki ni med tistimi, ki so v smrt določeni. Z začudenjem je čul Caesar, da se je med potjo pridružila jetnikom mlada deklica, ki hoče zdaj po vsej sili, da bi jo peljali v smrt.

„Zgôdi se ji volja!“ je dejal s hudobnim smehom. Potem pa je pristavil mrzlo: „Pripelji jo sèm!“

Trepetaje je stopila Evlalija pred imperatorja in pijano njega drhal. Kri ji je zalilo mehko lice. Začule so se umazane opazke, združene s hripavim smehom. Sam imperator

je dejal zaničljivo: „To je pretenko in prešibko! Če hoče umreti, patres conscripti, naj umrje!“

In že je hotel ukazati, da bi jo vlekli na morišče, ko je stopil pred njega tribun Tiberius.

„Caesar Auguste,“ je vzkliknil, pusti jo meni! Že davno jo ljubim!“

Napravil se mu je tenak smeh okoli ustnic, potem pa je izpregovoril: „Bogovi! Če ti je všeč, vzemi jo!“

In obrnivši se k družbi, je dostavil imperator: „Barbar pač nikdar ne zataji slabega svojega vkusa!“

Evlalija je stopala nehoté za tribunom, ki jo je odpeljal iz gneče. Tik debelega drevesa sta obstala. Treslo se ji je telo, in ni si upala dvigniti očesa k njemu, ki je ravnokar očitno povedal, da jo ljubi. Ali že pred imperatorjem ga je bila spoznala. Živila se je nekdam s tem, da je prodajala cvetice po mestu. Tedaj je rumenolasi tribun lazil za njo, kupoval njeno cvetje ter ji hvalil tudi cvetoči obrazek. Bala se je pregrešne ljubezni ter se preselila v drugi oddelek mesta, kjer je skrita ostala pred njim. Sedaj pa sta stala molče na mestu, in tudi tribun ni dobil poguma, da bi izpregovoril prvo besedo.

V istem hipu se je zažarilo med drevesi; ondi pred imperatorjevo družbo so plapolali

ognjeni jeziki, kakor bi švigali iz zemlje. Ob grozovitem pogledu je okamenela sirova družba, da se je molčeč in strmeč ozirala po prvih krščanskih mučenikih. Ti pa, ki so umirali v ognja plamenih, so molili k svojemu Bogu, in iz stotero ust se je oglasilo: „Pater noster, qui es in coelis!“

A ta molitev, pričetkom močna kakor grom, je postajala slabejša in slabejša, dokler se končno ni skrčila v slaboten glas, ki je vzdihoval iz plamena: „Pater noster, qui es in coelis!“

Take svetilnice je prižgal imperator Neron svojim gostom, ko so v pozni noči zapuščali njegovo palačo!

* * *

Evlalija se je solzila ter ihtela: „Moja dolžnost je bila, da sem umrla ž njimi.“

„Čemu bi umirala?“ je izpregovoril Tiberius strastno. „Poglej, od tedaj se te spominjam v ljubezni, ko sem kupil prvi cvet pri tebi. Že tedaj se je rodil sklep v meni, da samo v tvoji družbi zapustim to mesto!“

Sramovala se je prav močno ter mu tiho odgovorila: „Moj Bog mi ne dopušča, da bi te ljubila!“

„Kdo je ustvaril zemljo?“ je vprašal.

„Bog!“ je odgovorila hitro.

„No vidiš, če je torej tvoj Bog ustvaril zemljo, je ustvaril tudi mene in tebe. In zatorej pravim, da tudi tvoj Bog dopušča ljubezen.“

„In moji bogovi jo tudi dopuščajo,“ je nadaljeval kipeče. „Pojdi z mano, Evlalija! Ti ne poznaš prekrasne Panoniije in ne mogočne Save, ki moči s svojimi valovi panonsko polje in zelene travnike. Ondi, kjer udarja naša reka ob vznožje nebotičnih snežnikov, katerih vrhovi nikdar ne izgube bele odeje, se odpira med zeleno gorovje domača moja dolina. Stoletni gozdi se razširjajo po gorskih planinah, v senci pod košatimi vrhovi bega vitka srna in jelen hitronožni strmoglavi čez prepade. V srdu lomi tur debela mnogoletna; ob veji se tišči ris s svetlimi očmi in okorni medved se valja po resju! Nad vsemi pa gospoduje naša puščica, ki pere svojo ostrino v krvi dan za dnevom! Evlalija, v te kraje pojdi z mano! V nižavi ti vre voda, peneč se drvi po strugi, založeni s skalovjem starodavnim. V dnu pa se vlačijo težke ribe, pluskajo za plenom ter obračajo bele trebuhe okoli skalin! Sredi gozdov, pod Blegašem z zelenim vrhom, leži ravnina in v tej ravnini dvor starih mi roditeljev. Spomladi ga obdaja črešnjevo cvetje in v poletju valovje rumene pšenice! Stara pa vzdihujeta noč in dan po meni, in bogovi znajo, živita li še, ali ne.

Če pa ju pokriva zemlja, težko sta umrla! Ali če živita, te bosta sprejela z radostjo, z radostjo te bo sprejela tudi stoglavna njiju družina!“

„Ali jaz ne verujem v vaše bogove!“ je odgovorila tiho.

„Mi nismo Germani,“ je dejal ponosno, „pri nas si prosto volimo vero in bogove!“

Plamteče svoje oko je obrnila proti njemu. Dolgo ga je gledala, in ko je luna predrla oblake, je opazil roso pod njenimi trepalnicami. Očitno je bojevala boj v svoji duši, ali končno je zakoprnela: „Ne morem, ne smem! Moja dolžnost je umreti!“

V tistem hipu se je izvila iz teme visoka, črna podoba. V luninem svitu se je zableščala gola glava, ki je nosila samo vrhu čela mogočen šop las. Po svetem obrazu je bila razlita milina, ljubezen. Evlalija se je zgrudila na tla ter vzdihnila: „Odpusti, sveti učitelj!“

Takoj se je sklonil k nji, jo dvignil od zemlje ter izpregovoril z mehkim glasom: „Živi, veruj in ljubi!“

Neskončna radost je prekipela v dekletu, in ko jo je oni peljal proti Tiberi, se je zgrudila temu v naročaj ter jokala polna sreče in veselja. Povzročitelj vse te sreče pa je izginil v noči. Bil je sveti apostelj, čigar nasledniki so pozneje na razvalinah imperatorskega sedeža vladali vesoljni svet!

Drugi dan je privolil Neron, da se je smel Tiberius povrniti v svojo domovino. Ž njim je šla tudi Evlalija. Potem pa sta izginila v valovih zgodovine.

Pač pa se pripoveduje, da so prvi oznanovavci svete vere v Panoniji že dobili malo verno družbo, o kateri se ni vedelo, kdaj je nastala. Kdo ve?

III.

Kuzovci.

Slika iz naroda.

Pred petinpetdesetimi in tudi še pred petdesetimi leti je bila Poljanska dolina na Gorenjskem pozabljen in zapuščen kos slovenske zemlje. O beli cesti, vijoči se sedaj tik vode, niti sluha ni bilo; pač pa se je pričela takoj pri Škofji loki kolovozna pot, ki se je vlekla potem proti Poljanam in še dalje proti Žirém. Tolminci in Čiči so tovorili po nji s svojimi konjiči. Visoko hrastovje in gosto smrečje je senčilo nesrečni ta kolovoz ter zrla premnogokrat, kako so se vozovi, ki so slučajno zabredli tu sèm, prekopicovali in čuli ostro kletev komisarja, po vozniških deskah se premetujočega, ki ga je uradna usoda vrgla v to puščino.

Ta pot je bila ponoči prav zelo nevarna. Po gošči so se plazili nadležni gostje, ki so bili obenem tihotapci, tatovi in če treba tudi roparji. Tujemu imetju sovražna ta četa je združevala v sebi vojaške begune in drugo slabo in izprijeno osobje. Ravnali so se po nekakem vojaškem redu. Vodja obupno-predrznemu temu krdelu je bil še sedaj tuintam v poljanskem spominu živeči Peter Smuk; pod njim pa so imeli zapovedništvo Gropa Rohnač, kruljavi Martin Goščavec in pa črni Tinač Šust, ki je napravljajal poštenemu očetu Marku Šustu, sveto-

volbenškemu cerkveniku, prezgodnje sive lase. Nosili so tobak iz Primorja, pri tem ustavljali voziče in tovore na poti ter si tudi po tem načinu pridobivali denarjev. Včasih so lovili zajce po planinah ter kradli jance na paši. Tik podružnice v Bukovem vrhu visoko nad poljansko vasjo v vzhodju planine, ki se zove Pasja raván, so imeli svoje selišče ter prebivali v veliki leseni koči, stoječi na zemlji, ki se še sedaj imenuje „Na Kuzovem“. Zategadelj so jih Poljanci imenovali *Kuzovce*.

S Poljanci so Kuzovci živeli v lepem miru; ustavljali jih niso po potih ter jim niso jemali niti jaret, niti denarja. Tuintam so prišli v Poljane k deseti maši. Pripeli so iz Hotovelj črez Županov most ter priukali v vas, da je vse skupaj letelo. Bili so bogato-kmetiško opravljeni; krog njih je frčalo svilnatih in čipkastih robcev, da so dekleta poželjivo odpirala oči. Najgorši je bil pa Peter Smuk, človek orjaškega telesa in rdečih lic. Rad je sedal tik cerkve na zid pri pokopališču, in sicer tako, da je sedel ravno za financarji, ki so božjo besedo tudi rajši zunaj cerkve kot v nji poslušali. Zvonil je z nogami ter včasih napeljal stvar tako, da je zadel z nogo financarjevo telo. Strupeni pogledi so mu bili v zahvalo, njemu pa se je vse obličje samo smejalo, in kdor ga je videl takrat, je dejal nehoté: pa je res zal človek!

Skoraj bi se lahko dalo trditi, da so bili Kuzovci kaka tri leta gospodarji poljskega pogorja. Počenjali so, kar se jim je ljubilo! Svetna oblast se je prikazovala v dolino samo v podobi bojazljivih financarjev in plahih revizorjev. Ali vsi ti so se Petra Smuka bali, da so mu šli s poti, če so ga le iz dalje ugledali. Bali so se ga tako, da se njegovih hudodelnih činov niti ovaditi niso upali. Končno pa se je stvar tudi tedanjim oblastvom videla nevarna, tako da so napeli vse svoje moči. Nekega jutra prikoraka v Poljane kompanija Čehov s častnikom. Ti potem lazijo po planinah in naposled v istini polové in raztepó Kuzovce, to pa toliko laglje, ker je bil Peter Smuk že poprej sklenil svoje življenje. Njegove kosti so počivale tedaj na produ „V kotu“, kjer ga je bila voda mrtvega vrgla na suho. Ta grob leži sedaj po izpremembi vodotoča sredi struge, in dan na dan pluskajo mrzli valovi črez ubogo človeško bitje, ki je nekdam v življenju nosilo goreče srce v sebi ter imelo zmožnosti, ki bi bile zaslužile svojemu razvitju boljšo usodo.

1.

Pičlo uro od Poljan, ob sedanji cesti v Loko, leži vas Log. Tik te vasi se dviga nevisok hrib. V vznožju je obrastel z grmičevjem in

trnjem, na vrhu, ki se na najvišjem mestu izgublja v malo planoto, pa ga obvija zelena tratina. Na omenjeni planoti so postavili naši predniki za ta kraj mogočno cerkev z dvema stolpoma ter jo posvetili svetemu Volbenku, ali kakor Poljanci mehkeje pravijo, svetemu Volniku. Kdor hiti s srcem kipečim po zaviti cesti v Poljane, mu oznanujeta svetovolbenška stolpa že iz dalje, da se bliža domačemu kraju, domačemu zraku in šumečim domačim vodam! Bodita tisočkrat pozdravljena svetovolbenška stolpa, ljubljena stražnika domače doline!

Ravno pod svetovolbenškim hribom tik pota je imel ob času naše pripovedi premetena in zvita buča Janez Premetavec svoje selišče. Štel je v svojo lastnino staro leseno kočo s tako tesnimi okni, da ni nihče rad pomolil svoje glave skozi, boječ se, da bi je več ne spravil nazaj. Premetavec je bil pričel tedaj krčmariti; prodajal je kislo vino in žganje ter počenjal še druge baže trgovine, ki ga niso spravile v najboljše ime. Domačija njegova je stala in še sedaj stoji (dasi ima druge lastnike) kaka dva streljaja zunaj vasi, oddaljena od sosedov. Na zgornjo stran se kopiči svetovolbenški hrib; skoraj ravno pod hišo pa teče reka, ki se na tem mestu zavija ali lomi, tako da je tu plitva in da se brez teže prebrede. Premetavčeva kočica je imela s ceste in tudi spodaj poseben

vhod, in nikomur ni bilo skrito, da so pri spodnjem vhodu zahajali v kočo Kuzovci. Istotako se je vedelo povsod, da je Premetavec vzdrževal s Kuzovci živo trgovsko zvezo, po kateri je bogatel od dne do dne.

V soboto zvečer pred kvatarno nedeljo v septembru l. 1828. je gorela v Premetavčevi pivnici trska v steni pri peči, dasi na prvi pogled niti enega pivca v zakajenem prostoru ni bilo videti. Če bi se tuintam ne bila prikazala roka izza klopi na mizo, nihče bi ne bil vedel, da je človek v hiši. Ali za črno mizo je ležal samotni pivca, ki je posegal z roko po kupi na mizo ter pil žganje iz nje.

Zunaj v veži je bilo nekoliko več življenja. Janez Premetavec je imel s svojo ženo sitne skrbi. Kar si je bil napravil gostilno, je vedel gotovo, da mu ta žena na skrivnem pije vino in žganje. Tudi danes so se ji motovile noge, ko je kurila, da se je krog ognjišča gnetla. Takoj se je Janez neznosno razsrdil ter rojil in kričal, kakor bi gorelo pod streho.

„Spet si pila, rogovila stara! Ti me spraviš na beraško palico! Ti mi sneš vse! Ti, ti!“

In Premetavec je od gole jeze utihnil.

„Ti si mi pa pismo snedel,“ se je odrezala ona, „doto in pismo, ki ga še intabuliraš ne!“

To je moral biti občuten predmet; zakaj Janez je zardel v obraz kakor kuhan rak. Gledal

je nepokorno svojo ženo in prvi trenotek ni vedel ničesar odgovoriti. Poizkušal je nogo dvigniti, da bi udaril ob tla. Končno se mu je posrečilo, da je lusknil s podplatom ob tlak.

„Ti bi mi v kotu Boga s križa ukradla, če bi pribit ne bil! Ti“ — in molil je pesti proti nji — „ti si mi snedla — milione!“

Rešilna beseda je bila dobljena. Kakor bi se mu bil kamen od srca odvalil, tako se je oddehnil oča Premetavec, ko je to grozovito očitanje svoji ženi položil na dušo. Utihnil je, ali utihnil je tudi zategadelj, ker se je ravno tedaj iz hiše glasno začulo: „Janez!“

Hitel je v hišo. Tu se je bil zaspani pivec izza mize vzdignil. Klobuk si je bil potisnil na čelo ter se sklonil na mizo.

„Janez!“ je dejal še enkrat ter bliskal s temnimi pogledi.

„Kaj, kaj, kaj?“ In Janez je postrežen pristopil.

Oni ga je resno pogledal, potem pa dejal odločno: „Tiho bodi!“

Rekši se je zopet zvrnil na klop. Premetavec je osupel obtičal na mestu, potem pa odgovoril ponižno; „Če pa ti ukažeš, bom molčal! Prav tako, bom molčal!“

Tožen je privzdihoval v vežo ter zastokal proti ženi: „Vidiš, Marušica, zdaj se še prepirati ne smeva! On noče!“

Vtem je nastala tema. V tistem času sta prihajali po potu iz Poljan dve osebi proti Premetavčevi koči. Bila sta Županov Tomaž iz Poljan in pa Matevžetov Matijče iz Volče. Letá je služboval tedaj pri Kuzovcih ter je bil posebno spreten v kraji.

„Torej imaš trden sklep,“ je vprašal Tomaža, „k nam priti? Dobro boš živel.“

„Trden!“ je odgovoril vprašanec. „Doma delajo z menoj kakor z živino! In pri vas greha tudi ne bom storil več kot do sedaj, ko sem klel, da se je delala tema!“

Stopila sta k Premetavcu v vežo. Prej pa je Matijče treščil pri poti v grmovje breme, ki ga je nosil do tedaj na rami. V veži je pomežikal gostilničarju, ki je zložno sedel na ognjišču pri svoji ženi, ter vprašal tiho: „Ali je tu?“

„Le noter, Matijče! Za mizo leži, in po pravicci rečeno, prav siten je!“

Matijče je stopil v hišo ter ukazal Tomažu, naj stopi za njim.

Takoj se je oni za mizo vzdignil ter se ozrl po prišlikih.

„Ti si, tat!“ je dejal nekoliko zaničljivo, izvlekel orjaško svoje telo na dan ter pričel po sobi hoditi.

„Koliko kokoši si danes pograbil?“ je vprašal Matijčeta smehljaje. Potem pa je skoraj resno pristavil: „Ti nam napravljaš sramoto, Matijče!“

Če bi bilo po mojem, bi jih moralo nekaj s Kuzovega, in ti, Matijče, najprej! Ali kaj se hoče? Najlepši konj se umazanih muh ne more ubraniti!“

Pri tem je Matijče mirno molčal. Ko je oni končal, je izpregovoril hladnokrvno: „Tu je Županov Tomaž! K nam bi rad prišel! Dobra dlaka je! Tomaž, tu je Peter Smuk, pa se ga nikar ne boj preveč!“

Ali navzlic temu opominu je mladi mož vendar boječe stal pred glasovitim Kuzovcem ter s strahom povešal oči.

„Ena muha več ali manj!“ je dejal Smuk. „Ostani, če hočeš! To ti pa povem, v potu boš jedel kruh pri nas! Ali kje ostaja Goščavec in kje Rohnač?“

Z lehnò kletvico je zopet legel za mizo. Ona dva pa sta ukazala pijače, sedla za drugo mizo ter se tiho med sabo pogovarjala. Prišel je k njima tudi gostilničar Janez Premetavec.

„Janez,“ je dejal Matijče črez nekaj časa, „tam zunaj sem odložil kos platna. Kje sem ga pobral, te gotovo preveč ne skrbi. Ali malo se mi je že poprej dozdevalo, da ga boš ti kupil!“

In Matijče je napravil nedolžen obraz ter izpil kupico žganja.

„Veš, Matijče,“ je odgovoril Janez, „ukradene reči so nevarne reči! In jaz jih ne kupujem!“ je pridejal moško ter tudi izpil kupico žganja.

„No, boš pa ceneje kupil!“

„Tisto pa že, tisto! Morda se vendar kaj naredi. Ali blago moram videti. Skrbi so, skrbi z ukradenimi rečmi!“

In Janez Premetavec je pokrtil z rokama obraz ter vzdihoval. Matijče je hitel iz sobe ter kmalu privlekel kos praznjega platna. Poštenjaka sta se takoj dogovorila, da bo vatel po štiri groše, kar je bilo tudi za tedaj smešno nizko v ceno. Z vidno radostjo je pospravil Premetavec tisto platno ter ga odnesel v kaščo, ki se je odpirala ravno nad kletnimi stopnicami. V tistem hipu, ko je hotel zakleniti, je prisopel Matijče ter mu potisnil veliko steklenico v roke, z ukazom, naj jo glede na srečno kupčijo napolni z žganjem, ki ga plača on, Matevžetov Matijče. Premetavec si misli: saj lahko nazaj gredé zaklenem, odide s steklenico v klet ter pusti ključ v vratih. Matijče pa tedaj hipoma odpre kaščo, pograbi platno, zapre ter bliskoma odhiti iz veže, kjer buti kos za skladalnico ter se vrne v hišo. Nazaj gredé pa oča Janez v resnici obrne ključ pri kašči, ga vtakne v žep, prinese z zadovoljnim obrazom steklenico v sobo ter jo postavi na mizo, za katero je tedaj Matevžetov Matijče sedel, miren in pijače želján. Ko so nekoliko pili, je dejal, hišnega gospodarja nedolžno pogledavši: „Janez, ko si že enega kupil, morda kupiš še drugega?“

„Ukradeno blago, Matijče, moj Bog, ukradeno blago! Kaj hočem!“

„Ukradeno je res,“ je odgovoril Matijče mrzlo, „ali kupiš ga ceneje.“

„Tisto pa tisto! Le prinesi ga, Matijče!“

Matijče ročno prinese kos platna ter ga položi na mizo. Dogovorila sta se, da bo vatel po štiri groše. Matijče je spravil kakor poprej tudi sedaj kupno ceno. Premetavec pa naloži platno, da ga odnese v kaščo.

„Ravno prav,“ je govoril po hiši gredoč; „bosta dva enaka kosa. Prejkone si ju vzel pri enem in istem gospodarju, Matijče!“

„Tisto ne! A saj boš slišal, da sta bila dva gospodarja!“

Oni zapre vrata ter stopi v vežo. Kmalu pa se začuje iz kašče nekako joku podobno rjojenje in ječanje. Črez malo časa Premetavčev Janez pomoli blede obraz v hišo ter reče s tresočim glasom: „Meni si ga ukradel, Matijče!“

„Kje sem ga vzel, te gotovo malo skrbi, Janez, saj si ga ceneje kupil!“ je odgovoril Matijče ter se grohotal na široka usta.

Peter Smuk in njega pajdaši so že skoraj pozabljeni in malo kdo ve kaj o njih. Ali o tem, kako je Janez Premetavec kupoval platno, o tem živi še obilo spomina, ker ima humor tudi med gorami svoje vladarstvo.

2.

Še se je smejal Matijče, ko so v sobo stopili trije sumljivi možje. Eden je bil treščil v temi z ного ob škaf, puščen sredi veže. Že preden so se odprla vrata, je rohnel in kričal na vse kriplje: „Če boste puščali škafe sredi veže, ti bom razbil kosti, Premetavec, da boš kakor prasè, ki so mu izpustili kri! In tebe, Maruša, bom obesil za noge nad ognjišče, da boš požirala dim kot klobasa, če se dene sušit! Hudir, hudir, hudir!“

Mož je govoril tako hitro, da je besede kar požiral in da se je čulo kakor oddaljeno grmenje za gorami. Zategadelj so mu dejali Rohnač.

Stopil je v pivnico. Ž njim sta vstopila Martin Goščavec, kruljav, zabuhel človek z lisčjim pogledom, in črnolasi, širokopleči Tinač Šust, svetovolbenškega cerkvenika izprijeni sin. Rohnač je bil hud, ker ga je bolela udarjena kost, piščalka na nogi, ki je poprej ž njo butil ob škaf. Trdo je stopal po deskah, da so žvenketale kupe na mizi.

„Nič ne bo, Peter!“ je dejal stopivši pred Smuka.

„Nič!“ se je začudil le-tá. „In čakal sem vso noč! Dobiva se drugikrat!“

„Za šefartskim znamenjem sva stala z Rohnačem,“ se je oglasil Goščavec. „Kar ga vidiva

Brentača, ko je potiskal konjiča in voziček po poti. Stisnila sva se v brastičje ter ga pustila mimo. Rohnač ti je šel pravit, jaz pa sem krevsal za Brentačem po Loki ves dan ter gledal, kako so nakladali voziček. Upregli so pod noč ter jo končno pobrisali skozi — Selca in Davčo, vragu v trebuh!“

Smuk je vstal, molčé plačal, kar je bil izpil, ter odšel iz hiše. Zunaj jo je zavil po bregu in prebredel vodo v strugi. Onkraj je obstal pod gozdičem ter lehnó zažvižgal. Kmalu se je izvila iz smerečja črna oseba ter obstala pred Smukom.

„Jernač,“ je dejal Smuk ostro, „vzemi Miho, Lovreta in Toneta! Pričakujte me ob polnoči pri visoškem mostu. Proti jutru bo peljal cerkljanski Brentač voz blaga iz Loke ter menil, da spimo! Spali bi pač, če smo vsi take klade kot sta Goščavec in Rohnač!“ Lehnó se je smejal ter izginitil s tovarišem v gošči.

V Premetavčevi gostilni se je v tem pilo in glasno kričalo.

„Kaj ima z Brentačem?“ je vprašal Županov Tomaž bojazljivo.

„Izdal je Smuka spomladi, ko je tovoril tobak, tako da so mu napravili financarji precēj škode!“ je odgovoril Rohnač. „No, bosta še skupaj zadela! Ali nocoj ne!“

„Kaj pa mi?“ se je oglasil Goščavec. „Ali ne bo nič zaslužka nocoj?“

„Jaz bi nekaj vedel,“ se je začul Šust ter trkal s kupo ob mizo. „Jaz bi nekaj vedel, ali vi, ovce, si ne boste upali.“

„Jaz si upam vse!“ je bil takoj pripravljen Matevžetov Matijče.

„Kaj je?“ je rohnel Rohnač. „Kar si upaš ti, Šust, si upamo vsi!“

„Tu gori,“ je pričel Šust. „tu gori ima sveti Volbenk lepo skladalnico bogatij! Naj povem le nekaj! Tu je zlat kelih, ki ima spodaj na držaju kup biserov! Mašnih plaščev s srebrnimi žilami in drugih takih cunj je na kupe! Tiste žile, lahko rečem, imajo na funte srebra v sebi! Srebrni so svečniki, srebrne svetilnice in tudi kadilnice. Srebrno mora biti, ker se je vse to dobilo iz mekinskega samostana, kjer so imele nune srebra na prebitek! Ako bi se to vse stopilo, bi se nabrala lepa reč tolarjev! No, pa vi si ne boste upali! Jaz to vse vem, ker sem cerkvenikov sin in sem dostikrat pri maši stregel. Ali vi ste bojazljive koze! In púščice tudi niso nikdar prazne! Stvar je pripravna. Vrata v zakristijo so strohnela, in če se kolček vtakne med prag, se vzdigne kakor nič.“

Gledal je v steno. Molčali so nekaj časa.

„Cerkev okrasti!“ je zastokal Županov Tomaž.

„Cerkev!“ je kričal Šust. „Kaj je to posebnega? Bog ima tako vsega dosti! Če ne, si pa ustvari!“

Grdo se je grohotal, in drugi so se grohotali ž njim. — — —

Moralo je biti dve po polnoči, ko se je prebudil Marko Šust, svetovolbenški cerkvenik. Zdelo se mu je, da je čul hrup od nekod. S postelje je že videl, da je cerkev razsvetljena. Površno se je oblekel ter pri tem od samega strahu trepetal.

„Sama sv. Marija bodi zahvaljena,“ je ječal, jemaje raz steno staro puško na kamen, „da je vse v Poljanah! Plašči, kelihi, kadilnice in drugo vse! Gotovo je Tinač tudi pri njih! Oče naš!“ — — In starec je pričel moliti. Prihitel je iz hiše ter prilezel k lipam, pred cerkvijo stoječim. Stisnil se je za deblo in pripravil puško, da je lahko streljal vsak trenotek. V cerkvi je videl luč. Pred stranskimi oltarji so bile sveče lesene, da se niso dale prižgati, kar je cerkveniku za lipo posebno dobro délo. Nekaj so razbijali, potem vpili, ker niso mogli ničesar dobiti. Zapustili so hram božji in kleli Tinača, ki jih je bil spravil na ta pot. Kakor čebele so se usuli iz vrat ter leteli po bregu navzdol. Dasi je luna sijala, so se bili prikazali vendar tako hitro, da Marko od same osuplosti ni mogel streljati. Vsi so mi ušli, si je mislil. Pač, tu je še eden! Počasi je zlezel iz žagreda. Prikazavši se na plan, je zaukal ter stopal potem polagoma mimo leskovih grmov po stezi navzdol. Tedaj je cerkvenik

sprožil napetega petelina na puški. Prav močno je počilo. Ko se je dim razkadil, ni bilo videti ničesar. Starec se je prestrašil ter pobegnil.

Brentač iz Cerknega je bil medtem v večnem strahu s svojim vozičkom in blagom prilezel pod Sv. Volbenk. Dobro je vedel, da ga opazuje v Loki Goščavec; zategadelj se je delal, kakor bi hotel čez Davčo domov. Ali kmalu jo je na selški poti obrnil ter udaril pozno v noči na poljanski kolovoz. Že je imel za sábo sv. Volbenka cerkev in že videl pred seboj stolp poljanski, ko mu „V kotu“ ustavi voz pet črnih neznancev. Spraznijo mu voz ter njega samega dobro otepó . . .

Drugo jutro na vse zgodaj je vstal cerkvenik Marko ter sopel k cerkvi. Ondi pod zakristijo pri stezi je ležalo ob leskovem grmu človeško truplo, pod katerim se je zemlja rdečila od strjene krvi. V mrtvecu je spoznal nesrečni oča svojega sina Tinača!

3.

Tožna novica se je širila po vasi. Neverjetno je bilo, ali vendar se je pravilo, da je Županov Tomaž bogatemu svojemu očetu ušel ter jo pobral med Kuzovce. Sprva ljudje še verjeti niso hoteli; ali potem, ko so videli nekaj

resnice, se je smejala na skrivnem vsa vas ter privoščila Županu, bogatinu, ki je drl vsakega in odganjal berače od praga. Bil je trd mož oča Župan in denarja lakomen. Pripovedovalo se je, da je imel nekje v gorenji hiši s silnimi verigami na steno priklenjen železen zaboj. In ko je Zadurnikov Miha nekdam pri odprtih vratih šel mimo, je imel oča Župan tisti zaboj odprt. Vse se je blesketalo od samega zlata in srebra! Miha je nehoté od samega začudenja zakričal. Oni pa je zaloputnil pokrov, zaklenil verige in podil nepričakovanega gledavca po stopnicah, da se je prah napravljaj. Od tedaj se je govorilo, da je Župan tako bogat, da sam ne ve, koliko ima. Skop pa je bil toliko, kakor bi nič ne imel. Vsaj svojemu sinu ni dal ničesar, dasi se je ta kot bogatašev sin moral postavljati ter za vino dajati. Jemal je torej svojemu očetu ter napravljaj dolgove, kar je pa zopet starega jezilo. S sinom sta se vedno rvala, da ni bilo prepira in krika nikdar konec. Naposled jo je sin v soboto zvečer pred kvatru nedeljo v septembru popihal med Kuzovce ter zapustil dom vpitja in trganja. Šele kaka dva dni pozneje se je zvedelo. Od srda in sramote se je valjal stari Župan po tleh ter se zaklinjal pri vseh svetnikih, da ne da sinu niti vinarja.

Vdovec je bil, in zategadelj se je pogrešala pri sinu mehka materina roka. Očetova pa je

bila pretrda, in zategadelj je prišlo tako! V hiši je gospodinjala tedaj edina hči, Lenčka, dvajsetletno deklè. Bila je slovečega imena zavoljo lepote, a še mnogo bolj zavoljo — prevelike telesne moči. Privzdigovala je težka bremena, in kadar je bilo kaj silnega vzdigniti, je ugnala mnogokaterega hlapca v kozji rog. Če je včasih Tomaž s pestjo hotel po očetu, se je zbal nje, ker je ravno dobro vedel, da ga lahko otepe. Pri vsem tem je bila Županova Lenčka mehke duše in ves svet je rada imela, in zaradi tega je tudi njo svet rad imel. Brata Tomaža je ljubila pred vsemi in ker je bila močnejša od njega, je ravnala ž njim kakor z otrokom. Bila je ženska trdega značaja in hitrih sklepov, in če se sme resnica povedati, je bila Lenka prvi in pravi gospodar v Županovi hiši ter središče, ki se je okoli njega sukalo vse. Oča Župan se je vdal vselej, če je prišla visoka hči ter se sladkala okrog njega. S Tomažem je bila ostra, in če ji ni bil po godu, je govorila z dlanjo, da je tleskalo kakor z desko po vodi. Ali pod svojo oblastjo je imela očeta in brata. Kakor smo že povedali, je bila hitrih sklepov in tudi v tem slučaju je vedela takoj, kaj ji je dolžnost.

Lepega jesenskega jutra, prav zgodaj, ko se je pričelo daniti, je stopala Lenčka praznično oblečena po visoki rebri nad Hotovljami

proti Bukovemu vrhu. Hitela je na vso moč. Ko je bila sredi pota poleg Kožuhove hiše, je rilo solnce izza gorovja ter s prvimi svojimi žarki obsevalo dekletu po hitri hoji razžarjeno lice. Pod Platiševo hišo je dohitela starega moža, ki je z malo culico krevsal navzgor. Bil je stari Kosem z Griča.

„Kam greš tako zgodaj?“ jo je vprašal.

„Na Kuzovo,“ je odgovorila ročno, „po Tomaža!“

„Na Kuzovo!“ se je začudil starec. „Potem greva skupaj! Pred štirinajstimi dnevi po polnoči so se oglasili pri meni štirje Kuzovci ter naročili ruto pip. Sedaj jih nesem.“

Čitatelju naj povemo, da je tedaj v Poljanah cvela mogočna industrija z malimi pipami, ki sedaj skoraj sluha ni o nji. Dekle in starec sta plezala ročno po gorovju navzgor, tuintam počivala ter zrla globoko v dol, kjer se je videla orjaška poljanska cerkev med nizkimi hišicami, kakor skrbna koklja med piščeti. Pustila sta Bukov vrh na levi ter krenila pod Pasjo ravan, dokler se ni zaprla dolina pod njima, da se ni videlo drugega nego pogorska slemena na levo in desno, zgoraj in spodaj, nad vsem pa jasno jesensko nebo. V bukovem gozdu je bila skoraj popolnoma skrita kuzovska kočica; iz nje pa se je tedaj, ko sta naša znanca prišla blizu, prav močno kadilo. Kar sta opazila

najprej, je bila vrsta pušk, slonečih zunaj ob lesenih steni. Na robu nad kočo je slonela straža ter se ni premaknila, opazivši rani obisk. Vsaj tako se je delala straža, kakor bi prišlikov niti opazila ne bila.

Stopala sta mimo nekakega svinjaka, v katerem je krulila in meketala lačna žival. Takoj za svinjakom je tolkel Kuzovec s polenom po buči v skopec ujeti lisici, ki je pri vsakem udarcu grdo zarjula. Na bukovju je sedela tolpa vran ter se kakor črn oblak dvignila v zrak, začutivši tuje goste. V gozd so metali Kuzovci živalske ostanke, pri kuhanju neporabne; za tegadelj se jim je usosedilo toliko črnih ptic.

„Ali so doma?“ je vprašal Kosem ponižno. Grdi stražar se ne zmeni.

„Če ne odgovori, kar vstopiva!“ je dejala Lenčka ostro. In v resnici sta stopila v široko vežo, iz katere se je videlo naravnost pod streho, pod okajena bruna. Na desni strani te veže je stalo velikansko ognjišče, na katerem se je tedaj kurilo. K ognju je bilo pri-stavljenih devet ali deset orjaških loncev, v katerih je šumelo in vrelo. Vmes pa je vreščala pečenka na železnih ploščah, pod katerimi je pršalo živo oglje. Pred ognjiščem je skakal umazan kuhar ter bezal s še bolj umazanim kolcem sedaj v ta, sedaj v oni lonec ter kričal: „Dobro se kuha! Lepo vre! Dobra bo piča!

Ha — ha!“ Opazivši vstopivšega dekleta in starega moža je povetil svoj lonec-kuhalnik, odprl usta in oči, da je bilo jasno videti, kako je poštenjak osupel. Ali takoj se mu je razširilo veselje po tolstem obrazu; obrisal si je prste ob hlače ter zahitel: „Dekl'ca! dekl'ca! Od kod pa ti sèm prihajaš?“

Sladko se je zasmel, malo požvižgal ter zopet vpil: „Dekl'ca! dekl'ca! Pfvit! Pfvit!“

Kakor blisk je bil pri nji ter iskal nekaj z umazanimi svoji prsti okrog cvetočega nje-nega lica. Neskončna jeza je zalila vse mišljenje dekletu, in z vso svojo močjo — ki je bila težka in velika — mu je položila roko po čeljustih. Vpliv udarca je bil viden in hiter. Udarjenec je malo zaječal in telebnil kakor posekan hrast v kup loncev in skled, tik ognjišča po tlaku razloženih. Vse je zahreščalo pod njim, in napravil je obraz, kakor bi ravnokar izdihaval. Dekle je srdito obstalo sredi veže; s krvjo se ji je zalilo lice, v pest je roke stiskala ter z razžarjenimi očmi gledala po onem na tleh.

„Pri vas torej še ženska ni varna!“ je izpregovorila ponosno.

Ravno tedaj je stopil iz hiše v vežo Smuk, opozarjen po hrupu, ter mirno postavil k hišnim vratom visoko svoje telo. Razvidel je položaj ter se lehnó smejal, ko se je kuhar iz črepinj vzdigoval.

„Ubiti ga nikar, Lenka!“ jo je ogovoril lehnó. „Potem ne vem, kdo nam bo kuhal!“

Še bolj se je razvnela — ker jo je poznal. Odgovorila je s srdom: „Ubila ga ne bom; dasi bi ne bilo škoda, če bi vas vse pobili! Sicer pa ne vem, čemu me poznaš?“

Ničesar ji ni odgovoril, in niti kri mu ni stopila v lice ob nepriljudnem njenem vprašanju. Mirno se je obrnil k možičku s culico ter hotel vedeti, kaj hočeta.

„Ravno prav,“ je dejal potem prijazno, „da ste prišli; saj že skoraj pipe pri hiši ni bilo.“

Vstopili so v hišo. Ondi je Lenka molčé sedla na klop pri peči. Smuk pa je odprl omarico v steni, odštél denar, plačilo za pipe, na mizo pred Kosma ter takoj brez besede zapustil hišo.

4.

Dekle je sedelo tiho pri peči, še govoriti se ji ni ljubilo. Kosem pa je bil že bolj zadovoljen. Pri dolgi mizi sedeč je srebal žganje iz kupice ter sekal z nožem v velik hleb, ki so ga bili položili predenj. Vmes pa je prešteval prejeti denar ter glasno hvalil Kuzovce in njihovo poštenost. Prav kmalu se je prisilil iz veže v hišo prijeten duh pečenke, kar je Lenki neprijetno delo: lačna je bila, v hitrici je odšla brez kosila od doma.

Kuzovci so prihajali v hišo, s starim možem se prijazno pogovarjali ter povpraševali, kaj je novega v Poljanah — ali dekleta ni pogledal nihče. Skoraj vsak je vzel pipo s kupa, ki ga je bil Kosem iz svoje rute natresel na mizo. Takoj so pričeli tlačiti in prižigati. Napósled jo je pripihal tudi Tomažek; stopil je nedolžno in mirno v hišo. Očitno mu nihče ni povedal, kaka nevihta ga pričakuje. Nič hudega sluteč je vstopivši veselo zakričal: „Hoj, Kosem! Ali ste tudi k nam prišli? Saj je tu gori lepše kot pri vas v kislih Poljanah. Če vidite koga Županovih, recite, da se prav nič ne kesam, da sem tu. Pri Županovih me ne bodo videli več!“

„O pa te bodo še!“ je mrzlo izpregovorila Lenčka ter se kakor blisk postavila poleg njega. „Pa kar takoj greva!“

„Lenčka, ali si ti?“

In srce mu je takoj prav nizko upadlo, močno je prebledel in na čelo se mu je nabrala vrsta debelih kapelj. Niti pogledati si ni upal rodne svoje sestre.

„Kar takoj, pravim! Če ne, te vlečem kakor teleta v mesnico!“

„No, saj pojdem! A jedel bom pa vendar prej! Lačen sem!“ je odgovoril krotko — strahopetno. Sédel je k mizi. V hipu je sedela pri njem, da bi ji ne ušel, če bi ravno hotel. To-

mažek je tiho prenašal neposredno to kontrolo in sram ga je bilo, da govoriti ni mogel.

Kmalu je bila zasedena miza; tepeni kuhar pa je donášal velikanske sklede ter jih posajal pred lačno družino. Do roba so bile polne, in prijetno se je kadilo iz njih proti stropu. Žlice so zaropotale ter neprestano hodile po kratki stezi iz skled do ust. Kakor se posuši pozni sneg spomladi, tako hitro so se izpraznile sklede. Prinesli so drugih, in na velikih lesenih ploščah pečene divjačine. Smuk je imel svoj prostor ravno pri Lenčki. Ko pri prvi ponudbi ni hotela jesti, ji ni več ponujal. Tembolj pa si je Tomažek tlačil želodec, in pri srcu se mu je milo storilo, ko se je spomnil slabih skled, ki so se pri Županovih vsak dan posajale na mizo.

Po jedi sta se odpravila Lenka in Kosem; Tomažek pa si je izbral v družbo starega moža, ter jo ž njim odrinil naprej, da je deklet nekaj korakov zadaj ostalo. Tudi Smuk si je snel puško s stene ter dejal Lenki: „Grem malo z vami.“

Ni mu rekla, naj ne hodi, in molče je potem stopal na njeni strani.

Ravno pod cerkvijo v Bukovem vrhu je krožil sokol v zraku nad senošetjo, napravljaval krož za krogom, manjši in manjši, končno pa kakor blisk šinil med tolpo divjih golobov,

pasočih se po tratini. Uplenil je enega ter se vzdignil ž njim v zrak. Kakor sneg se je usulo perje, druga jata pa je na vse strani plaho odplula.

Obstalo je dekle.

„Glej sokola!“ je izpregovoril Smuk mrzlo. „In ko ga je gospod Bog ustvaril, mu je dejal: Tu imaš prostost, živi in glej, kolikor časa moreš živeti! Kadar ti pa enkrat polomijo peroti, potem je to tvoja stvar. In meni boste vi pravili, da sokol več velja kot jaz, ki sem človek?! Tudi meni je dejal Bog: Tu imaš prostost! Če ti jo kratijo, živi, a glej, koliko časa moreš! Če sokola zapró v železno klet, kdo bo dejal, da nima pravice uiti? In če so mene hoteli na leta in leta vkovati v železje, kdo bo trdil, da nisem imel pravice ga razrušiti ter živeti, kolikor časa morem! Vi, ki grejete lene svoje kosti pri peči, menite, da ste boljši od mene. Pa Bog ve! Sodil bo nekdej in vas bo takrat obilo osramočenih, ker Peter Smuk ni moril, ni kradel, temveč v potu svojega obraza si je služil svoj kruh. Kar pa počenjajo moji tovariši, ni moja skrb, vsak je sam gospodar svoji duši! Sedaj pojdi! Tu doli te nihče ne bo nadlegoval, kar bi se bilo zgoraj lahko zgodilo!“

Obstal je, vrgel puško z rame ter se naslونil nánjo. Dekletu je srce tolklo. Ko je govoril, mu je morala pogledati nekolikokrat v

razburjeno lice in — v grozo — se ji je zal dozdeval. Odhitela je kakor srna. Daleč spodaj je morala nehote, sama ni vedela čemu, obrniti glavico. Visoko nad njo je stal nepremekljivo kakor iz kamena izsekana podoba ter zrl za njo. Urno se je zopet obrnila ter hitela v dol. Tomažek je od strahu koprnel, ko se je prikazala domače hiše bela stena iz sadja. Sredi vasi je obstal ter hotel popihati za prodovski ogel. Ali ročno ga je prijela za uho — obilnim otrokom na vaškem mostu v silno veselje — ter ga tirala kakor šolskega otročaja pod domačo streho. Le z veliko težavo je otresel Tomažek potem prokletstvo smešnosti raz sebe in še v letih visoke starosti se je razsrdil, če ga je kdo vprašal, kako je od Kuzovcev domov hodil!

5.

Pomlad s cvetličnatim svojim krilom je plavala nad dolino. Cvetje se je obešalo po drevju in po sivih skalinah. Cvetje je poganjalo tudi v srcih človeških, ki so prerrojena z vsako pomladjo. In če je v Poljanski dolini lepa pomlad, tedaj je malokje lepša po naših zemljah. Pozimi so se rodili pod snegom nebrojni studenci, ki hitijo sedaj po vseh bregovih v zeleni dol. V najskritejšem kotu cvete vsaka ruša. Po bistrih vodah se ženi tanki lipan ter strelja kakor blisk

z rdečimi plavutami tjinsem po belem pesku. Vse pa obsevajo mehkega solnca mehki žarki, da puhti iz zelenih travnikov in preoranih njiv tisto migljajoče mrgolenje, kakor srečne pomladansko - olepšane zemlje srečni vzdih!

Tudi tisto leto je bila krasna pomlad. V tej pomladi je živelo malo žalostnih, ali med njimi je bila bogatega Župana edina hči. Odkar je privlekla s Kuzovega brata, je povešala bolno glavo, postala zamišljena, malobesedna in osorna tudi prijaznemu ogovoru nasproti. Lice ji je hotelo popolnoma obledeti, in včasih so dékle ugibale, čemu domača hči po cele noči prejoka in čemu ima vsako jutro tako objokane oči. V resnici je bilo deklè nesrečno. Vedno je morala hote ali nehote misliti nanj, ki je bil skoraj razbojnik in ni imel druge prihodnosti nego hudo smrt.

In on, ki bi v svojem razbojništvu ne bil smel dvigniti pogleda k nji, se je vedel v svoji zaslepelosti nespametno, pregrešno. V praznikih podnevi, naj je šla Županova Lenka desetkrat mimo, se je delal desetkrat, da je ne pozna. Ali ponoči je bila stvar drugačna! Ponoči pa je kakor senca prihajal pod njeno okno in čakal, da je prišla pozna noč, v kateri je menil, da spi vsa vas. Ondi je slonel ob slivi, tedaj v polnem cvetju, zrl neprestano proti njenemu oknu ter pričel končno tiho in z medenim

glasom klicati njeno ime. Ko ga je čula prvič, se ji je strdila skoraj kri okrog srca; prečudna sladkost ji je napojila dušo, ki jo je pa takoj pregnala grozna bolešt. Nikdar se mu ni oglašila, tiščala si je s prsti ušesa ter se skrila pod odejo, da ni čula zapeljivih besed. Oni je pre-stajal skoraj vse noči pod njenim oknom ter odhajal izpod cvetočega drevesa, ko je jutrnja zora kipela izza gora. Dal jo je v zobe hudobnim ljudem ter ji za vedno zamoril srečo.

Nekdaj pozno v noči je prebudil Lenčko vrišč na vasi. Vpilo in klelo se je. Naposled je počil tudi strel. Preplašena je prihitela k oknu.

„Jezus Marija! Kuzovce lové!“ je zastokala.

Po vrtu se je v istini pripodil Peter Smuk, brez klobuka. Pod slivo je obstal ter opazil dekleta.

„Lenčka,“ je dejal, „če ne odpreš, me bodo imeli!“

Urno je odprla okno. Oni pa se je prijel za zid in vejo pri slivi ter se zavihtel v sobo. Veja je zahreščala ter se odlomila in padla po tleh. Smuk pa je tiho zaprl okno in poln obupa sédel na revni stol pri mizi. Ona je bila že davno v postelji. Kmalu so prileteli financarji in kleli. „Tu sèm je šel! Tu mora biti! Če ni hudič, ga imamo!“ so vpili — ali dobili so samo cvetočo vejo v travi. Drli so dalje po vrtu ter potihnili v temi. Smuk je slonel pri mizi. Ječal

je ter si z dlanjo tiščal obraz. Dekle pa se ni genilo v postelji.

„Lenčka, ali si huda?“ je vprašal ponižno.

„Lehko bi bila!“ je zaihtela v mukah. V hipu je bil pri nji ter ji je s prstom prebiral kostanjeve lase po trudni glavi. Tedaj pa je dvignila bele svoje roke, ga objela okrog vratu ter ga pritisnila k sebi. Ko je slonelo njegovo lice na njenem obrazu, je čutil gorke solze, ki so ji lile iz oči.

„Bog te obvaruj, dekle moje!“

Odprl je okno ter se spustil na tratino. Neizmerna sreča mu je prebivala v duši in tako ponosen je je bil, da je zategadelj iz golega zaničevanja do financarjev sredi vasi iz vsega grla zaukal. Odrinil je proti domu. Delalo se je že jutro. Sredi Županovega mostu stoječ je še enkrat zaukal, da bi pač vsakdo znal, da je to srečni Peter Smuk. Ali ravno v istem trenutku se je začul oster „Stoj!“ in pri obeh koncih mostu so mu štrlele puške nasproti. Financarji so mu bili zastopili skriti v vrbovju pot, ker so vedeli, da mora črez most. Voda je bila velika. Malo dni poprej je deževalo in do vrha je bila struga nalita. Smuk je izprevidel stvar; pogledal je navzdol; rjavo-rdeči valovi so se podili neprestano dalje.

„Čemu bom stal, ko lahko grem!“ je dejal zaničljivo ter se bliskoma spustil črez držaj.

Zapluskalo je v kalni vodi, ali kmalu se je zopet prikazal Kuzovec na površini ter plaval z mogočno roko. Tedaj pa so pričele bojazljive duše z mosta streljati, da je onega v vodi obsul dež svinčenk. Zadelo ga je, in kakor kamen je izginil v vodi. — V istini so ga dobili čez nekaj dni mrtvega na produ „V kotu“. K Županovi Lenčki so romali potem snubači za snubači, ali ni se hotela možiti.

Tudi je še mlada umrla.

IV.

Vita vitae meae.

Zgodovinska podoba.

Hladnega in meglenega jesenskega jutra v letu 1587. je zapuščal bleščeč izprevod loško mesto, tedaj posestvo bavarskih freisinških škofov, ter je med pokanjem grajskih topov in med donenjem zvonov krenil po dolini ob Poljanščici. Nad smrekovimi gozdovi po gorskih bregovih so visele meglene proge, in nebo samo je bilo prepreženo s sivimi oblaki. Hladán piš je vlekel od severa ter podil megle proti jugu. Prejšnji dan je bil dež razmočil zemljo, in črne luže so se prikazovale sredi pota na vsak korak, da je ploskalo in škropilo na vse strani, ko so konji stopali po njih. Samotna je bila dolina, in samo vrane, pasočé se po tratinah, so se vzdigovale ter grdo kričale, kakor bi se čudile, da je zašlo v to samoto tako gosposko krdelo. Tuintam je prilezla iz goščave samotarska rodbina ter klečeč čakala ob stezi, da bi dospel izprevod. In s sabo so privlekli svoje bolnike, ki so ležali tik pota v mokri travi ter željno pričakovali blagoslova najvišjega svojega pastirja, od katerega so upali duševnega in tudi telesnega zdravja. V resnici je popotoval tisti dan ljubljanski škof *Joannes Tavčar* po dolini v Idrijo ter hotel tudi v Poljanah verno

čredo v veri potrditi. Škof je bil tedaj že vladni namestnik v Gradcu, in obdajal ga je torej ne samo blesk cerkveni, temveč tudi posvetni.

V njegovem spremstvu se je kazalo mnogo več orožja nego molitvenega orodja, kar so zahtevali tedanji časi, ki so bili burni in sirovi. Ni torej čuda, če je škof Joannes popotoval v orožju kakor zapovednik, ki se mu pokoré vojne čete.

Na čelu škofovega spremstva je stopalo krdelo pešcev, ki so nosili na ramah ali dolge helebarde, ali pa neokretne muskete. Imeli so nalog, da so čistili tir, metali veje s pota ter odpravljali vsakovrstne druge zadržke. Za njimi je jezdarilo kakih dvajset loških jezdecev, ki so imeli rokave v goste in napete gube nabrane, na nogah pa visoko čez kolena sezajoča obuvala z velikanskimi ostrogami. V rokah so tiščali dolge, gole meče ter temno gledali izpod železnih čelad. Eden izmed njih je nosil prapor, v svojem polju kažoč grb freisinškega gospoda in škofa. Takoj za temi je jahal škof sam z ožjim svojim spremstvom. Bilo je vmes nekaj katoliški veri zvestih plemičev, oblečenih v železje, in z vihrajočimi peresi ob čeladah. Tudi nekaj kanonikov je jezdarilo v tej družbi, med njimi stolni prošt ljubljanski, *Casparus Freiden-*
schuss, ki je bil tedaj najbolj vročekrvni nasprotnik nemškemu luteranstvu. Potem je prišel

zopet oddelek pešcev, ki so bili zadnji v oboroženem izprevodu. Za njimi so se gnetli pisači, kuharji in predvsem lovski hlapci, katerih eden je sopel za čredo psov, ki se je pehala pred njim. Drugi so nosili sokole, rogove, loke in puščice. Pravilo se je, da se hoče napraviti lov v pogorju, škofu na čast. Zopet drugi so nosili v vrečah in pletenicah stvari, o katerih se je vedelo, da bi se za škofovo mizo v dolini dobiti ne mogle. Vsa ta družba se je pomikala molčeč dalje, ker so bili vsi pogledi obrnjeni v škofa, ki se je vestno razgovarjal z loškim oskrbnikom *Janezom Krištofom iz Hohenburga*, stolnim skolárjem in svétnikom freisinškim. Le-tá je hodil peš in razoglav ter vodil škofu konja za uzdo. Njegovo vedenje je povsem kazalo, kako visoko se čuti počaščenega, da sme svojeročno voditi konja, ki je na njem sedel visoki cerkveni knez.

„Vaša milost,“ je izpregovoril ponižno, „pravite se na slabo pot, in jako se bojim, da vas bo v telesu bolela vsaka kost, kadar dospemo do Visokega.“

Visoko je majhen dvorec, blizu Poljan ležeč. Tu je obstajalo škofovo loško plemstvo, kadar je prihajalo na lov v pogorje.

„Prijatelj,“ je odgovoril škof dobrovoljno — govorila sta latinski — „sedite na konja! Čemu gazite blato? Ali menite, da bi mi srce skipelo, če mi vodi konja najmanjši vaših hlapcev?“

„Vaša milost!“ je vzkliknil oni. „Ali menite, da imam tako malo pobožnosti, da bi umazanemu hlapcu prepuščal častni ta posel? Vaša milost, jaz sem na svojem mestu!“

Ker ni škof ničesar odgovoril, je molčal tudi Hohenburg. Šele po dolgem molku je vprašal škof: „In kako je zašla kriva vera v te kraje, tako odstranjene od mestnih vplivov?“

„Krivi preroki,“ je odgovoril stolni skolaster goreče, „krivi preroki so zatrosili strupeno zrnje tudi v to dolino, in še celo v Poljanah jih imam nekaj sumljivih ptičev, ki so v črnih nočeh frfotavali čez gore na Sorško polje in do tiste kričeče vrane, do bogokletneža Kupljenika, kateremu slava Primoža Trubarja spati ni dala. Kaj hočemo! Jaz sem nedolžen in tudi nimam še tiste oblasti, da bi s koreninami vred iztrebil pekla rastline!“

„Ali se ne dá z dobro besedo ničesar opraviti?“

„Z dobro besedo, škofovsko vaša milost! S kolom po glavi, ali pa s helebardo v rebra, to je najboljša beseda za te satanove naslednike!“

„In kako ste dozdej postopali?“ je vprašal škof rahlo.

„Storil sem toliko kakor nič! Premilostivi moj gospod in škof freisinški je predober, in zvezane so mi roke, da niti najmanjšega ne dosežem. Enkrat se mi je povedalo, da so bili

štirje Poljanci pri Kupljeniku. Poslal sem oboroženo stražo v vas, in polovili in povezali so hudobneže. V verige so jih dejali ter bosonoge postavili v potok sredi vasi. In moji hlapci so jih gladili s šibami. K sreči je bila zima, da jih je malo zeblo in da se jim je kri malo ohladila. No, pa so končno otrpli popadali v vodo; moral sem jih zopet pustiti, in še danes imam prepričanje, da so jih drugi vaščanje milovali, da z neznatno to kaznijo nisem ničesar dosegel. Ker to ljudstvo, vaša knežja milost, je mlačno kakor gorka voda in Kristusa vam zataji za merico ovsa! V slabih časih živimo!“

„Da, v slabih časih,“ se je vmešal v govor prošt Kašpar, „in sveta cerkev zahteva, da postopajo njeni služabniki kakor goreči meči!“

Škof Joannes je čutil očitanje; ničesar ni odgovoril in nekaj časa se je zamislil tja predse. Imel je obilo dobre volje, a blago in rahlo srce, in morda se mu ni brez upravičenja očitalo, da je bil premehak nasproti novim krivo-
vercem. Hohenburg je opazil takoj, da se je zavila govorica na nevarne steze in da se hoče škofa polastiti slaba volja.

„Vaša milost,“ je vprašal ponižno, „kako napreduje naš Cosemus? Ali ste zadovoljni ž njim?“

Takoj se je razjasnilo lice prelatu. Obrnil je obraz po družbi za sabo in njegovo oko je obstalo nad mladim človekom, ki je opravljen

v črn žamet jezdaril v družbi dveh kanonikov. Nežni njegov obraz je bil kakor cvet pomladanski.

„Naš Carolus nam napravlja samo veselje,“ je odgovoril škof radostno, „in vaše priporočilo, reverende, je postalo seme, ki bo iz njega zrastle mogočno drevo. Naš Carolus bo enkrat trden steber sveti cerkvi v teh pokrajinah. Ko sem ga na vaše priporočilo vzel med svoje gojence, pač nisem mislil, da mi bo gospod Bog v njem dodelil toliko tolažbe in toliko upov, za kar mu dajem tisočerno hvalo! In glejte, očita se mi celo, da sem mu odprl preveč svoje ljubezni, ali moj Bog, ta mladenič me z vsem svojim življenjem spominja na nebeškega angela! Ali, če se ne motim, doma je tukaj nekje v dolinah, in zdaj se čudim sam sebi, da celo ne vem, kaj so njegovi roditelji. Kdor je pastir svete Cerkve, ima toliko skrbi, da na marsikaj pozabi!“

„Sin je plemenitaša,“ je odgovoril Hohenburg. „Njegovi predniki so posedovali tu v gorah svoboden dvorec, ki je pa zdaj že davno zapravljen in zajeden. Erazem Cosemus je zašel v letih svoje mladosti med armado Caroli V. Potepal se je po svetu okrog in živel plemenito toliko časa, dokler je bilo mogoče. Pri Mühlbergu so ga posekali luteranski jezdec na tla, in ko je ozdravel, mu je ostala trda desna roka, da

ni mogla več sukati meča. Nekdaj je prilezel domov v ponošeni španski opravi. Od očetne dediščine je dobil leseno kočo in nekaj pedi svobodne zemlje. Slekel je špansko obleko, odložil žamet in široke rokave ter zlezel v kmetiško opravo. Delal in kopal je, ker je moral živeti. Naposled se je oženil nespametnež s kmetico, ki mu je rodila legijo otrok. Iz usmiljenja smo mu dali opravila cerkvenikova, in preselil se je v cerkvenikovo kočo tik cerkve. Postaral se je ter izgubil lase z glave. A svojega plemiškega ponosa ni izgubil nikdar! Kadar pride velik praznik, izvleče še zdaj iz zaboja špansko svojo opravo. A postala je lisasta, deloma mu je silno prekratka, deloma pa preširoka, in na premnogih mestih z belo nitjo zakrpana. Kadar lazi v tej obleki okrog, je usmiljenja vredna prikazen. In tudi jaz sem se ga usmilil ter vam, knežja milost, priporočil njegovega otroka, ki ga boste zredili v slavo božjo!

Ko mu škof ni ničesar odgovoril, je molčal tudi Hohenburg nekaj časa, potem pa vzdihujoč zopet pričel: „Ali še nekaj je tu, vaša milost, kar mi kri stiska iz srca. Bil je tu starejši brat, in spravil sem ga na Nemško. Pred kratkim pa sem dobil poročilo, da je zatajil sveto vero in da jo je potegnil med učence tistega krivega preroka, Primus Truberus imenovanega, ki je ravnokar stopil pred božjo sodbo, kjer bo iz-

ročeni peklenškemu ognju za vse gorje, ki ga je privabil na sveto cerkev v teh deželah!“

„Moj Bog!“ je zastokal prelat. „Ali je mogoče kaj takega!“

„In kar je najhujše, vaša milost, priklatil se je zdaj ta Juri Cosemus v to pogorje, in sporočilo se mi je, da je hotel pridigovati še celo v poljanski cerkvi!“

„A naš Carolus o tem ničesar ne ve. In dejalo mi je nekaj v duši: ne jemlji ga s sabo! Bolje bi bilo, da ga nisem vzel s sabo. Kam že sega satan s svojim kraljestvom! Kaj naj počnemo! Boga in apostolski stol prosim noč in dan pomoči, da bi se mi z božjo pomočjo in s pomočjo apostolsko dalo pod varstvom svete device Marije sredstvo na roko, ki bi ž njim iztrebil to luteransko zlo, toliko let že obstoječe!“

In škof Joannes je sklenil roke ter pričel moliti. V tistem hipu so dospeli do mesta, kjer se tik vasi Brodov suče ravno pod potjo globoko, zeleno vrje. Ondi prirodu se je spustila tedaj iz gostega bičja povodna ptica ter šinila visoko v zrak, moleč dolge svoje noge od sebe. Takoj je nastal hrup med sokoličarji. In eden izmed njih je snel svojemu sokoliču pokrivalce z glave; z bistrimi očmi se je ozrl krilati lovec srpo na okrog, potem pa se vzdignil kakor blisk ter se podil za plenom pod sivo nebo. Vsa vrsta se je ustavila in z radovednimi

pogledi opazovala boj visoko pod oblaki. Škof sam se je razvnel, in vitez Hohenburg je porabil priliko, da je visokemu gospodu hvalo pel o bistrournih svojih sokolih. Še je bilo vse zamaknjeno v zrak in nihče ni opazil, kako se je nad potjo izmed vejevja prikazala črna postava v opravi tedanjih luteranskih predikantov. Mož je imel kakih trideset let, ali na bledem obrazu mu je plamtel ogenj tistega fanatizma, ki ga je vzbujal Luther pri pobeglih menihih in oženjenih duhovnikih. Postavil se je na griček ter s sovražnimi pogledi premeril družbo pod sabo. Niti en trenotek ga ni preobdal strah in takoj je bil pripravljen izliti na pričujoče nekoliko tistega histeričnega žolča, ki so ga odpadli menihi, po ženskah hlepeči, od nekdanj v obilni meri posedovali. In v resnici je pričel:

„Grešniki iz Sodome in Gomore,“ je zakričal, „otroci satanovi in pekla sadovi! Garjeve ovce, ki ste se v tihi noči priplazile v vrt Gospodov ter ga okužile, da zdaj smrdi kakor gnojnica pod pekočim solncem. Ali dan sodbe se bliža in tudi tebe — s tem se je obrnil do škofa — tudi tebe, rimsko-katoliške nečistnice nečistega hlapca, zadene šiba božja, da postaneš v stud samemu peklenskemu očetu. Plameni čistega evangelija vas bodo požgali, kakor je požgal Simson filistejsko polje. Čemu lazite tod in čemu prihajate tu sèm v mehkih obla-

čilih, kakor ženska, ki prodaja svoje telo? Ali zapisano je: udaril bom pastirja in razkropile se bodo ovce! Že je dvignjena roka božja in udarila bo vas, kakor je udarila nekdanj Kore pregrešno drhal!“

Pri tem je sveti mož pritiskal črno knjigo na svoje prsi ter kričal, kakor bi hotel odgnati armado peklenskih duhov. Janez s Hohenburga se je penil od jeze. S strastno naglico je spraval škofa z mesta ter pustil samo štiri pešce za sabo z ukazom, naj ulove predikanta. Le-tá pa se je na svojem gričku od ponosa iztegoval ter vpil: „Poglejte jih, kako bežé ti Amalekiti pred božjim služabnikom! Hozana Bogu, ki poveljuje svoje otroke!“

Na stezi pod njim pa so ugibali vojaki, kako bi ga dobili v pest.

„Pustite ga meni!“ je dejal eden, ki je bil slep na levo oko. „Premotim ga tako, da bo gluh in slep!“

„Ti prerok na skali,“ se je obrnil do predikanta, „tebe dobro poznam. Ti in pa tisti Primus Truberus, ki je ušel ljubljanskemu škofu in se zdaj že peče v peklju, sta dva cvinglianska praseta, za Luciferja neprebavljiva.“

Oni na robu je utihnil, potem pa s silnim srdom vprašal: „Kdo govori tu o cvinglianih? Kdo se predrzne kleti na velikega svetnika Primoža Trubarja? Ti, hlapčè, glodaš služabnike

božje ter mečeš oznanovavce čistega evangelija v eno korito s temi svinjami, temi cvingliani! Bodi proklet zavoljo besed, ki so se rodile iz okuženih tvojih ust!“

Silno se je raztogotil ter strastno izkušal dokazovati, kaka huda krivica se godi Primožu Trubarju in njemu, Juriju Kosmu, če se jima očita cvinglianstvo. Končno je prišel tako v ogenj, da ni opazil, kako sta mu prilezla hlapca za hrbet. Pograbila sta ga ter pritirala na pot. Vedno je še kričal ter zabavljajal na rimskega Antikrista in njegove sinove.

„Kaj počnemo ž njim?“ se je vprašalo.

„Ali ga hočemo s sabo gnati?“ je odgovoril enooki.

„Nocoj bo na Visokem nekaj pijače in jaz za-se vem, da se upijanim. Ali naj pri tem vso noč pazimo na tega lutrškega volka?“

Pri zadnjih besedah je sunil predikanta z držajem svoje helebarde v trebuh, da je ječé odskočil.

„Gospod bo poveličal svoje mučenike!“ in goreče je pritiskal sveto biblijo na usta.

„Jaz nekaj vem,“ se je vmešal tretji. „Čemu bi vlačili to mrhovino s sabo! Tu doli je voda globoka. Treščimo ga vanjo, potem napravimo iz luterana anabaptista, in Lucifer bo imel dvojno veselje nad njim!“

„Vrzimo ga v vodo!“ so vsi tulili.

Takoj so pograbili nesrečnega pridigarja ter ga vlekli s pota na rob k vodi. Ravno pod njimi se je sukala velikanski vrtimec po tolmunu, in umazane pene so se topile ob skalah pri strani. Nekaj rib je plavalo pod površino, ali so takoj švignile v globino, ko so bile začule krik nad sabo.

„Hladna bo postelja!“ se je smejal enooki ter z močno roko sunil jetnika z roba. Malo se je opotekal, potem pa zviškoma telebnil v vodo, da se je peneče odprla ter ga pogoltnila. Vojaki so grohotaje odšli in niti radovedni niso bili, kaj se bo zgodilo ž njim. Prikazal se je na površini. Dolga obleka se mu je prijemala udov. Ali vendar je plaval ter z veliko težavo priplul do proda na oni strani. Premočen je prilezal na suho. Ali kipeče je vzkliknil: „Gospod svojih vernih služabnikov ne pokončuje s svojimi valovi, kakor je pokončal nekdanj egipčanske vojske! Ali vas bo pokončal!“

In s pestjo je grozil hlapcem, ki so odhajali po poti. Potem pa je obrnil prestrašene poglede po vodi.

„Sveta biblija!“ je vzkliknil bolestno. In v resnici: črna njegova knjiga se je sukala ondi sredi vrtinca. Nekaj radovednih rib je prihitelo k nji ter pluskaje sililo z drobnimi glavicami med svete liste, v vodi razprostrte. Niti enega trenutka ni premišljeval fantast. In kakor je bil

v obleki, spehan in premočen, je planil nazaj v skaljene valove, da bi zopet dobil svoj zaklad. In z vodo se je boril in pojemale so mu moči, ali vendar je srečno privlekel knjigo na suho.

„Vita vitae meae!“ In pritiskal jo je na usta. Zapustila ga je zavest, da je padel po zemlji. Knjiga pa mu je počivala na srcu, knjiga, ki je tedaj pretiła preustrojiti nas Slovence v luterane.

II.

Tisti dan je visoški dvorec gledal toliko število oboroženih in neoboroženih gostov, kolikor še nikdar prej ne. Škof z ožjim svojim spremstvom je zasedel vse prostore v malem posestvu; vojaščina pa si je napravila taborišče na travniku tik vode, kamor so nametali slame za ponočna ležišča. Oskrbnik Hohenburg je dal pobiti vola, in vojaščina je zanetila velikanske ognje ter med kričanjem in veselim šumenjem na drogih pekla krvave četrti, da se je okraj takoj napolnil z duhom pečenke. Tolpa poljanskih otročajev je opazovala iz dalje nenavadni ta prizor ter z lačnimi pogledi stregla po mesu, ki je prijetno cvrčalo nad plamenom. Tudi drugega gledajočega občinstva se je nabralo po travniku, in tuintam se je vsilil vaščanček med vojake, meneč, da bo zanj kaj odpadlo, bodisi že kos mesa, ali pa kozarec

vina, ki je neprenehoma teklo iz velikega soda. Ali vojak ni bil mehkega srca v časih tedanjih, in z grdo besedo so odpravljali vsiljence ter jih s suvanjem in pehanjem tirali iz taborišča, da bi ne ukradli kaj ter z očmi ne požirali pošteni vojakom blagoslovljenih prigrizkov. Gledavci so se torej kmalu pogubili in tudi otročaji so zapustili mesto brezuspešnih upov in nad izgubljenih.

V poslopju samem je vladalo najživahnejše gibanje. Po kuhinji, ki je bila za malo poslopje neprimerno velika, so se trudili in potili kuharji vsake vrste ter po besedah viteza Hohenburga imeli napraviti tako kosilo, da se zastopniku freisinškega škofa ne bo treba sramovati, kadar sede za njegovo mizo knez in škof ljubljanski. In ni se sramoval potem. Veliko gostovanje se je vleklo skoraj do večera, ker tudi tedaj se je ljubilo bogato kosilo, kakor ga še dandanes ljubimo vsi, ki so nam dana umrjoča pa pohlepna telesa.

Bilo je že pozno zvečer, ko je potihnil hrup ter je gosposka in vojaška družba legla k počitku. Luna se je prikazala ravno izza gorovja, ko je oseba, zapustivši dvorec, izmed drevja stopila na planico ter se ozrla pazljivo na vse strani. Pri vodi je plapolalo še nekaj plamena, in v luninem svitu se je videlo, kako se je vzdigoval tenak dim v nočni zrak. Pijani

vojaki so se bili zarili že v slamo, in samo pri praporju, ki je vihral sredi taborišča, je slonel stražnik ob helebardi ter upiral poglede proti luni, ki je nemeneč se za reformacijo in luterane, mirno plula po jasnem nebu. A tudi Visoko ni bilo brez straže! Tam, kjer je stala omenjena naša oseba, sta se opazila dva ogla štirjaškega dvora; ali pri vsakem tem oglu je stražil jezdec, sedeč na konju, ter imel pred sabo počrez na sedlu gol meč. In kadar je premeknil konj kopito, so se lovili lunini žarki jezdecu po čeladi in po brušenem meču.

Naš ponočni znanec je obstal na obsejani planici ter se pazno oziral okrog sebe. Upal je, da se bo pritihotapil do mostiča, ali v tem se je varal. Bližnji jezdec je pognal svojega konja ter bil takoj pri njem.

„Kam hočete, prijatelj?“ je vprašal temno. Spoznavši pa osebo, stoječo pred sabo, je izpregovoril mehkeje ter si z levo roko pomel oči: „Zdi se mi, da ste iz Poljan?“

„Sem!“ je odgovoril le-tá.

„In morda že celo duhovnik?“

„Ne še!“

„Ne še! In mene ne poznaš, Kosmov Korle?“

Kakor hitro je čul, da rojak še ni prejel mašnikovega posvečenja, ga je pri tej pričital, ker v Poljanih so se vikali že od nekdaj samo duhovniki.

„Kdo si, da me poznaš?“ je vprašal Carolus Kosem dobrovoljno.

„Pešarjev Jaka z Gabrške gore sem. Ko sem v Poljane k maši hodil, sem šel včasih mimo vaše hiše, pa se morda več ne spominjaš. Moje matere brat je pomival škafe na gradu v Loki, pa je izprosil, da me je škof v službo vzel. Iz pričetka me je glava bolela, ker sem moral vedno nositi ta svetli lonec le! Pa se človek vsega privadi, če je vsak dan meso in če zdaj pa zdaj še celo kaj vina spiije. Pozimi sem lovil pinože, po tistem mi je malo dolgčas, ker jih zdaj ne smemo. Skoraj čisto sem že pozabil na Gabrško goro! In ti?“ je pristavil lehkodušno.

„Jaz še nisem pozabil svojega doma,“ je odgovoril le-tá živo, „in ravno zdaj sem na poti v Poljane.“

„V Poljane! Do tja je samotno in, kar se nekaj časa sèm nekak luteranski far poja po goščah, se klatijo menda njegovi prijatelji po nočnih stezah in če te dobe in jim poveš, da še veruješ v papeža, potem ti bo premalo reber v telesu, tako te polomijo!“

„Ne bojim se! Med potjo bom molil, in kaj se mi hoče zgoditi?“

„Če bi se ti pa vendar kaj, pa zavpij! Tu na oglu bom stal ter ušesa napenjal, in če čujem krik, poženem konja črez mostiček in z mečem udarim med luterane, da bo le veselje gledati! Lehko noč!“

„Lehko noč!“

In jezdec je skokoma oddirjal po mehki tratini, a na oglu pri dvorcu se je zopet ustavil ter bil videti iz dalje kakor kip, izsekan iz črnega kamena.

Carolus Kosem je pričel takoj moliti. Prestopivši most, jo je zavil po temni stezi pod košate bukve in temne smreke. Obdalo ga je čuvstvo samote in skoraj strah ga je bilo. Da bi si dajal pogum, je molil glasno, da se je čulo po gozdu. Bil je sicer opasan z mečem, ali njegovo orožje je bila njegova molitev, kipeča iz kipečega srca. Zavel je hladán piš ter drevesom majal visoke vrhove. In šumenje vrhov in šumenje reke se mu je vsililo takoj v dušo ter vzbudilo ondi spomine na pretekle čase, spomine na solnčnato domačo dolino.

Spominjal se je otroških svojih let; spominjal se je predvsem gomile, ki mu je pokrivala gorko ljubeče materino srce; spominjal se tudi starega očeta in bratov in sester, ki so ga danes z neskončnim ponosom gledali v spremstvu kneza in škofa. In vse te spomine mu je obdajal venec zelenih gorá, in neznatna in med svetom nepoznana dolina se mu je zdela kakor raj, kjer bi v sreči in radosti neprestano lahko živel. V tistih časih ljubezen do domovine še ni imela toliko moči, kakor jo ima zdaj v naših občutkih. In ljubezen do domovine je še spala

v slovenskih srcih, kakor spi iskra v dragem kamenu, dokler se ni umetno izpilil in obrusil! Ali brusili in pilili so Nemci potem z neusmiljeno svojo roko še celi dve stoletji, da se je končno kamen slovenskega rodoljubja vendar le pričel iskriti ter žarke dajati! Ali ob času naše pripovedi so vladala verska čuvstva ves poznani svet, in tudi po Slovenskem so ta čuvstva užigala sovraštvo in togo ter zatirala vse druge občutke, ker je ubogo naše ljudstvo, tlačeno in drto po nemških plemičih, za nove biblične eksperimente bilo kakor nalašč ustvarjeno.

Tudi Carolus Kosem, z vzbujenimi domovinskimi čuvstvi, po temnem potu hodeč, si ni bil v svesti, da so mu ravno ta čuvstva s pogumom napojila dušo, da je brez groze stopal po samotni nočni stezi. Prenehal je moliti in duh mu je takoj prekipel pri zavesti, da so krivega preroka iz Wittenberga učenci zašli še celo v te kraje. Neznosno sovraštvo mu je napolnilo čisto dušo, in med šumenjem domačih gozdov in domače reke se je spominjal človeka, ki ga je ljubil nekdanj, človeka, ki pa ga je zdaj sovražil bolj od peklenškega satana. In ta človek mu je bil rodni brat, a odpadnik sveti veri, ki ji je bil Carolus Kosem vsako kapljo krvi darovati voljan. Menili so, da ne ve o odpadništvu svojega brata, in prikrivali so mu resnico. Že davno pa si je bil iz skrivnostnega

šepetanja svojih tovarišev sestavil grozno vest, in ta vest mu je pezila danes na temnega duha z vso svojo težo in to ravno zategadelj, ker se je bližal kraju, kjer je nekdam ena mati dojila njega, pa tudi onega, ki je zdaj Boga proklinjal in vero svoje porodnice!

Stopivšemu iz gozda so se razprostirali pred pogledom zeleni travniki v luninem svitu, in že je ugledal kočice po holmu, za katerimi se je kazal stolp domače cerkve. Sovraštvo ni bilo pozabljeno, a vendar je razprostrl roke ter vzkliknil: „Sveti Materi božji bodi hvala, da te še enkrat zrem, vas domača!“

„Kdo govori tu o sveti Materi božji?“ je vprašal oster glas, in s kamena pri poti se je dvignila oseba, zahaljena v črn plašč, ki ji je sezal tako visoko, da je prikrival polovico obraza.

„Tu imamo papista, ki časti kos lesa za živega Boga, in prišel nam je v roko, bratje, da mu pričamo o resnici svetega evangelija!“

Ponosno se je smejal. Iz grmovja je stopilo še nekaj temnih oseb ter se pridružilo onemu, ki je govoril zadnje besede. Bili so pogorski kmetje s širokimi klobuki, ali ob ramah so nosili dolge meče, ki so si jih brez dvojbe izposodili pri kakem luteranskem graščaku.

„Ti torej, ponočni prijatelj, še vedno častiš Marijo, kakor to čaščenje ukazuje rimski volk, ki mu vi papisti ližete dlako ter mu poljubujete

kopita, dasi se valja v pregrehah in hudobijah? Ali ti naj dokažem s pomočjo svetega in čistega evangelija, da je Marijo častiti pregrešno, Bogu neljubo ter samo po Antikristu izmišljeno?“

Pri vsaki drugi priliki bi se bil prestrašil naš znanec čudnih ponočnih gostov. Ali tu se je zaničevalo Marijino čaščenje, in takoj so se razvnele vse strasti po mladeniču in brez premiselka je odgovoril: „Kdo da kliče tu slavo Materi božji, vprašaš, hudobnež? Ti se hočeš bojevati z jezikom! Vedi pa, da sem jaz božji porodnici v čast pripravljen na boj z mečem“ — tu je izdrl meč iz nožnic — „če je taka tvoja volja; jaz, Carolus Cosemus, ki mi bo sladko veselje kri prelititi za njo, ki nam je rodila Odrešenika sveta!“

Kdor vé, kako strastno so čaščenje Marijino napadali luterani, a katoličani branili, se nikakor ne bo čudil, da je mlad duhovski gojenec takoj pograbil po meču ter se poln gorečega ognja hotel bojevati v čast sveti Devici, bodisi z besedo, bodisi z brušenim orožjem. Duhovnik, z mečem opasan, v tedanjih dnevih ni bil redka prikazen, in pripetilo se je včasih, da je služabnik oltarja bolje sukal svetli meč nego kadinico v cerkvi.

„Spravi svoj meč, otročè!“ je dejal oni in glas se mu je čudno tresel. Ti si torej Carolus Cosemus?“

„Ho-ho!“ je vzkipeł mladenič. „Ti si bil Georgius Cosemus. Ali meniš, da te še spoznavamo za sinu umrle matere! Ti si zatajil živega Boga, in ti meniš, da mi tebe ne bomo zatajili? Srečna ti mati, da je prej umrla ter legla v grob, nego je gledala tebe, ki ji zdaj gomilo skruniš ter Boga, katerega te je ona ljubiti učila, psuješ z besedami, krutejšimi od onih, s katerimi je odpadnik iz Wittenberga onečedil in oskrunil sveto Cerkev! Iz zemlje jo čujem vzdihovati in v spanju gledam bleđi njen obraz ter štejem njene solze, ki jih pretaka za-te! Nekdaj si bil Georgius Cosemus, zdaj si pa odpadnik, in gospod Bog je milostiv s tabo, da ti ne da umreti kakor je umiral nekđaj Juda, imenovan Iškariot!“

In Carolus je dvignil tedaj meč, da bi prebodel brata odpadnika. Silna strast mu je preslepila dušo in kakor najbogoljubnejše delo je hotel storiti umor ter pokončati človeka, ki ga je ž njim rodila ena in ista mati.

„Umreti moraš,“ je dejal hripavo. Še bolj ga je razkačilo, da se Juri Kosem ni razdražil. Mirno je stal pred njim ter položivši roke črez prsi ironično izpregovoril: „Če ti tvoja vera, Carole, zapoveduje umor, torej sekaj po meni!“

„Ali ne stoji zapisano: ubijaj v svetem svojem ognju!“ je odgovoril ta srdito. Tedaj je bilo Jurija Kosma življenje v nevarnosti. Mlajši brat je zavihtel v resnici ostro orožje,

in po glavi bi bil udaril predikanta, da mu ni priskočil nekdo izmed spremstva na pomoč. Bil je to star mož, ki je že poprej sovražno pogledaval po razvnetem katoličanu. Ko je le-tá dvignil meč, se je oglasil starec ter dejal: „Tudi je pisano: kdor suče meč, bo ž njim pokončan!“

Izpregovorivši je zavihtel silno dolg meč ter ga hladnokrvno zasadil mladeniču v prsi pod ramo. Ranjenemu je odpadlo orožje ter zažvenketalo po tleh. Zaječal je v bolečinah, stiskal z rokami rano ter vzdihal goreče: „Sancta Virgo, vita vitae meae!“

Povesila se mu je glava, omahnile mu roke, in zgrudil se je na zemljo. Vse to se je izvršilo v malo trenutkih. Vtisek krvavega čina je pretresel z grozo ponočno družbo. Z grozo in s strahom! V neskončni bolesti se je zgrudil predikant na zemljo, in ljubezen do brata, omamljena do tedaj po tuji veri, je vzplamtela v trpečem srcu, in zavest, da je zakrivil smrt tega brata, mu je pregnala kri z obraza. Opazil ni, kako je ostal sam na mestu in kako so mu temni spremljevalci zapuščali kraj drug za drugim. Prelival je solze ter klical Boga na pomoč. Potem se je ojačil, zavil otrplo bratovo telo tesno v plašč ter si ga naložil na svojo ramo. Njemu samemu je odpadlo pri tem pokrivalo z glave in s pleč mu je zdrknil plašč. Pustil je oboje na mestu ter šel s čudnim bremenom

na pot proti rojstni vasi. Stopal je hitro, strastno, znoj mu je lil po obrazu, in težko je hropel pod strašno pezo. V luninem svitu se je vila steza pred njim kakor rumena nit, in hipoma se mu je v bolečih možganih zazdelo, kakor bi stal vedno na enem in istem mestu, kakor bi se pot do vasi ne hotela krajšati.

Obrnil je pogled proti hišam; mrgolele so pred njim v nočnem mraku, a končno pričele pred njim bežati.

Obrnil je pogled v stran na hribe; gorski vrhovi so se majali pred njim, a končno se pričeli odmikati ter se odmeknili v silno daljo. Dozdevalo se mu je, da je s svojim bremenom na širni planjavi, kjer ni bilo ne drevesa, ne studenca, in neznosna žeja mu je tlela na pekočem jeziku.

Obrnil je pogled proti jasnemu nebu; zvezda je mrgolela pri zvezdi, a končno se je pričela zvezda pri zvezdi višje in višje pomikati ter se izgubljati v neskončno višino.

„Pred mano bežé!“ je zastokal. „Kakor Kajn sem umoril rodnega si brata!“

Črne lise so se mu napravljale pred očmi, plapolale mu pred pogledom ter se širile in širile in končno prepregle vso okolico. Smrtni strah ga je pretresel.

„Bog pošilja temo na-me!“ je zaječal. „Kakor nekdanj nad pregrešne Egipčane!“

V resnici je bila nastala hujša, večja tema: na nebu je zavil oblak svetli mesec v svoje sivo krilo. Ali nesrečnik si ni upal več pogledati na ponočno nebo in menil je, da ga preganja božja kazen. Hitel je dalje, šibile so se mu noge, in neizmerno težko se mu je dozdevalo breme ob rami. Imel je občutke, kakor bi ga to breme v zemljo tiščalo in tiščalo; in imel je tudi občutke, kakor da so mu noge že deloma v zemljo zabite. Tedaj ga je hotela zapustiti zavest; tolklo mu je po glavi, in slabost mu je obšla srce. Hipoma pa je na prsih pod ramo, kjer je nosil brata, občutil dih gorke sape. Njemu vsaj se je dozdevalo tako, in z roko je segel pod svoje breme ravno tja, kjer mu je prišla poprej gorkota od telesa. Posegel je v gorko mokrino, in kakor bi ga piknila strupena kača, je odmeknil roko: bila je zdaj rdeča in s krvjo bratovo oblita! Tedaj je vedel, da ga ne sme preobdati slabost, ker bi sicer ne mogel rešiti brata, če je bilo morda še kaj življenja v njem. Mrzel pot mu je stopil na čelo; razbistrili so se mu možgani, in bilo mu je, kakor bi se bila črna preproga, pred njim viseča, pretrgala od vrha do tal. Okolica je ležala pred njim v večji svetlobi, in opazil je, da je dospel do prvih koč. Pred njim je čepela domača vas, kup slabih lesenih koč, ki so se v luninem svitu videle še ubožnejše.

V tistem hipu je mesec na nebu priveslal izza sivega oblaka.

Nikjer ni bilo opaziti luči. Vaščani so že spali vsi, in čuti ni bilo glasu. Lezel je strahotno mimo hiš ter se skrival v senco pri stenah. Zavil je okrog cerkve in pred sabo je imel tedanje očino domovanje, nekdanjo poljansko mežnarijo, ki je stala sredi vasi. O nji ni danes ostanka, samo v ustnem sporočilu še živi in stari ljudje pripovedujejo, da so nekdam v mladosti čuli praviti, da je na mestu, kjer je bil že takrat zelen vrt, stala poprejšnja mežnarija.

Pred leseno steno te mežnarije je odložil Juri Kosem svojo pezo v hladno travo. Potem pa se je pritihtapil do malega okna, ki je bilo razsvetljeno. V nizki sobi je tlela trska pri peči. Iskre so padale od nje in dim se je vlekel proti črnemu stropu. V kotu okrog mize so sloneli mlajši bratje ter molili. Najmlajša deklica z rumenimi lasmi je bila položila glavico po mizi ter je spala. Med molitvijo je bila zadremala. Srce se mu je vnelo in v ognjeviti ljubezni je hotel objeti to družbico, ki so ga nekdam sklepale ž njo tako tesne vezí. Ali kje so bili zdaj tisti časi! Pri peči je slonel tisti, ki je vsa ta bitja rodil, in pleša se mu je svetila iz teme. S hripavim, ostrim glasom je molil. In temu pri oknu so zadonele na uho kakor trombe glas besede starčeve molitve: „Molimo še en očenaš, da bi

gospod Bog odvrnil to pohujšanje in pokončal odpadnika Jurija, ki je bil nekdanj vaš brat in moj sin! Oče naš . . .“ In z ostrim glasom in z gorečim naglašanjem je molil svete besede, in otroci okrog mize so molili za njim ter pobožno sklepali roke. In tudi rumenolasa glavica se je prebudila ter se dvignila z mize in rdeča usteca so zaspano govorila: „In pokončal odpadnika Jurija! Oče naš . . .“

Tisti pa, ki so mu hoteli izmoliti pokončanje, je padel zunaj po zemlji kakor posekan hrast in rval je travo z ruše in v hladno prst je ječal. Potem pa se je vzdignil ter planil tja v noč.

III.

Po tem dogodku so pretekli skoraj trije tedni. Škof Joannes je bil že zdavnaj zapustil dolino, in vitez Hohenburg je sedel zopet na gradu v Loki ter koval zopet naklepe proti luteranom. Na Visokem je ostalo nekoliko grajskih hlapcev, in po pogorju so se potikali in lovili predikanta Jurija Kosma, ki je hotel umoriti svojega brata ter z oboroženim spremstvom napasti še celo škofa, ki je prenočeval na Visokem. Bila je ta vojaščina divje narave, in po gorjanskih kočah je gospodarila ter revnim kmetičem jemala ubožno imetje, češ, da so tako vsi skrivni luterani in da naj torej plačujejo. Kjer se je prikazala ta tolpa, so se zapirala

vrata, in hipoma je hotel biti vsak dober katoličan, in luterani so svoje mišljenje potiskali v najskrivnejši kot temne duše ter goreče prihajali h katoliški službi božji.

Bilo je torej kake tri tedne po škofovem odhodu. Prijazen jesenski dan je bil, in za ta pozni čas je skoraj premočno pripekalo solnce. Bila je tudi nedelja, in prazničen mir je vladal nad zapuščeno vasjo. Tisto jutro se je stregla sveta maša pri Materi božji na Gori v poljanski podružnici, stoječi visoko na hribu. Maševald se je v čast Mariji; zatorej je bilo skoraj vse na Gori, hoteč tako kazati gorečnost do božje Porodnice, ki so se jo luterani branili častiti. Zaprte so bile kočje po vasi, in samo tuintam je sedela stara ženica na solncu. Vas poljanska je štela tedaj kakih dvajset lesenih hišic, stoječih v bregu nad malim potokom, ki mu pravijo Ločilnica. Ta potok teče dandanes v ravni črti skozi vas, tedaj pa je, stopivši med prva poslopja, napravljajl precejšnji ovinek ter se pri vходу v vas držal tesno pri bregu. Skoraj sredi vasi jo je zavil povprek ter se zasukal tik cerkve zopet v ravno črto. Na omenjenem ovinku je stala nekda j mežnarija; bilo je to, kakor rečeno, leseno poslopje, postavljeno na nizek temeljni zid. Na strani, proti potoku obrnjeni, je vodil ob steni lesen hodnik, kakor se taki hodniki še zdaj opazujejo pri starih kočah.

Po vasi je prikorakala tisto dopoldne četa grajskih blapcev. Pod kositarskimi čeladami so se potili, in žeja jih je mučila. Vse jutro so lazili po grmovju ter vohali za predikantom. Z brezuspešnega pota so se vračali ter stopili v vas z namenom, poiskati si kaj živeža. Na čelu predrzni tej vojaščini je stopal mož, ki ga že poznamo. Bil je to tisti enooki pešec, ki je Jurija Kosma pehnil v vodo. Zapuščena vas je vzbudila takoj slabo voljo v poštenjaku. Z mečem, ki ga je, stopivši med hiše, izdrl, je sekal po zraku ter dejal jezno: „Vsa vrata so zaprta, nikjer se ne kadi izpod strehe, in hudič ve, da sem lačen, kakor bi se bil štirideset dni postil!“

Začule so se nemške, laške in slovenske kletve. Vsa družba je klela.

In enooki je zopet sekal po zraku.

Obstali so pred starko, ki se je grela na solncu. Ni dvignila obraza, ko so pričeli kričati na njo. Enooki je pristopil ter ji položil roko na glavo; šele tedaj je dvignila pogled proti njim in dejala z dobrovoljnim smehom: „Devetdeset let sem stara, devetdeset!“

Vpili so, naj pove, kje so vaščani, da je vas tako prazna, ali ničesar niso spravili iz nje, nego: devetdeset let sem stara, devetdeset. Pustili so jo končno v miru ter stopali dalje po vasi. Hudobna usoda je privabila v tistem hipu mladega petelina izza vogla. Nenavaden hrup

je vzbudil radovednost v njem; obstal je na voglu, sukal glavico ter bistro pogledaval zdaj s tem, zdaj z onim očescem po železnih možeh. V edinem očesu se je sirovemu vojščaku zaiskrila radost; lehnó in brez zračnega šuma je povzdignil ostro orožje, ki se je potem žvižgaje zabliskalo ter s prečudno spretnostjo odbilo glavico radovedni živali.

„Nekaj bo vendarle!“ je tulil četni vodnik, brišoč meč ob zeleno rušo pri poti. Vsi drugi pa so s strastjo planili po zadetem petelinu, ki je s perotni krčevito bíl po zemlji, nekolikokrat se preobrnil ter mrtev obležal. Takoj je izginil v vojaško bisago.

„Ali nisi pravil, Jaka, da prebiva tu neko luteransko prasè pri polnem koritu?“ je vprašal enooki potem, ko se je bil pomiril hrup, povzročen po petelinovem obglavljenju. „Nekakov Čudež, si dejal?“

Oglasil se je naš znanec, Pešarjev Jaka: „Čudè mu pravijo, ne Čudež! Ali svoje ostroge ti zastavim, da sedi mož na polnih vrečicah, in marsikak beneški cekin se dolgočasi pod njegovo streho; samo bogve kje. Če mu prerijemo klet, že pride kaj na dan, že!“

In Jaka je stopal pri tem tako trdo, da so mu velikanske ostroge mogočno rožljale ob nogah.

„Santa Maria!“ se je razvnel enooki. „In ti praviš, da je ta človek luteran?“

„Lazil je pač za Kupljenikom, in tudi s Kosmovim Jurijem so ga videli v pogorju,“ je odgovoril Jaka.

„Santa Trinidad!“ je zakričal oni ter lomil španščino. „Dobro, da ni katoličan! A kje je to zlato gnezdo? Že davno bi ga bili morali izprazniti!“

Čudè je bil tedaj premožen vaščan. Njegova hiša je stala v bregu nasproti mežnariji. Potok je tekel vmes, in šibka brv je držala ravno na tem mestu črezenj. Tudi ta kočja je bila vestno zaprta, ali legák dim, vijoč se izpod strehe, je pričal da niso vsi prebivavci z doma. Pred zatvorjenimi vrati je obstalo oboroženo krdelo. Enooki je potolkel z mečevim ročajem po vratih.

„Senjor Čudež,“ je kričal pri tem, „prijatelji vas iščejo. Dobri prijatelji, carramba!“

Nihče se ni oglasil iz kočje.

„Kaj, nečeš odpreti?“ se je jezil vojak. „A vendar smo voljni s teboj Luthra moliti! — Odprimo si sami!“

S helebardami in meči so izpodnesli slaba vrata ter s hrupom in krikom vlomili v vežo.

Nekaj časa so se čuli sami koraki po stopnicah navzgor hitečih. Potem je zatulil nekdo in je zazvenelo orožje. V tistem hipu je prihitela zadaj iz hiše plaha deklíca ter jokaje letela po dvorišču proti brvi. Pri tej se je ustavila ter klicala: „Oče! Oče!“

Tačas se je prikazal pri sprednjih vratih naš enooki znanec. Ječal je in roko je tiščal na globoko rano, ki jo je izteknil v koči. Kri mu je lila po obleki ter v lužah ostajala za njim, ko se je opotekal po planici proti vodi.

„Madonna!“ je kričal. „Da je moral ravno mene zadeti ta pes! Madonna santa, zadel me je do živega!“

„In žejen bom moral umreti!“ je vzdihnil. S kalnimi očmi se je vlekel proti potoku. Dospévšega na prod so zapustile moči, in padel je na trebuh po zemlji ter obležal. Tedaj je prišla zadaj iz hiše še druga oseba. Bil je starec, s sivimi lasmi, ali ostrega pogleda. Klical je prokletstvo na svoje preganjavce ter pestil levo roko. V desnici pa je držal dolg meč, od katerega so padale rdeče kaplje! Z zobmi je škripal, korakajoč proti brvi ter zdaj in zdaj obstajal in s svetopisemskimi zabavljicami obsipal svoje napastnike. Prekoračil je s svojo hčerjo tanko brv. Tudi vojaki so prihrumeli na dan ter kričali in kleli. Spustili so se v tek proti brvi.

Ali v tistem hipu je posegla višja moč med preganjane in preganjavce!

V trenutku je nastala skoraj ponočna tema, in črni oblaki so prepregli črez in črez nebá obok. Zatulil je vihar in bliskoma napolnil vso dolino z grozonosnimi svojimi močmi. Skoraj do tal je vil vrhove drevesom, da so bolestno

ječala debela. Odkrival je strehe pri kočah ter vil v visokih stebrih prah proti višinam. Po zraku je mrgolelo listja in slame, vmes pa so frfotale plahe ptice ter si v svojem strahu razbijale glave ob stenah in deblih. Po cerkvenih oknih se je nabralo vse črno perotnine; koprneči golobje in predrzne vrane so se pritiskale k zidu, in če je utihnil viharja šum, je zadonelo otožno kričanje preplašenih ptic.

Pretrgali so se črni oblaki, in takoj se je izpremenilo obnebje v žareče žrelo, ki je metalo iz sebe gorečih strel na stotine. Dol in goro je pretresal grom, in do osrčja je trepetala zemlja pod neskončnimi udarci razburjenega neba. Ulila se je ploha ter usula toča, ki je takoj oklestila drevje. Struga v potoku se je v hipu napolnila; rumeni valovi so odpluli onemoglega vojaka na produ, odnesli brv, in kmalu sezali do hiš, v breg odmakujenih. Že je donašala voda različno orodje, lesovje, oblačila, in pri cerkvenih stopnicah se je ujelo napeto truplo mrtvega živinčeta, ki ga je bogve kje, pod goro na paši zajelo vodovje. In še vedno je lilo iz oblakov, in voda je naraščala višje in višje. Vmes je divjal grom in strele so švigale. Staro lipo sredi vasi je razkrojil blisk, da se je vzdignila iz korenin ter padla po vodi. Okrog nje so pričeli valovi neutrudljivo svoje delovanje, in kmalu so jo drvili s sabo. Po oprav-

ljeni sveti maši je hitela pobožna četa z Gore. Ali kamorkoli so se obračali pogledi — povsod se je kazalo jezero v dolu, in izmed umazane vode so se videle koče kakor mali črni otoki. To je bila največja povodenj, o kateri vé pripovedovati poljanski spomin.

IV.

Stari Čudè je stopil s svojo hčerjo v mežnarijo. Sovražil je to poslopje in sovražil tudi stanovavce v njem. Ali danes je moral iskati zavetja pod katoliško to streho, ker so mu vsako drugo pot zapirale togotne vode. Pri vežnem pragu je obstal ter brez groze zrl v razburjeno prirodo.

„Bog je nama priskočil v pomoč,“ je vzkliknil — „ter z vodami pokončal Egipčane, ki so preganjali božje hlapce!“

In z živo zadovoljnostjo je opazoval ranjenega vojaka pri vodi.

„Potisnil sem mu železo do živega!“ je dejal radostno. „In zdaj ne more vstati!“

„Vzela ga bo voda,“ je izpregovorilo dekle. „Ali bi se mu ne moglo pomagati?“

„Pomagati?“ se je zatogotil starec. „Ali misliš, da bi Bog ne bil mogel pomagati, če je hotel izvleči onemogle Egipčane iz morja! Pa Bog ni hotel, in hvala mu, če pokonča tudi tega grešnika!“

Mrzla voda, ki mu je pluskala okrog telesa, je povrnila zavest ranjenemu vojaku. Počasi se je poizkušal speti ter se s kalnimi pogledi obračal po svojih tovariših. Ali ti so bili že davno odrinili ter pobegnili v breg in pustili njega brez pomoči. Zavedel se je nevarnosti in se postavil na slabotne noge. Pripodila pa se je silnejša voda ter mu izpodnesla stopalo. Z rokami je mahal po zraku, potem pa se zvrnil v hladni grob, ki se je za večno zaprl nad njim.

„Zdaj je izginil v peklenški prepad!“ je vpil starec v veži. „Poglej, dekle, mogočno božjo roko! Hotel je pravičnega Jurija potisniti v jamo, ki se je zdaj sam zadušil v nji! Aleluja! Da bi tako poginili vsi papisti!“

Odprl je vrata iz veže ter stopil v nizko sobo. Tu je sedel pri mizi Carolus Kosem. Pred njim je ležala knjiga, ali njemu je bil zatisnil nedeljski mir trudne oči, da je zadremal. Slonel je ob steni ter spal v sredi viharjev. Na bledem obrazu so se mu kazale še vedno črte tistih bolečin, in roka, ki jo je bil položil po mizi, je bila suha in drobna kakor otrokova. Tisti pa, ki mu je s smrtonosnim orožjem hotel pokončati življenje, je stal zdaj pred njim in brez usmiljenja mu zrl na upadlo lice in na globoko pod čelo vdrte oči.

„Prebudi se, častivec Balov!“ je zakričal v luteranski svoji ošabnosti ter treščil meč po

mizi, da je zažvenketalo po vsej sobi. Prebudil se je mladenič ter prestrašen izkušal vstati izza mize. Zapustile pa so ga onemogle moči in zgrudil se je na klop. Trudni pogledi so se mu uprli na orožje, ležeče pred njim.

„Meč je krvav!“ je izpregovoril tiho.

„Da, da!“ je odgovoril oni. „Orožje svetega evangelija je to, in danes se ni prvič napilo krivoverske krvi!“

Glasno se je smejal ter sovražno gledal na bolnika pred sabo. Tudi le-tá je dvignil oči proti njemu, in zrla sta si nekaj časa oko v oko.

„Videl sem vas že nekje?“ je vprašal Carolus.

„Resnica je to in tudi ta meč je napravljial že znanje nekdam s tvojimi rebri, mladi papist!“

„Bilo je tisto noč!“ in Carolus je šinil kvišku. Strast mu je ojačila telo.

„Tisto noč!“

„In vaše orožje je to?“

„Moje!“

„In vi ste ga zasadili vame!“

„Jaz!“

„Hvala božji Porodnici. In jaz sem živel v veri, da je hotel umoriti brat svojega brata! Koliko stoterno mi je zdaj sveti Odrešenik poplačal vse prebite bolečine!“

Solze so se mu ulile iz oči in sklenil je roke ter pričel moliti. Zunaj pa sta tedaj razsajala

grom in blisk, in na mala okna se je usipal dež z vso silo.

„Ta moli k Materi božji!“ je izpregovoril starec zaničljivo. „In vsa vas je lezla na Goro, da slini usta okrog malika! Ali Bog svetega evangelija je poslal zdaj svoj ogenj na to vas, in obdal jo je s svojimi vodami ter prihitel na pomoč služabnikom svetega evangelija!“

„Bog pošilja nevihte na pravične in krivične!“ je odgovoril Carolus mirno. „Rana, ki me še zdaj skeli, je ohladila strasti v meni in v svoji boleznì sem premišljeval ter si dejal: če je hotel naš Gospod in zapovednik z orožjem širiti svoje večne resnice, bi se bil opasal z mečem ter si obdal z oklepom božje-človeško telo! Ali hodil je brez kopja okrog in bosonog! Zategadelj vas vprašam: čemu hodite na-me z mečem, ako hočete braniti krive nauke krivega preroka Martina Luthra?“

„Kako ponižno govori zdaj ta sraka!“ je odgovoril oni. „Zdaj, ko so mi ga dala nebesa v moje roke! Ali kako mi odgovarjaš na to-le, mladi Antikrist? Poglej, oboroženi hlapci loškega morivca so planili ravnokar v ubogo mojo kočò. Prišli so sredi prazničnega miru ter hlepeli po mojem posvetnem imetju, ki sem ga vedno pripravljen darovati svetemu evangeliju! Vlomili so mi vrata ter mi kratili sveto hrano, ki sem jo ravno tedaj jemal iz knjige Luthrove. Kaj

praviš ti o tem? In zapreti sem moral sveto knjigo ter jo z mečem braniti od krvoločnih Filistejcev. In Bog je dal moč mojemu meču, da je postal v grozo Filistejcem. In če si pogledal ravnokar skozi okno, bi bil videl, kako so odnesle vode grešnika, ki sem mu vsekali globoko rano! Ali končno sem vendar omagal v silnem boju, in s svojim otrokom pobegnili iz svoje hiše. Oboroženi hlapci za mano! Ali Gospod, ki nam je dal čisti evangelij, je videl stiske svojih služabnikov, in dejal je svojim oblakom: izlijte se! in svojim strelam: spustite se na Filistejce! Kaj praviš ti k temu? Oblaki so se hipoma izlili ter napravili med mano in pregnjavci mogočno reko, pred katero so s težavo pobegnili v breg. A enega iz njih so pogoltnili valovi, da se je nažrl mlake do smrti. Jaz pa sem se otel v to zavetje ter upam, da bom še dolgo živel ter tudi v teh pregrešnih krajih doživel zmago svetega evangelija! Vidiš torej, da so božje nevihte nam v rešitev, vam peklenkim papistom pa v pogubo! Kaj praviš ti k temu?“

Ponosno je govoril, ali — ravno tedaj je zadonel po sobi pok, kakor bi se bil sprožil strel. Majal se je strop tja in sem; na steni viseča podoba je padla s svojega mesta in posoda iz sklednika je tleskala po deskah. Vsa soba se je zibala nekaj hipov gor in dol, umirila

se za trenotek, potem pa se zavila tako, da je zadnji del prišel na sprednje mesto.

„Hišo je vzdignilo!“ je zaječal starec, in takoj mu je izginila kri z obraza. Nekaj časa so molčali vsi, potem pa so hiteli v vežo, na hodnik. Bila je resnica — že so plavali po vodi, zdaj še počasi, ali bližje in bližje so prihajali k šumečemu strženu. Koča se je zavila enkrat, dvakrat naokrog, potem pa jo je potegnila razljučena struga k sebi in jadrno so pluli mimo koč, mimo cerkve iz vasi. Povsod so šumeli valovi okrog sten, okrog dreves ter sezali do krajev, kjer vode človeška pamet nikdar pomnila ni. Ali še vedno je lilo.

Mežnarija je plula dalje. Na hodniku je stala zapuščena družba ter zrla v obupu na rešilni breg, ki je bil tako blizu in vendar tako daleč. Na bregu je stalo nekaj oseb. Kričale so, ali ti na vodi niso čuli ničesar. Še vedno se je bliskalo in grom je bučal.

Tu je kazala vrba dolgo vejevje iz vode. Pluli so mimo, in starec se je vzklonil ter krčevito pograbil po zeleni veji. Napenjal je vse moči, ali niti za trenotek ni ustavil čudne ladje. Iz onemoglih rok se mu je iztrgala veja in valovi so jih podili dalje. Dvignil je roke proti nebu — kri mu je kapala od njih. Ranilo ga je vrbovje. Tam, kjer se izliva Ločilnica v reko, je pluskalo po zelenih travnikih širono jezero. Reka je drvila

svoje vodovje s tako silo mimo, da se potok v njo izliti ni mogel; izstopil je iz struge na obe strani ter stopil na vrtove. Tu je obstala kočica ter napravljalna z vejevjem velikanske kroge.

Zapuščena trojica je šla v sobo; pogled na neizkončne vodé jih je polnil z obupom. Med zibajočimi stenami so sedeli molčé, s smrtno grozo v duši.

„Umreti bo treba, Anica!“ je zastokal starec. Dekle je jokalo.

„In jaz nisem izpovedan!“ je vzdihoval mladenič. Tu je pod klopjo nekaj škrbljalo, tu, tam in tu zopet! Šumljanje se je čulo, kakor ga izvirajoč napravlja studenec. Iz kota se je privilo kakor kača, in takoj se je napravila sredi sobe črna, prašna luža. Tudi na drugih straneh je prihitelo na dan ter se vilo po deskah.

„Potopimo se!“

In nesrečniki so hiteli iz sobe, po veži je stala že tudi voda, in napravljalna je nemir okrog ognjišča. Po stopnicah so pobegnili pod streho, kjer je bilo temačno in zatohlo. Od zgoraj so opazovali, kako je stopala voda višje in višje. Že je zakrivala nekaj stopnic, in kuhinjsko orodje se je gonilo po nji.

„Tudi tu sèm pride!“ je izpregovoril Carolus.

„In kaj potem?“

„Potem — potem moramo na streho! Vsaj jaz nečem utoniti kakor maček!“

In stari luteran se je plazil po temnem prostoru okrog, ali ni ga bilo orodja, s katerim bi bil predril streho.

„Meč!“ Pozabil ga je bil na mizi. Takoj se je drvil po stopnicah navzdol. Ona dva pod streho sta čula, kako je bredel vodo v veži. Povrnil se je z orožjem, premočen do trebuha. Pričel je sekati in bosti v slamnato streho, da se je takoj zavil v meglo sajnatega prahu. Kmalu si je izsekal izhod na streho. Zaszvetilo se je, in dež je pričel pršati na zaboje in drugo podstrešno ropotijo. Ali starec je pulil slamo, zlezal na streho ter se končno pripulil do njenega vrha. Ali še vedno je lilo izpod neba in povodenj se je širila in širila.

Koča se je pogreznila do ostrešja in ko je končno ponehalo deževati, je gledala samo še streha iz vršine. Na nji pa so čepeli naši nesrečni znanci ter pričakovali, da jih bo zdaj zdaj pogoltnila reka. Pripravljali so se na smrt, kateri jim ni bilo uiti.

„To ste zakrivili vi papisti, ki preganjate služabnike svetega evangelija!“ se je srdil starec ter sopel v otrple roke. Brila je mrzla sapa.

„To ste zakrivili luterani,“ je odgovoril takoj Carolus, „ki razdirate po teh krajih sveto vero! Ali sodbo prepuščam Bogu, ki nas vsak trenotek pokliče pred sodni svoj stol!“ je pristavil mirno. „Ako ne morem izpreobrniti tebe,

veseli se moja duša, da sem spravil na pravo pot vsaj tvojo hčer“.

„Mojo Anico?“ vpraša dvoječe luteran.

„Da! Bolan sem bil in na hodnik domače hiše sem prihajal na solnce. In če sem bil sam domá — je prišla včasih vaša Anica. Poprej sva se že poznala!“

Tu se je napel obraz Čudetu.

„Moja hči! K tebi!“

Hripavo je govoril in s krvjo zatekle oči so mu stopile izpod čela.

„In je prišla včasih k meni,“ je nadaljeval oni, „in pogovarjala sva se, kako je bilo nekdej.“

„Ali je to vse? Ali ji nisi trosil krive vere v nespametno dušo?“

Oko mladeničevo se je uprlo s ponosom na dekle, topeče se v solzah.

„Moja vera je tudi njena! Dolžnost mi je bila, da sem jo pripeljal na pot odrešenja, po kateri so hodile naše matere in naših mater matere!“

„Bodi proklet za to delo!“

In starec se je penil v srdu. Silna hudobija mu je sikala iz oči po mladeniču. Misel maščevalna mu je prešinila možgane in togotno je izpregovoril: „Tvoja mati! Ha-ha! Ali še tega ne veš, da je dolgo let pred svojo smrtjo lazila za Kupljenikom, da je umrla kot zvesta služabnica svetega evangelija!“

„Moja mati — luteranka!“

Kakor blisk se je postavil kvišku. S kalnimi pogledi je premeril vodovje, iztegnil roke proti nebu ter vzdihnil: „Mors, vita vitae meae!“

Omahnil je kakor posekano drevo, padel po strehi navzdol ter izginil v vodi. V hipu se je zgodilo vse to. — Popihala pa je tedaj sapa ter potisnila kočo v reko, da je plula dalje. Na strehi pa sta sedela oče in hči. Starec je govoril sam s seboj. Ugasnil mu je ogenj v pogledih. Smrtna groza in pa zavest, da je z besedami, ki niso bile *resnične*, pokončal tuje življenje, mu je potrla dušo ter mu zmedla njene moči.

Usehnilo je zopet vodovje. Pod robom „V kotu“ je obtičala kočica v pesku na produ. Ž njene strehe so morali s silo spraviti starega moža, ki je v blaznosti preživel še nekaj let potem.

Plemiči Kosmovi so že davno izumrli. In če bi najstarejše poljanske krstne knjige ne pričale o njih, bi se niti ne vedelo sedaj, da so živeli kdaj! Takšno je človeško življenje! Kakor list, ki ga strga vihar z veje ter ga zanese bogve kam. Kdo povprašuje po njem? Blagor mu, komur je dano s tolažilno zavestjo umreti, da je smrt v resnici — življenje našega življenja!

V.

Janez Solnce.

Zgodovinska novela.

I.

V letu 1660., zadnje dneve meseca julija, je mrgolelo po ljubljanskih ulicah vse polno podeželskega plemstva. Po prodajalnicah so ti vitezi nakupavali, kar so potrebovali za-se in za svojo družino. Mlajši — sinovi — pa so se v novih opravah gnetli po tlaku, lazili za meščanskimi dekleti, se pretepali z dijaštvom in z mesarji ter banketirali sedaj tu, sedaj tam. Starejšim kakor mlajšim pa je življenje ugajalo mnogo bolj v mestu nego po pustih graščinah. Več vzrokov je bilo privabilo to plemstvo v mesto. Predvsem se je takrat že gotovo vedelo, da pride meseca septembra cesar Leopold v mesto in da se mu bodo tedaj poklonili deželni stanovi. Zategadelj so morali sivi očetje s kmetov marsikaj nakupiti, novih oblek starim in mladim doma, ki so vsi hoteli gledati z lastnimi očmi, kako bo cesar Leopold jezdaril v belo Ljubljano. Drugi vzrok je bil ta, da je ravno tedaj tičala v mestu družba nemških komedijantov, katera je pred visokimi stanovi namerjala igrati prekrasno „akcijo“, posvečeno stanovom samim — seveda za dober slovenski denar! Ravno za

tistih dni — in to je bil zadnji, a ne najmanjši vzrok — je bila razpisala njegova milost deželni maršal sejo deželnega odbora, in sicer zaradi slučaja, ki je v tistih časih z grozo in studom napolnjeval vse kranjsko plemstvo, gospodov prelatov ne izvzemši. Slučaj pa je bil ta-le: Deželnih stanov sočlan vitez Janez Solnce se je bil zaljubil v hčerko bogatega ljubljanskega ranarja, kateri si je bil s puščanjem, prodajanjem suhih zelišč in z drugim takim trgovstvom pomagal do bogastva. Ta ranar je slovel zaradi svojega bogastva, a še mnogo bolj zaradi svoje hčere, ki je bila res krasna kakor luna v jasni noči. A ranarji so bili takrat zaničevani, in rokodelčič, ki je šival usnje ali pa krpal platno in živel slabo, je pogledaval z velikim zaničevanjem po našem ranarju in njegovi hčerki. In vsakdo je menil, da ji usoda ne bo dodelila drugega ženina, razen če se oglasi sin kakega zaničevanega ranarja, ki jo je smel vzeti, ne da bi si nakopal sramoto na-se in na hišo svojo. Pa stvar se je zasukala drugače. Pričelo se je govoriti po mestu, da je mladi in plemeniti Janez Solnce zaljubljen v Ano Rozino in da lazi k nji v tihih večerih. Ali saj se poznajo plemenitniki! Taki gospodje si napravljajo kratke čase ter imajo svoje igre. In ona, ranarjeva, je kakor nalašč rojena za take šale. Ko se je naveliča, pa bo zašlo to „solnce“, in nihče mu

ne bo mogel ničesar očitati, ker je morala takoj vedeti, kam vodi taka pot. In meščanstvo se je smejalo. A smejanje se je izpremenilo v strmenje, ko je nekega jutra počila po mestu novica, da se Janez Solnce poroča pri očetih kapucinih z Ano Rozino. Vse mesto je skupaj vrelo. In res je prišel Janez Solnce iz male cerkve, in vodeč Ano Rozino s seboj, je šel v svojo hišo ž njo kot ženo, ki se mu je izročila po božjih zakonih. A kak je bil pri tem! Svetlih oči je stopal v bleščeči svoji obleki po ulicah ter se smejal plemenitim znancem, ki so se čudili ter odpirali usta. Med vicedomskimi vrati je srečal deželni glavar, ekscelencija Volk Engelbreht Turjaški, svatovsko družbo, ki se je polna spoštljivosti stiskala v stran, da bi se napravil prostor velikemu gospodu in konju njegovemu. Zagledavši deželni stanov sočlana, je Volk Engelbreht pobrzdal in ustavil svojega konja ter zbadljivo povprašal, je li Janez Solnce zašel med nemške komedijante, da lazi o belem dnevu v tej družbi okrog? Ali mladi „deželan“ se je globoko priklonil, prijel Ano Rozino za belo ročico ter dejal glasno:

„Ekscelencija, vaša milost, to je sedaj moja žena!“

Ekscelencija Volk Engelbreht je na ta odgovor prav močno prebledel, pogledal temno, in kakor črn oblak na nebu se mu je razprostrl

srd po ošabnem obrazu. Obrnil je konja ter oddirjal, kolikor mu je prostor dopuščal, po vicedomski ulici, kakor bi se za njim podila četa ljutih Turčinov.

V mestu je zavladata silna razburjenost, posebno plemiška mladina se je togotila ter škripala z zobmi. Ob večerih so se zbirali sinovi iz najboljših rodbin pred hišo Janeza Solncea ter mu pobijali okna. Ali naš vitez se je ta čas solnčil v ljubezni svoje mlade soproge ter bil toliko previden, da je tičal med stenami svoje kočice in da ni prihajal na jasni dan.

Medtem se je razširila vest o Janeza Solncea poroki tudi po deželi, kjer ni napravljala manjšega vtiska nego v beli Ljubljani. Ko se je zvedelo, da se hoče deželni odbor sam pečati s to prevažno zadevo, je bilo vse radovedno, kaj bodo ukrenili dežele očetje. Vse je tedaj tiščalo v mesto, nekoliko iz radovednosti; nekoliko pa iz tistega gotovo živalskega čuta, vsled katerega je človek vedno rad navzočen, če se izvršuje ostra kazen nad članom človeške družbe. Ni ga imel prijatelja Janez Solnce, in vse je hrepenelo izbrisati madež, ki ga je brezvestni ta vitez vtisnil na svetlo bleščečo čast domačega plemstva.

II.

Bilo je kake štiri tedne po poroki Janeza Solnca. Krasno jutro poznega poletja je objemalo belo Ljubljano. Ni se kazalo megle na jasnem obnebjju, in solnce je imelo še prav prijetno in občutno moč. Dasi je bilo obilo viteštva v belem mestu, sta bila o ranem jutru samo dva jezdeca v prostorni deželni jezdarnici. Dolgo, leseno to poslopje je stalo nekako na tistem mestu, kjer stoji sedaj hiša naše filharmonične družbe. Po visoki strehi je frfotala neštevilna tolpa vrabičev ter glasno kričala. Pred glavnim vhom, na sprednji strani, sta slonela dva deželnih stanov strežaja, oblečena v rumeno in modro barvo, ter zaspano zrla na trg in na vicedomska vrata, kjer se je lahko vsak trenotek prikazal ta ali oni veliki gospod. Na gradu, v tako imenovanem piskaškem stolpu, je bilo ravnokar sedem odzvonilo, v znamenje, kako je nekaj turški krvoločni pes brezuspešno naskakoval krščansko to mesto.

V jezdarnici sta bila tedaj samo dva jezdeca. In še ta dva sta leno jezdarila naokrog ter dovoljevala, da sta konja po svoji lastni volji premikala kopita po peščeni areni. Jezdeca sta se razločevala po starosti in po obleki ter bila videti tudi po značaju različna. Starejši je nosil okrog vrata nekaj kolar; to je pričalo, da je

služabnik svete cerkve, a ne posvetni vitez, kar bi bil morda kdo sklepal po drugi opravi. Snel je bil klobuk z glave ter ga držal navzdol ob konjevem trebuhu. Tik njega je skakal velik, kodrast pes ter se metal kvišku proti klobuku v gospodarjevi roki. Ko je ob priliki pograbil z belimi zobmi po klobuka širokih krajcih, je dejal gospod: „V kot, Seladon! Sedaj nimam časa za-te.“

In pes jo je v hipu pobral k steni v kot ter z bistrimi pogledi odondod zasledoval svojega gospodarja, naokrog jezdečega.

Drugi jezdec je bil prav mlad, bilo mu je morda komaj osemnajst do devetnajst let. Ali pri vsej svoji mladosti je bil vendar opravljen, kakor bi ravnokar hotel planiti v tolpo sovražnikov v najhujše klanje. Pod nosom se mu še ni kazalo najmanjše znamenje moških brkov; ali navzlic temu je nosil ob strani na močnem jermenu težak meč, ki je s svojim velikim držajem napravljajl groze in smrti vtisek. Glavo si je bil pokrill s temno železno čelado, ki se je je tako tesno prijemala, da se je videlo iz dalje, kakor bi bil naš mladi vitez brez las. Dasi je to pokrivalo bilo pregrozno vojaško, je bil obraz, ki se je skrival pod njim, vendar prav miroljuben, in črni kodri, ki so se izpod rjavega železa usipali na rame, so dajali nekaj dekliškega temu obrazu. Navzlic bojni opravi, v kateri

je tičal, navzlic močnemu oklepu, pod katerim je sopel z nekako težavo, in navzlic velikanskim ostrogam, ki so mu tičale ob petah, naš junak ni napravljial vojaškega vtiska. Povsod mu je silil človek „miru in sprave“ na dan.

Ta „orjak“ je jezdil torej ob strani duhovnika ter z veliko, vdano spoštljivostjo obračal proti njemu svoj z železom obviti obraz.

„Vi torej, prečastiti gospod protonotar,“ je vprašal prav v tistem hipu, „ne verujete, da se nahaja v zakladih prirode nekaka tinktura, ki izpreminja vsakovrstne kovine v čisto zlato?“

„Nemogoče ni,“ odgovori protonotar doktor Janez Ljudevit Schönleben, „in ako hoče naš Bog, ki je ustvaril vse, nastane tudi taka tinktura. Moje mnenje pa je, da bi bilo potem slabše na zemlji. ~~Mnogo zlata, mnogo pregrehe!~~ Ergo je Bog ni ustvaril te tinkture, ker ni hotel pomnožiti pregrehe ter ne za vedno postaviti v sredo slabotnega človeštva tistega zlatega teleta, okrog katerega je že izvoljeno ljudstvo plesalo v puščavi. To je moje mnenje, mi liber baro!“

„Velečastiti gospod protonotar!“ vzdihne mladi baron. „Moja vednost je revna, in s teološko sveto vašo učenostjo se ne predrznem boriti. Preponižno pa vendar menim, da so v skrivnostih ustvarjenega sveta, ki so samo podoba skrivnosti našega svetega Boga (ki ga častim iz vsega srca), tudi tiste moči, ki bi

skuhale, bodisi po koncentrirani ekstrakciji, bodisi po kaki drugi poti, čisto zlato in pa — kamen filosoforum!“

„Bog nam v svoji modrosti ni odkril vseh skrivnosti,“ odgovori protonotar, „in če naj nam po njegovi visoki volji ostane kaj skritega, nam bo ostalo to skrito do konca človeških dni! Tu nam ne pomaga nikaka chimia!“

Rahel smeh se je prikazal na resnem licu učenega gospoda.

„Vi torej tudi ne verujete, gospod protonotar,“ vpraša baron živo, „da se dá iz naravnih prikazni tolmačiti naša temna prihodnost? Vi ne verujete, da se iz besed, ki se dado zložiti iz črk vašega ali mojega imena, dá sklepati na vaše ali moje lastnosti? O vsem tem mi je pravil star Žid, ki sem ga na svojem popotovanju v starem Bambergu obiskal lansko leto. Odkril mi je različna arcana, in sam sem kriv, če mi ni vse ostalo v pregrešni moji glavi.“

Protonotar Schönleben se je lehnò zasmel.

„Pokažite mi svojo vednost, mi liber baro,“ je dejal dobrovoljno, „odkrijte mi svojo skrivnost!“

„Ali naj vzamem jako častito vaše ime?“ vpraša oni z radostjo.

„Ne mojega, ne vašega imena! Saj so vam znane moje lastnosti in vaše meni!“

„Tudi prav! Ali katero ime naj vzamem?“

„Vzemimo prevzvišeno ime presvetlega vladarja!“

„Leopoldus!“ vzklikne mladi vitez ter se ponosno dvigne v sedlu. Bilo je to ime, ki je tako navduševalo vsako plemiško srce tedaj, ko so stanovi in vsi vdani podložniki koprneli po prihodu ljubljenelega vladarja.

„Radoveden sem!“ In doktor Schönleben ustavi svojega konja. Tudi mladi baron stori tako.

„Leopoldus!“ vzklikne še enkrat. Nekaj časa premišljuje o tem, kako bi se sestavile besede iz črk, ki so v imenu cesarjevem. Končno izpregovori kipeče :

„Pello duos! Dva bo podrl v prah in prisilil v pobeg. Z ene strani mu kaže zobé ošabni Galec, po naših zemljah hlepeč! Na drugi strani pa razteza penasti goltanec krutosrčni Turčin! Ali oba bo naš Leopoldus potolkel, kakor je potolkel Jozua Moabičane in Gateje! Pello duos!“

„Bene!“ ga pohvali Schönleben. „In upajmo, da se uresniči to vaše prorokovanje! No,“ dostavi potem, začutivši, da hoče vitez še govoriti, „ali vam še teče vir proroštva!“

„Sol de lupu! Pobil bo posebno Osmana, tega volka tracijskega, ki že toliko stoletij sesa kri iz matere Evrope ter tepta po svetih gredicah svetega krščanstva. Ali najvišjemu našemu gospodu pa bo od tega volka izšla slava, solncu enaka!“

„Pristavite še tretje,“ reče Schönleben, „in potem se rad klanjam vaši vedi, ki mi je bila dosedaj neznana!“

„Vivas Leopoldus! Duplo sole! Na njegovi duši se žarita dve solnci, svetu v strmenje! Prvo, svetlo solnce je cesarska njegova modrost; drugo in od prvega še bolj žareče pa je njegova milost, njegova clementia, njegova neskončna ljubezen, ki objema vse nas. Zategadelj vidite, prečastiti gospod protonotar, da je božja previdnost vsakemu rojenemu bitju že v ime vlila nekaj temne prihodnosti. Kdor je učen, si bo raztolmačil marsikaj že iz imena samega, kar se potem v prihodnosti uresniči. To ni samo domišljija, to je nekaj tiste skrivnosti, ki po božji volji deluje povsod okrog nas, v najmanjšem prahu, kakor tudi v mogočni, v nebo kipeči skalini.“

Ničesar mu ni odgovoril protonotar. Morda je bil smehljaj, ki se mu je napravil okrog ustnic, nekoliko sarkasten, morda tudi ne. Kdo ve? Bili so tedaj časi, ko so olikani in neolikani vzdihovali še v sponah vraže in teme. Smehljaj na licu protonotarjevem ni ostal skrit mladeniču. Ohladivši se od navdušenja, s katerim ga je bilo napolnilo cesarsko ime, je izpregovoril tožno:

„Vi se smejete, velečastiti? Morda se vam vse to vidi smešno? Ali za Boga, gospod protonotar, kaj naj počenjamo plemeniti mladeniči

sedaj? Ali naj z lopato premetavamo rušo kakor umazan težak; ali naj imamo pivnice, v katerih se drago in dobro prodaja ta nova nemška pijača, to pivo, ki se je ravnokar priklatilo v deželo? Ali je resnica, da se plemič ne sme prikazati na duševno polje, da ne bi služil drugim, poklicanejšim v posmeh? Plemič ima dolžnost povsod in o vsaki priliki služiti svoji domovini; nji ima posvetiti svoj meč, železno svojo pest. Nji v čast mora pa tudi zastaviti svoje duševne moči, da ni samo po telesu plemič, temveč, in še mnogo bolj, tudi po duhu! To je moje mnenje, velečastiti gospod protonotar, ker se ne sme in ne more zahtevati, naj so kranjski plemiči — duševni lenuhi.“

Malo se je kazalo mladeničevega lica izpod čelade, ali to, kar se je kazalo, je bilo rdeče kakor makov cvet. Iz oči pa je sijal govorniku svit navdušenja in ponosa. Tudi protonotarju se je razžaril obraz in z vidno zadovoljnostjo je zrl na mladega svojega prijatelja.

„Zares,“ mu je odgovoril, „zares, mi Weicharde, zavezani ste naši Karnioliji, temu karneolu med deželami, posvetiti vse svoje moči. In kakor je Tarkvinij nekdanj srčno svojo kri, to je rodnega svojega sina, daroval očetnjavi svoji, tako ste vi kranjski plemiči dolžni naši domovini darovati vse moči, vse misli svojega duha! In ali morda očetnjava ne zahteva tega

od vas, in ali vam pravi ona: ležite v postelji in prespite svoje življenje? Oj ne! Naša domovina, Carniolia, zlata boginja, ima svojo slavo, divno svojo preteklost. In želja njena je, da stopi v zbor drugih rodov, da jo spoznajo in po spoznanju časte. Kaj je sedaj Carniolia? *Extrema Germaniae pars ad meridiem*. Drugega nič! Ali kaj bi lahko bila, če bi jo poznali tam zunaj? Carniolia!“ vzklikne latinski, ustavivši konja. „*Inquam antiqua et nova, quae hactenus a condito mundo plurimarum gentium migrationibus, culturis, ruinis, per adversos pariter ac prosperos Fortunae casus iactata, quasi in umbra delituit!* In kako to, mi amice? Odgovor ni težak: *quia nullius unquam calamo illustrata*: In ali je drugače glede prirode in njenih krasov? Kdo pozna našo zemljo, naše gradove, naše gore? Kdo pozna preslavno genealogijo naših slavnih rodov? Vidite, mi liber baro, tu je bojišče, kjer naj bi plemiči naši slavili svoje premage. Tu je polje, kjer se koplje zlato, ne da bi potrebovali ‚*chimiae*‘ in njenih skrivnosti. A sedaj je čas, da odrinem. Aló, Seladon!“

Podal je roko mlademu tovarišu v slovo; le-tá jo je spoštljivo poljubil.

„Hvala vam, velečastiti,“ izpregovori ponižno, „vaše besede so mi padle v srce kakor rumeno zrno v plodovito zemljo“.

„Ali vi še ostanete?“

„Še! Poklicali smo na boj tega odpadnika, Janeza Solnca! Nekoliko mladih ljudi nas je, in vedenje tega viteza nam ne ugaja. Morda bo teklo nekaj krvi tu danes. Če Bog da! Ali, velečastiti, kako je vaše mnenje o vedenju Janeza Solnca? Ali bi se deželan kranjski mogel še bolj osramotiti, kakor se je osramotil ta človek? Kakšno je vaše mnenje?“

„Moje mnenje?“ odgovori oni mehko. „Jaz sem služabnik božji in ravnati se mi je po izreku: ne sodi, da te ne bodo sodili! Sicer pa se spominjam, kar poje naš pesnik:

Omnibus semper placuisse, res est
Plena Fortunae; placuisse paucis
Plena virtutis; placuisse nulli
Plena doloris!“

Potem še dostavi: „Deo gratias!“ To rekši, odjezdi iz jezdarnice. Okrog njega pa je napravljajal pes Seladon mogočne skoke ter glasno lajal. Mladi baron — bil je to Janez Vajkard Valvasor — je ostal sam ter zamišljen dovoljeval, da je konj počasi stopal po pesku. Morda se mu je takrat v plemeniti duši utrnila prva iskra o tisti „časti vojvodine kranjske“, s katero je potem proslavil svoje ime za vso slovensko prihodnost!

III.

Skoro potem se je pripodila v jezdarnico tolpa mladih plemičev ter s hrupom in krikom pozdravljala barona Valvasorja. Ker se je bil pred kratkim vrnil s svojega popotovanja po Nemčiji, so ga obsipali mladi prijatelji toliko iskreneje, ker so ga nekateri danes videli prvič po njegovem povratku.

„Dobro došel v Karniolijo! Bog te pozdravi v domovini!“ Taki in enaki klici so mu doneli naproti, in stiskati je moral mogobrojno rok. Bila je to izvoljena tolpa kranjskega tedanjega plemstva, in marsikatero veleslavno ime je bilo zastopano v nji. Attems, Turjaški, Barbo, Purgstall, Jankovič, Paradajzar in drugi so podili konje po pesku naokrog. Vsi so bili mladi, življenja in zdravja polni; krasne podobe! Dika vseh pa je bil mlad človek, kateremu je bilo komaj dvajset let. Pod malim nosom so se mu kazali prvi pričetki volnenih brkov; ali izpod zaokroženih temnih obrvi so mu zrle mile oči tako poželjivo, kakor bi se nikdar ne hotele nasititi! Bil je to *Juri Ljudevit*, bastard turjaški. Janez Vajkard Turjaški, takrat že knez in vojvoda v Šleziji ter vsemogočni minister na Leopoldovem dvoru, je bil oče njegov. Pravilo se je, da ga je rodil s kmetiškim dekletom; drugi zopet so trdili, da ga je prinesel s svojega

popotovanja po Beneškem in da se torej pretaka po mladem človeku vroča laška kri. Gotovega se ni vedelo ničesar nego to, da je knez Janez Vajkard nezakonskega tega zastopnika svoje krvi silno ljubil. Ko je Leopold prevzel vladarstvo, se je moral prekanjeni minister ločiti od svojega ljubljenca. Cesar, ki je bil menda v svoji mladosti odmenjen duhovskemu stanu, je sodil o takih „pregrehah“ ostreje, kakor je bilo to v tedanjih časih v navadi. Bil je tenkih občutkov, če se mu je povedalo kaj takega. Zategadelj je Janez Vajkard poslal svojega nezakonskega sina v Ljubljano, Volku Engelbrehtu na vrat, kjer so ga uvrstili med konjico deželnih stanov ter mu na videz odredili službo korneta. V resnici pa je bil Juri Ljudevit tudi v Ljubljani prvi lenuh svojega časa. Zaradi prečudne krasote svoje se je z milobnim vedenjem hipoma v srce vsilil tudi Volku Engelbrehtu, da je bil ta slep, ali da se je vsaj delal, kakor bi bil slep. Ker naš Juri Ljudevit je počenjal, kar se mu je zljubilo. Nevaren je bil ljubljanskemu ženstvu, in to omoženemu, kakor tudi deviškemu. Lazil je za mladimi dekleti, a tudi za zakonskimi ženicami. In vsak meščan je prebledel kakor stena, če je opazil Jurija Ljudevita plaziti se okrog hiše, ker je takoj vedel, da velja to plazenje ali mladi ženici ali pa hčerki tam zgoraj. Bil je spreten pretepač in v največje veselje si je štel, v

družbi z dijaki o večernem mraku napadati in pretepravati miroljubne rokodelčiče ljubljanske. Včasih je izpremenil simpatije ter je potem v družbi z mesarji (ki so bili v tedanjih časih najsilovitejši pretepači v Ljubljani) tolkel po dijakih, svojih prejšnjih prijateljih. Pil je mnogo ter imel prečudno lastnost, da se ni zlepa upijanil. Če so tovariši že pod mizo ležali ali pa gledali kalno kakor deževna lužina, je stal naš Juri Ljudevit trdno kakor hrast na nogah in gledal z očmi bistro kakor ščuka, če se ji približuje plen.

Tudi danes je bil prijezdil v deželno jezdarnico ta ljubljenec sreče, ki je razlivala nanj vse čarobnosti lahkega brezskrbnega življenja. Na belem konju je bil prijezdil, a v strmenje svojim tovarišem je povešal glavo. Druge dneve je vpil, a danes je stanovitno molčal. Komaj da je pozdravil prijatelja Vajkarda. Potem pa je zapustil gnečo sredi jezdarnice (kjer je zbrani družbi baron Valvasor pripovedoval o svojem popotovanju) ter ob strani počasi gor in dol jezdaril. Samotarju se pridruži nekak velikan, ki je na širokem jermenu nosil silno težak meč ter kazal svetu obraz, ki je bil kakor polje razoran. Pridružil se je tedaj s svojim konjem Juriju Ljudevitu ter dvignil klobuk z glave, da se je prikazala velika pleša in pa na desnem licu dolga brazgotina, v kateri se je nekdam kopala turška sablja. Zasmeljal se je ter dejal veselo:

„Kak si danes, Ludovice? Če mi čez nekaj dni kdo pove, da si vstopil v samostan pri očetih kapucinih, mu bom verjel! Tako puščavniško se vedeš danes!“

Oni je obrnil obraz proti njemu ter dejal lehnò: „Ti si, Aricaga?“

„Da, jaz, Janez Aricaga, polkovnik kirasirskega polka Ferarri! A sedaj te z vso resnostjo vprašam, kaj ti je, da sedaj nekaj dni povešaš peroti, kakor bi si jih bil kje opalil? Ali se kesaš svojih neštevilnih pregreh? Ali si se gledal v sanjah s hudičem, ki je hotel pograbiti po nekrščanski tvoji duši? Ali kaj ti je sploh? Tvoji dobri prijatelji smo v skrbeh, in kaj naj počnemo, če te izgubimo? Povej mi torej!“

Juri Ljudevit se je pazno ozrl naokrog. Videč, da sta sama, odgovori: „Dragi polkovnik, doživel sem nekaj — prav čudnega! Če mi obljubiš, da boš molčal, in da se ne boš šalil z menoj, ti povem vse!“

Polkovnik Aricaga je gledal strmeče lahkoživnemu svojemu prijatelju v obraz.

„Vraga, ali je stvar tako resna? Obečam ti molčati kakor kamen, ki je zasut globoko v zemljo!“

„Doživel sem nekaj čudnega,“ izpregovori Juri Ljudevit, „in sam ne znam, kako si naj razrahljam to stvar. Spominjaš se še onega dne, ko nam je njega milost gospod vicedom

napravil banket. Med drugim se je govorilo tudi o tem, kakšna bi pač morala biti ženska, da bi mene užgala za stalno ter mi vzbudila resno ljubezen. Trdil sem, da take ženske na svetu ni, kakor ni cvetja, ki naj bi za vedno vezalo frf. tajočega metulja. Mnogo smo se šalili, in ti, prijatelj Aricaga, si se nalil tako, da si se končno zvalil pod mizo. V pozni noči sem se splazil po štiri tvoje vojake, da so svojega gospoda polkovnika domov zvekli. Lehko bi bili to storili drugi tvoji prijatelji, a jaz sem hotel polku pokazati, kako slaboten mu je načelnik, če ima nekaj kapelj vina v želodcu, ha-ha!“

„Da bi te vrag pekel na sodni dan!“ se zajezi Aricaga.

„Ko so te odnesli tvoji dobri kirasirji — za Boga je bil to smešen prizor, in njega milosti gospodu vicedomu se je tresel trebušček kakor trepetlika o pišu — sem odrinil proti domu. Zapustil sem pijano družbo ter sam taval po ulicah. Luna je čarobno sijala. Tudi meni se je vsilila nočna tišina v dušo, in pričel sem — moliti. Nikdar ne ležem počivat, da ne bi molil, in če sem še tako pijan! Štirikrat sem dokončal „Ave“, ko sem dospel do doma. Legel sem. Iz razgretih možganov pa ni hotela misel, da ima neskončno usmiljeni Bog morda res takšno žensko za-me, ki bi me razgrela in razvnela, kakor je razgreta in razvnetá ognjena gora, ki

sem jo videl v divni Italiji. To pa ti pravim, dragi moj Aricaga, nasitil sem se že tega navadnega ženstva, ki sili za mano, kakor sili vešča za plamenom. Zaspal sem ter imel prečudne sanje. Obkrožale so me kroginkrog puste megle. Kamor sem hotel pogledati, povsod so se valili sivi oblaki, sive megle. Tesnost se mi je polastila trpečega srca in od groze mi je koprnela duša. Kar se razklenejo sivi oblaki, in megla se razvleče. Tedaj pa se mi je prikazala s svetlim žarom obkrožena njena podoba! In jaz sem menil, da je boginja. Nagnila je glavico kakor roža, če jo poljubi prvi solnčni žarek; razprostrla je trepalnice in luč svojih pogledov razlila name, in vsa čuvstva in vse misli mi je pretopila zavest, da je to ženska, ki mi jo morda pošlje večno milostni Bog, da zatre pregrešne strasti v razuzdanem mojem srcu, da me prekrsti in prerodi v novo človeško bitje. Ker o tem, kar sedaj počenjamo, Aricaga, vendar ne boš trdil, da je pametno življenje!“

„Ne bo ti kazalo drugega, ljubi moj Ludovice, nego samostan!“ se je smejal polkovnik. „Ko vedno na ženske misliš, ni čuda, da se ti še celo v sanjah prikazujejo. To so otročarije, pijan si bil in v pijanosti si zaspal, pijani prihodnji redovnik moj!“

„Tudi jaz sem mislil, da je tako. Ali poslušaj, kako je bilo potem: Oni dan, ko je pri

očetih jezuitih pridigal pater Theobaldus, sem bil v cerkvi ter vestno poslušal gorečo božjo besedo. Kakor žareče oglje je padala v mojo dušo, in povsod me je peklo in skelelo, ker globoko tičim v pregrehah. Pri vratih ob steni sem slonel in kes mi je rojil po duši. Tedaj, Aricaga, pa je stopila ženska v božji hram, ženska, ki je živela v mojem spominu od tiste noči. Kakor boginja je vstopila ter obstala na cerkvenem pragu. Otrpnila je pred svetlimi mojimi pogledi. Obkrožala jo je svetloba jasnega dneva, ki se je pri širokih vratih vsiljeval v cerkveni mrak. Bila je kakor tedaj v sanjah, bila je kakor pomlad sama, ki je najkrasnejša med letnimi časi! Ogenj večne sreče je zaplapolal po meni, in v presladki nadi sem dejal svojemu duhu: Usmiljeni Bog, ti jo pošiljaš, da postanem boljši in pravičnejši! Stopala je mirno ter sramežljivo zrla k tlom. Dà, Aricaga, bila je ona, ki sem jo gledal v sanjah! Vsaka črtica njenega obraza se je bila vsekala v moje srce. Nikakor se ne motim, bila je ona; to bom trdil do tistega trenutka, ko me pogoltne bleda smrt!“

Umolknil je. Ali naš Aricaga je bil sedaj radovednejši nego prej.

„In potem?“ je vprašal. „Vraga, tako se to vendar ni končalo!“

„Čakal sem, da je minila služba božja. V hvaležnosti sem molil Boga ter mu dajal čast,

da mi je ta cvet stresel na pusto stezo mojega življenja. — Ko je bilo malone že vse odšlo, je prišla iz božjega hrama. Dvignila je pogled ter takoj opazila, da čakam nanjo. Kri ji je zakipela v obrazek in kakor plaha srna je odhitela. Še pogledala me ni, dasi sem se ji ponižno, globoko poklonil.“

„In kdo je?“

„Kdo je! Še nikdar je nisem videl poprej. Po obleki pa sem sodil, da je plemkinja. Ali sedaj poslušaj, kdo je: Naj je, kar če, toliko ti povem, Aricaga, da je že sedaj prikovano moje srce na njeno in da bom napel vse, vse moči, da si jo prisvojim. Pretaka se mi Turjačanov kri po žilah, in Turjačani so v tej deželi te oblasti, da dosežejo, kar hočejo!“

„Povej vendar sedaj, kdo je!“

„Poslušaj torej! Obtičal sem na mestu ter zrl za njo. Tik mene je stala tolpa mladih učencev. Ti so tudi gledali za njo, in nekdo je izpregovoril: Krasna je kakor večerna zarja! Drugi pa je vprašal: Kdo je, ker je ne poznam? Kaj, ti ne poznaš najkrasnejše ženske tega mesta? so vpili vsi; ti ne poznaš krasne hčerke mestnega ranarja, ki je sedaj viteza Solnca gospa? Aricaga, hotela mi je kri zastati! Dà, ranarjeva hči je in sedaj žena tega plesnivega viteza, ki ga hočemo danes z meči malo pretipati!“

„Ranarjeva hči!“ je zakričal Aricaga. „Prijetelji ondi v sredi, prijatelji, sèm!“

Z močjo ga je pograbil Juri Ljudevit za komolec: „Aricaga, če izpregovoriš še eno besedo, ti sunem meč v trebuh, in to tako gotovo, kakor se mi pretaka turjaška kri po žilah!“

Aricaga je izprevidel, da se mu ni šaliti. Prihrumeli so tovariši, povprašujoč radovedno, kaj hoče. Polkovnik je iskal izgovora in bi bil zašel v stisko, da ni tedaj prijezdil v jezdarnico tisti, o katerem se je takrat po ljubljanskem mestu sukalo največ govorice. Vitez Janez Solnce, ki je prav v tistem hipu prijahal v jezdarnico ter skokoma ustavil konja sredi nje, se je ozrl kakor sokol po zbrani družbi. V pozdrav je snel široki svoj klobuk z glave ter ga nagnil proti tlom, kakor daleč je sezal z roko. Kdor je mogel sneti svoje pokrivalo, ga je tudi snel. Umolknilo je vse.

Bil je Janez Solnce tiste dni v cvetu svoje mladosti. Kakor oglje črni lasje so se mu vsipali po vratu na ramo ter mu objemali obraz, poln moške krasote. Na obrazu se mu je žarilo in ponosno je spuščal oko po zbrani družbi. Strmelo je vse, nekoliko že zategadelj, da je sploh prišel, a še veliko bolj pa zategadelj, ker vitez Solnce ni bil nikakor opravljen za boj. Razen meča in ostrog ni bilo videti železja na

njem; ni nosil niti čelade, niti oklepa kakor drugi, ki so ga klicali v dvoboj. Nekaj časa niso vedeli plemiči, kaj bi počeli.

„Kaj vraga,“ se je oglasil končno Aricaga, „ali se bo s cvetjem bojeval?“

V resnici je imel Janez Solnce rdečo rožo v svoji roki ter jo včasih pritisnil na svoja usta.

„In če nimam drugega nego to cvetje, pa bi se še ne bal polkovnika, širokoustnika Aricaga!“ je odgovoril vitez zaničljivo.

„Hudiča!“ je zatulil Aricaga nato. „Name se obeša!“ In polkovnik je izvlekel svoj meč in takoj zasadil ostroge konju v trebuh, da se je vzpel. Ali Juri Ljudevit mu je pograbil po uzdi ter potisnil živinče k sebi, govoreč:

„Pusti, Aricaga! Danes ni tvoj dan! Drugi smo na vrsti!“

„Kaj, da ni moj dan! In ali misliš, da bom požiral v želodec, kar mi bo Janez Solnce v pičo pokladal!“

Hotel je udariti na Solnca. Ali predenj so se postavili v vrsto Juri Ljudevit, baron Vajkard in še dva druga v železje zavita plemiča, da se razljučeni polkovnik ni mogel niti geniti z mesta. Z grozno kletvijo je potisnil svoj meč v nožnico ter se rotil na vse kriplje, tako da so ga prijatelji le s težavo in počasi utolažili.

„Poklicali so te,“ je dejal samozavestno, „štirje čisti, neomadeževani, plemeniti in hrabri

vitezi na boj, da s svojo krvjo opereš madež, ki si ga vtisnil na jasni grb. Tvoji predniki, Janez Solnce, so si izvolili leva v grb, in kakor levi so branili predvsem svojo čast. Tudi zvezde nosiš na dvojnem polju v svojem grbu, v znamenje, da so tvoji predniki cenili svojo čast tako jako, kakor so visoke zvezde na nebu. Ali si ti, Janez Solnce, postal kakor bojazljiv zajec, ki zapušča svoje mladiče ob preteči nevarnosti. In zvezde si strgal s svojega grba ter jih pomešal v blato. In mi smo tvojim prednikom naljubo poprijeli za meč, da te v pravičnem boju ponižamo, kakor bi te ponižal tvoj oče, ko bi bil doživel sramoto tega časa!“ — Končal je z dostavkom, da se ima boj vršiti štiri dni in da ima Janez Solnce po svoji volji določiti, po kaki vrsti se hoče bojevati s hrabrimi, čistimi, plemenitimi vitezi, ki so ga poklicali na to bojišče.

Z veliko potrpežljivostjo je poslušal vitez Solnce tirade, s katerimi ga je obličal Juri Ljudevit.

„To, kar si govoril o plašljivem zajcu, to le sam pogoltni, Juri Ljudevit!“ je dejal mirno. „Vas vseh, in kakor ste zaviti v železje, se ne bojim!“

Pognal je konja v kot ter ondi nekje na steni pripel rdeči cvet, da se je videl iz dalje kakor kaplja rdeče krvi. —

*Janez Solnce se vitez postavlja
na dvorcu?*

Janez Solnce.

„To cvetje branim s svojo srčno krvjo,“ je vzkliknil ponosno, „in vas vse, plemeniti gospodje, če imate toliko poguma kolikor besed, kličem na boj! Cvet, ki ga je poljubila najkrasnejša vsega ženstva v beli Ljubljani, vam vržem v zobe z zasmehom in zaničevanjem. Vivat Solnce!“

Z navdušenim tem vzklikom je zavihtel meč iz nožnice ter se postavil s konjem pred cvet, ki ga je hotel braniti s svojim življenjem.

Silni nemir je razburil družbo. Vse je prevpil polkovnik Aricaga. V hipu je bilo golih mečev o belem dnevu kakor bliskov o nevihti. Z veliko težavo je pomiril Juri Ljudevit razkačene duhove.

„Prijatelji,“ je izpregovoril ponosno, „vsi vendar ne boste padli po enem! Mi smo v oklepih, oni pa v mehki obleki kakor ženska, ki nosi dete na rokah. Vse naj se izvrši v redu, kakor se je dogovorilo. In brez hrupa, prijatelji, da nam vrag ne privede gospoda glavarja ali vicedoma na vrat. Potem je tako vse izgubljeno! Pomirite se, prijatelji, in ti, Aricaga, ne tuli, kakor bi se s svojim polkom drvil za Turki!“

Neradi so utihnili plemiči. Stopili so nato v stran ter se srpo in temno ozirali po onem, ki jih je bil javno zasmehoval.

„Tako ne bomo končali stvari, gospod Solnce,“ je odgovoril Juri Ljudevit viteza v kotu,

„eden za drugim! Danes smo tu štirje, kakor vidite. Izvolite si tistega, s katerim se hočete ta dan boriti. Jaz bi si za svojo osebo štel v veliko srečo, če izvolite mene. Med nama rečeno, koprni moj meč po trenutku, ko vam bo kresnil po zabavljajočih ustih, iz katerih mečete sedaj pene kakor raztogočen konj, ki se brez uspeha upira ostrogam, tičečim mu v trebuhu.“

„Izvolim si torej vas, vitezič brez domovine in brez imena!“ odgovori Janez Solnce pogrljivo. „Dasi ni posebna čast, boriti se s človekom, ki so ga pobrali morda v koprivah za plotom in ki ne zna, kdo so mu bili roditelji!“

Pri groznem tem napadu je nastala taka tišina med zbranimi, da se ni čulo drugega nego tu in tam brskanje konjskega kopita. Juriju Ljudevitu, ošabnemu temu plemiču, je zalila kri obraz, da se mu je svetil kakor škrlat. Ali takoj je postal bledejši od stene in vsa kri mu je žakipela k razburjenemu srcu. Pograbil je za uzdni povodec, da se je konj pod njim vzel kvišku. Bledi obraz pa je obračal sedaj k okameneli družbi, sedaj k vitezu Solncu, ki je mirno sedel v sedlu. Končno mu je obstal pogled na roži ob steni, in je preteklo nekaj časa, da ni izpregovoril ničesar. Prijatelji so pričakovali, da se bo Juri Ljudevit razbesnil kakor ranjen lev. Ali v njihovo strmenje je ostal vsaj na videz miren in skoraj tiho je izpregovoril:

„Gospod Solnce“ — in hlatal je po sapi, kakor ne bi imel zraka v pljučih — „ko bom ležal na smrtni postelji, in če doživim sto let svojega življenja, ne bom vam tega trenutka odpustil in pozabil! Svojo dušo in večno svoje izveličanje vam zastavljam, da boste še kdaj obžalovali te besede. Obžalovali, vam pravim! In vi, prijatelji“ — tu je obrnil k družbi svoje oko, ki je bilo čisto tako kakor oko ponosnega in ošabnega ministra, njegovega očeta — „menim, da niste čuli lehkomišelnih besed, ki jih je ravnokar izpregovoril gospod Solnce. In če ste jih čuli, upam, da ste jih že sedaj pozabili, kakor bi jih nikdar čuli ne bili. Za vse vrage pekla, upam, da ste jih pozabili! A sedaj, gospod Solnce, pričnimo!“

Poklical je prijatelje, da so mu odpeli oklep. Ko se je izluščil iz železja, se je kazalo njegovo, v žamet zavito telo v nekaki ženskomilobni krasoti. In ko je odložil čelado, so se mu usuli rumeni lasje kakor zlato po plečih. Ves čas je grizel ustna ter med zobmi mrmral kletvice. Ko so mu prijatelji odvzeli železje, je potegnil svetli meč iz nožnic ter ga zavihtel okrog glave, da je po zraku ostro zašumelo.

„Sedaj sem tako opravljen, kakor vi. Na delo torej, gospod Solnce!“

Prijatelji so se potisnili k vhodu, da se je napravil prostor sredi jezdarnice. Tesnost je

silila vsakemu v srce, ker je vsakdo čutil, da se bo tu borilo za življenje. Mnogo se jih je kesalo, da so se spuščali v nevarno to podjetje.

Janez Solnce in Juri Ljudevit sta ostala sama na mestu. Z golimi meči v rokah sta se opazovala nekaj časa. Vsakdo je hotel v pogledu svojega nasprotnika presoditi njegove nakane. Potem pa je Juri Ljudevit dvignil svoje orožje ter ga nameril po nasprotniku, ki pa se je bliskoma postavil v bran. Čulo se je, kako je bil meč ob meč. Konja sta se spenjala, tolkla ob tla s kopiti, da je švrkal pesek na vse strani in da se je pričel vzdigavati gost prah. Končno je opazila tudi žival, da se gospodarja sovražita: pričela sta konja togotno rezgetati ter se grizti, da so pene pršile naokrog.

Oba viteza sta bila izvrstna borca. Izkušala sta prekaniti drug drugega, a oba brez pravega uspeha. Janez Solnce je dobil malo prasko na lice, in krvave kaplje so mu lezle po razbeljenem obrazu. Juri Ljudevit pa je izteknil legák udarec na levo roko blizu rame, da se je pretrgal žametni rokav in da se je pod žametom belo platno takoj napojilo z rdečo krvjo.

Janez Solnce je bil mirnejši ter je samo pazil, da mu nasprotnik ni mogel blizu. Tudi Juri Ljudevit se je delal mirnega, ali v srcu sta mu divjala srd in sovraštvo. Ko je začutil, da Solncu ne more nič, ga je še huje preobdala

razburjenost; pričel je sekati nepazljivo, nepravilno. Tresla se mu je roka in v debelih kapljah mu je lezel znoj s čela. Janez Solnce bi ga bil tedaj lahko prebodel in razsekal, da ni ukrotil samega sebe.

O priliki je Juri Ljudevit zopet dvignil meč, da bi usekal z vso silo po nasprotniku. Pri tem se mu je zasukal ročaj, da se je pokazal za trenotek beli palec, ki ga je tiščal ob mečev držaj. Ta trenotek je porabil Janez Solnce. Kakor strela je šinil z mečem onemu po držaju. Zakrhala se je ostrina, zadevši ob ročaj, ali zadela je tudi prst, tiščeč se ob držaju. Odsekani palec je odletel daleč tja po pesku. Kakor bi bila mrtva, se je povesila roka Juriju Ljudevitu, curek krvi je šinil od nje, meč pa je odpadel iz nje na mehki pesek. Ranjencu se je delala tema pred pogledom; bolešno je zaječal, se premeknil v sedlu ter ob strani zdrknil k zemlji.

„Vivat Solnce!“ je zakričal vitez ponosno.

Prijatelji Jurija Ljudevita so opazovali z veliko togo ta prigodek. Aricaga je takoj zopet izvlekel dolgi svoj meč ter zarjul:

„Vivat Auerspergus!“

Za njim je zakričalo vse: „Vivat Auerspergus!“ Nepreviden je bil takrat Janez Solnce, da je v odgovor zopet zakričal: „Vivat Solnce!“

Takoj se je razljutila vsa četa; izvlekli so meče ter se zapodili proti onemu v kotu. Dva

sta bila vzdignila poprej ranjenega Jurija Ljudevita ter ga odpeljala k vhodu, kjer je bil čistejši in boljši zrak.

Janez Solnce pa se je potisnil s konjem, kot ter odbijal prve udarce. Brez dvojbe bi se bilo Janezu Solncu slabo godilo in do smrti bi ga bili potolkli, da ni stopil tedaj v jezdarnico deželni glavar Volk Engelbreht Turjaški.

Tisto jutro mu je maševal vladika Pedenski v kapeli svetega Ahacija v deželnem dvorcu. Po maši ga je spremljal Volk Engelbreht po vicedomski ulici. Ker so tedaj le o redkih prilikah izvlekli na dan težke karose, sta hodila velika gospoda peš.

Zapustivši vicedomska vrata, sta čula nenavaden hrup in žvenketanje orožja v deželni jezdarnici. Vstopila sta torej v to poslopje ter z velikim strmenjem opazila burni prizor v njem. Ker so bili plemiči pred bojem sluge odpravili, sta prišla tako nepričakovano, da ju ni nihče prej ugledal nego takrat, ko sta že stopila na peščeno areno.

Volk Engelbreht je takoj vedel, kaj se godi. Valvasor ga imenuje mirnega gospoda, ki pa je vendar znal s primerno strogostjo razsojati, če so tako zahtevale razmere.

„Kake reči se gode tu?“ vpraša glavar srdito. „Fulmina coeli, tu se bijejo z ostrim orožjem in deželnim stanovom ravno pred nosom.“

Vtisek teh besed je bil velik. Kakor bi bil odrezan, je utihnil hrup. Meči so se vtikali v nožnice in klobuki frčali z glav. Najbližji so poskakali s konj ter z globokimi pokloni obsuli vladiko, da bi mu poljubili sveto roko.

A deželnega poglavarja vse to ni utolažilo.

„Lepe reči, za svetega Odrešenika, lepe reči!“ je vpil. „In koliko vas je tu! Ti, Hohenwart, ti, Panicol, ti, Blagaj, ti, Jurič, ti, Grimšič! To vas je lepo število! In kakor osli nad mrtvega leva se spuščate vsi na enega! No, lahko so vas veseli vaši očetje! Vaša milost“ — tu se je obrnil k vladiki — „to je naša mladina, to so naši prihodnji stanovi! Deo gratias! Bogu bodi hvala za take plemiče! Sto na enega! Čudim se le, da se naš Ludovicus ni silil vmes!“

Obračal je srpo oko po jezdarnici ter opazil Jurija Ljudevita, ki je bleđ kakor smrt slonel ob steni ter tiščal krvavo roko proti trebuhu, da bi z obleko ustavil kri, ki je še vedno tekla iz rane.

„No, saj sem dejal,“ je dostavil ironično. „da bo naš Ludovicus svoje prste vtikal vmes! Že si nekaj izteknil, kakor vidim. Da bi se ti prisadilo! Lepo čast mi delaš! Ali to sporočim Janezu Vajkardu tako gotovo, kakor imam nesmrtno dušo v sebi! Vaša milost, ali smo že doživeli kaj takega? Deo gratias! Hvala bogu, da sem deželni glavar. Vas vse ukrotim ter

vam vtepem v prazne glave pokorščino do milostivih stanov!“

„Ekscelencija!“ se je oglasil tedaj Aricaga. „Samo temu Solncu smo malo po nohtovih potolkli!“

„Iz usmiljenja vas nisem videl, polkovnik. Ali toliko vam pravim, da že dolgo opazujem, kako mi zapeljujete našo mladino. Pa motite se, če menite, da bom jaz, Volk Engelbreht Turjaški, vse to mirno gledal. Z mano se ne bo nihče šalil, in ti tudi ne, moj Ludovice! Zatorej se mi je čudno zdelo, kako se mu je zjutraj mrzelo pred sveto mašo! Kakor da mu je vsak dan dana priložnost, biti pri maši vaše vladiške milosti! Božja služba je tem dečakom najmanjša skrb, dasi se valjajo po pregrehi kakor svinje po blatu. Pokaži no, kako si opraskan, mi amice!“

Pristopil je k Juriju Ljudevitu ter ga pograbil za roko, ki jo je skrival v obleki.

„Kaj,“ je izpregovoril deželni glavvar še togotneje, „kaj, palec ti je odbit? Fulmina coeli! Palec ti je že vzel hudič, a dušo, menim ima že tudi v pesteh! Prišel bi bil k svetemu opraviilu kakor jaz, ki sem vendar nekaj več od tebe, pa bi še nosil pet prstov na pregrešni roki. Ali“ — tu se je obrnil zopet k vladiki — „to preseza vse meje, vaša milost! Malo potrpite, vi mladi vrabiči, postrigli vam bomo

peroti, da boste kričali, kakor bi se bili nažrli samega razbeljenega železa! Za svetega odrešenika, vaša milost, in vse to meni pred nosom, kakor da sem deželni glavar, ki ničesar ne vidi, ničesar ne sliši, ki noč in dan spi kot polh po zimi! Quos ego! —“

Potem sta odšla z vladiko. Mladi gospodje so tičali poparjeni na mestu in polni kesanja so bili. Nihče ni izpregovoril besedice, ko je vitez Solnce mirno odjezdil iz jezdarnice.

„Ekscelencija je prav močno razdražen!“ je izpregovoril nekdo v družbi.

„Dà, prav močno!“^ž so pritrjevali drugi s ponižno togo.

Tako se je končal preponosni dvoboj tistega dne.

IV.

Po boju v jezdarnici se je zadeva Janeza Solncea prikazala v boljši luči. Če je zjutraj svojo ženico spremljal v cerkev, so obstajali meščanje, si pravili na uho njegovo ime ter občudovali viteza, ki se je tako po robu postavil ošabnemu plemištvu.

Plemiči so se še vedno ostro ozirali za njim, ali ne več tako srpo kakor poprej. Radi so priznali, da je mlada ženica v resnici prekrasna in da se ni čuditi, če je premotila srce zaljubljenemu vitezu. Na drugo stran pa so tudi

pripoznavali, da se je Janez Solnce, na boj pozvan, hrabro vedel. Končno pa je vsakdo privoščil tudi Juriju Ljudevitu, ki je bil silovito ošaben ter nadležen meščanom in plemištvu.

Juri Ljudevit je obtičal za nekaj časa med zidovjem knežjega dvorca, in deželnih stanov preučeni medicus je zahajal k njemu. Ovijal mu je neizmerno platna okrog roke ter mu mazilil in mazaril rano, da je bilo res čudno, če se je končno vendarle ozdravila. Bolnik ni skoraj nič govoril ter je voljno prenašal vse, kar mu je nalagal zdravnik. Gledal je temno ter bil vedno globoko zamišljen. Premišljeval je, in strast po maščevanju je divjala po njem.

Napočil je dan, ko je hotel deželni odbor zborovati v deželni hiši ter se posvetovati o Janeza Solnca zadevi. Vedelo se je, da bodo deželni očetje izpregovorili besedico tudi o boju v jezdarnici. Pravilo se je, da je deželni glavar še vedno silno razljučen in da bo zahteval ostro kazen za nepokorne plemiče.

Tisti dan je Juri Ljudevit prvič zapustil svojo sobo ter se proti deveti uri odpravil k deželni hiši.

Turjaški trg ali, kakor se je takrat zval, Novi trg, je imel tiste dni malone isto podobo kakor danes, ko na njem gospodujejo zadnji ostanki nekdanj ošabnega nemškokranjskega plemstva.

Tudi deželna hiša se od tedaj ni mnogo izpremenila, samo da je sprednji, proti trgu obrnjeni del nekaj višji. Nad glavnim vhodom je takrat čepel majhen balkon, o katerem sedaj tudi ni sledu.

Dospevši do veže, je opazil Juri Ljudevit, da so se gnetli po nji mladi plemiči. Predvsem je opazil Juri Ljudevit svoje znance iz jezdarнице in še mnogo drugih, ki so ga pri njegovem vstopu pozdravljali z glasnimi klici. Ali takoj so zopet utihnili. Bili so potrti in so šepetaje ugibali, kakšna bo kazen, ki jo jim hoče določiti slavni odbor.

Juri Ljudevit je obrnil ostre poglede po veži in potem po dvorišču, kakor bi koga iskal s svojimi pogledi.

Na dvorišču je ugledal silno revno oblečeno osebo, ki se je ponižno tiščala v kot pri steni. K tej osebi je počasi pristopil Juri Ljudevit, se obrnil po tovariših ter šepetaje vprašal:

„Ali že dolgo čakaš, Vid?“

Oseba pri zidu se je ponižno priklonila ter odgovorila še ponižneje:

„Nikakor ne, vaša milost!“

„Jaz potrebujem zanesljivega človeka, Vid!“

„Lehko se dobi zanesljiv človek, vaša milost!“

„Prav zanesljivega potrebujem! Rad bi govoril s teboj, Vid. Ali tu ni mesto. Vsak gleda po meni. Kje bi se dobil tak človek?“

„Če kje, vaša milost, tako gotovo v Plavčevi gostilni. Tam gotovo!“

„Dobro! Danes zvečer bom tam. Pričakuj me!“

„Vaša milost, gotovo bom tam!“

„Čakaj, nekaj ti dam, ker si prišel na moje naročilo tu sèm. Ali ti je kdo kaj hotel?“

„Prav zadovoljen sem, vaša milost! Ničesar se mi ni zgodilo. Ko sem vstopil v vežo, me je sunil visokorojeni gospod Panicol z nogo v trebuh, in milostljivi gospod Hohenwart mi je izruval šop las z glave. Ali drugega se mi ni zgodilo, ker so to prav dobri gospodje. Bog nam jih ohrani!“

„Tu imaš; sedaj hodi!“

Ponudil mu je denar. Oni je hlastno pograbil po njem. Potem pa je v zasvaljkani svoji obleki — pri tem se je revče komaj sopsti upalo — in pokrivalo — nekakov baret — ponižno v rokah držeč, odkorakal po veži.

„Kaj si govoril s tem človekom?“ je vprašal nekdo radovedno.

„E, beraštvo!“ je odgovoril Juri Ljudevit lehnò. „Dijak je in tu je hotel napadati danes velike gospode, da bi mu kaj dali. Dal sem mu nekaj, da sem ga odpravil!“

„Teh dijaških beračev je sedaj že res toliko kakor listja po drevesih,“ je odgovoril prvi. „Ne vem, da mestno starejšinstvo ne odpravi teh nadležnikov!“

V tistem trenutku je priškripala težka károsa ter ropotaje in ječaje obstala pred vežo deželne hiše. Priskočili so deželni sluge, priskočili so tudi plemiči ter so njihovi milosti, vladiki Pédenskemu, izstopivšemu iz voza, z veliko gorečnostjo poljubljali roko.

Janez Vaccanus je bil takrat že v sivi starosti in je z veliko težavo zlezal z mehkega sedeža v vozu. Stopivši v vežo, je dobrotljivo pogledal po mladi tolpi ter izpregovoril počasi:

„Koliko vas je tu, otročiči moji?“

Premišljal je nekaj ter si popravljal zlato verigo, ki mu je hotela na levi strani zlesti črez ramo. Potem je dostavil:

„Otročiči moji, ali zahajate kaj v cerkev, ali poslušate besedo božjo, otročiči moji?“

„Vaša vladiška milost,“ je odgovoril Juri Ljudevit v imenu vseh, „naše veselje sta cerkev in božja služba!“

„Tako je prav, tako je prav!“ je odgovoril cerkveni dostojanstvenik ter se pripravljaj, da bi odšel po stopnicah v zgornje prostore.

„Vaša vladiška milost!“ je dejal Juri Ljudevit krotko. Spominjajte se nas, ko boste sodili danes o nas! Vaša milost, ponižni smo suplikantje in polni kesanja.“

Stari vladika je obstal na prvi stopnici:

„Kako stoji zapisano? Kdor se z mečem peča, bo z mečem končan.“

„Polni smo kesanja,“ je naglašal Juri Ljudovit znova. „Ali stoji pa tudi zapisano: Odpusti nam naše dolge, kakor tudi mi odpuščamo svojim dolžnikom.“

„Tako je prav! Kakor vidim, ste zvedeni v nauku božjem. Ne bom pozabil na vas, otročiči moji!“

S težko sapo je plezal po stopnicah kvišku ter zastokal pri vsakem koraku.

Tako so moledovali okrog vsakega prišlih gospodov ter prosili za mehko sodbo. Končno je dospel tudi deželni glavar Volk Engelbreht.

V družbi je bil s starim gospodom Paradajzarjem ter se živo razgovarjal ž njim o prihodu cesarjevem, ki je tedaj vnel vso Ljubljano. Težka zlata veriga mu je krasila prsi, in dasi je bil že v letih, se mu je kazalo telo še elastično, živo.

Prišedši pred stopnice v veži, je napravil teman obraz.

„Ali ima naša plemenita mladina,“ je vprašal ostro, „toliko časa, da mora postopati po vseh kotih tega mesta?“

„Ekscelencija,“ je odgovoril Erazem Panicol, „mi vam voščimo dobro jutro! In če plemenita mladina išče priložnosti, da se pokloni vzornemu svojemu zapovedniku, potem to ni postopanje. To pa toliko manj tedaj, če je vzorni ta zapovednik glava presvetlih naših stanov. Vivat Auerspergus!“

„Vivat!“ so zaklicali navdušeno vsi. Razrahljalo se je ekscelenciji strogo lice. Rad je imel Volk Engelbreht, če se mu je izkazovala ljubezen. In tudi prilizovanje se mu ni mrzilo.

„Ekscelencija,“ je prosil Panicol, „prosimo vas odpuščanja!“

„Dà, odpuščanja, in prav ponižno!“ so se oglašali drugi.

„Odpuščanja, kako to?“ se začudi deželni glavar. Bil je tedaj že židane volje.

„Dà, odpuščanja in milostive sodbe danes! Preponižni smo suplikantje!“

„Semkaj piha sapa!“ se je zasmel Volk Engelbreht. „Moj Bog, kako naj vam jaz pomagam! Kakor bodo sklenili gospodje odborniki, tako bo! Moja beseda ne odločuje ter ne more izpreminjati sklepov!“

„In vendar vas prosimo, ekscelencija, milostive sodbe!“

„Bomo videli, če se bo dalo kaj opraviti. Seveda poboljšati bi se morali, otroci!“

„Poboljšali se bomo, vaša milost,“ se je vmešal tu Juri Ljudevit, in zopet naj nam sijejo žarki vaše ljubezni!“

„Kaj ti si tudi tu z bledim svojim obrazom, Ludovice!“ In ekscelencija mu je z belo roko pogladil mehke lase ter pristavil skrbno: „Zdrav še nisi, in dozdeva se mi, da še vejejo hladne jesenske sapa!“

„Radi darujemo svoje življenje za vašo ljubezen, ekscelencija!“ je odgovoril Juri Ljudovit z najmilobnejšim glasom.

„Dà, svoje življenje darujemo!“ so pritrjevali tovariši.

„Tiho, tiho! Sedaj, otroci, pojdite po svojih opraviilih! Jezdarnica je vedno prazna, in maestro, ki so ga vam za ples naročili milostivi stanovi, se pritožuje, da ne plešete radi. Zbogom torej!“

Z veseljem so zapustili mladeniči vežo deželnega dvorca. Sedaj so vedeli, da ekscelencija ni več jezen in da jih pričakuje mehka sodba.

Volk Engelbreht pa je stopal ob strani svojega spremljevalca po stopnicah navzgor ter mu dejal zadovoljno:

„Saj so vendar dobri ti mladi volkovi.“

„Dobri, ekscelencija, prav dobri,“ je odgovoril oni, „Bog nam jih ohrani!“

* * *

Posvetovanje deželnih stanov o viteza Solnca zadevi je bilo živahno in temeljito. Vsi so bili ene misli, vsi so bili prepričani, da se ima vitez Solnce ostro kaznovati. Sklenili so, da se izključi iz števila deželanov in da se ne pripusti več niti k enemu zborovanju.

Zapisnik o tem „prevažnem“ posvetovanju se je ohranil in tu ga podajamo svojim bravcem,

da bodo vedeli, kake „skrbi“ so mučile naše nekdanje kranjskonemške deželne očete. Ta zapisnik slove :

„Njegova milost, gospod deželni maršal, preponira, da je začul v veliko svoje strmenje (mit höchster Verwunderung vernomben), da se je ravnokar sprejeti deželan Janez Solnce oženil s hčerjo nekega ranarja in da je s tem, ker so še celo nekateri rokodelci premiselka imeli vzeti jo, vsem gospodom in deželanom večno sramoto (einen ewigen Füllruff) nakopal; ne bi li bilo tedaj umestno, njega in njemu enake izključiti iz deželanov ter mu vzeti deželansko pismo?“

„Gospod deželni oskrbnik: Da se zabranijo vsakovrstni hudobni nasledki in da se utrdi dobra spodobnost med gospodi in deželani, naj se izključi iz gospodov in deželanov, naj se mu odvzame deželansko pismo in naj se večni ‚statutum‘ zaradi tega ‚pro posteritate‘ ustanovi (ein ewiges statutum deswegen pro posteritate aufrichten).“

„Njegova knežja milost gospod škof: Ranar in rabelj sta si v bližnjem sorodstvu. Je tedaj pravično (seie billig)!“

„Gospod Vicarius Generalis: Ker ni znal bisera varovati, naj se mu odvzame.“

„Gospod Janez Frančišek Sigesdorf: Ne ve, kaj bi o tej stvari govoril, zaradi

svojega plemenitega prijateljstva, v katero je stopil.“

„Gospod Maks Paradajzar baron: Strinja se z dostavkom, da bi mu bilo v bolest, če bi morali njegovi otroci tik ranarjevih otrok sedeti in čuti, da so prav to kakor ti. Pošteno je, da se statuirá eksempeľ.“

„Gospod Janez Jakob Jurič in vsi drugi kakor deželni oskrbnik.“

„Conclusum, enoglasno: Janez Solnce se z dekretom izključi iz deželanstva ter se mu odvzame deželansko pismo; za vse večne čase se daje statutum, da se imajo vsi sprejeti ali za sprejem oglašeni deželani, ki bi se za ta stan priženili, izključiti iz deželanstva in niti k enemu zborovanju več ne pripustiti.“

~~Tako so kaznovali viteza Janeza Solnce; ple-~~
miči pa, ki so ga proti zapovedi deželnih stanov pozvali na dvoboj, so bili mehko posvarjeni in drugega nič. Oj ti srečni, stari kranjsko-nemški časi!

V.

Tiste dni je imel Janez Plavec, znan pretepač in kričač, dobro obiskovano gostilno za cerkvijo sv. Florijana tik mestnega ozidja. Točil je novo nemško pijačo, pivo, ki se je ravno tiste čase pričelo udomačevati po mestu ljubljanskem.

Omenjenega dne proti večeru je bilo v Janeza Plavca pivotoču precèj gostov. Krčmar sam pa je tičal v temni veži ter se oziral po ulicah navzdol, če morda ne pride še kdo.

„Barba,“ je dejal svoji ženi, ki je stala pred ognjiščem, „danes je lepo polno. Ta nemška pijača vleče. Ko točiš, glej, da bo veliko pen v vrčih. Pijane glave kaj takega ne opazijo. Denar, ki ga za pene potegnem, pa šteje prav toliko, kot oni, ki ga za pijačo dobim. Ha-ha!“

„Kaj pa, če zvedo deželni stanovi?“ je vprašala žena plašljivo.

„Deželni stanovi imajo druga opravila sedaj, ko pride cesar!“ je odgovoril nato Plavec lehkodušno. „Sicer se jih pa malo bojim. Saj vidiš, kako mehko so danes sodili. Janez Plavec je lisjak in za nos vodim vsakega, naj je član deželnih stanov ali beraški dijaček, ki se pri meni napije ter hoče popihniti, ne da bi plačal. Deželni stanovi, moj Bog, deželni stanovi! A si že kdaj slišala, da je zajec požrl volka? Ti stanovi! Koliko imajo besed, pa malo storé. Glej torej, da bodo pene po vrčih!“

Pri tem se je pošteni gostilničar obrnil ter namerjal stopiti v pivnico. Pri vratih je obstal ter se zopet zasukal proti ženi:

„Barba, tu notri je danes tudi tisti Kljukec z Gorenjskega. Veliko pije, plača pa nerad. Glej mu na prste! Ko je bil zadnjič tu, je izginilo

nekaj nožev, nekaj žlic. Glej mu na prste! Pri moji duši, če iztaknem, da mi krade, mu potarem vse kosti in rebra po životu!“

To rekši odpre vrata ter stopi v pivnico. Tu se prvi hip pri slabi svetilnici ni moglo razločiti, kdo je navzočen. Čul se je krik, smeh in tudi posamične kletvine. Govorilo se je latinsko — bilo je precēj dijakov v sobi — nemško, laško in tudi slovensko.

Takoj pri vhodu je sedela pri slabo otesani, kmetiški mizi tenkà in grbasta oseba. Mož se je tiščal v kotu ter se skrival v temo, ondi vladajočo. Z zvitimi očesci je opazoval goste za drugimi mizami ter se neprestano nekako neprijetno smejal.

„Kdaj pride tista turjaška kislica!“

„Kdaj, ne vem. Rekel je, da pride. Torej morava čakati, četudi do polnoči!“

„Prav, prav, pa čakajva! Saj bo plačal! Kako pa ti je kaj v šoli? Ali so očetje jezuitje zadovoljni s teboj? Ali se pridno in dobro učiš? He, dlaka, o tem kaj povej poštenemu svojemu stricu!“

„Učil bi se že, stric! Ali kaj, če moram vedno beračiti in popevati po ulicah, da se včasih do sitega najem. Vi ne veste, kolikokrat sem lačen!“

„Vidi se ti, vidi se ti. Saj se ti sveti skozi rebra. Pusti vse to, moj Vid, pa se mene po-

primi. Videl boš, da se ti bo bolje godilo, hi-hi!“

Bledi mladenič se je zamislil, potem pa odgovoril tiho:

„Ne morem! Nekaj moram postati, stric! In upam, da bo Ljubljana še doživela, ko bo beraški dijak nosil zlato verigo okrog vrata in škrlat ob rami. Tudi se mi zdi, da ne živite pošteno. Danes vsaj ne bosta ničesar hudobnega skovala, ker potem bi videl rajši, da mi zgnije jezik, s katerim sem obljubil Juriju Ljudevitu, da vas hočem poklicati tu sèm! Nekdaj, ko so me hoteli ljubljanski mesarji pobiti pri pretepu, me je rešil Juri Ljudevit. Hvaležen sem mu, a nikakor ne toliko, da bi mu prodal nesmrtno svojo dušo, ki naj mi jo pokliče neskončno usmiljeni Bog k večnemu izveličanju!“

Prisiljeno se je zasmel starc:

„Polna skleda mi je ljubša od poštenosti. Ta še ni nobenega nasitila. Sicer pa ostani, kjer hočeš. Da nisi moje sestre sin, ne bi te že davno pogledal več, tako si dolgočasen.“

Potem se obrne k Janezu Plavcu, ki je bil ravno bližje pristopil ter kakor jastreb premeril z ostrim očesom mizo, če ni kaj izginilo ž nje.

„Plavček, he!“ je kričal grbač. „Pojdi pit, stari pehar! He! Plavček!“

Gostilničar je pristopil ter pil iz vrča. Oni ga je zaničljivo opazoval ter vprašal končno:

„Ali veš, komu mi na Gorenjskem pravimo ‚plavec‘ ali ‚plavček‘? Ugeni, pa ti plačam vrč te nemške godlje, s katero slepariš za naš dobri in pošteni denar!“

„Komu?“

„Volu bele barve, ki je malo črnkast po hrbtu, ha-ha!“

Tudi drugi gostje so se smejali, kar je poštenjaka gostilničarja prav močno razkačilo.

„Tvoja sreča, Kljukec, da nisem pijan! Drugače bi ti premlél vse tvoje kosti.“

„Kaj!“ In Kljukec se je dvignil izza mize. „Poizkusi malo, Plavček, le poizkusi!“

Plavcu je udarila kri izza lica:

„Hudiča, ti mi zabavljaš v moji hiši! To se Janezu Plavcu še ni zgodilo. In ti, ti, ki prej-kone kradeš, ki zoblješ moje žlice, moje nože!“

Ves srdit je planil proti onemu, ki je bil medtem zlezl iz kota. Poprej se je videlo možu, kakor da je grbast. Ali sedaj je v hipu iztegnil svoje telo, da je bil dolg kakor smreka. Ko ga je hotel Plavec s tolstimi rokami pograbití okrog vrata, ga je oni poprijel bliskoma okrog pasa, ga dvignil v zrak ter treščil na tla, da so ubogemu gostilničarju vse kosti zaječale po telesu in da so glasno zaškripale deske pod njim.

Janez Plavec se je takoj zopet na noge postavil. Ali bistrumnež je preračunil v duhu, da je tu izteknil svojega moža. Vstal je, škripal

z zobmi ter grozovito klel — a Kljukca se ni več lotil. Kljukec pa se je takoj zopet izgubil v grbo, sédel mirno za mizo v kot ter izpregovoril:

„Plavček, tu vzemi vrč in natoči ga, da bo poln! Pene obdrži za-se, teh ne pijemo radi mi z Gorenjskega. Sicer pa puščaj svoje pивce v miru, če hočeš za slabo pijačo kaj potegniti.“

Janez Plavec je škripal z zobmi — a vzel vrč ter odhitel, da ga napolni. Smeh in grohot sta ga spremljala. Vsi pivci so z veliko živahnostjo opazovali boj in njega izhod. Vsi so privoščili Plavcu, da je bil tepen on, ki je sicer tako rad druge pretepaval.

Komaj je stopil tepeni gostilničar iz sobe, je prihrumela vanjo tolpa dijakov, ki je bila ušla proti noči iz vzgojevališča očetom jezuitom. Rožljaje so pometali svoje meče v kot ter kričali na gostilničarja, naj donese pijače. Sedli so okrog hrastove mize ter tolkli s pestmi po nji.

„Nunc est bibendum!“ je vpil tolpe voj. Bil je opravljen v črn žamet, kar je pričalo, da je sin boljše hiše.

„Confratres!“ je ogovoril družbo. „Danes smo se zbrali, da bomo zapili moj cekin, beneške republike stari cekin je to, in sam Bog zna, koliko rok je že prehodil in koliko vina se je že spilo zanj. Sedaj je v mojih rokah in to vem, da je prišel v prave roke.“

„V prave, poštene roke!“ so mu pritrjevali žejni prijatelji.

„Pri zadnjem slovesu ga mi je potisnila moja ‚mater dolorosa‘ v roke, skrivoma in tako naglo, da ničesar ni opazil moj ‚pater familias‘, ki mi je dajal na pot obilo dobrih naukov, a drugega nič. Kaj čem z nauki?“

„Te nam dajejo očetje jezuitje!“ so se silili nekateri vmes.

„Dà, teh imamo v tem pustem kolegiju. Zatorej mi je bil materin zlat ljubši od zlatih naukov očetovih. Zatorej sem komaj čakal, da ga izpremenim v to nemško pijačo, ki tako rada teče po grlu kakor stopljena mast.“

V tistem hipu je donesel Plavec pijačo ter jo postavil pred Kljukca. Takoj ga je opazil dijak ter zavpil proti njemu:

„Kakšno pijačo imaš danes, mi Plaute, in kaj ti je skuhala tvojega zakona družica?“

Janez Plavec je pristopil k hrastovi mizi, zavil svoje oči proti nebu ter sklenil roke črez prsi:

„Carissime Quinte!“ je pričel z latinsko, s težavo mu v glavo vtepeno frazo. „Tu imam nekaj prav rahlega piva, mrzlega kakor led sredi zime. V peči pa se greje v prostorni skledi lepo število klobas in v ponvi vrešči rumeno pečeno pišče. Taka je, carissime! Tudi smo pekli danes, in beli kruh je mehak kakor vodene pene. Dà,

carissime, to vse se dobi pri meni, in še mnogo drugega dobrega. A stvar je ta, da samo za denar, kakor pravi naš ‚paktum‘, ali kako že imenujete tisto. Denar na mizo, in tudi Janez Plavec ostane mož beseda!“

„Umazana duša!“ je kričal oni. „Ali meniš, da smo mi kakšni ostanki, kakšni črevljarji, ki ostajajo dolžni, kar spijó, kar snedó?“

Vstal je, opazoval nekaj časa tolsti obraz tolstega gostilničarja, potem mu pa s silno zaničljivostjo zatrobil na uho:

„Reva!“

Janez Plavec je odskočil ter s poprejšnjo ponižnostjo odgovoril:

„Res, vse se dobi pod mojo streho, ali vse samo za denar. Če bi brez denarja dajal in na mizo nosil, bi skoro postal do kosti obrana reva. Taka je, carissime Quinte!“

Nato je izvlekel „carissimus Quintus“ materin svoj zlat iz žepa ter ga vrgel na mizo, da je prijazno zažvenketal pohlepnemu gostilničarju na uho.

„Poznaš li ta obolus, peklenske gostilne peklenski gospodar? Prikloni se nam, kakor se priklanjaš Volku Engelbrehtu, če mu prideš na pot s širokim svojim trebuhom! Taki zlati ptiči so pri nas doma, in ti se nas predrzneš povpraševati za denar? Mika me nasvetovati dobrim prijateljem — poglej jih tu, umazani

krčmar, marsikdo izmed njih bo kdaj član deželnih stanov in ne bo hotel ljudi tvoje vrste niti pogledati — mika me torej nasvetovati tem izvrstnim prijateljem, da bi te položili na hrastovo to mizo ter ti premerili rebra, da bi se ti zvijala grešna duša v hudobnem telesu. Ali mu izkažemo milost, confratres?“

„Damus veniam!“ je odgovorila družba slovesno.

„Prikloni se tem dobrim gospodom, ki ti za danes izkazujejo milost. Vprihodnje pa pazi, da se vedeš, kakor se ti je vesti nasproti tako odlični družbi!“

„V ponižnosti se vam priklanjam, visoki gospodje in bodoči naši stanovi!“

Janez Plavec se je res globoko priklanjal ter s svojimi pohlepnimi pogledi požiral rumeni cekin sredi mize.

„To je prava latinščina, carissime Quinte, ki se tako rumení kakor rumenjak iz jajca. S čim naj pričnem? S klobasami, s piščancem ali s kruhom? Kaj se ukazuje? Kaj se zapoveduje, he, confratres?“

„Panem et circenses! Pričnimo s klobasami, ali ne, confratres?“ vpraša gospod Quintus.

„Bene dixisti!“ se oglase tovariši okrog njega. „Sédimo torej! Cai, ti sedeš k meni na levo; Augustule, ti na desno; Mari, ti tu sem; Tiberi, ti tja!“

Dajali so si napačna imena, iz zgodovine vzeta.

Vsakemu je gospod Quintus nakazal mesto. Ko so sedeli, je zdihnil olehčan:

„Deo gratias! Hvala Bogu, da sem tu! Skozi okno sem moral danes uiti; a v posteljo sem položil debelo repo, da bo slabovidni dominus praefectus, če dolgi svoj nos vtakne v spalnico, menil, da je to Quintus, ki spi na vse pretege. Deo gratias! Lepa zavest je, če se preslepari dominus praefectus, tako kakor ga presleparim jaz nocoj to noč! In ti, Augustule, kako si jo popihal iz kolegija?“

„Poprijel sem se vratarja,“ je odgovoril Augustulus, ki je bil tenak in pegast mladenič. „Pijan, težko pijan je bil ta poštenjak. Ko je šel zapirat hrastova vežna vrata, sem se mu ponudil v službo, da mu zaklenem neokretno ključalnico! Potem sem pa svedral, rožljaj in sukaj s ključem, da je oni menil, da je zaprto. Oddal sem mu ključ ter izpregovoril ponižno: ‚Reverende, sedaj je zaprto!‘ — ‚Bog ti poplačaj, dobro se ti bo godilo na zemlji, ker se ti starčki smilijo!‘ A vrata so bila le na videz zaklenjena in še sedaj so odprta. Naš vratar pa spi in težki ključ mu tiči pod blazino in prijetno se mu sanja o malvažijskem vinu in drugih dobrinah! Ha-ha!“

„Dobro si ga speljal, Augustule,“ ga je pohvalil gospod Quintus, „in če boš tako napre-

doval, te hočemo postaviti na višje mesto, tako da ne boš več Augustulus, nego ponosni Augustus!“

Razveselil se je Augustulus dane mu pohvale ter odgovoril ponižno:

„Vse moči bom napel, da postanem ponosni Augustus!“

Prineslo se je piva v velikih vrčih. Takoj je vstal gospod Quintus ter izpregovoril latinski:

„Naša družba, confratres, ima namen podvreči se nekim zakonom - legibus et constitutionibus — da se pije s pametjo, kar se izpije, in zauživa z zavednostjo, kar se zaužije. Ti zakoni zaukazujejo, da se izvoli glava, ker to veste, da ga ni kolegija brez rektorja. Izvolimo si torej rektorja!“

„Sis rector noster!“ je zavpila družba enoglasno. Gospod Quintus se lehnò prikloni:

„Težak je ta posel, in kakor znate vsi, ima rektor v našem kolegiju plešasto glavo in to od samih skrbi. Ali vaše zaupanje me časti. Bibamus!“

„Bibamus!“

Vsi so dvignili težke vrče ter krepko in pošteno v dolgih požirkih vlekli grenko pijačo iz njih.

„Vse časti je vreden tak pričetek, in Bogu bodi hvala zanj!“ je izpregovoril Quintus.

„Deo gratias!“ so govorili za njim tovariši.

„A kje je danes naš Marcus Tullius, naš Cicero!“ je vprašal rektor ter se srpo ozrl po zakajeni sobi.

„Tam v kotu čepi,“ je odgovoril Augustulus, „in kakor se mi vidi, ima nekoga, kateremu izkuša izmolsti kaj žvenketajočega!“

„Pojdi in povej mu, da ga kličejo zakoni — leges et constitutiones — in da ga vabi predse mogočni kolegij, ki se je pod mojim varstvom ustanovil danes v teh svetih prostorih!“

Augustulus je vstal ter šel k mizi, kjer je tičal Vid s svojim stricem.

„Rektor te kliče, Marce Tulli!“

„Kaj tuli ta pega?“ vpraša zbadljivo stric.

„Pit me kličejo, in iti moram, sicer me stepo!“

„Nespametno bi bilo, če bi ne šel tja, kjer se pije brezplačno. Kdaj je rekel oni, da pride?“

„Vsak hip mora biti tu?“

„Malo še počakam. Sicer je to čakanje prav dolgočasno. Hodi!“

Marcus Tullius in Augustulus sta odšla v kolegij.

Takoj potem je pristopil h Kljukčevi mizi krčmar Plavec ter dejal tiho:

„Nekdo je zunaj. In gotovo se ne motim, če ga prištevam tistim, ki imajo kaj v žepu. Po Vidu povprašuje. Kaj naj mu rečem?“

„Reci mu, Plavček, da ga tu pričakujemo, prav težko pričakujemo.“

„Naj tedaj pride tu sèm?“

„Kam pa? Ali meniš, da bom jaz za njim lazil? Ali meniš, da sem kak gostilničar, ki pred vsakim Kraševcem prah liže! Tu sèm naj pride, če hoče. Če noče, naj pa odfrči na Grintavec!“

„He, prijatelj,“ in tu se je Plavec delal silno prijaznega, „ali mi boš odgovoril, če te vprašam?“

„Če bo vprašanje pošteno, dobiš tudi pošten odgovor.“

„Kdo je, ki čaka zunaj? Denar mora imeti, he?“

„Vidiš, Plavček,“ je odgovoril Kljukec lehkodušno, „zmerom sem vedel, da si stara, radovedna ženska. In res si to. Kdo je, vprašaš. Volk Engelbreht je, deželni glavar!“

„Volk Engelbreht!“ se začudi gostilničar.

„In kaj če pri tebi?“

„Pri meni? K tebi je prišel, ljubi moj Plavček, pregledat, če točiš po pravi meri. Saj veš, da visoki stanovi tako od strani že vedo, da ni vse v redu v Janeza Plavca gostilni, kar se tiče mere in poštenosti!“

„Nikar se ne šali! Kaj če njega ekscelencija sedaj pri meni?“

Ali vendar mu je izginila kri z lica, in tresel se mu je glas, ker Janez Plavec je poznal ostre zapovedi, ki so jih deželni stanovi dajali

gostilničarjem glede mere in tehtnice. Prešinila ga je nekaka slutnja, in bilo mu je tesno pri pohlepnem srcu. Da je poštenjak poznal prihodnjo svojo usodo, bi bil otrpnil popolnoma. V resnici je padel pozneje visokim in ostrim deželnim stanovom v pest, in ti so ga poslali v tesno in mokro ječo na ljubljanski Grad, kjer se je Janez Plavec leta in leta pokoril za brezštevilne pretepe in sleparstva, s katerimi je vznemirjal svoje someščane.

„Nikar se ne šali! Povej mi resnico!“

„No, ker si pošteno vprašal, naj ti je pošten odgovor. Volk Engelbreht je, to mi lahko veruješ!“

„Moj Bog, kaj pa hoče?“

„Saj veš, Plavček, da prihaja cesar v Ljubljano. Ko pride sem, bo napravil bogato kosilo ter nanj povabil deželne stanove, vladiko, korarje in vse te velike gospode.“

„A kaj hoče pri tebi?“

„Čakaj no, saj vse zveš! Kosilo bo napravil in to tako, kakor se v Ljubljani še ni jedlo do sedaj. Volk Engelbreht, naš slavni deželni glavar, pa je sedaj prilezel tu sèm, v temno tvojo gostilno. Mislil si je: Prišel je ta Kljukec z Gorenjskega, in vsa Ljubljana ve, da je tu. Če kje tiči, tiči gotovo v Plavčevi gostilni ter zapravlja drag denar. Nekaj imam izpregovoriti ž njim. Zatorej je prisopel s težkim svojim

trebuhom nocoj tu sèm. A veš, po kaj je prišel? He, Plavček?“

Napel se je obraz tolstemu gostilničarju:

„Povej mi resnico, prijatelj!“

„Deželni glavar je tu,“ je nadaljeval Kljukec lehkodušno, „to se ne dá tajiti. In prišel je, — poslušaj, Plavček — prišel je vprašat mene — Kljukca z Gorenjskega — če me sme cesar na svoje kosilo povabiti. He, Plavec, kaj naj mu odgovorim?“

„Šleva kljukasta,“ se je zatogotil Plavec ter jezno odhitel iz sobe.

„Reci onemu zunaj, naj pride tu sèm!“ je vpil Kljukec za njim. „Ne pozabi tudi, da mi je vrč prazen in da sem žejen kakor suha goba. He, Plavček!“

Skoro potem je vstopil v sobo Juri Ljudevit. Zavit je bil v dolg, črn plašč, s katerim si je nekoliko zakrival obraz. Ker si je bil potisnil široki klobuk globoko na oči, se mu ni bilo bati, da bi ga spoznala družba. Tudi je bila soba že prenapolnjena z dimom; in ker so bili dijaki že precej pijani, tako da so s svojim krikom in hrupom zbujali občno pozornost, se ni nihče ozrl po novem prišliku.

Le-tá je obstal pri vratih ter premeril izpod klobuka z ostrim pogledom pivsko družbo. Dijaštvo mu ni bilo posebno po godu; zagodrnjal je nekaj pri sebi o pijanih otrocih, ki

naj bi rajši spali, nego razsajali po gostilnah. Poluglasno je izpregovoril: „Ti hudiči, saj spoznali me menda ne bodo. Lehko mi zmedo vse, če me zavohajo!“

Še tesneje si je obvil s plaščem obraz ter končno sedel h Kljukčevi mizi. Ta ga je že dolgo časa opazoval s hudobnim svojim pogledom in se je jezil, da ga ne ogovori, ker je vendar prišel k njemu. V resnici je Juri Ljudevit tiho sedel pri mizi; ni vedel, koga naj bi ogovoril. Iskal je z očmi dijaka Vida, in ko ga je izteknil v pijanem kolegiju, se ga je polastila misel, da je fantè v svoji pijanosti morda na vse pozabil. Siknila mu je kletvica izmed zob. Tedaj se mu je ujel pogled s svetlim pogledom njegovega soseda.

„Hejla!“ je izpregovoril Kljukec in po suhem obrazu se mu je izpustil satirski smehljaj. „Hejla! Kaj tako skrivaš svoj obraz? No, pa ga le skrivaj, saj te dobro poznam. Ko sem bil zadnjič na Hrvaškem, sem poznal človeka s tvojim obrazom in — lonce je vezal!“

Juri Ljudevit se je preplašil. Pomeknil se je po klopi bližje ter odgovoril tiho:

„Nikar ne kriči, sicer ti porinem bodalce v trebuh —.“

„Oj, vi ste, gospod! Sedaj, ko ste bližje prisedli, sem vas šele spoznal, dasi mi je pravil Vid, da pridete. Ne zamerite, ne zamerite, res

sem mislil, da ste loncevez! Ta prokleti dim!
In besedice niste izpregovorili!“

Kljukec se je delal ponižnega, a Juriju Ljudevitu se je vendar dozdevalo, da se šali ž njim.

„Molči sedaj in odgovarjaj na to, kar te bom vprašal!“

„Vse, kakor želite! Ta preklicani loncevez, da me je tako premotil!“

Juri Ljudevit je stisnil obrvi, kar je pričalo, da mu pričinja kipeti ošabno srce.

„Menim, da se šališ z menoj!“

„Bog varuj! Ne zamerite mi, milostivi gospod!
Ne zamerite gorjanskemu kmetu, ki sploh ne ve, kako se mu je vesti z gospodo.“

„Dobro! Vid mi je pravil, da boš nocoj tu!“

„In tu sem, kakor vidite!“

„Ali imaš zmožnost jezik tiščati za zobmi, kadar ti je prepovedano govoriti?“

Kljukec ni takoj odgovoril.

„Tu sem, kakor vidite, in obilo sem že pil in precèj je že dolga pri Plavčku! Ha, kaj pa o tem!“

Mož je očitvidno poizkušal zadevo spraviti na denarno polje.

„Tu imaš in plačaj!“

„Juri Ljudevit je stisnil nekaj zlatov pohlep-
nemu rokovnjaču v pest.

„Vprašali ste me,“ je odgovoril Klj~~ukec~~ sladko ter z veliko zadovoljnostjo spravil, kar

se mu je bilo potisnilo v pest, „vprašali ste me, visoki gospod, če molčim, kadar mi je molčati!“

„Stvar, radi katere sem prišel, je takšna, da se bo moralo o nji molčati!“

„Nič ne dé, nič ne dé! Če je treba, molčim kakor svetnik v cerkvi. Sevė —!“

„No, kaj?“

„Sevė,“ je nadaljeval Kljukec z zvitim pogledom, „sevė, da se mi morajo usta malo — zapečatiti. In če je ta pečat zlat, toliko ljubši mi je. Hi-hi!“

Juri Ljudevit je zopet posegel v žep in sosedu znova stisnil nekaj zlatov v lačno pest.

„Ha! Vi umejete ta posel! Vi ste učen pečatov in se lahko zanesete, da bom molčal kakor kamen sredi gore.“

„Tu jih preveč poslušā. Morda greva na ulico. Tudi vroče je tu notri,“ dostavi Juri Ljudevit.

„Prav! A še nekaj je! Meni ste dali, kar mi gre — za prvo potrebo. Hvala vam, visoki gospod! A tu je še moj Videk. Priden fantiček je, in očetje jezuitje tam čez ga imajo prav radi. Danes sem plačal sveto mašo očetu rektorju in roko sem mu poljubil in povprašal sem, kako je kaj z moje sestre sinom. Prav močno ga je pohvalil oče rektor. In sedaj mislim, da mi za tisto mašo povrnete in da mi za dečka tudi kaj daste. Molil bo za vas!“

Znova je posegel Juri Ljudevit v žep, in zopet je potisnil hlastnemu sosedu nekaj zlatov v prazno perišče.

„Bog vam bo plačal in fantek bo molil za vas! Hej, Plavček, prikrevljaj sèm! Povej, koliko je dolga, gospod ti hoče plačati! Saj veš, koliko sem izpil in zaužil.“

Debelo je pogledal Juri Ljudevit, ali končno je poplašal tudi — račun. Potem pa se je urno dvignil izza mize ter treščil z glavo ob količek, ki je nad njim gledal iz stene. Obešali so nanj mehove, ali v steno so ga bili po stari navadi zabili tako nizko, da so morali gostje z glavo butati vanj, ko so vstajali izza mize. Zaječal je Juri Ljudevit ter v bolečini spustil plašč, ki mu je zakrival lice. Tudi mu je bil odpadel klobuk, tako da se je za trenotek pokazal ostro črtani krasni obraz mladega plemiča.

Takoj so ga opazili dijaki.

„Ecce, Georgius Ludovicus!“ je zakričal pegasti Augustulus.

Juri Ljudevit se je podvizal, da je kar najhitreje izginil iz sobe. Ž njim je izginil tudi Kljukec. Ko sta prišla na tlak pred hišo, sta se odplazila kakor dve črni senci v noč, da ju hipoma nikjer ni bilo videti več.

V pivnici pa so dijaki kakor besni poskali izza mize. Gospod Quintus, ki je bil med

tem že davno vteknil beneški zlat v najskrivnejši žep svoje obleke, si je opasal meč ter svoje tovariše navduševal za pretep.

„Take lepe prilike še ni bilo, confratres! Prav v past se nam je ujel. Po njem torej! Zadnjič so nas topli plemiči, in morali smo bežati in pretočili smo marsikatero kapljo krvi. Juri Ljudevit naj plača za vse! Po njem torej!“

Kakor burja so se drvili iz sobe. V veži jih je ustavil Janez Plavec.

„Kaj je to, confratres! Kam hočete zdaj?“

„Oho, prijatelji! Te latinščine ne umejem! Kje je beneški cekin? Ko ste se najedli, napili in nakričali, pa bi jo radi okrog ogle popihali kakor sapa, ki je nihče ne vidi! Confratres, kje je cekin?“

Dvignil je roko, da bi gospoda Quinta pograbil za vrat. Ali le-tá je gostilničarju, ki je bil tedaj že pijan, spretno izpodnesel nogo, da se je zvrnil po temnih tleh. Smejoč so se izmuznili dijaki mimo ter v črno noč — za Jurijem Ljudevitom, da bi ga pretepli po tedanji dijaški navadi.

Togotno se je vzdigoval Janez Plavec.

„Ušli so in plačali niso! Pojedli so klobase iz peči in rumeno pečena piščeta! Moj Bog, in plačali niso! Pri moji duši!“

Vzdignil se je ter planil iz veže. Tedaj se je priplazil nekdo ob zidu ter hotel stopiti v vežo. Pograbil ga je Plavec za vrat ter ga pričel daviti.

„Vsaj tebe imam! Drugi so izginili, ali tebe tiščim v pesteh!“ je tulil srdito, meneč, da je izteknil dijaka.

„He! Kaj hočeš, ali nisi plačan? He! Plavček!“

Gostilničar je spoznal, da ima dolgega Kljukca v rokah. S kletvico je odletel od njega ter požrl bridkost tistega večera v razljučeno svojo dušo. Kljukec pa je lehkodušno zopet vstopil v pivnico ter hripavo kričal po pijači.

VI.

Kdor bi trdil, da je radovednost pri ljubljanskem mestnem občinstvu sad novejših dob, bi trdil nekaj, kar nikakor ni opravičeno v zgodovini slavne naše prestolnice.

Že za naše pripovedi je bila radovednost po beli Ljubljani tako razvita in razcvela, kakor jo imamo priliko opazovati danes, ko se v krasnem našem mestu vse zvé in vse vedeti hoče. Če se je takrat ponudila prilika gledati kak „špektakel“, kakor pravi slavni naš Valvasor, se je dvignila vsa Ljubljana na noge, da bi glédala, kritikovala, hvalila, grdila in obrekovala, prav tako, kakor še dandanes, ko je od tistih časov preteklo že več nego dvestolet.

Pričetkom meseca septembra 1660 so se napovedali Ljubljani tuji gostje, ki so morali

zbujati vso pozornost radovednega meščanstva. Bilo je tisto nedeljo pred cesarjevim dohodom, ko je počila po mestu vest, da so visoki stanovi poklicali hrvaško konjico, da bi sodelovala pri cesarski slavnosti. Okoli poldne je bil prijezdil v mesto vojak, sedeč na konju v srebrni opravi, katero pa je bil prah debelo pokril, kar je pričalo, da je mož dolgo in hitro jezdaril po prašni cesti. Oborožen je bil z dolgo sulico, da je ž njo lahko posegel do prvega nadstropja pri hišah; na glavi mu je čepela čepica s kožuhovino in ž nje se je zibalo ponosno pero. Najbolj pa ga je krasila tigrasta kožuhovina, ki je jezdecu visela ob rami: vsa oprava mu je dajala nekaj divjaškega in ljutega vtiska, ki so ga poviševali še srpi pogled in dolgi brki pod nosom.

Ta vojak je torej prijezdil po trgu. Takoj se je nabrala družbica, ki je iz dalje stopala za njim. Opirala so se okna, in skoro je bilo po Starem trgu vse polno meščančkov, ki so v pražnji opravi prihiteli na prag svojih hiš. Kdo je, kaj je? se je vpraševalo križema. Nihče ni vedel pravega odgovora. Neki črevljarček je menil, da je morda turški paša, ki so ga predkratkim ujeli v hrvaški granici. A to mnenje se ni moglo dolgo vzdržati. Ko je namreč tujec prijezdil mimo zavoda očetov jezuitov ter ugledal sveti križ na cerkvi, se je poklonil v sedlu ter napravil znamenje svetega križa po zaprašениh prsih.

V hipu je bilo vse prepričano, da turški paša ni, ker se Turki ne prekrizavajo pred krščanskimi cerkvami. Drugi zopet so menili, da je mož morda benečanske ljudovlade poslanec, za katerega se je vedelo, da ima priti v mesto. Nekateri so še celo izgovarjali mnenje, da je ta jezdec gotovo papežev nuncij Caraffa; in to se jim je dozdevalo toliko verjetneje, ker jim je bila beseda „nuncij“ čisto neznana, tako da so jo brez logične težave v soglasje spravljali z dolgo sulico in tigrasto kožuhovino, ki smo že poprej pisali o nji.

Končno ni nihče vedel, pri čem da je. A zgodilo se je ravno tisto, kar bi se v takem slučaju zgodilo še danes. Nabral se je namreč dolg izprevod, ki se je kakor črn rep vlekel za jezdecem. Ta izprevod se je toliko povečaval, čim bolj se je bližal deželnemu dvorcu. Ko je jezdec na Novem trgu skočil s sedla, ga je obkroževala gosta množica, da se je komaj preril do veže. Takrat se je nekdo ojunačil ter vprašal tujca, odkod da dohaja. In tedaj se je zvedelo, da je odposlan, da naznani njega ekscelenciji Volku Engelbrehtu, da pridejo popoldne ob petih hrvaški konjiki v mesto.

Kakor blisk se je razširila vest po hišah, da pride hrvaška konjica in da jo hoče sam Volk Engelbreht sprejeti in pozdraviti pri vhodu. Vse mesto je oživel. Ob treh popoldne so se že

goste čete usipale iz mesta, tako da je po dolenski cesti kmalu vse mrgolelo praznih izprehajavcev. Hišni očetje so vodili s seboj vso svojo družino. Lehko si opazil dokaj krasnih deklet, ki je naše slovensko mesto tudi tedaj že bilo blagoslovljeno ž njimi in ki so sramežljivo stopale materam ob strani, materam, ki so že tudi takrat kazale tisto širokost in obilnost, ki napaja zabljubljene mladeniče z grozo in s strahom, da morda vitka hčerka pozneje postane prav taka, kakršna je postala mati.

Med izprehajavce so se silili dijaki ter morali z nespodobnim svojim vedenjem vzbujati občno pozornost. Dražili so deklice in matere, prav kakor nadležne muhe, ki se ne dajo odpoditi. Nekaj Aricagovih vojakov je bilo tudi videti vmes; težko so stopali v težki svoji opravi. Mesarski in rokodelski pomočniki so se prikazovali isto tako ter zabavljali dijakom. Z veliko gotovostjo se je smelo trditi, da se bo krasni dan končal s krasnim pretepom.

Množica, zapustivši mesto, jo je zavila okrog zelenega Golovca ter posedla potem po bregovih nad cesto in pričakovala prihoda tujih gostov. Ob cesti, malone do Rudnika, so se med grmičevje vgnezdile vesele družbice, ki so imele s seboj pijače in jedi. Skoro je po teh samotnih logih vladalo največje veselje; čula se je tu in tam godba, čulo se je petje.

Spodaj na cesti pa so še vedno dohajali novi radovedneži. Videč, da so že vsi prostori zasedeni nad cesto, so stopali dalje, dokler niso izteknili zelenega koticčka, kjer je bil razgled na cesto, tako da so smeli gojiti zavest, da bodo mogli vse videti, vse opazovati.

Proti štirim se je pripodila po cesti mogočna, bleščeča se kavalkada. Volk Engelbreht si je bil zbral najmanj štirideset kavalirjev, s katerimi je sedaj prijezdil iz mesta ter hitel hrvaški vojski naproti. V srebro in zlato so bili opravljeni konji ter ogrnjeni s pisanimi šabrakami. Volku Engelbrehtu pa se je svetila težka zlata veriga okrog vrata ter pričala, da je njen lastnik prva in najvažnejša oseba v deželi. Občinstvo nad cesto je vstajalo ter z navdušenim „eviva“ pozdravljalo deželnega glavarja. Čudno, ali vendar resnično, da je takrat v našem mestu veljalo obilo laških šeg. Laščina se je tedaj govorila po beli Ljubljani morda še v obilnejši meri, kakor sedaj — nemščina.

Volk Engelbreht se v svoji prirojeni ošabnosti ni menil za kričanje množice. Da ga je le-tá morala pozdravljati, je bilo samo ob sebi umljivo; da bi se pa moral grof Turjaški umazani družbi zahvaljevati za pozdrave, to bi se ne bilo niti v spodobnost štelo visokemu gospodu. Množica je tedaj kričala, a Volk Engelbreht je dirjal mimo, kakor bi ga nosila sapa.

A še mnogo več pozornosti je vzbudil v tistem hipu drugi plemič, ki se je kmalu za Volkom Engelbrehtom prikazal na prašni cesti. Bil je to vitez Janez Solnce, ki je s sabo vodil rožnato svojo soprogo, prekrasno Ano Rozino.

Janez Solnce se je živo razgovarjal z mlado svojo soprogo. Kakor pomladanski metuljček se mu je zibala ob strani in se ni menila za radovedno množico, ki jo je obsipala s strmečimi pogledi. Videla je le njega, ki jo je dvignil iz prahu do svoje visočine ter jo osrečil s plamtečo svojo ljubeznijo.

„Dà, Ana Rozina,“ je izpregovoril Solnce, „kakor sem vam pravil, je bil vicedom Rabatta oster gospod, in vse se ga je balo. Bil je pravičen in naši sveti veri z vso dušo vdan. Tedaj je razsajala po deželi še tista kriva vera, ki jo je satan izkuhal v Nemcih. Po kranjskih gradovih je imel Martin Luther več veljave nego sveti vladar naše cerkve v Rimu.“

„Jezus, Marija! In kdaj je bilo to?“ je vprašala Ana Rozina ter si v prvem strahu z belim prstom prekrizala beli obraz.

„Koliko je tega? Videli ste ravnokar Volka Engelbrehta. V cvetu svojih let je še, in če mu gospod Bog dodeli milost, bo še nekaj desetletij glavaril v naši Karnioliji. Če pa vprašate po njegovem očetu, boste zvedeli, da je bil goreč v krivi veri in da se je celo v sredi višjih

stanov predrznil imenovati katoliško edino zve-
ličalno vero — Antikristovo krivoverstvo!“

„Sveti Odrešenik!“ je vzdihnila Ana Rozina.
„Ali mu niso nato odsekali glave!“

„Ničesar se mu ni zgodilo! Malone vsi sta-
novi so bili krivoverci. Samo vicedom Rabatta —
Bog ga tolaži v sveti večnosti — je skoprnel v
pravičnem srdu, je pograbil po orožju in v zbor-
nici potegnil svetli meč ter ga zasukal proti
ošabnemu Turjačanu, ki se sedaj za svoje obilne
pregrehe pokori v pekla pekočih plamenih.
Koliko bolje bi pač bilo, da se ti Turjačani
nikdar niso zaredili v deželi.“

„Kako je bilo potem? Ali ga ni gospod
Rabatta prebodel, ali ga ni usmrtil, tega bogo-
kletneža?“ je vprašala krasna ženica nestrpno.
„Brez greha bi ga bil smel pokončati!“

„Usmrtil? Moral je Boga hvaliti, da so mu
dali živeti. Moral je v nožnico potisniti meč ter
škripaje z zobmi kakor z verigami obtežen lev
zapustiti zbornico visokih stanov. Kaj takega
se ni zgodilo ne prej, ne pozneje! In vendar je
bil vicedom in ljubljenelec Njega prevzvišenosti
nadvojvode Ferdinanda, ki je sedaj že gotovo
izbran med božje svetnike.“

„To vse je bilo komaj pred šestdesetimi leti?“

Ni še preteklo stoletje od tedaj, ko so
Turjačani po svojih gradovih skrivali ljuljiko
troseče predikante. Danes pa poljublja Volk

Engelbreht z veliko ponižnostjo velo roko presvetlemu Janezu Vaccanu in pri očetih avgustincih ustanavlja kapelice ter hoče, da bi ondi v obližju svetega Rešnjega telesa nekdam počivalo njegovo truplo. Toliko so se premenili časi!“

„Moč svete vere,“ je odgovorila nato pobožna Ana Rozina, „je nepremagljiva. Gospod Bog prestavlja gore in lahko poniža rodove, mnogo močnejše od naših Turjačanov, ki so vam, ljubi moj, povzročili že toliko gorja.“

„Nočete li, Ana Rozina, zvedeti kako žalostno je moral umreti naš dragi vicedom Jožef Rabatta?“

„Žalostno umreti? Morda so ga ujeli Turjačani ter ga vlačili po skrivnih ječah? Obilo imajo, kakor se mi je včasih pripovedovalo, skritih, mokrih in ostudnih ječ po svojih nedosežnih gradovih.“

„Dasi so ga sovražili, ga vendar niso usmrtili Turjačani. Pokončali so ga očetje teh jezdecev, katere ste hoteli po vsej sili gledati danes s krasnimi očmi, ljuba mi Ana Rozina!“

„Očetje teh jezdecev? Zatorej sem čula, da jedó še sirovo meso, če so ga nekaj časa imeli pod sedlom. Ali so bili tudi luterani, da so usmrtili dobrega gospoda vicedoma Rabatto? Vse to mi povejte, ljubi moj gospod!“

Vitez Solnce je nabral mladostni obraz v učene gube ter odgovoril:

„Kolikor sem čital v stari knjigi in kolikor mi je pripovedoval doktor Joannes Ludovicus, se je pripetilo vse to tako-le: Pradedje jezdecev, katere pričakujemo danes, so uskočili iz Turčije ter pribežali v hrvaško našo mejo. Prinesli so s seboj nekaj prav slabih navad. Če so pa jedli sirovo meso, o tem mi naš Joannes Ludovicus ni vedel ničesar povedati. Mogoče je, ker je bil ta narod silno razdivjal. In kakor je moril in požigal po zeleni Bosni, če se mu je zljubilo, tako je hotel moriti in požigati po naši granici. Težko smo jih obrzdali te Uskoke, in neprestano so se upirali, če se jim je zabranjevalo požigati, razbijati in krasti. Tako se je zgodilo tudi tiste dni, ko je bil gospod Jožef Rabatta vicedom v Karnioliji. Vstali so Uskoki ter pričeli divjati, da se je mejna pokrajina tresla pred njimi. Gospod vicedom je bil odposlan, da ukroti vstajnike ter jih pravično kaznuje. Ostro jih je kaznoval; mnogo jih je izročil trinogom ter jim požgal bivališča. Obilo jih je polovil, da bi jih odtiral k cesarski vojski. A ti so se zarotili ter ga napadli, ko je bil ravno odložil orožje ter sédel k jedi za mizo. Grozno je govoriti, kako so potem ravnali ž njim! Razsekali so ga v drobne kosce, in srce so mu iztrgali iz živega telesa. Stara knjiga nam govori, da so srce razljučeni Uskoki požrli, iz česar bi se smelo sklepati, da jedo gotovo tudi sirovo meso. Taka

je bila tožna smrt gospoda vicedoma Jožefa Rabatte, ki je bil najpravičnejši, za sveto vero najvnetejsi, ali ob potrebi tudi najostrejši izmed vseh, ki so kdaj imeli vicedomstvo v Karnioliji!“

„Requiescat in pace!“

„Tolažiti se smemo, da ga je vesoljni Bog gotovo izbral med svoje svetnike in mučenike. Vidite, Ana Rozina, smrt tega pravičnika je bila vzrok, da sem se branil ustreči vaši volji in da v pričetku nisem hotel pred mesto. Morda sedi danes visoko na sedlu marsikdo, katerega roditelj je s svojo roko sekal po blaženem vicedomu ter mu trgal srce iz prsi.“

„Bog se nas usmili!“ je zdihnila mlada ženica. „Morda bi bilo res bolje, da sva danes ostala doma po vaši volji!“

Kakor se da sklepati iz teh besed Ane Rozine, so imele že tedaj v tistih neolikanih časih lepe zakonske žene svoje slepe može v taki pokorščini, da so le-ti vse storili, kar so one hotele. Tudi vitez Solnce je bil tak zakonski revež, ki je moral plesati po sladki piščalki nežne Ane Rozine, in to takoj v pričetku mladega zakona. Izpremenilo se je mnogo od takrat. Izginili so nemški deželni stanovi, ki so ubogi Kranjski zapravili toliko denarja; izginilo je ozidje ljubljanskega mesta; do zadnjih revnih ostankov je skoraj izginila moč mogočnih in ošabnih gospodov Turjaških, in izginila je še

celo laška govorica iz bele Ljubljane: ostal pa je v nekdanji svoji mogočnosti vpliv ženskega spola; ostala je, kakršna je bila, slepa, poniževalna pokorščina zakonskih mož, ki so jih krasne ženice v tistih časih, ko so se nosili železni oklepi ter z železno pestjo sukali dolgi, dolgi meči, obavljale prav tako okrog mehkih prstov, kakor danes, ko se mi, zastopniki močnejšega spola, smešno opravljamo v smešno francosko obleko.

Janez Solnce in Ana Rozina sta končno tudi stopila s ceste ter si poiskala na bregu senčnat prostor pod visokimi, starimi smrekami. Že se je začul iz dalje trombe glas, in že se je od množice do množice širil klic: „Gredó, gredó!“ ko jo po cesti od Ljubljane prisope zadnji radovednež. Bil je to mož visoke, suhe postave, opravljen v tedaj navadno kmetiško obleko. Dasi je solnce še močno pripekalo, je tičal ta junak pod dolgim plaščem s tistimi znanimi kolarji, kakor jih je ubogi slovenski trpin nosil za slavnega našega Valvasorja. Omenjeni plašč je segal radovednemu poštenjaku tolikodane do pet, tako da je bil iz dalje videti kakor visok lonec, pokrit s širokim klobukom. Sam ob sebi je bil smešna prikazen; ali smešnost vtiska je poviševala okoliščina, da je bil mož kruljav na levi nogi. Kadar je torej stopil na to nogo, je bilo videti vselej, kakor da

bi se hotel lonec prevrniti na levo stran; ali vselej ga je desna noga s smešno hitrostjo zopet uravnala, tako da je v svoji tenki visokosti ravno stal kakor sveča. Spremljal je tega čudnega radovedneža splošen smeh; kjerkoli je mimo krevsal, so se krožila usta gledavcem, in z zabavljicami so ga obsipali.

„Kaj se mi smejete?“ je kričal oni pod plaščem. „Kaj me ne poznate, dobri, krščanski ljudje?“

„Če nisi hudičev brat, ki je menda tudi kruljav,“ se oglasi črevljareček z Brega, „potem te ne poznamo!“

„Jaz pa tebe dobro poznam, črevljarska duša,“ mu je odgovoril ta v plašču, „in tudi vem, da si že desetkrat zaradi kraje sedel v tranči!“

Takoj je obmolnil oni na bregu; smejavce pa je imel kruljavec na svoji strani.

„Hej, kaj se mi smejete, ljudje božji,“ in krevsal je dalje, „ali me res ne poznate, hoj? Turškega sultana brat sem! In ko sem po njegovem gradu še v srajčici letal, so me ukradli ter prinesli k Joštu Štempiharju na kranjsko polje, kjer sem jedel kašo in žgance!“

„No, in kaj iščeš danes tukaj, turškega sultana kruljavi brat?“ je vprašal Janez Plavec, ki je tudi svojo radovednost pasel po bregu.

„Glej ga! A ne veš, da dohaja general Herbart s Turjaka. Dejal sem si, morda prinese

kaj pisma zate, ki si vendar turškega sultana brat! In mati Štempiharica so mi dali očetov plašč, in primahal sem jo dol, da zvem, kaj je kaj doma v bogati Turčiji, in če tam kaj povprašujejo po meni?“

„Veš, da!“ se je režal Janez Plavec. „Veš, da! Ravno zdaj mi je pravil Volk Engelbreht, ki se je v zlati svoji verigi podil tod mimo, da ima brat Herbart polno torbo pisem zate in več košev samih starih beneških cekinov. Če mi ne veruješ, počakaj, pa boš videl.“

Glasan smeh se je oglašal po bregu, kar je našega gostilničarja še bolj ojunačilo.

„Turški sultan ti še nekaj pošilja, kar te bo gotovo še bolj veselilo. General Herbart ti vlačí poln koš — starikastih devic. Turški sultan mu je dejal: Naveličal sem se priletnega tega blaga! Moj ljubi grof s Turjaka, naloži ga, popelji ga in zvrni ga sredi kranjskega polja, da ga pobere moj predragi brat, ki je šepav na levi nogi ter jé pri materi Štempiharici kašo in žgance! Vidiš, taka je; če ne veruješ, počakaj, pa boš videl.“

„He, Plavec! He, Plavček!“ mu je odgovoril ročno oni s ceste. „Danes ti pa teče jezik! Prav videti je, da nimaš starikaste svoje žene s seboj, tiste, ki te pretepa v tihi noči in te strahuje! Pa reci, če ni res?“

„Ni res, ne!“

In Janezu Plavcu se je tresel glas, prav kakor bi se kesal, da se je spuščal v razgovor z onim na cesti.

„In praviš, da si z Volkom Engelbrehtom govoril! Kdo ti naj to veruje? Ti si tako ošaben, da gospoda glavarja na cesti niti ne pogledaš. He, a se še spominjaš, da si včeraj trdil v svoji pijanosti, da je Volk Engelbreht največji bedak in da oni visoki naši deželni stanovi, ki so za nas pravi dar božji, niso toliko vredni, da bi jih natlačil v top na gradu ter jih sprožil na vse strani proti nebu? He, Plavček, ali nisi tega govoril?!“

Janez Plavec je obledel kakor sveča; v vidnem strahu je zajeceljal:

„Molči, kljuka lažnjiva, in pusti pri miru pametne ljudi, ki ti ničesar nočejo!“

„He, Plavec,“ je kričal oni zmagonosno, „povej mi, koliko velja pri tebi beneški cekin in kaj se vse zanj dobi pri tebi?“

„Prokleti Kljukec!“ je godrnjal Plavec ter z veliko ročnostjo tlačil malo pipo. „Povsod je tega hudiča preveč!“

Bil je kruljavi radovednež res naš znanec Kljukec. V tistem času je bil imenitni potepuh šele pričel rokovnjaško svojo obrtnost, s katero si je pozneje pridobil žalostno slavo in ž njo precejšen prostor v pravljicah slovenskega našega naroda.

Ko je bil ukrotil jezičnega Plavca, se je gugal dalje po cesti ter neprestano opazoval z zvitim očesom gledavce nad njo. Dospevši do Solnca in mlade njegove soproge, jo je krenil s ceste ter sédel v zeleno travo.

„Tu se bo dalo gledati po volji božji!“ je dejal zadovoljno.

„Nikar mi ne zamerite, gospod!“ S temi besedami se je obrnil k vitezu, ki je nekako strmeč opazoval svojega soseda. „Prišel sem iz dalje in sedaj me noge bole kakor konja, ki je Hrvat u nosil tovor čez Gorjance. Moral sem na zeleno travo, da se malo odpočijem, ker človek ni iz železa. Gotovo ni iz železa, o j preljubi moj Jezus!“

„Odkod pa si?“ je vprašal Janez Solnce.

„Ne verujem, da bi poznali kraj, če vam ga prav imenujem. Iz Davč sem, daleč tam zadaj za loško graščino, kjer ni drugega kot gozd in skala. Gozd in skala, o j ti preljuba moja devica Marija!“

„To je pobožen mož,“ je izpregovorila Ana Rozina k svojemu soprogu. „Morda nama ga Bog pošilja, da mu izkaževa kako dobroto, sebi v zasluženje! Vprašajte ga, kaj hoče v Ljubljani!“

„Kaj hočeš v mestu?“ vpraša Solnce, pokoren želji svoje ženice.

„Vidite, preljubi moj gospod, to je pa tako-le!“ Kljukec je nabral svoj obraz v vdane

in pobožne gube ter zasukal lisjaško svoje oko proti nebu, prav kakor kak pobožni menih, ki noč in dan premoli ter pretepa svoje telo. „Lansko jesen so pri nas v naših gozdovih lesnike in drobnice prav dobro obrodile. In polhov je bilo kakor kobilic po vaših zelenih poljih okrog Ljubljane. Da nam ta živad ni požrla vsega, smo morali lesnike in drobnice še prej otresti, nego je sad dozorel.“

„Moj Bog, ali tisto jeste potem?“ je vprašala Ana Rozina sočutno. Pobožni tujec je bil v hipu očaral njeno srce in to toliko bolj, ker se mu je včasih izpod plašča prikazoval debel rožni venec, ki je jasno pričal o veliki gorečnosti svojega lastnika.

„Seveda jemo lesnike in drobnice, samo če jih le imamo in če nam jih polhi poprej ne snedo. Tako je, preljuba moja gospa!“ je odgovoril Kljukec licemerski.

„Kako je bilo lansko leto?“

„Lansko leto so bile drobnice, kakor sem že dejal, zelo polne, in veje so se lomile. A tudi polhov je bilo kot čebel na satju. Morali smo zgodaj tresti, sicer bi nam bili vse pojedli in pobrali. Zlezal sem na drobnico, ki raste ravno nad Tomaževčevim brezdnom, ki je tako globoko, da bi se skrili šenklaški zvonik v njem. Že sem pričel obirati veje, kar se je zalomilo pod menoj, da sem se s hruščem zavrtil z drevesa v prepad.

Že sem mislil, da mi je preljubi naš Gospod poslal zadnjo, prebridko uro, in že sem mislil, da se bom sedaj pa sedaj razbil po pečevju! V duhu sem vzdihnil: Oj presveta Marija dobrega sveta, če mi pomagaš, bom romal k tebi k očetom jezuitom v Ljubljano, kjer imaš ti dobrodejno svojo kapelico. In vidite, Mati dobrega sveta me je slišala in mi je pritekla na pomoč. Pri zadnji veji sem se ujel, ravno nad črnim brezdom. Tako je bilo, oj presladki moj Jezus!“

„Recite mu, dragi gospod, naj pri nas ostane. Prinesel bo v hišo božjega blagoslova!“ je izpregovorila Ana Rozina, ki je licemercu vse verovala, meneč, da ima opraviti s pravim svetnikom.

„Letos v jeseni sem napravil torej peko ter spekel dva velika hleba ovsenjaka. V bisago pa sem si natlačil suhega sadja ter se napotil na božjo pot k očetom jezuitom v Ljubljano, da počastim svojo rešiteljico, Mater dobrega sveta. Hleb in sadje pa sem že použil, in sedaj moram lakoto trpeti. A rad jo trpim, samo da sem smel moliti ter klečati na nagih kolenih v kapelici očetov jezuitov, kjer se je zgodilo že toliko svetih čudežev. Oj presladka Mati božja, kako ti vendar milostivo skrbiš za nas pregrešne svoje otroke!“

„Spi lahko v sobici pri vratih,“ je šepnila Ana Rozina, „in jedel bo pri deklah v kuhinji. Molil bo za nas!“

Zopet je hotel naš kruljavi poštenjak kaj pobožnega odgovoriti, kar zapoje trombe glas in se začujejo turškega bobna udarci. Okrog hriba se je zavila po beli cesti hrvaška konjica ter počasi prihajala bližje.

Na čelu je jezdila generalova telesna straža: izvečine samo plemiči iz Karlovca. Bili so orjaških postav ter so napravljali bleščeč vtisek. Zapovedoval jim je Krištof Šimonović, o katerem so si gledavci po bregu pripovedovali, da je tako močan, da zviije konjsko podkev in srebrnjak med prsti.

Na velikem žrebcu sedeč je bil Šimonović krasen jezdec, in vobče je bil vseč ženskam ob cesti, ki so si ga druga drugi kazale ter na videz povešale oči pred bistrim njegovim pogledom. Načelnik telesne straže je takoj opazil, da zbuja pozornost. Zategadelj je pričel mučiti svojega konja, da se mu je moral sedaj spenjati, sedaj zopet skokoma dirjati. Bil je odličen jezdec in z močno svojo roko je krotil žrebca, da mu je služil kakor jagnje. Strmeče občinstvo je glasno hvalilo junaka in njegovega konja. Moškim je bil vseč zadnji, ženskam pa prvi, prav tako kakor bi se še dandanes zgodilo, če bi prihajala konjica po dolenski cesti v belo Ljubljano.

Nastalo pa je splošno navdušenje, ko je Šimonović razkazoval različne vratolomne spret-

nosti pri jahanju. Med največjim dirjanjem je skočil n. pr. iz sedla na zemljo ter zopet bliskoma v sedlo nazaj. Tudi stojé je jezdil ter pri tem dolgo svojo sulico sukal v roki, da je bilo grozno gledati. Če povemo, da si je junak Šimonovič na mah pridobil srca vseh gledavcev in da se je še nekaj tednov pozneje po vseh ljubljanskih pivnicah, črevljarnicah in šivalnicah govorilo samo o tem, kako da je Deli-Šimonovič jezdaril v mesto, povemo nekaj, kar je naravno in samo ob sebi umljivo. Za ljubljansko mesto je postal važna in imenitna oseba in je imel priliko požeti obilo ženske ljubezni, tako da je bilo rosno marsikatero žensko oko, ko je zapuščal črez mesec dni zopet belo mesto. Moški spol je sicer trdil, da je junak Šimonovič prečrne kože in da bi sicer pač ne zaslužil tolike pozornosti, da ni ravno tak velikan v jahanja umetnosti. Ljubljanska dekleta pa so bila drugega mnenja, ki se je šele potem prav močno omajalo, ko se je pozneje po poti iz Karlovca zvedelo, da ima Deli-Šimonovič v zeleni granici ženko in deco. Naravno je, da je od tedaj v hipu ugasnil spomin na našega junaka po mestu.

Za telesno stražo, ki jo je tako spretno vodil Krištof Šimonovič, se je prikazal general Herbart s Turjaka. Nosil je železen oklep in na glavi čelado, dasi je solnce vroče pripekalo. Pred njim pa se je nosil prapor, ki sta ga

spremljala trobentača ter sedaj pa sedaj nastavljalala dolge trombe k ustom, da so se čuli tisti zavlečeni glasovi, ki se še dandanes čujejo tu in tam po slovenskih pašnikih.

Generala je spremljal Volk Engelbreht s svojimi kavalirji. Za njimi pa je prišla konjica kakih stoinpetdeset jezdecev, vsi s tigrastimi kožami ob ramenih in z dolgimi sulicami v rokah.

Vse to je med piskanjem in trobentanjem počasi jezdilo mimo, da so imeli strmeči gledavci polno priliko opazovati bleščečo opravo, divje obraze in orjaške postave tujih jezdecev.

Za vojniško to četo, katere prihod se je tistega dne tako željno pričakoval v belem mestu, so se usuli gledavci; vsak je hotel prvi biti za jezdec, da bi videl, kako bo pri mestnih vratih pozdravilo generala mestno starejšinstvo. Nastala je prava gneča po ozki cesti, tako da skoraj ni bilo mogoče storiti koraka in da so prvi za jezdec bili v nevarnosti, da bi ne bili potisnjeni pod konjska kopita.

Tedaj se je že mračilo in iz močvirja se je dvigala tenkà megla, ki je potem ponoči prepregla vso pokrajino. Bilo je prav samotno na cesti, in ker je vse odhitelo proti mestu, ni bilo v hipu videti več človeka.

Samo vitez Solnce je bil še na poti. Ostal je z Ano Rozino v ozadju, da ne bi zagazila v

gnečo, ki se je vlekla za vojaki generala Herberta. Za njima je taval Kljukec prav počasi ter neprestano ponavljal sam pri sebi:

„Vidiš, sedaj si dobil prenočišče! Bogu in presveti devici Mariji bodi zahvala, da so še dobri ljudje na svetu. To bom molil za dobrega gospoda in za dobro gospo! Oče naš!“

In lopov je pričel res moliti poluglasno in s tisto znano gorečnostjo, ki jo kažejo prosjaki ob romarskih stezah.

„Vidite, kako moli za naju!“ je šepnila Ana Rozina svojemu soprogu ter občutila veliko srečo, da bo imela pod svojo streho to pobožno dušo.

Ko je oni nekaj časa molil, se ga je prijela naenkrat velika radovednost. Opustil je pobožno molitev ter hotel vedeti, komu so posvečeni božji hramovi, katerih je bilo brez števila po holmih naokrog. In ko mu je Ana Rozina z veliko potrpežljivostjo naštevala svetnike, ki so imeli svoja svetišča po bližnjih hribih, je vedel pobožni Davčan za vsakega posebej posebno molitvico, ki jo je stresel iz rokava. Zaradi tega razlaganja in teh vednih molitev se je zakesnila družba, tako da je moral Janez Solnce svojo ženico pozvati, da bi stopala hitreje. V tistem trenutku je premeril Kljukec kakor jastreb s svetlim pogledom goščo nad cesto. Potem pa je zopet pričel razgovor, a sedaj je govoril o Hrvatih.

„Čudni ljudje so to,“ je izpregovoril, „in moj brat, ki je služil v granici, mi je pravil, da žro še sirovo meso, Bog pomagaj!“

„Tudi jaz sem čula o tem,“ je odgovorila Ana Rozina.

„Vidite, dobra gospa, potem bo že resnica! Molitve ne znajo nikake in menda niso dosti boljši od Turkov. Oj sveta pomagavka, usmili se teh malikovavcev!“

Prišli so na mesto, kjer je segala gošča do ceste. Visoke smreke so stale po bregu, in pod njimi je vladala tedaj že črna tema. In to temo je izkušal Kljukec prodreti s svojimi pogledi. Nekje v smrečju se je oglašalo čuka otožno ponočno vzdihovanje.

„Aha,“ je dejal Kljukec veselo, „čuk se že oglašša!“

„Noč je; glejmo da pridemo v mesto!“ je izpregovoril Solnce skrbno.

„To pa moram reči,“ in tu je govoril Kljukec prav glasno, „orožje nosijo, da sem še malo takega videl. Kaj pravite, koliko pač velja taka težka sablja, kakor jo je nosil opasano danes general s Turjaka? Oj, vi gosposki ljudje imate pač dobro na svetu! Kadar se vam zljubi, jeste in pijete in orožja imate svetlega in ostrega!“

Tedaj se je oglašala ponočna ptica že prav blizu, kakor bi sedela na prvi smreki tik ceste.

„Strah me je!“ je vzdihnila Ana Rozina.

„Saj smo takoj v mestu!“ jo je tolažil vitez.

„In vi imate tudi krasen meč, preblagi gospod!“ Tu je Kljukec pristopil k Solncu ter posegel po njegovem meču. „In kdo bi mislil, da je tako lehak kakor kurje pero. A glavo bi stavil, da se je že mnogemu zasadil v trebuh, ali ne? Hi-hi!“

„Ne bodi nadležen!“ ga je zavrnil Solnce ter mu poizkušal svoj meč izviti iz rok.

„Kaj bom nadležen, ko sem vendar silno pobožen človek!“ se je zasmel Kljukec ter sedaj tudi oponašal glas ponočne ptice.

Komaj se je zavedel Janez Solnce svojega položaja, že ga je dušila železna pest okrog vratu. V hipu so se prikazale črne postave iz gozdne teme. Ana Rozina je viknila v smrtnem strahu, a potem so jo odtirale močne roke v gozd pod smreko. V divjem srdu se je penil Janez Solnce ter se poizkušal otresti zavrattnega napadovavca. Še je čul, da je zakričal nekdo: „Udari hudiča s kolcem po glavi!“

Potem pa mu je pretresla glavo čudna bolečina, in zapustile so ga moči, da se je zgrudil na zemljo. Njegovi napadovavci pa so mu zamašili usta ter mu zvezali roke in noge, da se ni mogel niti geniti. Zavlekli so ga v goščo ter ga pustili ondi ležati. Naokrog pa je zavladala tiha noč. —

VII.

Turjačanje, izsesavši bogastvo iz zemlje slovenske, so bili tedaj na vrhuncu posvetne sreče in slave. Živelii so v blesku kakor kak despot v jutrovi deželi, ki se valja po mehkih blazinah ter seka s sabljo po sužnjih, če mu količkaj ni po volji njihovo vedenje.

To bogastvo so biii nakopičili po gradovih, ki so jim čepeli po holmih slovenskih, in posebno tudi v ljubljanskem, tako zvanem Knežjem dvorcu, ki so ga bili nekaj let pred časom naše pripovedi sezidali Turjačanje na Novem trgu v Ljubljani. Velikanski in obširni vrt, sezajoč od sedanje Zvezde in do sedanjih Križankov, je obkroževal to palačo ter se s svojimi belimi stezami, fazanarijami, vodometi, umetnimi votlinami in s hribčki, kjer so kunci imeli svoja gnezdišča, v tistih dneh občudoval za ponos sveta, predvsem pa za ponos kranjskemu plemstvu. Dandanes je pač izginil, da ni duha ne sluha po njem, skoraj prav tako kakor blesk nemških Turjačanov, o katerem v Slovencih malone ni sluha ne duha. Za vrt nam je žal, blesk pa radi prepuščamo — zgodovinskemu spominu.

Ravno tiste čase je, kakor že rečeno, Turjačanom cvelà najdivnejša sreča. Starejši Herbart Turjaški je bil s svojo junaško smrtjo razlil

nekaj poezije po vsej rodbini ter ji za dolgo časa zagotovil in utrdil hvaležnost slovenske domovine. Za dogmo je skoraj veljalo, da Kranjska ne more ničesar opraviti brez Turjačanov. In tako se je v Kranjski resnično tudi vse sukalo okrog Turjačanov. Na drugo stran pa so tiste dni zastopali rodbino trije bratje, katerih vsak je imel svoj talent. Volk Engelbreht je glavaril z velikim vplivom v Ljubljani, a Janez Vajkard je bil skoraj vsemogočen minister na dvoru Leopolda I. Tretji, Herbart, general v hrvaški in pomorski granici, pa je tudi bil na svojem mestu ter je množil slavo mogočne rodbine.

Dva dni pred cesarjevim dohodom je dospel tudi knez Janez Vajkard v belo Ljubljano ter z veliko kavalkado zajezdil v Knežji dvorec. Takoj so oblegle mnogoštevilne čete radovednega ljudstva mogočni vhod, da bi pri priliki vsaj za trenotek zrle v obličje veljakovo. Ali Janez Vajkard, popeljavši slabotno in bolešno svojo soprogo v njene sobe, je legel v posteljo ter se ni menil za radovedno občinstvo. Bil je zelo truden od dolgega pota, dasi mu je bilo tedaj komaj sedeminštirideset let, torej je bil še v cvetoči starosti.

Knez je prespal vse dopoldne, a opoldne je jedel sam v svoji sobi. Šele po jedi je prišel k bratoma, ki sta ga pričakovala v veliki dvorani. V kaminu so morali zapaliti ogenj, ker je

Janez Vajkard trdil, da je mraz in da ga zebe. Končno je sédel na visok stol ter bil prepričan, da je v svoji s hermelinom obrobljeni obleki vsega občudovanja vreden in da ga tudi občudujeta rodna mu brata. Z belimi svojimi prsti je sedaj in sedaj nervozno posegel po zlati verigi, ki jo je nosil okrog vratu. Brata Volk Engelbreht in Herbart sta posedla v bližini isto tako na visoke stole ter z nekako ponižno vdanostjo pričakovala, kdaj bo brat in knez pričel razgovor.

Vprašal ju je po tem in onem; ali ta dva sta izpraševala, kako je popotoval in kake novice prinaša s cesarskega dvora.

Dà,“ je pričel knez zaspano razgovor o dvoru, „naše življenje ni lahko in prete nam ravno tolike nevarnosti kakor tebi, Herbarte, ki nam braniš granico.

„Verujem, verujem, Weicharde,“ je odgovoril Volk Engelbreht vdano, „ali cesarja najvišja milost je pa tudi plačilo, ki je vredno najnevarnejšega boja!“

„Upajmo, da mu zasje kdaj tudi ta milost!“ je pristavil general Herbart hudobno. Bil je vojaške, odkritosrčne narave in v hipu se je razsrdil, ker se mu je dozdevalo, da ga hoče brat — knez — pitati z nekako dvorsko milostivo ošabnostjo. Knez je obrnil nato pogled proti generalu ter ga nekaj časa molče opazoval, potem pa je malone zaničljivo odgovoril:

„Upam, da mi že sije! A vi tam pri Turkih ne morete zvedeti vsega, česar je poln cesarski dvor.“

Brat Herbart se je sklonil proti bližnji mizi, kjer je v srebrnih posodah stalo vino. Nalil si je kupo ter jo izpil. Potem šele se je lehkodušno oglasil:

„Knezu Lobkovicu — in to se pripoveduje še celo pri nas v Turkih — ima Leopoldus, presvetli naš vladar, baje tudi nekoliko srca odprtega!“

Janez Vajkard je obrnil obraz proti stropu ter si napravil okrog ustnic legák smehlaj, kakor da bi hotel reči: saj ti odpuščam, ker ravno ne veš in ne moreš vedeti, kake so reči.

„Knez Lobkovic,“ je odgovoril potem, in to morda s še bolj zaspanim glasom, „ta novo-pečeni tajni svetnik! Kaj mi hoče ta? Kaj mi more ta? Kadar hoče njega veličanstvo po jedi kvartati, tedaj kličejo tega tajnega svetnika, tedaj je na mestu ta diplomatič, da vzdihuje, kakor vzdihuje njega veličanstvo, ter se vede, kakor so se včasih vedli dvorni šaljivci. Jezik ima nabrušen in ženskam vé hvaliti njih obličja. Ali kadar je treba in diplomaticis izpregovoriti besedo, tedaj, ljubi moj Wolfgang, tedaj je pa knez Lobkovic kakor skrhan nož, ki ne reže niti najmehkejšega lesa ne. Ha-ha! In takega človeka naj bi se bal vojvoda v Münsterbergu?“

Tako mi sv. Trojice, slabo ste podučeni v vaši granici! Ha-ha!“

„Ha-ha!“ se je smejal tudi Volk Engelbreht, in dobro mu je delo, kar je govoril brat — knez, o katerem se je v istini na skrivnem že pripovedovalo, da se mu maje dvorsko stališče.

„Prišel je ta boehajmski žlahčič,“ je pričel knez znova, „ter mi hotel nekaj časa vodo kaliti. A njega veličanstvo, kakor je še mlad, je spoznal takoj biser od slabega peska. Doživeli bomo še nekaj slavnih dni, mi Wolfgange, in jaz jim bom stal na čelu, jaz bom vse pripravil, da bodo napočili presvetlemu mojemu cesarju, kakor gotovo mi pomaga Jezus Kristus, naš Odrešenik!“

„Mi, ki živimo neprestano in castris et armis,“ je odgovoril general, „mi takih stvari in razmer ne umemo presoјati.“

„Zategadelj,“ ga je pokaral knez, „so tudi državni posli različno razdeljeni. Temu je opasal visoki vladar ostro brušeni meč, da seka po sovragih; onega je zopet poklical k sebi ter ga postavil na prostor, kjer mirujeta pest in sila, kjer je odkazano širno polje duhu, da izkazuje kakor kraljev lev svoje moči. Tako je, mi Herbarte, in zatorej govori vsak o tem, k čemur je poklican.“

„Resnica je to, resnica!“ je pritrjeval Volk Engelbreht.

Po kratkem premolku je pričel knez znova:

„Sedaj vama hočem nekaj povedati, kar mi je dosedaj ležalo v dnu moje duše, kakor leži kamen v najtemnejši globini morja. Moja zvezda je komaj izšla in pred seboj ima še tek, kakor večna zvezda na večnem nebu. Moja zvezda bo žarila kakor komet, ki s svojim repom pokriva vse obnebje, da pred njegovim bleskom otemné druge zvezde stvarniku v rokah. Leopoldus bo imel nekoč kraljestva pod svojo oblastjo, v katerih solnce nikdar ne zaide, in mogočnejši bo, nego je bil Carolus, V. svojega imena. A vse to bom napravil jaz, ki sem podobno polipu s sto in sto nitkami prepregel nebeško Hispanijo, da se mi izviti več ne more. Koliko noči nisem prespal! V mojih možganih je tolklo in tolklo, dokler ni bila spredena vsaka nit, skovano vsako kolesce. In sedaj mi je jasno vse; sedaj gledam s svojim duhom velikansko to prihodnost, kakor gledam svoj obraz v čistem zrcalu. Dà, brata in prijatelja, poklican in izbran sem, da prikujem ime onih iz rodu turjaškega visoko na zvezde, in moje ime ne bo imelo manjše slave, nego jo ima ime kardinala Richelieuja!“

Govoril je ponosno, z velikim navdušenjem. Tedaj se Janezu Vajkardu niti v sanjah ni dozdevalo, da bo nekaj let pozneje pregnan, pozabljen, zaničevan in s prokletstvom najvišje

nemilosti obdan umiral od vsega sveta zapuščen, v tožnem in samotnem gradiču žužemberškem.

„Da se pa vse to doseže,“ je nadaljeval knez, „je treba predvsem, da se s posvetno mojo knežijo združi še ona, ki bi mi dajala veljaven in vpliven glas tudi v cerkvi božji; v cerkvi božji, katera še vedno odločuje in rebus nostris. Treba je torej predvsem, da se mi izroči prav ista oblast, kakor je bila izročena mogočnemu Richelieuju. Postati moram — kardinal!“

„Kardinal!“

Brata, katera sta dotedaj vestno poslušala, sta se dvignila s sedežev in sta prvi hip tako zelo osupnila, da nista znala drugega odgovoriti nego še enkrat vzklikniti:

„Kardinal!“

„Dà, kardinal!“ — in knezu se je prav odločno kazala v glasu nekaka zaničljivost, na drugo stran pa tudi nekaka zadovoljnost, da ta dva pritlikavca, ki sta mu bila vendar rodna brata, tako močno strmita o naklepih njegovega velikanskega duha. — „Dá, kardinal! In svojo besedo in svojo čast vama zastavljam, da še doživita, ko bo knez in vojvoda Janez Vajkard Turjaški tudi knez in kardinal svete rimske cerkve!“

„Moj Bog, saj si vendar oženjen!“ je zaklical general.

„Resnica je, oženjen sem!“ je odgovoril lehkodušno. Ali kaj to hoče, mi Herbarte? Sveta cerkev ima moč razrušiti še trdnejše vezi, nego je zakon s slabotno žensko. Sicer pa sem imel dosedaj še vedno srečo pri svojih naklepih. Kneginja, moja soproga, je bolehná, in njeno življenje je pojemajoča luč, ki ugasne morda danes, morda jutri. Prepričan sem, da mi umre prav takrat, ko bo to zahtevala moja sreča!“

Suhotno se je zasmeljal, vstal ter stopil h kaminu, kjer si je grel bele roke.

„Kogar Bog ljubi, ga poviša do nebes!“

Iztegal je roke proti plamenu, kakor bi ga zeblo. Brata sta molčala. Knez pa je tudi molčal ter se veselil strmenja bratov. Ko bi mu bil kdo tedaj trdil, da bo nesrečna ta ideja tudi njega, vsemogočnega ministra, podrla v prah in da bo zaradi nje moral umreti kakor izdajica najvišjega svojega gospoda, bi ga bil on imel za blaznega človeka in v obraz bi se mu bil smejal. Ali vendar se je zgodilo tako! In naš Turjačan je moral umreti, ne da bi mu bil purpur venčal častilakomno čelo.

Ko sta brata le molčala, se je oglasil zopet:

„Caraffa je že v mojih rokah! A povej mi, care Engelbrechte, ima li ta vladika pédenski kaj vpliva pri kuriji? Včasih mali ljudje več dosežejo, nego bi kdo menil!“

„Vladika pédenski?“ je odgovoril Volk Engelbreht. „Ne vem, ima li kaj vpliva ali ne! Naš Janez Vaccano je postal sumljivo star in predober je tudi. Kuriija se menda pritožuje, da so duhovske razmere v vladikovini mnogo, mnogo slabeje od tedaj, ko je vladikoval še zveličani Tomaž Hren. Menim, da nima obilo vpliva.“

V tistem trenutku se je začul zunaj na hodniku hrup in prepir. Čulo se je vpitje, rvanje, plazenje ob stenah, žvenket orožja in vmes kletve. Končno so se vrata v dvorano s silo odprla. V mračni prostor je solnce svetlo zasijalo ter žarno obsinilo osebo, ki je med vrati obstala na pragu.

Bil je vitez Solnce!

Lasje so mu razmršeni obdajali blede obraz. Držeč goli meč v roki, je premeril s plamečim pogledom dvorano. Potem je vstopil. Za njim pri vratih se je pokazalo nekaj plašnih obrazov; ali ti so izginili takoj, ker nihče ni hotel izpiti prve jeze razdraženih gospodov.

Pred kaminom sedeči plemiči so vstali ter s strmenjem opazovali tujca, ki je z golim mečem pridrl v njihovo sredo.

„Solnce je!“ se je začudil grof Engelbreht. „Kaj hoče tu ta človek?“

Potem pa je ironično dostavil:

„Prosil bi vas, premilostivi in mogočni gospod, da spravite svoje orožje. Mi vsi trije smo

že sivih las, in, kakor vidite,“ tu je pokazal v kot, kjer so sloneli trije meči, „tudi brez orožja.“

„Takoj!“ je dejal Solnce ter potisnil meč v nožnico. „Z vami visoki gospodje, se ne bom pretepal z mečem. Pač pa sem se moral z vašimi slugami, ki ne vedo, kako se je vesti s plemičem moje vrste!“

„Ne štejte jim tega v zlo,“ je prosil Volk Engelbreht zaničljivo, „brez dvojbe je vaš tast mojim poštenim slugam obilokrat kri puščal ter jim staval rožiče. Zategadelj so morda menili, da se smejo sedaj nekoliko bratiti z zetom.“

„Sedaj se ni časa šaliti, ekscelencija!“ je vzkipek Janez Solnce.

Knez Janez Vajkard je dotlej mirno poslušal. Sedaj pa je obrnil pogled proti svojemu bratu ter mrzlo vprašal:

„Kaj hoče ta človek?“

„Odpusti mi, Weicharde, da te nisem takoj seznanil s tem plemenitim gospodom. To je vitez Janez Solnce, preplemenite krvi, ki jo je pa sedaj nekoliko pomešal. Oženil se je s hčerjo tukajšnjega ranarja. Če imaš ozeblino na nogi, dobiš pri njem najboljša mazila. Nekdaj ti je strigel brado, ako se še spominjaš? In naš vitez ima njegovo hčer sedaj.“

„Plemič je, praviš!“ Bledi obraz ministrov je pri tem vzkliku še bolj obledel. Pristavil

je z zaničevanjem: „To niso moje skrbi! A vendar se čudim, da se upa tu sèm tak — tak plemič!“

„Bodi uverjen,“ je odgovoril Volk Engelbreht z naglasom, „da bom pravično in ostro kaznoval hlapce, ki so ga tu sèm pustili. Ti zajci!“

„Vprašam vas pri sveti Trojici,“ tu se je obrnil zopet k Solncu, in na obrazu so se mu zbirali temni oblaki, „česa iščete tu? Ali menite, da je tu jahalnica, kjer se nezreli mladiči tepejo z meči, ali pa pivnica v predmestju, kjer se rujejo pijani mesarji in dijaki?!“

„Pravico dežele imenujejo vas, ekscelencija!“ se je oglasil Janez Solnce. „Pravico in ljubezen dežele! Komur se godi krivica, se sme zanesljivo zateči k vam, pravijo, in jaz menim, da to ni prazna govorica!“

Janez Solnce je govoril ponižno; usodni udarec ga je bil popolnoma pretresel in omamil ter vzel njegovemu duhu srčnost in ponos.

„Če se vam godi krivica,“ ga je zavrnil glavar, „napravite vlogo pri deželnem odboru, pritožite se pri vicedomu ali pri mestnem sodniku! Naj vam sodi forum nobilium, ali mestna guardia, ali kdor hoče! Samo nas pustite v miru, ker tega pač ne morete in ne smete zahtevati, da bi se presvetli moj brat, vojvoda münsterberški, pečal z malimi skrbmi Janeza Solncea ali njegovega ranarskega sorodništva!“

„In vendar bi vas prosil, visoki gospod, da me samo za malo trenutkov zaslišite. Krivica, ki me ugonablja, je tolika, tako grozna, da jo more odpraviti samo vaša mogočna roka!“

„Povejte torej že vendar enkrat, česa hočete?“ se je vmešal general Herbart. „Toliko vsaj vidite, da nas motite v važnih razgovorih.“

„Govorite torej!“ je pritrdil tudi glavar. „Če se stvar že ne dá odložiti.“

„Hvala vam, visoki gospodje, da me hočete poslušati, in hvala predvsem vam, svetli general, ki ste izpregovorili besedo zame!“

„Ne bodite pregostih besed, Solnce! Nam se mudi,“ je dejal Volk Engelbreht.

„Tako je sem pri stvari! Tisto popoldne, ko je dohajala hrvaška konjica s svetlim generalom v mesto, je hotela gledati tudi Ana Rozina, moja žena, ta krasni izprevod. Pregovorila me je, in šele pozno zvečer sva se vračala po samotni cesti proti domu. Tedaj, ekscelencija, so me napadli neznani lopovi skoraj pred mestnimi vrati, pobili me na tla ter odtirali Ano Rozino v log. Dà, skoraj pred mestnimi vrati, prav tako, kakor je to navada v Bosni in Turčiji!“

„Obžalujem vas, Janez Solnce,“ je izpregovoril nato Volk Engelbreht hladno, „dal bom ukaz, da se zlodeji preganjajo, in če jih zasačimo, bodo občutili težko pest pravice. Morda

pa je samo šala! S svojim zakonom ste stopili v različno sorodstvo. Znano pa je, da preprosto ljudstvo ni izbirčno pri šalah. Vse se bo pokazalo, samo čakati morate! S tem, menim, da je naše posvetovanje končano in da boste sedaj s primerno ponižnostjo zapustili to sobano, v katero ste prihrumeli s prav neplemiško nespodobnostjo!“

„Samo trenotek še, ekscelencija! Prepričan sem, da se moje sorodništvo ni udeležilo zločinskega napada. Prepričan pa nisem, da je vaše sorodništvo istotako nedolžno.“

„Moje sorodništvo!“ In ekscelenciji se je zopet zatemnil obraz.

„Dà, vaše sorodništvo, ekscelencija! Kakor sem sam že pravil, so me pobili na tla ter mi zvezali roke in noge, da se niti geniti nisem mogel. Takega so me zavlekli v šumo ter pustili ondi ležati. Šele pozno ponoči sem se prebudil iz nezavednosti. Zjasnilo se je bilo medtem nočno nebo, in svetla luna je plula po njem. Prvi hip se mi je zdelo vse kakor sanje. Bolečina po udih in po možganih pa mi je pričala o grozni resnici. Zvijal sem se v obupu in brezuspešno izkušal pretrgati vezi, ki so mi oklepale roke. Nihče me ni čul, ko sem vzdihoval in stokal v zapuščeni noči. Oni nad zvezdami pa me čuti ni hotel ter je dopuščal, da sem bil v prah teptan in da se je veselil hudodelnik svoje

pregrešne premage. Ali vendar mi je usmiljeni naš Bog z mogočnim svojim prstom pokazal tega hudodelnika tisto noč. Priplazil se je iz mesta in menil, da ga v temoti ne vidi božje oko. Kakor hudournik se je pripodil po cesti. In ravno tik mene pod bregom se je spoteknil konj s kopitom ob kamen, da se je jezdec prevrgel v sedlu ter padel na trdo zemljo. Zaklel je ter bil takoj zopet na konju. Po kletvici pa sem ga spoznal, in spoznal sem ga tudi po razburjenem licu, ko se je za trenotek obrnil proti meni. Potem pa je oddirjal po cesti kakor strela, gnan od tiste vnebovpijoče strasti, ki je nekdanj pokončala peklensko Gomoro.“

„Kdo je bil ta ponočni jezdec?“ je vprašal Volk Engelbreht nestrpno.

„Bil je vaš Juri Ljudevit, ekscelencija, in proti Turjaku se je drvil, kamor so mu brezbožne roke tirale plen, meni izvit. Kakor gotovo naj mi pomaga Mati božja, to mi mora plačati Juri Ljudevit s svojim življenjem!“

Vitez Solnce je škripal z zobmi.

Takrat se je zopet oglasil Janez Vajkard. Ko je Janez Solnce omenjal njegovega ljubljenca, Jurija Ljudevita, je obledel nekoliko knezov obraz. Sedaj pa je izpregovoril mehko, rahlo, kakor da bi se za to stvar prav malo zanimal. A vendar se je čula iz njegovega glasu strupena ironija:

„Gospod vitez, ali so to vsi dokazi, kar jih imate? Recimo, da se je mene polastila slast obiskati za trenotek grad mojih očetov, ki ga že toliko let nisem videl, in da sem sedel v sedlu ter da sem v pozni noči — verujte mi, da bi med dnevom ne utegnil — oddirjal proti turjaškemu griču, ali bi vi tedaj natolcevali tudi mene, Janeza Vajkarda, vojvodo münsterberškega, da sem vam dal upleniti krasno ženico ter jo zaprl v skrite sobane našega gradu? To so slabi dokazi, gospod vitez!“

Knez se je lehnò smejal. Volk Engelbreht pa je dostavil:

„Močno dvomim, da ste govorili resnico! Juri Ljudevit je vstajal nekaj dni sèm prav rano zjutraj ter z mano obiskoval sveto mašo. Zmotili ste se torej v osebi, gospod Solnce! Sicer pa poznam Jurija Ljudevita predobro, in nemogoče je, da bi se ponižal tako zelo, da bi lazil za hčerjo umazanega ranarja. Zbogom torej!“

„Vi nečete ničesar storiti v tej zadevi, visoki gospod?“

„Ničesar! Kaj naj počnem? Vse tudi še ni razjasnjeno, in še vedno sem prepričan, da je vse to le slaba šala slabih vaših so-rodnikov!“

„Tudi turjaškega gradu ne boste dali preiskati? In Jurija Ljudevita ne boste ukovali v železje!“

„Bodite prepričani, da se vse to ne bo zgodilo,“ se je oglasil zopet knez. „Mislite si, da je turjaški grad za vas in sploh za ves svet z verigami na visoko nebo prikovan in da je vhod v ta grad odprt samo tedaj, kadar hočemo mi, turjaški gospodje! Ne nadlegujte več gospoda glavarja!“

„Nič se torej ne bo zgodilo?“ je izpregovoril tiho Solnce. „Prav nič? Dobro! Ali pri svetem Rešnjem telesu vas zagotavljam, ekscelencija, da mi bo Juri Ljudevit plačal to s svojim življenjem. Sedaj si bom napravil pravico sam. In le žal mi je, da sem samo za en trenotek omahoval in da sem postal mehak kakor slabotna ženska. Odslej se to ne bo več zgodilo.“

Odšel je iz dvorane. Gospodje so nekaj časa molčali.

„Prav nerodno bi bilo,“ je izpregovoril končno knez, „če je naš Ludovicus napravil kako otročarijo. Njega veličanstvo ima za takšne malenkosti ostre oči.“

„E, kaj,“ pravi glavar lehkodušno, „v zapor bomo poslali Janeza Solncea za nekaj tednov, da ne bo delal ropota!“

„Nekaj se bo že moralo storiti. Tvoja skrb bodi, Wolfgange, da ne doživim kake neprilичnosti. Sicer bi pa rad videl tega mladega jastreba, ha-ha!“

Dal se je takoj ukaz slugi, naj pokliče Jurija Ljudevita.

VIII.

Na širokem hodniku je slonel Juri Ljudevit ter zrl po dvorišču, kjer je vodil hlapec konja naokrog. Bil je brez vsakega orožja; opravljen v svilo in ozaljšan s trakovi kakor mlada nevesta, ki se pred odhodom k poroki za malo trenutkov pokaže svojemu ženinu. Veselo se mu je svetilo oko, ko je opazoval konja na dvorišču, in z veliko zadovoljnostjo je izpregovoril:

„Kaj meniš, Cesare, ali bo napravljaj veselje ta sokol?“

„Si, si, signore!“ je odgovoril hlapec, komur je črnikasti obraz pričal, da se je rodil pod laškim vročim obnebjem.

„Lepšega daru mi svetli knez ni mogel dati, nego je ta vranec. Za Boga, kako krasne noge ima ta žival!“

Po koridoru je prihitel sluga ter se pred mladim plemičem globoko poklonil. Povedal mu je, da ga kličejo gospodje v dvorano.

„Kaj, svetli knez me kliče? Vraga, to mi je celo neprilčno! Še danes imam iti na Turjak. Pazi, Cesare, da bo konj prav osedlan! Kaj hočejo gospodje sedaj, ko bo noč v trenutku!“

Juri Ljudevit je bil vidno nevoljen. „Cesare,“ je vpil zopet onemu na dvorišču, „preišči mu

tudi podkove, da mu ne odpade katera; pota so slaba. Ali me kliče knez ali ekscelencija Volk Engelbreht?“

„Visoki gospod glavar me je poslal,“ je odgovoril sluga ponižno.

„Bolje bi bilo, da leže spat njega ekscelencija in da me pusti pri miru sedaj proti večeru. Kakor da bi ničesar drugega ne imel opraviti, nego dolgočasiti se v družbi starih, zaspanih ljudi! Vrag vzemi tako življenje!“

Godrnjaje pri sebi te besede, je prestopil nekolikokrat po hodniku.

„Cesare, na Turjak morava, in če imava o polnoči odjezditi iz mesta! Glej torej, da bo vse v redu pripravljeno, sicer te dam pretepti kakor psa.“

„Si, si, signore!“

„Tudi oklep pripravi, da ga denem nase pod obleko. In meč malo pobrusi; tolovaji se prikazujejo v bližini mesta in ravnokar so odpeljali krasno ženico vitezu Solncu. Ha-ha! Sicer pa menim, da me bodo visoki gospodje skoro izpustili iz klešč. Če ne, jim pobegnem s silo!“

Že je hotel stopiti s hodnika v dvorano. Ali tedaj mu je prešinila nova misel možgane, obrnil se je torej še enkrat k slugi: „Cesare, stopi k Aricagi ter ga vprašaj, bi li ne hotel nocoj odjezditi z menoj na Turjak. Povej mu,

da imam novega konja in da zastavim deset rumenih cekinov, da ga nima takega v svojem revnem polku. Povej mu tudi, da se bo kratkočasil nocoj z menoj na Turjaku in da naj se ne upijani pred polnočjo!“

„Si, si, signore!“

Ravno tedaj je stopil Janez Solnce na koridor. V njem so se bile popolnoma pomirile strasti, in čuden mir mu je vladal po duši kakor je včasih morje mirno in mrtvo pred ljutim viharjem, ki se v hipu, v trenutku rodi. Bil si je v polni zavesti, da mora pričeti igro, katera bo odločevala o življenju in smrti. Čul je zadnje besede Jurija Ljudevita, in z nekako divjo strastjo ga je pretreslo, ko je oni govoril, da mora še ponoči na Turjak.

Juri Ljudevit je tudi osupnil, opazivši pred seboj človeka, katerega je sovražil z vsemi močmi strastne svoje duše. Malo, prav malo mu je zaplula kri v beli obraz; ali potem se je hladno postavil pred nasprotnika ter takoj ukrotil svojega duha. Stala sta si nekaj trenutkov oko v oko nasproti. Prvi je izpregovoril Juri Ljudevit:

„Kaj vi tu počenjate, vitez Solnce?“ Dostavil je hudobno: „Doma pa se dolgočasi Ana Rozina, ki jo samo puščate v samotni sobi!“

Dasi je vse gorelo po njem, je vitez Solnce odgovoril vendar navidezno prav mirno:

„Iskal sem pravice pri Turjačanih, a pognali so me ter trdili, da sem brez dvojbe zblaznel, če iščem pravice v tem dvorcu, pravice pod to streho, kjer se smejo brez kazni, brez pokore šopiriti ljudje vaše vrste, Juri Ljudevit!“

Juri Ljudevit se je suhotno zasmel; z roko pa je iskal meča ob svoji strani.

„Orožje sem pustil v stanici,“ je siknil, „in to je vaša sreča, vitez Solnce!“

„Kaj naj vam koristi orožje, gospod bastard! Imeli ste orožje v rokah, in vendar ste ječali pod menoj kakor obstreljen zajec.“

„Bova videla, kaki bodo računi ob koncu!“

Z zaničljivim naglasom je Juri Ljudevit izgovoril te besede ter hotel stopiti v dvorano.

„Čakajte še malo,“ je dejal Solnce ter mu položil roko na ramo. „Vidite, velečenjeni Turjačanček, stvar je ta, da bi vas smel v tem trenutku prebosti ter izročiti satanu, kjer je vam že odkazano mesto. Ali ker nimate orožja, vas nečem umoriti, da bi se mi ne očitala neplemenitost. Svetujem pa vam, Juri Ljudevit, da si poiščete še pred nočjo izpovednika, če vam je ljuba sreča večnega življenja! Pri poti“ — je nadaljeval vitez — „ki vodi navpik k turjaškemu gradu, raste stara bukev, in njeno vejevje se razteza čez pot.“

„Kaj je s tistim vejevjem?“ je vprašal Juri Ljudevit porogljivo.

„Nocoj še greste na Turjak, ali ne?“

„Svoje življenje zastavite lahko brez skrbi, gospod vitez, da pridem tja!“

Juri Ljudevit se je pri tem glasno smejal.

„Da pridete tja, je mogoče. Ako pa se tudi vrnete, o tem je dvomiti!“

„Tudi vrnem se, gospod vitez! O tem so mi poročstvo mojega konja kopita in mojega dobrega meča ostrina, ha-ha! Zbogom, gospod Solnce!“

Že je hotel vstopiti v dvorano, ali zadržal ga je oni.

„Ni vam neznana torej stara bukev pod turjaškim gradom! Ne hitite tako zelo! Povedati moram še nekaj. Jutri na vse rano bo visel nekdo na vejevju tega drevesa, in burja, če bo brila po dolu, bo majala vejevje in ž njim se bo zibalo tjinsem truplo mrtvega moža!“

„Mogoče, ali toliko vem, da tisto truplo ne bo moje, gospod Solnce! Za take šale mi je moje pregrešno telo preljubo, predrago, ha-ha!“

„In vendar bo to vaše truplo, Juri Ljudevit, seve, če imate še poguma, hoditi v takih razmerah na Turjak!“

„Sedaj imam poguma več nego prej. Veselilo me bo, videti vas ondi; vas in morda tudi vašo prekrasno ženico Ano Rozino. Ha-ha!“

S temi besedami je odhitel v dvorano. Janez Solnce pa je z zobmi škripaje stopal po

širokih stopnicah navzdol. Navdajala ga je samo ena misel: da ima še nocoj na Turjak in da mu je prehiteti brezbožnika, kateremu se morda že sedla konj, ki naj ga ponese jadrnih nog do strmega gradu. Obupno je premišljal obupno svoje stanje, v katerem mu skoraj ni bilo rešitve. Da je tičala Ana Rozina nekje v skrivnih sobanah na Turjaku, o tem vitez Solnce ni mogel dvomiti. Besede, ki jih je kričal Juri Ljudevit k svojemu hlapcu na dvorišče, so mu bile jasne in jasno mu je tudi bilo, da je ponočna pot, na katero se je odpravljaj mladi plemič, v zvezi z — Ano Rozino. Moral je zabraniti zlodejstvo, ki se je hotelo izvršiti v pozni noči na samotnem gradu. Ali kako? Bil je sam in od vsega sveta zapuščen. Morda se je v istem hipu že poslavljaj Juri Ljudevit pri visokih gospodih in morda bo v trenutku, began od strašne strasti, dirjal po cesti proti dolenjski strani? Črna tema se je hotela napravljajati pred pogledom Janezu Solncu in skoraj je menil, da mu je obupati, da mu ni rešilne misli.

Vtem je bil prekoračil stopnice ter stopil na široko dvorišče. Hlapec Cesare je še vedno vodil iskrega konja po tlaku ter pravil tovarišem, da ima še danes na Turjak.

„Kaj bosta tam?“ ga je vprašaj nekdo.

„Ali meniš, da vem!“ je odgovoril Cesare jezno. „Ta diavolo ni nikdar ženskih sit, in

gotovo tiči tudi tu ženska vmes. Da bi se mu konj prevrnil po skalnatih potih in da bi si ta bastard polomil vse kosti po svojem telesu! Vi boste spali na gorkem kakor piščeta, ki so zbrana koklji pod perotmi, a jaz bom prezebal kakor vrabec po zimi. Maledetto!“

Janez Solnce je hitro prekoračil dvorišče, da bi ne čul daljših pogovorov teh sirovih hlapcev. Gotovo tiči ženska vmes! Kdo je to bolje vedel od njega!

Ravno je hotel Janez Solnce pri visokih vratih zapustiti Knežji dvorec, kar pokliče nekdo njegovo ime boječe, zamolklo. Pri temni steni je slonel dijak Vid in je bil še bolj raztrgano oblečen nego navadno. Lakota se mu je kazala po vsem tenkèm obrazu, in prav globoko so mu bile upadle oči. Vsa podoba je napravljala vtisek bede, siromaščine in zapuščenja, prav kakor da je živel samo ob vodi in koreninah in da mu še teh ni ostajalo. Naslanjal se je na steno in iztezal roke proti gospodu, ki je nehote obstal pred njim.

„Ubogi Vid,“ je dejal Solnce dobrovoljno, „kako si se usušil! Moraš pač stradati sedaj, ko pri nas ne dobiš ničesar.“

„Ne zaradi tega, ne zaradi tega!“ je ihtel mladenič.

„Ne morem ti pomagati, revče! Moja kuhinja je prazna in na ognjišču se nič več ne kuri.“

Vzeli so mi mlado gospo, Vid, in sedaj moram sam stradati!“

„Gospod Solnce, gospod — — —!“ Vid je hotel govoriti, ali beseda mu je zastajala v grlu in po bledem licu se mu je udrla debela solza.

„Lakota je huda kuharica,“ je izpregovoril vitez, „to vem predobro. Čakaj, tu imaš beneški cekin in glej, da živiš o njem! Pojdi k očetom jezuitom in pomoli ondi sveti rožni venec, da bi me gospod Bog zopet združil z Ano Rozino!“

Vzdihujoč je iskal vitez v svojem žepu po denarju.

„Ne, ne! Nekaj drugega je, gospod Solnce!“

„Kaj,“ se je začudil vitez, „ti se braniš denarja? Vid, tega pa še nisem doživel, in tvoj obraz tudi ne kaže, da bi ti ostajalo denarja.“

„Moj stric bi rad z vami govoril, in to sem vam hotel povedati!“

„Tvoj stric? In kaj hoče od mene?“

„O gospe Ani Rozini, pravi, da vé — —“

„O Ani Rozini! In kje tiči tvoj stric?“

„Na vrtu, tam zadaj!“

„Na vrtu tam zadaj! In o gospe Ani Rozini vé, kje je! In midva še tukaj sloniva ter trativa dragi čas? Popelji me k njemu, Vid! In v svilo te bom oblačil, tebe in tvojega strica, če mi pomagata v tej grozni stiski moji.“

V hipu je bil razvnet in je govoril tako glasno, da so postajali pozorni hlapci na dvorišču.

„Bolj tiho govorite, gospod Solnce!“ mu je opomnil dijak. „Ne bilo bi dobro, da vas kdo čuje!“

„Pojdiva! Pojdiva!“

Morala sta črez dvorišče. Ker pa so prihajali in odhajali tistega dne tuji obrazi malone vsak trenotek, ni jima branil nihče vhoda na vrt, ki je ležal za Knežjim dvorcem. O tem vrtu in njegovih krasotah smo že pisali na drugem mestu. Tistega dne je mrgolelo pridnih delavcev po stezicah in gredicah. Pripovedovalo se je med meščanstvom, da bo cesar Leopoldus hodil na izprehode v ta vrt. In bolj podučeni so vedeli zagotovo, da se med veselicami, ki jih je hotela Turjačanov mogočna obitelj prirediti visokemu vladarju, nahaja tudi lov na kunce, ki so jih obilo redili po vrtnih goricah za Knežjim dvorcem. Ta veselica je imela namen, razradočiti nadvojvodo Viljema. Ta je prihajal v cesarjevem spremstvu in o njem se je znalo, da strastno rad strelja kunce.

Ko sta vitez Solnce in njegov siromašni spremljevalec stopila na vrt, so se trudili mnogobrojni težaki še vedno v polni marljivosti. Čistili so pota, pulili travo, prilivali cvetju ter opravljali druga taka vrtnarska dela. Z veliko važnostjo so vlačili težke kose težkega škrlata ter ga raztezali po potih in jemali mero, da bi vedeli, koliko bo tega dragega blaga treba, da bi se ž njim pokrile

steze, po katerih je imela stopati blažena noga prevzvišenega vladarja. Vmes so kričali nadzorniki ter z bistrim očesom pazili, da se ni kaj ukradlo ali kaj dragocenega škrlata odneslo.

Po stranski stezi je krenil Vid proti tisti strani vrta, ki je segala malone do kapucinskega samostana, sedanje „Zvezde“. Ondi je rastlo košato drevje, bodisi sadonosno, bodisi samo takšno, ki je bilo v senco in pogledu v razkošje. Obilo je bilo sadja, rumenega in rdečega; vejevje se je šibilo pod njim, in po zelenih tratinah ga je ležalo na kupe. Ta stran vrta je bila tisto popoldne zapuščena, in niti nadzornika ni bilo tu sèm, ker se je ravno vedelo, da se tu ni moglo ničesar vzeti.

Na samotni kameniti klopi je čepela sključena, grbasta oseba, ki je bila v živem nasprotju z boginjami in bogovi, ki so se v starogrški svoji lepoti in nagoti kazali iz zelenja naokrog. A mož se tudi prav nič ni menil za te kamenite bogove in sploh za vso okolico ne. Nabral si je bil poln naročaj dozorelih hrušek in je sedaj lehkodušno zaužival sad za sadom.

„Hej! Obečati in ne plačati! Čakaj, ti sraka turjaška, ne boš je popil sladke vode, če Kljukec neče! Ti hudič ti!“

Tako je govoril sam pri sebi.

„Sočno je to turjaško sadje, to je res! A jaz čem denarja, cekinov. kakor se mi je

obetalo. Brez Kljukca ne boš pihal kaše, moj Jurče, hi-hi!“

Smejalo se je pričetkoma tiho. Ugledavši pa dijaka in viteza Solnce, ki sta jadrno po stezi prihajala proti njemu, se je pričel glasno smejati. Zlezal je še bolj v kup, in z roko je tleskal po tenkém trebuhu, kakor bi od samega veselja ne vedel kaj in kako.

„Že gre, že gre!“ je kričal s hripavim glasom. „Sveta Mati božja s Šmarne gore, ta bo odpiral usta, ko spozna pobožnega romarčka, ki ga je s količkom po glavi potipal tisto noč! He-he! Človek vsak dan kaj novega doživi!“

Zopet je tleskal z roko po trebuhu.

„Pa se morda ni dobro šaliti s takšno gosposko reso. Na vse bodi pripravljen Kljukec, poštenjak! He-he!“

To rekši je izvlekel izpod obleke dolg in oster nož ter ga položil tik sebe na klop.

„Ta gospoda je včasih polna muh. Nož pa, ki je nabrušen, ki je dolg kakor turška sablja, tak nož pa je še vselej pregnal muho, in naj je bila še tako nadležna. Svetli moj prijatelj, počakajva torej, kako naju sprejme gospod Solnce, kateremu sva ukradla njegovo gospo Luno! Hi-hi!“

Izbral si je medno hruško ter jo drobil med belimi zobmi. S svetlimi očesci je neprestano opazoval dohajajočega dijaka in njegovega spremljevalca.

„Če le prime za meč, pa mu bo tičal moj nož v goltancu. Viteza Kljukca koža se ne prodaja na tem sejmu, to je gotovo! Vse drugo je pa negotovo!“

Ko sta onadva prišla malone do njega, je vstal ter se globoko priklonil:

„Gospodine, gospodine, kje sva se že videla? Čakajte no, čakajte no! Pa niste bili lansko jesen pri sveti Mariji devici v Velesovem ali kje drugod, kamor zahajajo pobožni romarji? Kaj?“

Dvignil je obraz in z zvitim pogledom je premeril viteza, kateremu je v hipu zalila kri blede lice in srd napolnil srce.

„Gospodine, ali me ne poznate? Mene, romarčka z Davč, ki je priromal k cerkvi svetega Jakoba v belo mesto ljubljansko! Kaj me res ne poznate, gospodine?“

„Ti si hudoba!“ je zaječal Janez Solnce. Kakor strela je planil proti onemu ter ga pograbil z železno pestjo za tilnik.

„Dokler samo grabite, slobodno vam, pravi Hrvat. Da le pustite v nožnici tisto šibko železo, pa je vse prav, vse pošteno,“ je odgovoril Kljukec ter položil nož tik sebe na klop, da mu je bil vsak hip pri roki. „Zdaj vam bom pa povedal, kako je bilo. Najel me je gospod Juri, tisti turjaški fantiček, in plačal mi je dvajset rumenih cekinov, da sem vam vzel gospo Ano

Rozino. Nerad sem to storil, gospodine, dragi gospodine, a človek mora živeti. Poglejte: kar pridelamo, to nam vzame graščina; gospod na gradu se debeli kakor polh jeseni, a mi stradamo, da bi žrli zeleno travo — če bi ne bila tudi graščinska.“

„Povej, povej, kako je bilo! Kam si mi vlekel ženo?“

„Le počasi! Naglost ni pridna, je dejal polž, ko je desetokrat poizkušal prelezti plot in je spet ž njegga padel. Vidite, plačal mi je trideset rumenih cekinov.“

Poprej si dejal dvajset!“

„Trideset jih je bilo, tako mi moje neumrjoče duše; trideset jih je bilo!“

„Naj jih je torej trideset!“ se je zajezil vitez. „Sedaj pa govori o gospe Ani Rozini!“

„Živeti moram, gospodine, živeti. In ker ne morem živeti ob resju in pašnikih, živim ob kupčiji. Davi sem prišel v mesto in sem krenil na obisk h gospodu Juriju. Ravno je bil iz postelje zlezl in kisló me je pogledal, ko sem stopil predenj. Ženska je lepa, sem mu dejal, in preceno sem vam jo spravil v roke. Za trideset cekinov vam zvlečem na Turjak umazano pastirico, pa ne gospe, ki je bela kakor ravnokar namolzeno mleko. Tako sem mu govoril in dostavil sem mu: dajte mi še deset cekinov, gospod Juri! Ženska jih je vredna! No, pa sem

slabo opravil. Kakor sršen je bil pri meni in kot strela mi je tičala njegova roka v laseh. Vrag je močnejši, nego sem menil. Kar koj mi je izruval velik šop las z moje uboge glave; potem pa je moje telo postavil pred vrata, kjer me je v delo vzela tolpa graščinskih hlapcev, ki ni prej odnehala od mene, da sem izvelkel tega svetlega svetnika in“ — tu je Kljukec pokazal na svoj nož — „in sem ž njim malo pogladil enega ali drugega.“

„Čemu mi vse to pripoveduješ?“ je zakričal Solnce.

„Počakajte! Vse je v zvezi z vašo gospo. Potem, ko sem bil namreč odgnal grajske hlapce, sem stopal po stopnicah navzdol. Bil sem tepen, in denarja tudi nisem dobil. Poštena je ta, sem si mislil. Tedaj pa ste se vi pridrevili po stopnicah navzgor; prav kakor hudournik ste se podili mimo in mene, ki sem se ponižno k steni pritiskal, niste niti opazili. Dobro, sem si mislil. Gospod Juri mi neče šteti deset cekinov, dasi sem mu toliko prijetnega storil. Tu pa je gospod Janez Solnce, ki ti dá dvajset, kaj dvajset, trideset zlatov, če mu zopet izpelješ mlado gospo s turjaškega ozidja. Kaj je, ali sem prav in pošteno mislil, če sem tako mislil, gospod Solnce? Ali mi jih odštejete, te cekine, hej?“

„Dam ti jih, samo da mi pomagaš!“ je odgovoril vitez hitro.

„Hi-hi, to je poštena govorica! To bi ga peklo Jurčka s Turjaka, ko bi jo čul pošteno to govorico! A ta Jurče me je danes metal po stopnicah; zategadelj sem postal previden kakor lisjak. Ne bom zahteval, da mi plačate vseh trideset koj v trenutku. Vendar pa tudi nečem, da bi me kdaj po stopnicah metali, gospod Solnce. A ni ta pametna? Narediva tako-le: Ko bo pri očetih jezuitih zapel večerni zvon, vas bom čakal v zelenih grmih tam zadaj za Golovcem. Ondi imam nekaj svojih prijateljev, in dobil se bo konjiček tudi za vas, gospod Janez. Prinesite s seboj petnajst rumenih benečanov, v svojih skrinjah jih imate dokaj in plesnivih. In teh petnajst benečanov mi odštejete očitno in brez sleparstva, kakor je med poštenjaki navada. Potem pa hajd konjičem na hrbet in kakor sapa proti Turjaku! A je pametno tako?“

„To veš, da hoče danes ponoči tudi Juri Ljudevit na Turjak?“

„Ravno prav nam pride! Vroč bo lonec, ki se zanj kuha!“

„Recimo, da ga ulovimo tega bastarda!“

„Prav lahko se zgodi!“

„In če se zgodi in če bom jaz tebi in tvojim prijateljem rekel: Vrzite mu vrvco okrog vratu in obesite ga na vejo nad potjo, ali se bo to tudi zgodilo, he?“

„Brez skrbi bodite, gospodine! Tudi to ljubav vam storimo. Samo...“

„No, kaj?“

„Samo da potem velja štirideset benečanov. Zaradi vrvce, ki je izrabljena potem, hi-hi!“

„Dobro! Dobiš jih, kakor gotovo želim deležen postati večnega izveličanja!“

„Tako je torej vse lepo prav! Pod Golovcem se vidimo. Potlej pa hajd na Turjak!“

„Na Turjak!“ je vzkliknil vitez ponosno.

„Na Turjak!“ je viknil tudi dijak Vid. „In sveta Marija, naša ljuba gospa, naj dá, da se izteče vse dobro!“

Obrnil se je proti kraju, kjer se je kazal Šmarne gore belokipeči holm.

„Sveta Marija s Šmarne gore, ti nam pomagaj!“

Globoko se je priklanjal dijak ter napravljaval križ za križem.

Medtem je bil vitez Solnce že odhitel po vrtni stezi. Kljukec pa je zopet zlezal v gube, da se mu je prikazala grba med ramami. Ko je vstal s klopi, se je videlo, da je mož tudi kruljav.

„Na Turjak torej! In sveti beneški cekin, ti nam pomagaj, ti se nam množi, da te bo končno poln klobuk! Amen!“

To rekši, se je odgugal po poti. Iz previdnosti pa je izvlekel velik molek iz žepa in tu in tam je pričel glasno moliti.

„Očenaš! Krščanski ljudje, dajte siromaku kaj darú; v imenu Kristusovem, dajte mi kaj darú, darú!“

Prihitel je nadzornik ter ga z vihtečo palico podil z vrta. To pa je bilo ravno po volji našemu Kljukcu, ki je hotel kar najhitreje priti iz ozidja ter iz kraja, kjer ga je lahko vsak hip dosegla oblast gospodov s Turjaka.

* * *

Ko je temna noč v črno svoje krilo zavila jesensko krajino, se je podila po dolenski cesti tolpa jezdecev. Imeli so suhorebrne konje, a ti so šli kakor blisk. Če pa jim je hotela upehati noga, tedaj so zapele po rebrih gorjače, da je glasno tleskalo. In če so se hoteli utruditi jezdecí, tedaj je zakričal dolgi vodja: „Na Turjak! Na Turjak! Za sveti beneški cekin!“

In drevili so se neprestano dalje v temni hlad.

Tedaj pa je na dvoru Knežjega dvorca v Ljubljani vodil hlapec Cesare osedlana konja tja in sem. Zeblo ga je in preklinjal je svojega gospoda in mrzlo podnebjé slovensko.

„Nič ne bo, Cesare!“ se je oglasil Juri Ljudevít s hodnika. „Hudič je posegel vmes in doma moram ostati. A jutri zvečer odrineva gotovo in naj se vsi visoki gospodje na glavo postavijo. Razedlaj!“

Preklinjaje je izginil gospodič. Cesare pa je hvalil vse svetnike in sveto Madonno, da ga je za danes obvarovala nočnega mraza. —

IX.

Medtem se je cesar Leopoldus približeval deželni stolici. Dne 5. septembra zvečer je veliki gospod dospel v Tržič. Tu sèm je bil prihitel deželni glavar Volk Engelbreht z odličnim spremstvom ter je pozdravil vladarja z ogovorom, o katerem trdi letopisec, da je bil sicer kratek, pa prav čeden in lepo sestavljen. V tem ogovoru je deželni glavar srečo voščil cesarju, da je tako „težavno in nevarno“ pot uspešno končal, ter mu je zagotavljal pokorščino in vdanost v imenu pokrajine, njemu z najvišjo milostjo izročene. Z veliko ljubeznivostjo se je zahvaljeval Leopoldus, razkladajoč namen svojega popotovanja na Kranjsko. —

Takoj po sprejemu je odrinil Volk Engelbreht zopet proti beli Ljubljani. Cesar pa je prenočil v Tržiču ter ostal ondi dopoldne 6. septembra, nekoliko zategadelj, da se je odpočil, nekoliko pa tudi zategadelj, da je počakal svoje spremstvo, ki je bilo v soteskah zaostalo. Takšni gospodje so takrat potovali s spremstvom, podobnim trênu, ki ga ima v naših časih mala armada!

Dne 6. septembra opoldne je zapustil cesar Tržič—ter je v družbi z nadvojvodo Viljemom krenil proti starodavnemu Kranju. Ondi ga je pred mestnimi vrati pričakoval mestni sodnik z mestnim starejšinstvom ter mu slovesno izročil mestne ključe. Na obeh straneh ceste je stalo meščanstvo v orožju ter streljalo iz težkih musket. Po mestnem ozidju so imeli topiče, in ž njimi so treskali, da se je zemlja tresla. In tu te je čakala tvoja bridka nesreča, gospod Miha Dienstmann! Bil je ta gospod doctor utrisque iuris in brez dvoma kak advokat ali kaj enakega. Moral je v vsako stvar vtekniti svoj nos. Tudi tisti dan ni mogel mirovati. Splezal je na mestno ozidje ter se ondi vmešal med grmeče topiče. Srbeli so ga prsti, in hotel je s svojo roko zapaliti top, ki ga je bil nabil Janez Gogola, mestni cerkvenik, po vseh pravilih svoje umetnosti. Branil mu je cerkvenik, a kdo je še kdaj prepričal človeka, ki je doktor utriusque?! Gospod Miha Dienstmann je torej svoj topič zapalil, ali le-tá se je razletel na drobne kose, ker so bili vanj natlačili preobilo smodnika. Tak droben kosec je trenil gospodu Dienstmannu v čelo, da je takoj na mestnem zidu mrtev obležal in da ni nikdar več gledal zemlje slovenske, v katero so ga bili poslali nemški roditelji. Navzlic tej nezgodi pa ni utihnilo Kranjčanov lojalno veselje. Ker je Leopoldus prenočil v mestu, so

mu napravili proti noči slovesno razsvetljavo in s Šmarjetine gore so pokale muskete in topovi, da je odmevalo po dolu kakor o najhujši nevihti. Se je li tedaj ponesrečil še kak Kranjčan, o tem nam ne pripoveduje letopisec ničesar; vsekakor je to mogoče, samo da se našemu Valvasorju ni videlo vredno pisati o ljudeh, ki niso bili *doctores utriusque*! Sicer je pa znano, da gospod baron ni ljubil Kranjčanov, ki so ga s svojim ošabnim vedenjem razdražili in razkačili.

Iz Kranja se je odpeljal cesar drugo jutro proti Medvodam, kjer je na Goričanah v škofovem gradu obedoval. Že ponoči sta bila zapustila mesto tajna svetnika knez Vaclav Lobkovic in Hanibal Gonzaga ter sta že prej dospela v Ljubljano nego vladar na Goričane. Takoj po dohodu teh veljavnih dostojanstvenikov je dobil baron Janez Gothard z Brda ukaz, naj oddirja na cesarjevo bivališče, da zve, kdaj in kako hoče biti vladar sprejet.

Bila je vse to samo ceremonija, ker so visoki stanovi vedeli že mnogo prej, kdaj pride Leopoldus; in tudi to so znali, da ga imajo sprejeti z največjim bleskom, z največjo slavo. A vendar je moral Janez z Brda osedlati svojega vranca ter v prahu oddirjati proti Goričanam! Vrnil se je pred poldnem ter naznanil visokim deželnim stanovom, da dospe Leopoldus ob štirih popoldne in da je cesarska njegova

volja, da ga slovesno sprejmejo na polju pred mestom. Sedaj je bilo vse jasno, sedaj so visoki deželni stanovi zagotovo vedeli, da imajo svojega vladarja slovesno sprejeti!

Takoj so se pričela dotična dela. Pod šentvidsko vasjo sredi Ljubljanskega polja, v bližini velike in krasne lipe, so postavili deželnih stanov težaki šotor ter ga okrasili z deželnim grbom. Tla so pogrnili v tem šotoru z rdečim suknom ter postavili vanj z rdečim žametom pregrnjeno mizo, tik mize pa dva stola; prvi, je bil prevlečen z rdečim žametom, za cesarja, drugi, za nadvojvodo Viljema, pa z rdečim atlasom. Z rdečo barvo naši visoki stanovi niso ščedili, kakor priča ta popis cesarskega šotora, ki smo ga dobili — seve — tudi pri našem letopiscu.

Ob eni uri je bilo že vse mesto na nogah. Kar je bilo mestnega stanovništva, je vse drlo na Ljubljansko polje, ki se je iz dalje videlo kakor mravljišče, živo in gomazeče. Gorenjsko cesto so obkroževale množice na levo in desno. Meščanov in poljedelcev je mrgolelo, in lahko se dá trditi, da je bilo tisti dan zbranega več nego tretjina prebivavstva v Gorenjski po njivah med Št. Vidom in Ljubljano. Hoteli so gledati svojega cesarja, prav tako kakor danes, če pride mogočni vladar na obisk k svojim vernim podanikom.

Ob poludveh se je prikazal iz šišenske vasi kirasirski polk. Tolpe ob cesti so ga sprejele z vzkliki strmenja. Bili so zares lepe osebe ti jezdec; sami zarjaveli obrazi, in mnogo izmed njih je kazalo brazgotine, ki so si jih bili pridobili v nemški tridesetletni vojni. Štel je polk osem kompanij, a vodil ga je polkovnik Aricaga, ki je s svojim divjim pogledom posebno ugajal gorenjskim kmetom. Blizu cesarjevega šotora jo je zavil polk s ceste ter se postavil na odkazani prostor.

Ob dveh je zapustil mesto deželni glavar, krasno oblečen in na ognjevitem konju sedeč. Okoli njega je bilo deželno plemstvo. Vsi so jezdili ter bili nališpani kakor mlade neveste. Volk Engelbreht pa je pripeljal s seboj tudi kranjsko viteštvo, in to je še bolj vzbujalo čudenje in strmenje preproste množice nego Aricagovi jezdec. Ti kranjski vitezi so bili brez dvoma občudovanja vredni. Bilo jih je kakih 800 glav, v štirih kompanijah. Vsi so nosili na kasketah krasna peresa, okrog vratu kolarje od jelenove kože in ob rami svilnate predpasnike. Tej izborni pehoti, ki je obsegala cvet kranjske aristokracije, je zapovedoval obristlajtnant Janez Ljudevit baron Gall, vojak v pravem pomenu besede. Mož je bil zelo sloveč, kakor pravi naš letopisec, in to zategadelj, ker se je v nemški vojski odlikoval s srčnostjo in izkušnostjo.

Kompanije kranjskega viteštva so kazale v opravi barve deželnih stanov: dve kompaniji sta nosili modra peresa na kasketah in modre predpasnike ob rami; pri drugih dveh je bilo vse to žolto. Tudi pri praporjih so se kazale barve deželnih stanov; dve kompaniji sta imeli praporje modrobele, drugi dve pa žoltobele. Da je vsa ta zmes barv napravljala pri tedanjem neolikanem vkusu mnogo vtiska, ni treba posebej naglašati; isto tako ni treba posebej poudarjati, da so zbrane množice z burnimi vzkliki pozdravljale četo, ki jo je takrat pripeljal Janez Ljudevit Gall na šentvidsko polje. Marsikak kmetič, ki ga je bila radovednost prignala isti dan s pogorja na plan, je opazil pod žoltobelo ali modrobelo zastavo svojega graščaka ali pa vsaj njegovega vročekrvnega sina, pred katerim se je morda še bolj tresel nego pred očetom samim. Tak revež si je štel v veliko dolžnost, da je ta slovesni dan klical slavo svojemu krutemu nemškemu gospodarju in da mu je izkazoval vso le mogočo čast; to pa tembolj, ker je svojega gospoda gledal v barvah in trakovih, prav tako, kakor je včasih nališpan in nabarvan oltar v pogorski cerkvi.

Naš letopisec nam je zapisal še celo imena tistih gospodov, ki so tedaj načelovali štirim kompanijam deželnega viteštva. Imenovali so jih lajtnante, kar se čuje prav moderno. Isto-

tako nam imenuje gospode, ki so tisti dan nosili praporje. Pod vodstvom barona Galla so lajtnantovali: Frančišek Bernard baron Lichtenberg; Melhar Hasiber; Janez Jakob baron Prank in Ljudevit Valerij baron Barbo. Imena praporščakov nimajo za nas nikakega pomena, samo postransko naj omenimo, da je pri četrti kompaniji nosil prapor gospod Julij Henrik Apfaltrer, ime, ki nam Slovincem leži še sedaj včasih v kosteh.

Tudi baron Gall je s svojimi kompanijami blizu cesarjevega šotora krenil s ceste ter je sredi polja zasedel tej pehoti odkazano mesto.

Takoj za vitezi je pridirjala hrvaška konjica iz mesta. Vodil jo je junak Šimonovič sam, ker je bil Herbart Turjaški prevzel nalog, pozdraviti cesarja s prvim ogovorom. Začudenje množice je tem jezdecem nasproti vzkipelo do vrhunca! „Je barbarischer dieses Spectacul war anzusehen, desto mehr raffte es die Augen der Zuschauer an sich, zumal der Fremden und Ausländer!“ Tako piše naš letopisec, in radi verujemo, da je omenjeni „spectacul“ prav močno vplival na živce radovednega ljudstva. Saj bi tudi danes ne bilo drugače. Naj pa je bila ta radovednost še tako vznemirjena, vendar se je pomirila v hipu, ko se je nuncij Caraffa, oblečen v škrlat, prikazal po prašni cesti izmed zadnjih hiš poštene šišenske

vasi. Škof iz Averse je sedel navzlic svoji cerkveni službi visoko v sedlu in ukrotil je šele takrat svojega konja, ko je opazil ob poti klečečo množico, pričakujočo njegovega blagoslova. Imel je diplomatski, ostro risan obraz, kakor ga je zgodovina vseh časov opazovala pri papeževih nuncijih. Z rahlim smehljajem je obstal pred cesarjevim šotorom, kjer so ga tudi gospodje in graščaki sprejeli z veliko vdanostjo in pobožnostjo. Prihitel je sam Janez Vajkard ter mu pomagal s konja. Potem pa mu je z veliko ponižnostjo poljubil belo roko; za njim je prihitela vsa druga družba ter isto tako poljubljala to belo roko. Ko bi ti nemški gospodje mogli sedaj iz slovenskih grobov vstati, to bi se čudom čudili svojim vnukom, ki so sedaj tako sovražni sveti veri in pobožnim njenim služabnikom.

Proti štirim se je prikazala prva težka in okorna karosa izmed hiš šentvidske vasi. Pozdravljali so jo topovi na ljubljanskem gradu, po mestu pa so zapeli zvonovi, da je vsakdo vedel, da je ravnokar stopil cesar Leopoldus na Ljubljansko polje.

„Sedaj bodi pripravljen, frater Herbarte!“ je izpregovoril Volk Engelbreht k bratu Herbertu, kateremu se je očitvidno poznalo, da ga teži ogovor, s katerim je imel pozdraviti Njega veličanstvo.

„Rajši bi šel v turško bitko,“ je vzdihnil general, „kjer se koljejo glave ter izgublja življenje! Vojak ni govornik, in res ne vem, čemu nisi ti prevzel tega govora.“

„Jaz sem govoril v Tržiču,“ je dejal deželni glavar zavestno, „in povsod že tudi ne morem biti. Sicer je pa cesar Leopoldus tako milostiv, da se ti bo takoj srce raztajalo in da ti bo sama tekla iz ust vdanosti beseda. Ojači se torej, hrabri moj general!“

„Kaj hočem! Sedaj tičim v pasti!“

Nato si je general obrisal potno čelo ter v duhu še enkrat premler svoj odgovor, o katerem piše naš letopisec, da je bil „eine zierliche Oration“.

Takrat je dospela dolga vrsta cesarskih karos do mesta, kjer si je postavil Aricaga svoje jezdece. Z rjovečim glasom jim je zapovedal, da so izkazali salut vladarju; istotako je komandiral tudi baron Janez Ljudevit svojim kompanijam salut: zapele so trombe, začul se je turškega bobna doneči glas, in globoko do zemlje so se povесili ponosni praporji.

Obstal je cesarski voz, in Leopoldus je poklical oba poveljnika k sebi. Pridirjala sta od ene strani baron Gall, od druge pa Aricaga ter tik voza poskakala s sedla in oddala konja cesarskim trabantom. Razoglava sta pristopila potem ter z globokimi pokloni poljubila belo

roko, ki jima jo je iz voza podalo Njegovo veličanstvo.

„Trudno je vaše telo od nemške vojne sèm, mi liber baro!“ je ogovoril cesar barona Galla z veliko milostjo. „Upajmo, da se boste odpočili pod našim vladarstvom, ker bomo mir bolj ljubili nego krvavo vojno. In tudi vam mora to ugajati, ker ste svoje življenje že tako prenapolnili s slavnimi deli, da nimate skoraj mesta za zopetno slavo.“

Od sreče je okamenel Janez Ljudevit. A prej, nego je mogel kaj odgovoriti, se je obrnil Leopoldus k Aricagi.

„Častno znamenje nosite na svojem licu, polkovnik!“ Tu je pokazal na brazgotino, ki se je svetila Aricagu na črnikastem obrazu. „Veseli nas, da imamo tako zvestega in hrabrega služabnika!“

Nagnil je glavo ter dvignil z roko, da se je voz dalje odpeljal. Ta dva pa sta zopet sedla v sedlo.

„Tolike milosti! Bog nam ohrani takega vladarja dolgo let!“ je izpregovoril baron Janez Ljudevit.

„Za takega vladarja umreti na bojnem polju, to bi bila moja želja, gospod obrist-lajtnant!“ je dostavil Aricaga navdušeno.

Medtem je bila cesarska karosa dospela do šotora. Ondi je stopil cesar Leopoldus iz nje ter

najprej govoril nekaj besed s Caraffo, papeževim nuncijem. Potem pa je stopil v šotor ter sédel na rdeči stol; tik njega je sédel nadvojvoda Viljem. Zopet so zagrmeli z grada topovi in množica je kričala svoj „vivat!“

General Herbart se je približal cesarskemu stolu ter z zgoraj omenjenim kratkim, a prijetnim ogovorom pozdravil vladarja kot „dežele dediča“. Govoreči vojak je napravljaj vtisek neokretnosti in prav močno mu je bilo sree pod jeklenim oklepom. Končavši se je spustil na kolena ter klečeč poljubil Leopoldu roko. Za njim so prišli vsi visoki stanovi na vrsto: drug za drugim so poljubljali cesarju roko. Leopoldu je bilo tedaj dobro dvajset let, in njegov deviški obraz, na katerem ni bilo o bradi nikakega sledu, bi bil kazal pravilne črte, da ga ni kazila črez mero debela spodnja ustnica, katero še danes lahko opazujemo na starih trdnjakih, nosečih podobo njegovo. Ali navzlic svoji mladosti se je vedel tisti dan z vsem ponosom pravega vladarja in niti za trenotek ni opešal med težavno in brez dvoma tudi dolgočasno ceremonijo, kateri se je moral podvreči, če je hotel še tisti dan dospeti v belo mesto ljubljansko.

Ko je bilo poljubljanje izvršeno, so zadonele zopet trombe, in znova se je oglašal turški boben, v znamenje, da se ima pričeti slovesni vhod. Ker je naše mesto šele predkratkim imelo

v svoji sredi visokega vnuka Leopoldovega in ker nam je še vsem dobro v spominu, kako je slovensko mesto v najnovejšem času sprejemalo svojega vladarja, ne bo brez zanimivosti, če opišemo Leopoldov vhod v naše mesto, ki se je pred več nego dvesto leti vršil in ne manj slovesno nego vhod njegovega pravnuka Franca Jožefa.

Preteklo je dobre pol ure, da se je uvrstil dolgi izprevod. Na čelu je jezdarila kompanija izbranih karlovških plemičev: že večkrat omenjena telesna straža generala Herbarta. Zapovedoval ji je junak Šimonovič, kateremu je bila dana prilika razkazovati vso svojo jezdarsko spretnost. Iz mesta je bil prihahal na neosedlanem konju ter ga sukal in z ostrogami mučil, da je žival skakala in se vzpenjala na vse mogoče načine. Vse se mu je čudilo, ko je z junaško desnico krotil svojega vranca ter mu neomahljivo sedel na širokem sedlu. Sedaj, ko je bilo zopet odriniti v mesto, se je izkazal Krištof Šimonovič še večjega čarobnika: podil se je na konju stoječ (kakor umetni jezdec današnjega časa) pred četo svojih stražnikov ter brzdal konja z eno roko, z drugo pa je sukal pet vatlov dolgo sulico in niti za trenotek ni izgubil ravnotežja, dasi je jezdil po stezah, ki so bile tedaj v naši Ljubljani še mnogo slabejše, nego so danes, in dasi je kakor z loka izprožena puščica švigal sedaj tja, sedaj sem.

Ob cesti sta stala gorenjska kmetiča z rdečimi telovniki. Sveta sta poznala ravno toliko, kolikor ga je uro daleč ležalo okrog domače vasice.

„To ni krščanski človek,“ je dejal prvi bojazljivo. „Ta mora biti s hudičem v zvezi!“

„Prav praviš! Bomo pa že spet slišali, da ga bodo kje na grmadi sežgali.“

Prekrižala sta se oba in s čudno grozo zrla za junakom, ki je konja neprestano naganjal ter vihtil svojo sulico. Ko mu je pri tem divjem jezdarjenju žvenketala okrog vitkega telesa kriva turška sablja ter so mu s kalpaka frfotala peresa, je bil zares precèj grozovitega pogleda, in to tembolj, ker mu je okrog ram plapolala tigrasta kožuhovina. Prepričani smo, da jih je bilo tisti dan mnogo na Ljubljanskem polju, ki so bili zatrdno uverjeni, da je to čarobnik, ki ga bodo nekoč trgali hudobni duhovi v peklenskem ognju.

Za čudnim tem jezdecem so peljali v izprevodu pet prav krasnih turških konj, pokritih z dragocenimi šabrakami. Za tem se je vrstila cela četa hrvaških jezdecev; za Hrvati pa je vodil baron Janez Ljudevit svoje štiri kompanije kranjskega viteštva.

Za njim se je odprla dolga vrsta tako imenovanega cesarjevega spremstva, o katerem nam nadrobno poroča naš letopisec. To spremstvo se je vrstilo tako-le: 1.) nadvojvode Viljema

dvorni furir; 2.) dva konjska stražnika istega nadvojvode; 3.) šestindvajset nadvojvodovih jezdnih konj, krasno pogrnenih; 6.) cesarjev dvorni furir s svojim hlapcem; 7.) šest nadvojvodovih trobentačev; 8.) ravno toliko cesarskih trobentačev; 9.) cesarski vojni bobnar; 10.) zopet šest cesarskih trobentačev; 11.) cesarski in nadvojvodovi dvorni gospodje, grofje in baroni, katerim se je pridružilo tudi deželno plemstvo; 12.) deželni glavar Volk Engelbreht in vicedom Friderik grof Attems, oba na konju; 13.) nadvojvoda Viljem na konju, in okoli njega njegovi trabanti; 14.) nadvojvodovi hačirji; 15.) državni in dednih pokrajin glasniki; 16.) vicemaršal grof Frančišek Lamberg z golim mečem v roki; 17.) cesar sam na konju s svojimi trabanti; 18.) papežev nuncij; 19.) cesarjevi in nadvojvodovi dvorni plemiči; 20.) zopet šest cesarjevih trobentačev z bobnarjem; 21.) cesarskih trabantov podstotnik grof Oettingen; 22.) cesarjevi hačirji; 23.) štiriindvajset cesarjevih in nadvojvodovih karos; 24.) polkovnik Aricaga s svojimi kompanijami.

To je bil bleščeči izprevod, ki se je istega dne premikal proti našemu mestu. Lehko je umeti, da so mogli veliki gospodje tedaj prav počasi popotovati, če niso hoteli kaj spremstva pogubiti, in da so morali s seboj vzeti marsikak cekin, če niso hoteli na poti od glada poginiti.

V opisanem redu se je vlekel potem slovesni izprevod po gorenjski cesti proti mestu, v katero je zavil pri samostanu očetov diskalceatov (pri poznejši deželni bolnici). Od tega samostana se je vila vrsta mimo samostana klarisinj in odtam po sedanji Prešernovi ulici mimo očetov avguštincev (sedanjega frančiškanskega samostana), dokler ni dospela mimo kapucinskega samostana, ki je stal na mestu današnje „Zvezde“, do vicedomskih vrat, to je nekako na mesto, kjer se danes pričinja Gosposka ulica.

Tam je pričakoval cesarja mestni župan s starejšinstvom. Tudi je tu stalo sto mož oboroženega meščanstva. Župan je pozdravil vladarja v imenu meščanstva ter mu izročil na rdeči blazini mestne ključe. Ker je naš letopisec vsakega govornika, ki je tisti dan odprl usta, posebe pohvalil, je naravno, da je dobil tudi ljubljanski župan primeren kosec hvale. O njegovem govoru trdi naš letopisec, da je bil umljiv in dobro sestavljen.

Pred vicedomskimi vrati je stopil cesar s konja ter šel pod šopirno nebo, katero so nosili štirje člani mestnega starejšinstva. Tudi drugo spremstvo je poskakalo s sedla ter se uvrstilo za cesarskim nebom. Izprevod je dobil po tem podobo nekake procesije, kakor jih opazujemo v dan svetega Rešnjega telesa. Počasi

in slovesno se je pomikala vsa družba po vicedomski ulici na Novi trg, ki mu pravimo sedaj Turjaški trg. Tu je bila združena pehota oboroženega meščanstva pod zapovedništvom Ljudevita Schönlebna, očeta našega slavnega zgodovinarja. Ti meščani so vzdihovali pod težkimi musketami, katere so v znamenju velikega čaščenja pred cesarskim nebom povესili k zemlji.

Pred Knežjim dvorcem je zaukazal Leopoldus, naj se izprevod ustavi. Poklicati je dal deželnega glavarja Volka Engelbrehta k sebi v namen, da mu zasvedoči posebno milost očitno pred vsem svetom.

„Tu je vaše bivališče, grof Engelbreht!“ — cesar je dvignil roko proti mogočnemu poslopju ter z milostivim pogledom osrečil deželnega glavarja.

„Verujte nam, gospod glavar, da smo že dolgo želeli gledati zemljo, ki je nam in našim cesarskim prednikom rodila toliko zvestih služabnikov. Tu pred vašim domom vas zagotavljamo naše vedne vladarske milosti ter vas uvrščamo s tem med naše tajne svetnike!“

Volk Engelbreht je bil v tistem hipu naj-srečnejši človek na širni zemlji: padel je na kolena ter poljubil vladarju roko. A Njega veličanstvo ga je dvignilo kvišku ter dostavilo še milostiveje:

„A koliko je do grada turjaškega, ljubi naš tajni svetnik? Janez Vajkard, naš ljubljeni ajo, nam je pravil obilokrat o tem gradu, v katerem so se za sivih časov rodili slavni predniki vaši. Muči nas radovednost, obiskati ta starodavni spomenik starodavne vaše obitelji.“

„Veličanstvo! Veličanstvo!“ je vzdihoval Volk Engelbreht. Hotela ga je zapustiti zavest od samega razkošja. „S čim sem si pridobil pravico do takega odlikovanja? Koliko je do grada turjaškega? Če sedemo v sedlo, smo v dobri uri ondi. Ali pot je slaba in staro poslopje nikakor ni pripravljeno sprejeti vaše veličanstvo.“

„Nič ne škoduje! Jutri popoldne utegnemo. Naš ljubi stric bo hotel na lov, ali mi vas bomo obiskali na vašem gradu. Da se tedaj skoro snidemo na Turjaku! Do tedaj vas Bog ohrani, dragi naš tajni svetnik!“

Z globokim poklonom je odstopil Volk Engelbreht, in sreča mu je poganjala vse mogoče cvetove po razgretem srcu.

„Kaj ti je povedalo Njega veličanstvo?“ je vprašal Janez Vajkard. Bil je rodnemu bratu tolikodane nevoščljiv za zasvedočeno odlikovanje. „Veličanstvo je bilo s teboj silno milostivo!“

„Črez mero, črez mero! Imenoval me je za svojega tajnega svetnika, mi Weicharde!“

„Tajnega svetnika!“ se je začudil knez. „No, sedaj boš lahko zarote koval proti meni

v družbi s tem Lobkovicem ali Schwarzenbergom! Bog blagoslovi kosilo! In o meni ni nič izpregovorilo Njegovo veličanstvo?“

„Gotovo, gotovo! ‚Naš ljubi ajo‘ si bil imenovan.“

„Ajo! Za Boga, dozdeva se mi, da sem bil ljubši njegovi milosti tedaj, ko sem mu bil še ajo, nego sedaj, ko sem njegov minister.“

„Še bolj nas hoče počastiti Njegovo veličanstvo,“ je dostavil glavlar ponosno.

„Še bolj?“ se je začudil Janez Vajkard. Jaz bi vsaj menil, da se je izlila nate vsa milost in da toliko še ni bil počaščen nihče, ki je kdaj glavlaril v tej ponižni pokrajini, nego si bil ti danes.“

„Na Turjaku nas hoče obiskati presvetli Leopoldus!“

„Kaj vraga! Na Turjak hoče, na stari naš grad?“

„Na Turjak,“ je odgovoril Volk Engelbreht, „in jaz vsaj menim, da je zavezana naša obitelj napeti vse moči, da sprejme spodobno v tem starem gradu velikega vladarja.“

Vtem se je pomikal cesarski izprevod po Novem trgu ter je, prekoračivši lesen črevljarski most, dospel na Meščanski trg in potem mimo mestne hiše (ki je že tedaj stala na mestu, kjer stoji še danes) do stolne cerkve. Okoli cerkve je bilo takrat precëj obširno in obzidano

pokopališče; pri vratih tega sedaj že davno pozabljenega grobja je pričakoval stolni kapitelj z vladiko pedenskim cesarja. S tresočim glasom je pozdravil Janez Vaccano vladarja v svojem in v imenu duhovščine, ki ga je obkroževala v polnem ornatu. Pohvalno omenja naš letopisec vse govore, samo o tvojem govoru, Janez Vaccano, ne omenja ničesar. Bog zna, kaj je dalo temu povod; naš baron Valvasor je bil občuten gospod, in morda se mu je zameril stari vladika, da sam ni vedel kdaj.

Vstopili so v stolno cerkev. Mogočno so zabučale orgle, in pred oltarjem se je zapel slovesni „Te deum“, s katerim so se zaključile slovesnosti cesarjevega vhoda.

Samo ob sebi je umljivo, da se je po ulicah ljubljanskega mesta vse trlo od same množice. Pri kraju ob hišah so stali radovedneži, istotako so oblegali okna; nekateri so bili zlezli še celo na strehe. Na stopnicah pred mestno hišo si je bil izbral naš znanec Kljukec svoj prostorček ter ž njega opazoval cesarja in njegove gospode. Nekje v gneči se je bil seznanil s hlapcem Jurija Ljudevita, s tistim Lahom, o katerem smo že pisali. Kljukec, ki je za silo drobil tudi laško, se je vedel novemu znancu takoj priku-piti in ga je zvalil s seboj na stopnice pred mestno hišo.

„Kako ti je že ime, amico?“ je vprašal Laha.

„Cesare, Cesare, moj ljubi, Cesare!“ je hitel oni, ki je slovenščino tudi za silo lomil.

„Kje si pobral to ime, caro mio?“ je govoril Kljukec. „Na Hrvaškem sem imel prijatelja, in njegovemu psu je bilo tudi nekako tako ime!“

„Si, si!“ je blebetal Cesare, ki očividno ni vsega umel, kar mu je legâl Kljukec.

„Pri kom si sedaj?“ je vprašal Kljukec znova. „Kje že služiš?“

„Pri Turjačanu. Juri Ljudevit —!“

„Aha, pri Juriju!“

Nekaj časa sta oba molčala. Potem pa je Kljukec še enkrat zategnil:

„Torej pri gospodu Juriju! To je pa človek, ki ima rad ženske. Belle donne! Hej, ali ni tako, laška kost!“

„Si, si, fratello mio!“

„Poglej, poglej! In ali ste zadovoljni s svojo službo, signore?“

„Ej, tako, tako! Ali to so stvari, o katerih ni, da bi človek govoril na vsakem mestu.“

„Veš kaj, prijatelj Cesarek,“ je izpregovoril Kljukec, „ti si človek, kakršne imam rad. Lah si sicer, ali tudi med Lahi so dobri ljudje. Ne zameri, da te tikam; pa me še ti, pa bo račun v kraju.“

„Si, si!“

„A veš, kje ima Plavček svojo gostilno?“

„Tisti ob mestnem zidu?“

„Ravno tisti. Kaj bi bilo, če se snideva nocoj tam v tisti pivnici? Tako pošten obraz imaš, da bi ti še mnogo rad povedal. Pila bova in moževala.“

„Nocoj,“ je vzdihnil Cesare, „nocoj ne bo mogoče, caro mio!“

„Ne bo mogoče! Saj nisi pri cesarju povabljen, signore Cesarek!“ se je rogal Kljukec.

„Moja služba ima svoje težave,“ je trdil Jurija Ljudevita hlapec; „ko boš ti ležal v mehki postelji ali pa dremal za Plavčevo mizo od dobrega vina pijan, bom sedel jaz na svoji suhi kljusi, ki me bo nosila v mrzli burji proti Turjaku. E diavolo!“

In grdo je kled.

„Vraga, ponoči vendar ne boš jezdaril, če so ti draga tvoja rebra! In sedaj, ko imamo cesarja v mestu.“

„Kaj hočem? O polnoči moram sedlati in potem jo odrineva z gospodom Jurijem proti Turjaku. Oj ta diavolo, ta diavolo!“

„Imate li kaj na Turjaku? Kaj ženskega, he?“ In Kljukec je zvito zamežikaval s svetlimi očmi.

„Si, si!“ je dejal Lah ter istotako zvito gledal proti novemu svojemu znancu.

„O polnoči tedaj odrineta?“

„Si, si, signore!“

To pa je ravno hotel zvedeti naš pošteni Kljukec. Ničesar ni več vprašal, samo prvo priliko je porabil, da je izginil Lahu iz bližine.

Proti noči se je pričelo po mestu še živahnejše življenje. Cesar je stanoval v škofiji, in sicer v prvem nadstropju proti jugu sèm, kjer so sedaj knezoškofijske pisarne. Neprestano so oblegali ljudje škofijski dvor, samo da bi ugleдали morda vladarjev obraz pri oknu.

Okoli sedme ure je pripeljal Aricaga svoj polk na trg pred škofijo ter ga razstavil ondi v dolgi vrsti. Tudi mestni stotnik Ljudevit Schönleben je razpostavil po istem tlaku svoje meščančke ter jim ukazal, da so nabili neokretne svoje muskete. Ko je cesar sedel k večerji, je zapokalo na trgu: izstrelile so se muskete, kakor tudi karabinarji Aricagovih jezdecev. Vse to pokanje je bilo gledavcem silno po godu, dasi se je streljalo v slabem redu.

O mraku se je razsvetlilo mesto. Vsaka hiša se je kopala v bleščeči luči in grad ljubljanski istotako. Bila je to tako izborna razsvetljava, da trdi letopisec o nji, da je ž njo Ljubljana prekosila vsa druga mesta, kar jih je tedaj obiskal cesar Leopoldus.

Pozno v noč se je trla po mestnih ulicah pehota za pehoto, občudovala posamična posebno krasno razsvetljena poslopja ter hvalila različne napise in transparente, s katerimi so lojalni Ljubljančani že tiste dni slavili svojega cesarja.

Tako je bil sprejet Leopoldus leta 1660. v belem našem mestu.

X.

Pod turjaškim gradom po hribu navzdol se je razprostiral tiste čase košat in star gozd, ki je segal od grajskega ozidja do potoka spodaj v dolu. Tik tega potoka so bili postavili Kljukec in tovariši svoje šotorišče, da bi odtod prežali na Jurija Ljudevita, če bi hotel v temni noči na grad k ukradeni ljubici. Prvo noč so čakali brezuspešno, ker je moral Juri Ljudevit na povelje gospodov ostati doma v mestu.

Viteza Solnca je že hotel zapustiti pogum, in naš Kljukec se je pričel tresti za obečane mu cekine. Takoj, ko je mladi dan izza gorovja pokazal rožno svoje lice ter poslal prve žarke v globoko želimeljsko dolino, je zasedel stari grešnik konja koščenjaka ter ga podil po slabi poti ob šumečem potoku proti ljubljanskemu barju in proti belemu mestu.

Prijatelji njegovi pa so na mestu slabega prenočišča zanetili ogenj ter se pripravili za daljši obstanek v tem samotnem logu. Bili so to sami rokovnjaški obrazi, ki se jim je poznalo na prvi pogled, da so preživeli svoje dneve po gozdovih in da so morali prenesti že brezbrojno nezgod slabega in hudega vremena. Sirovost in brezbožnost sta se skladno združevali na teh obrazih; vedenje in govorica pa sta pričali, da so to junaki, ki žive o tujem blagu

in ki v trenutku nevarnosti ne pazijo na to, ima li človeško življenje kaj vrednosti ali ne. Za pasom so nosili dolge nože; ta ali oni je imel tudi orjaški in neokreten samokres pri sebi; a izvečine so bili le bolj slabo oboroženi, ker niso živeli o svojem orožju nego v prvi vrsti o dolgih svojih prstih.

Pod visoko smreko so bili zakurili; poleg ognja ležeč so si grelí otrple ude ter bili prav slabe volje.

„Vsa stvar mi ni všeč,“ je izpregovoril dolg, črnkast človek; „tu bomo spali in lakoto trpeli. V Ljubljani pa je vse polno same rumene pšenice, ali mi držimo križem roke, ne da bi želi. Hudič ve, kaj hoče ta Kljukec, in čemu smo se pripodili tu sèm z zeleno ono sirotko?“

Tu je temno pogledal proti vitezu Solncu, ki je zamišljen slonel ob bukovem deblu.

„Kaj boš ti stokal, Tinač,“ se je oglasil droben možiček, „kaj boš ti stokal; ti si bil vsaj včera v mestu, mi pa smo dremali za Golovcem v zeleni šumi, in druge tovarišije nismo imeli, kot ta suha kljuseta, ki se pasejo tu okrog po grmovju. To so nas roke srbele! Po cesti so neprestano dohajali ti tepci, ti kmetje, in denar so nosili s seboj. Vsak hoče videti cesarja, vsak hoče v mesto. Kakor zabodeni voli bodo odpirali usta od samega strmenja; in če bi jaz ali ti, Tinač, zagazil med nje, bi jim prerešetal žepe,

in marsikak srebrnjak bi prišel v poštene tvoje ali moje roke. Ali ni res tako?"

„Prav govoriš, Nacón,“ je odgovoril Tinač, „prav govoriš. Vse leto sem se veselil na cesarja, in zdaj, ko je prišel, moram pa tu pod Turjakom ležati, prav kakor bi nalašč ne hotel po denarju poseči, ki se mi sam ponuja.“

„In ta bleedi vitez tam,“ je dostavil tretji, ki se je od drugih s tem odlikoval, da ni imel skoraj nič nosa; „ta bleedi vitez se mi tudi ne vidi, da bi mu ostajalo denarja. Bogve, kako je nasleparil našega starca; potem ko bomo končali delo, bo pa stal pred nami s prazno pestjo, in če ga bomo še tako pretepavali, ne bomo cvenka iztolkli iz njega!“

„Vse je mogoče,“ je izpregovoril Nacón. „Taki gosposki ljudje so v to ustvarjeni, da jim kaj ukrademo, ne pa v to, da bi se bratili z njimi. Ali ni res tako, Tinač?“

„Res je, res! Ali sedaj smo si že nahili lonec, in čakati nam je, da vidimo, kaj bo zavrelo v njem. Hudiča, in lačen sem tudi! Ali danes ne bo naših babnic?“

„Miholec jim je šel naproti. V logu pri Pijavi gorici bodo čakale nanj. Sama Marija, mati božja, ve, kdaj pridejo! Morda se bo dalo medtem kaj pozobati tam gori okrog gradu? Gotovo se pase kje grajska drobnica, in vi dobro veste, kako jo izpeljem s soljo in kruhom v stran, da

se kaj izmakne. Udariva jo kvišku, breznosnik, morda imava srečo, da nama ostane tolsto jagnje pod prsti ali kaj drugega takega, kar je zdravo za naše prazne želodce.“

„Vso noč nisem spal,“ se je zatogotil breznosnik, „in zdaj naj ti lazim po rosnem hribu okrog! Nočem!“

„Dobro leto je pri nas, in že bi bil rad gospod!“ je zatulil Tinač. „Tu imaš, da se predramiš!“

Sunil ga je z nogo v trebuh, da je oni odletel ter med velikim grohotom vse družbe zdrsnil — po zeleni tratini navzdol.

„Zdaj si vzburjen, ali ne?“ je vprašal Nacón porogljivo. „Hajdi torej!“

Oni se je proklinjaje vzdignil, potem pa je odšel za Nacomom v gozd; nerad je sicer zapustil gorki ogenj, a bal se je udarcev, s katerimi bi mu bili tovariši obložili pleča, da se je bil ustavil.

Pri ognju so ostali dolgi Tinač in še štirje drugi. Nekaj časa so molčali.

„Tu doli je gotovo dosti postrví,“ je izpregovoril Tinač naposled. „Voda je že takšna, da jih mora vse mrgoleti po nji. Ko pridejo babnice z oslom, bosta vzela dva koš; morda jih kaj nalovita. Boljše pečena riba kot nič!“

Ker mu ni odgovoril nihče, je še dostavil:

„Dolgočasno bo to čakanje. Vrag vzemi Kljukca in njegove viteze ž njim! Danes bi se

v mestu denar služil. Včeraj popoldne sem ravno pri dolenjskih mestnih vratih srečal debelega Tolščaka iz Šmarja. Vso svojo hišo je naložil na voz in počasi se je pripeljal v mesto, da bi gledal cesarja. Po oblekah so se mu svetili srebrni gumbi, in njegova žena ti je nosila pas, da se je žarilo kakor od samega solnca. Tem-le boš ostal za petami in iz pogleda jih ne boš pustil! sem si mislil. In mislil sem si tudi, da gotovo ne bodo prinesli vse srebrnine domov, če jim ostanem na vratu. A zunaj mestnega zida je že prežal na-me suhorebrni Kljukec ter mi vrtal v trebuh beneške cekine, da me je premotil in izvabil tu sèm, kjer ni drugega nego skalovje in voda. No, pa bova že še napravila račun. Za Tolščaka mi bo moral plačati odškodnino, da bo črn, kakor so črne saje pod streho.“

„A v mestu sploh nisi ničesar pobral?“ je vprašal nekdo.

„Kaj bom pobral! Če ni kmeta v mestu, pa so ondi sami berači. Kmet je naš gospod, o njem živimo. Gospoda pa zapira v težke zaboje, kar ima, in če ji hočeš do mesa, si takoj v pasti in v nevarnosti, da bi te ne raztegnili s kolesom. Vrag vzemi to gospodo! V Vicedomski ulici sem srečal gospoda vicedoma, tistega debelotrebušnika, in poprosil sem ga daru in miloščine. Dejal sem proseče, da imam

osmero otrok, da vsi stradamo, da smo vsi prišli cesarja gledat in da nam naj kaj dá njegova milost. Zasukal je svoj trebuh, raztegnil usta ter kričal: „Guardia, guardia! Kje je guardia?“ Namesto daru mi je hotel mestno stražo podariti, da bi me peljala pod trančo. Ko pa je takisto zasukal debeli trebuh, sem opazil v njegovem žepu čipkasti robec. Le kriči! sem si mislil ter mu obenem izpulil to rutico iz žepa (tu je izvlekel nekje iz umazane obleke gospoda vicedoma nežni robec), da si njegova milost ni mogla brisati tolstega obraza. Potem pa sem se raztopil, da me ni zasačila mestna straža, ki mi nikdar ni bila prijateljica. To pa naj gre v grm!“

S temi besedami je vrgel Tinač robec med zeleno vejevje. A tovariš je priskočil ter ga pobral govoreč: „To bo za naše babnice!“

Tretji pa je vprašal: „Ali si jo potem popihal iz mesta, Tinač?“

„Ne takoj. Obiskal sem grede še očete kapucine ter vteknil svoj nos v dolge samostanske hodnike.“

Vsi so se čudili.

„Kaj si hotel izvohati ondi?“ je vprašal nekdo.

„Kaj sem hotel izvohati ondi?“ se je rogal Tinač. „Moliti sem hotel, kakor imam sploh navado. Na hodniku očetov kapucinov, takoj ko se vstopi, imajo pobožni menihi v steni za

umetno železno mrežo iz voska vlitega svetnika, ki je oblečen v svilo in zlato. Nekaj dni poprej sem bil pri Plavčku ob mestnem zidu in tam so se prepirali, je li to, kar se sveti in lesketa po svetniku, zlato ali drago kamenje. Radovednost me je mučila od tistega dne, in neprestano mi je tičalo v spominu, da bi stopil k očetom kapucinom ter ondi pretipal svetniku voščene kosti ter ga preiskal po zlatu in biserjih.“

„Aha!“ so zakričali tovariši. „In si ga izteknil, da je bil sam za mrežo, ko si vstopil?“

„Za mrežo je bil pač sam,“ odgovori Tinač, „ali pred mrežo je tičalo nekaj starikastih babnic, ki so s koleni gladile tlak ter se polivale s sveto vodo. Stopil sem nato še dalje po hodniku in žalost se me je lastila, da bom moral s praznimi rokami odriniti. Ko pa sem jo zasukal okrog stene, je viselo ondi na steni, kar imam tu v vreči. Vreča sama je pa ležala spodaj na tlaku. Sedem let — in vse ti prav dojde, sem si mislil ter snel to, kar je viselo, ter vzel ono, kar je ležalo spodaj na tlaku. In tu imam vse!“

Napeli so se hudobnikom obrazi in z veliko radovednostjo so opazovali Tinača, ki se je iztegnil proti bližnjemu grmu ter izpod njega izvlekel umazano vrečo.

„Ugeníte, kaj je v nji?“ se je režal Tinač.

„Morda je kak mašni plašč s tistimi debelimi zlatimi in srebrnimi žilami, kot jih je imel

oni, ki si ga lani dobil pri munah v Velesovem,“ je ugibal prvi ter dostavil: „Štiri tedne smo živeli o njem, ko smo bili žile potrgali ž njega ter jih prodali. Sedaj bi prav potrebovali kaj takega, ker je naš starec, če se ne motim z denarjem pri kraju.“

„Plašč ni,“ je odgovoril Tinač, „a nekaj svetega je pa vendar.“

Rekši izvleče iz vreče obnošeno kapucinsko kuto ter jo z velikim grohotom obesi na smrekovo vejo. „Radoveden sem, bo li naš starec kaj cvenka izvabil iz svetega oblačila. Ha-ha!“

„Tu dohajajo naše babnice!“ se je oglasil nekdo. Nato je potihnil smeh, in vseh oči so se obrnile proti kraju, kjer se je med zelenim vejevjem prikazoval tovariš Mihač s svojim spremstvom. Bile so štiri ženske, v slabih, raztrganih oblekah in razuzdanega lica. Tirale so s seboj starega osla, ki je bil obložen s koši in drugim pohišjem te tolpe, ki ni bila nikjer doma ali pa povsod, kamor jo je ravno zanesla usoda. Kakor se je v družbi pripovedovalo že poprej, je bil Mihač zares vinjen, in ženske so nad njim neprestano kričale, ko se je opotekal pred njimi. Dospevši na mesto, kjer so imeli drugi taborišče, so zložile breme z osla ter ga zapodile v gozd.

„Kaj boste skuhale?“ je vprašal Tinač. „Vsi smo lačni. Ali imaš kaj prida v košu, Barba?“

S temi besedami se je obrnil k starki, ki je bila nekaka zapovednica ženskemu oddelku Kljukčevega krdela. Temno je gledala ter imela tako resast nos, da se je takoj videlo, da je to nestrpljiva in hudobna ženska. Njene tovarišice so bile nekoliko mlajše, a navzlic temu so napravljale še slabejši in odurnejši vtisek.

„Kaj vam bom kuhala, če že naprej vse sneste in požrete!“ se je jezila Barba ter zlagala iz koša sklede in lonce. „Pesek in vodo vam bom kuhala in drugega nič! Namesto moke vam bom pa blato tlačila v sok, če mi vse požrete, lačni požeruhi!“

„Kdo ti je pa stopil na prst, da si taka, kakor da imaš v sebi sršenovo gnezdo, Barbika, he?“

„A meniš, da imam kaj moke?“ se je togotila starka. „Lehko bi jo imela, pa je nimam.“

„Potlej si pa sama kriva, če je nimaš, ha-ha!“

„Sama kriva! Temu Mihaču sem dala zadnje vinarje in dejala sem mu: Idi na Pijavo gorico in kupi moke! Tinač je lačen, vsi bodo lačni, a skuhati jim nimam kaj! Vzel je denar, ali prišel je zopet k nam tak, kakor ga vidite. Oj tebi, preljubi sveti Valentin z Limbarske gore, bodi potoženo, da ste vi taka praseta!“

„Denar je zapil, praviš?“ je rjul Tinač. Hipoma je skočil kvišku ter pri bližnjem vrbovju

urezal mehko šibo. „Denar je zapil in za moko ga je bil vzel?“

„Saj ni res! Saj laže!“ je jecljal Mihač ter z debelimi očmi premeril družbo, prav kakor bi prosil vsakega pomoči. A nikjer ni srečal usmiljenega pogleda.

„Kako pravi naša postava?“ je govoril Tinač in vihtel šibo po zraku, da je žvižgaje zapela. „Kako govori naša postava? Naša postava govori: Kdor okrade svojega prijatelja, naj jih ima dvajset; a kdor ga oslepari, naj jih ima deset! Kolikor časa sem jaz pri Kljukčevi tovarišiji, je veljalo tako; ali ni res, prijatelji?“

„Res je!“ so zaklicali vsi.

„Lezi torej, moj Mihola, lezi z lepo mirnostjo!“

Mihaču ni bil všeč ta poziv. „Saj laže Barba; saj me ni nihče videl!“ se je izgovarjal.

„Zapil je vse, zapil!“ so se oglašale ženske kakor žabe v luži.

„Kdo me je videl, proketo!“

„Videl te ni nihče,“ mu je pritrjeval Tinač, „ali kje imaš denar?“

„Denar — denar?“ in Mihač se je zagledal v sivo nebo. „Denarja nimam! Izgubil sem ga!“

„Aha, zdaj je pa sodba končana!“

To rekši je pograbil Tinač pijanca za tilnik ter ga z veliko silo vrgel na zemljo. Potem mu je pa še z večjo spretnostjo naložil deset težkih

in skelečih udarcev, da se je Mihaču majila koža mesec dni in da je končno tulil, kakor bi ležal sredi peklenških muk. Ječaje je vstal, ko mu je bil odštet ves dar. Oni pa, ki ga je tepel, je izpregovoril z važnim naglasom:

„Zdaj veš, kako govori naša postava! Ker si osleparil svoje prijatelje, jih imaš deset. Če ti je ljuba taka moka, pa se še oglasi; mi smo vsak dan doma.“

Tedaj se je povrnil Nacón. Ob rami mu je visela zaklana ovca, ki jo je bil pograbil nekje na paši. Pozdravljali so ga vsi s klici radosti, in nastal je hrup in hohot, da se je komaj čula beseda.

„Kazalo je, da ne bo soka, a sedaj kaže, da bo pečenka!“ je kričal Tinač. „Ho-ho! Nacón, ti si poštenjak, da ti ga po Hrvaškem in Turškem ni para. A si jo spet s soljo?“

„S soljo in kruhom in z dobro besedo!“ je odgovoril oni ponosno.

„Je li še dosti takih?“

„Polna senožet se jih pase! In pastir je pol gluh, pol slep. Nekaj dni bomo živali kot Judje v Egiptu in meso se bo kuhalo v loncih.“

Précej se je razvilo živahno življenje. Eni so kopali jamo, da bi napravili v nji ogenj, kjer bi se peklo in kuhalo; drugi so vlačili hosto, in Tinač je privlekel kar celo suho hojo, ki jo je bil sneg podrl nekje v gozdu. Nacón se je spravil k vodi ter odiral in pral ondi svoj plen.

Ženske so čedile posodo, brusile nože ter pri-
našale vodo v lonce. Dolgonosati mož pa je
nagnal Mihača, da je moral s košem v vodo ter
ž njim prežati za ribami, ki mu jih je priganjal
z dolgim drogom. Vsi pa so bili edini v hvali,
ki so ž njo obsipali poštenjaka Nacóna in nje-
govo bistrost in premetenost v kraji.

„Pri njem se lahko veliko učite, vi mlajši,“
je ponavljal Tinač obilokrat, „in da nimamo
njega, bi morali vsi — beračiti. Tako pa se vsaj
pošteno preživimo.“

Ves ta čas je slonel vitez Solnce na strani
ob deblu ter se ni menil za umazano družbo,
ki ga je bila spravila ž njo v dotiko bridka
usoda. Občutil ni ostre jutrnje sape, ki je srpo
brila med vejevjem ter silila človeku do kosti.
Polastila se ga je bila po prebdeli noči velika
trudnost, tako da so mu bile otrpnile malone
vse telesne moči. Toliko čvrsteje so se mu na-
penjale moči razburjenega duha, in neprestano
je koval naklepe, kako bi si pomagal v tej
grozni stiski. Če je dvignil pogled po hribu
navzgor, je opazil brez težave stari stolp tur-
jaškega gradu. In takrat ga je pretresavala
zavest, da tiči tam gori za debelimi zidiniami
tisto bitje, ki mu je bilo na svetu najdražje. V
obupu je škripal z zobmi in v svoji zlobi bi bil
izdolbel z ostrim bodalcem globoko duplo v
deblo, ki je slonel pri njem.

Tik viteza je čepel na zelenem mahu dijak Vid in je sopel v otrple roke ter od samega mraza venomer rožljajal s svojim zobovjem.

„Vid,“ je izpregovoril Solnce, „tukaj ne moreva ostati! O tem krasnem dnevu ne smeva rok križem držati. Vidiš ga, stolp tam gori! Morda ravno v njem vzdihuje Ana Rozina in si niti ne domišlja, da čepi tu spodaj kakor bojazljiv zajec njen soprog v grmovju. Ne vem, čemu bi ne šel v grad ter ne poizkušal ondi svoje sreče junaške!“

„Umorili vas bodo, milostivi gospod!“ je vzdihnil dijak. „Tudi so vrata zaprta in odprli jih vam ne bodo. In v grajskem jarku je globoka voda.“

„Kar ni več Turka v deželo, ne zapirajo vrat po gradovih, in jarki so suhi, da se po njih lažje izprehajaš nego po beli cesti.“

„In če vas ne umoré, vas pa vkujejo gotovo v težke verige in zapro v podzemeljsko ječo. Pater Theobaldus nam je včasih pripovedoval, da imajo Turjačani kakor vodnjak globoke jame, kamor so metali svoje sovražnike, da niso nikdar več gledali zlatega dneva luči in da jih je končno oglodala podzemeljska lazečina ter jim vzela življenje. Krute hlapce imajo še sedaj po svojih gradovih.“

„A vendar pojdem! Morda me varuje preblážena devica Marija.“

„Turjaški grad je slabega spomina pred Bogom“ je tarnal Vid. „Pravijo, da se je tam skrival Georgius Dalmatinus, ki je bil največji krivi prerok, kar jih je po Karnioliji trosilo ležnivo vero meniha Martina, ki se sedaj že davno peče v peklenškem ognju. Tu gori se je skrival Georgius Dalmatinus, in prikazoval se mu je sam satan, in skupno sta kovala tiste grozne knjige, ki so jih potem častitljivi očetje sežigali na ljubljanskem trgu in ki so bile tako hudobne, da niso hotele prej goreti, dokler jih niso polili s smolo. Vidite, tako je branil svoje delo satan, ki je že od nekdanj gospodaril tam gori v starem gradu. Pravemu kristijanu se je tedaj bati te zidine, in prosim vas, premilostivi gospod, ne hodite po nepotrebem v izkušnjava.

„Moja stvar je pravična in ne bojim se peklenškega zapeljivca. Res je, že dolgo časa se nisem izpovedal svojih pregreh in tudi h Gospodovi mizi nisem pristopil, kakor je ukazano. A Bog me bo varoval zaradi nje, ki nima — pregrehe ter je čista kakor jutrnja rosa.“

„Moj Bog, moj Bog! Kar tako ne smete v grad. Spoznali vas bodo in premagali brez težave. Ondi imajo kapucinsko kuto in šale uganjajo ž njo. Kaj bi bilo, če se oblečete vanjo? Očetje kapucinci pobirajo sedaj pšenico po deželi, in ravno včeraj sem čul, da je krenil oča Winibaldus proti Šmarju. Če pridete v grad kot

kapucinec in če nosim za vami vrečo, bo menil vsak, da je naju poslal pater gvardijan, da zbirava miloščino za sveti samostan. V noči potem pa se bo dalo vse preiskati in morda nama dodeli Odrešenik sveto milost, da ugle-dava predobro gospo Ano Rozino.“

„Dobra je tvoja misel, Vid, in če se nama posreči pot na turjaški grad, se te bom spominjal, da ti ne bo treba stradati in ne beračiti pri do-brih ljudeh. Idi in vprašaj, koliko hočejo imeti za meniško obleko. Tudi vrečo jim odkupi!“

Nato je Vid vstal ter pristopil k družbi pri ognju. „Moj gospod,“ je izpregovoril, „bi rad kupil to meniško obleko in to vrečo. Na grad hoče, in dobro mu bo služilo oboje!“

„Kam hoče? Na grad? Oho! Tu bi se nam rad izmuznil. Pil bi vsakdo, plačal pa nič!“ Tako je kričal Tinač ter kazal svojo nezadovoljnost zaradi viteza, ki se je hotel po njegovem mnenju samo plačilu odtegniti, sedaj ko ni bilo Kljukca doma. „Oho! Iz te moke ne bo kruha! Povej ti gospodu Mesecu ali Solncu, ali kako se mu že pravi, da nam taki računi niso po godu in da imamo tudi mi brušene nože, čeravno nismo vitezi in ne grofje.“

„Samo na grad greva. Ves dan utegnemo in gospodu se zdi škoda, da bi se zamudila lepa prilika. Sicer vam pa pusti tu svojega konja, ki je več vreden, kot ne vem kaj. In če

ga razdražite, gospoda, vas bo posekal s širokim svojim mečem in z bodalcem vas bo obodel. Prodajte mu vrečo in dajte mu kuto! Morda vam plača cekin za njo.“

„Pusti ju, naj gresta!“ se je oglasil Nacón. „Sedaj bo skuhana južina in z nami bosta hotela jesti. Ti gosposki ljudje včasih veliko snedo. O dveh turjaških grofih se pripoveduje, da sta kar sama obrala volovsko četrto in še nista bila sita. Naj gresta v hudičevem imenu in za tisto meniško obleko naj ti kaj plačata.“

„Meni tudi prav!“ je odgovoril Tinač černo. „Naj gresta; a če se več ne vrmeta, je ta stvar naša. In kar dobim za meniha, je moje. Sam prislužil, sam jedel.“

Tu se je obrnil k dijaku: „Idi k svojemu gospodu in povej mu, da izpod treh cekinov ne morem dati te svete obleke. Reci mu, da sem pri izpovedi za gotovo izvedel, da jo je nosil še sveti Frančišek Serafinski. In če mi tvoj gospod Mesec ne plača treh cekinov, jo bom prodal za štiri papežu v Rimu. Vrečo sevé vama dam skoraj zastonj. En cekin, pa je prodana.“

Z glasnim smehom so pozdravljali tovariši izborna to odiranje. Vitez Solnce pa je moral šteti rumeni denar, samo da je potolažil drhal, ki ga je nerada puščala iz pogleda. Potem se je odpravil z dijakom na usodepolno pot. Komaj sta izginila v logu, je ukazal Tinač

dvema svojih postopačev, da naj gresta za njima.

„Vohajta za njima in pazita, gresta li res v grad. Jaz le mislim, da jo namerjata popihati črez goro, da bi nas opeharila za pošteni zaslužek. Pojdita za njima, in če opazita, da kreneta na napačno stezo, pa meni sporočita. In takoj ju bomo imeli zopet v zanki.“

Zgodilo se je, kakor je zaukazal vodja.

XI.

Medtem je vitez Solnce s svojim mladim spremljevalcem po slabi stezi korakal navzgor. Visoko drevje je rastle naokrog ter napravljalo gosto streho, da je skoraj niso mogli predreti solnčni žarki. Tuintam se je steza popolnoma izgubila, tako da sta morala naša potnika po mehkem mahu na dobro srečo plezati navzgor. Od vej je kapalo. Vladala je samotna tišina, ki jo je tuintam premotilo ostro svedranje žolne; oglašala se je tudi sedaj in sedaj drobna pevka med listjem; in zajec, prebujen na svojem ležišču, jo je odrinil kakor blisk po bregu. Še celo srna je pogledala včasih iz zelenega grma ter z debelim pogledom opazovala samotna potnika, ki sta se v ranem jutru trudila po zapuščeni strmini. Dospevšima na malo raván, se je prikazal zopet stari stolp starega gradu

in v gozdu se je pričelo svetiti, kar je pričalo, da sedaj in sedaj poneha stari gozd. Treba je bilo pozornost obračati po okolici, da bi ju ne opazilo nepoklicano oko ter ju ne izdalo potem grajskim hlapcem. Na tem mestu je zlezal naš vitez v meniško obleko, ki mu je na srečo sezala do pete, tako da se je skrivala pod njo noga, ki ni kazala veliko samostanskega ali meniškega. Ker je nosil Solnce kratke lase, je bil na prvi pogled vsekakor podoben kapucinu, in ni se mu bilo bati, da ga bodo spoznali hlapci v gradu, ki so tako le malokrat imeli z redovniki opraviti. Dijak Vid pa si je obložil ramo z vrečo, v katero je bil nasul nekaj peska, da se ni videla prazna.

Tako preoblečena in izpremenjena sta stopala oprezno iz šume ter dospela na plan, kjer je ponehalo drevje ter se pokazalo modro jesensko nebo. Ravno pred njima pa je dvigal stari grad visoko svoje zidovje v nekaki groznolepi osamelosti.

Mesto, kjer sta vitez Solnce in dijak Vid dospela do grajskega ozidja, je bilo bolj proti jugu. Morala sta torej prehoditi precejšen ovinek, da sta prišla pred grajski vhod. Tik jarka pred ozidjem je vodila ozka steza; po nji sta krenila naša znanca ter molče stopala ob robu že omenjenega jarka. Nekdaj je bil globok in z vodo napolnjen. Ali že v tistih časih niso Turjačani več

vode spuščali v grajski jarek: že davno se je bil posušil, in zelena trava je poganjala po njem. V dnu je rastle na mestih nekaj ločka, kar je pričalo, da se ob deževju nabira ondi voda, edina voda, ki jo je še dobival turjaški grajski jarek.

Sploh je napravljala mogočna zidina vtisek zapuščenosti. Mala okna, oblačene stene, tu in tam raztrgana streha: vse to je dajalo poslopju že tiste dni toliko dane ravnosti podobo kot danes, ko je ostalo o slavi in bogastvu Turjačanov le malo spominov. Na grajskem zidu je slonelo nekaj topičev, ki so melanholično zrli v dol, prav kakor bi sami ne vedeli, čemu so tu gori. Vrabiči so jih obletavali in skoraj se je smelo sklepati, da so nosili gnezdišča v žrela, ki so nekaj gmela z ozidja ter smrtonosno pozdravljala napadovavca. Ni ga bilo opaziti, hlapca ali stražnika: tatovi bi bili brez težave splezali na ozidje ter ž njega o belem dnevu lahko odnesli orožje, s katerim je bilo obloženo za trenotek sovražnega napada.

Ko sta vitez in mladi njegov spremnik zavila okrog ozidja po stezi bolj proti severu, jima je prihitel nasproti sivolas starec. Za njim se je trla čreda ovác, kakih trideset glav. Bralo se mu je na razoranem licu, da ga morita strah in skrb. Klobuk je bil izgubil nekje v gošči, in sedaj mu je sapa gonila redke, bele lase, da so mu plavali okrog obraza.

„Pikašca, Pikašca, ná, na—á!“ tako je vpil neprestano in s slabim pogledom meril sedaj ta, sedaj oni kraj zelene gošče. O njegovem klicanju so silila druga jareta za njim ter se mu bleketaje oglašala. Samo Pikašca se mu ni oglasila, ker se je tedaj že kuhala v širokih loncih spodaj pri potoku. Njena, s črnimi lisami pokrita koža pa je visela na vrbovi veji in Tinač je pripovedoval Naconu, da si bo dal kožuh napraviti od nje za mrzlo zimo.

Ugledavši kapucina, je obstal starec, si obrisal z dlanjo potni obraz ter vprašal: „Duhovni oča, ali niste videli ovce v gošči? Črne lise je imela po volni, in če je človek zaklical: soli! soli! je bila takoj pri roki. Krotka žival je bila in danes se mi je izgubila. Če je ne dobim, bom tepen in jesti mi ne bodo dali.“

„Nisem je videl!“ je odgovoril vitez in smilil se mu je ubogi pastir, ki je tako brezuspešno iskal izgubljeno ovco.

„Oj, hov, hov! To bom tepen, to bom tepen!“ je tarnal ter odšel kričeč: „Pikašca, ná, Pikašca, soli!“

Ta dva sta dospela pred grajska vrata ter se napotila potem, prestopivši most, na tisto ozko, temno, niti okroglo, niti štirivoglato dvorišče, katero priča, da so Turjačani zidali svoj grad počasi in polagoma; sedaj so prikrpali k prvotnemu poslopju novo poslopje, in potem

k temu zopet drugo, tako da se je končno nagrmadilo zidovja, ki je sicer v zvezi med seboj, ker je zidar tako hotel, ki pa nima v svojem slogu nikake harmonije.

Nikjer ni bilo čuti človeka. Samo tam v kotu je zalajal pes ob verigi ter se zaganjal proti prišlikoma. A skoro se je zopet umiril in grčaje legel na slamo tik svoje hišice. Naša znanca sta obstala sredi dvorišča in opazovala okna, če bi se ne prikazal kak človeški obraz. Precèj časa je preteklo, a vendar se ni prikazal nihče. Šele potem, ko se je pes znova pognal ob svoji verigi ter nekolikokrat grdo zatulil v zrak, se je začul nekje v poslopju hripav glas: „Kaj vruga renčiš spodaj, prokleta pasja dlaka!“

In ko je pes še vedno tulil, so se začuli težki koraki zgoraj po hodniku, in čutilo se je rožljanje meča in ostrog.

„S svojim mečem ti bom preštel rebra, da boš črno gledal kakor peklenski zmaj. Tiho bodi!“

Po stopnicah navzdol se je privajal trebušen mož, s širokim klobukom na glavi in z dolgim silnim mečem ob strani. Ž njim je rožljal po kamenitih stopnicah in se neprestano togotil nad psom, ki ga je bil premotil v jutrnjem počitku. Ugledavši kapucina, si je pomiril takoj glas ter je rahlo in mehko izpregovoril: „Santo padre! Santo padre!“

Snel je široki klobuk z glave ter prilomastil v nekakem svetem oduševljenju do dozdevnega meniha, padel pred njim na kolena ter mu z gorečnostjo poljubil roko.

„To je španjolska navada, sveti oče,“ je govoril ponižno, „to je španjolska navada! Ko sem še služil v nemški vojski, nam je dejal senjor Montez, naš slavni zapovednik, sto in stokrat: Otroci, kadar srečate svetega služabnika božje cerkve, tedaj raz konja in na kolena! In dostavil je še tudi: Kadar pa srečate Luthrovega hlapca, tedaj mu z mečem prerinite trebuh, ker drugega ne zasluži. Po tej španjolski navadi se vedem vselej, kadar stopim v dotiko z božjim duhovnikom.“

Vstal je ter si brisal prašna kolena. Tu sta imela naša znanca priliko opazovati, da je bil ta kastelan zapuščenega gradu že v sivi starosti in da je nosil obraz, na katerem so bakrene lise pričevale, da je lastnik tega obraza vdan pijači. Motno oko je dalje pričalo, da je mož pil že na vse jutro in da se nahaja v tisti prijetni navdušenosti, ki jo daje prva, še ne popolnoma razvita pijanost.

„Vi ste bili v nemških vojskah?“ je vprašal vitez.

„Hvala za vprašanje, sveti oče! V vojskah in v moritvah! Da bi Tomaž Ručigaj spil še toliko sodov sladkega vina, kolikorkrat je stal

v sovražnem ognju, o j potem bi imel prijetne dneve v svoji starosti. Pa kaj hočem, ko ne gre, ko ne gre.“

„Vi ste Tomaž Ručigaj? Dobro ime imate kot vojak, in mnogo sem že čul praviti o vaši hrabrosti.“

Vitez Solnce je legàl, ker do tistega trenutka še ni nikdar čul besedice o Tomažu Ručigaju. A ta laž je dobro dejala gospodu Tomažu.

„Vi ste že čuli o meni? Morda so vam pravili o mojih tercah, ki so bile še celo med Španjolci imenitne. Hé, ali ste kaj čuli o njih? Oj, to so bili časi, to so bili časi!“

Prikazala se mu je debela solza iz očesa.

„Če bi mi bil kdo pravil takrat, ko sem se z Wallensteinom drvil za Švedi ter sem bil za Valonci in Španjolci najboljši jezdec v vsej armadi, da bom na stare svoje dni ležal v tem podrtem gradu ter vzdihoval vsak dan za kapljo kislega vina — tako mi moje grešne duše in vseh hudičev pekla — bi ga bil prebodel z mečem, da bi ne bil nikdar več odprl ust.“

Potem je napravil velik križ čez razljučen obraz.

„Ne zamerite mi, sveti oče, da kolnem. A včasih mora kleti najpobožnejši človek. Pa kaj bomo tu stali na mrazu in hladu. Vstopite v našo hišo, duhovni oče, in blagoslovite jo, kakor je španjolska navada.“

Po stopnicah ju je peljal navzgor.

„Imam gorko gnezdo tu gori. Za mizo bomo sedli in na mizo prinesli vina in še kaj drugega. In če vam bo všeč, sveti oče, bomo izpregovorili katero o davno preteklih časih in o vojskah in o prijetnem jahanju po širokem svetu.“

Na hodniku jima je prišla nasproti mlada dekla cvetočega lica in žarečega pogleda.

„Hej, Marjanica, mojega srca roža in moje duše studenec, ali dobro kuhaš? Pristavi k ognju še dva velika lonca in napolni ju z mesom do vrha. Poštene goste imamo in sam Bog jih je nama poslal pod streho.“

Marjanica je poljubila menihu roko. Ko je bila odšla po hodniku v kuhinjo, je kričal Tomaž Ručigaj za njo: „Naj se ti ne smili zabela in ne piščeta v kurniku! Kaj takega ne boš doživela tako skoro, Marjanica, mojega srca zaklad in tolažba.“

Ko je bilo dekle izginilo, se je obrnil k menihu ter izpregovoril: „Pošteno dekle je, santo padre, in dobrega imena. Če sem tako sladak ž njo, nikar ne mislite, da imam kaj ž njo. To je španjolska navada. In don Montez nam je pravil sto in stokrat: Kdor je možak in poštenjak, ta je z žensko sladak. To je dobra španjolska navada.“

Vstopili so v malo, zakajeno in nizko sobico. Imela je edino okno, pri katerem se je videlo na dvorišče.

Tomaž Ručigaj je posadil meniha za mizo, dijaku pa je odkazal mesto na klopi tik vrat, govoreč: „Za vrata sedi, dečak, in poslušaj, kaj bodo pametni možje govorili! Ne šteji nama žlic pred usti in čakaj ponižno, dokler ne pride z ostanki vrsta na-te! Ali niso to poštene nauki, ki mu jih dajem, sveti oče?“

Vid je sédel za vrata.

„Nauki so dobri, capitano, a saj poznate mlado kri. Preleta se rada in težko tiči na enem in istem mestu. Kaj, ko bi mu odsekali kos kruha ter ga spodili potem na dvorišče ali pred grad, kjer naj počenja, kar se mu ljubi. Tudi ni, da bi otročaj poslušal vsako besedo, ki jo izpregovoré odrasli možje. Ni li to tudi vaše mnenje, capitano?“

Capitano Ručigaj se je čutil močno počaščenega po novem naslovu. Z velikim nožem je odrezal mogočen kos od hleba, ležečega na mizi.

„Tu imaš, dečak, in jej! Potem pa stori, kar ti je ukazal sveti oče. Poljubi mu roko in odrini!“

Vid je pristopil ter poljubil menihu roko. „Malo okrog poglej,“ je govoril le-tá, „in malo se odpočij! Kaj takega ne boš skoro doživel, da bi ti bil turjaški grad na stežaj odprt. Vsak kamen preglej in v spomin si ga zapiši! Vsak kamen pripoveduje o slavi mogočnega turjaškega

rodu, katerega naj Bog blagoslovi! Odrini in imej odprte oči, da ne boš nikdar pozabil, kdaj ti je naš capitano dodelil vstop v ta preslavni grad!“

Dijak in vitez sta se ujela s pogledi, in zadnji je bil prepričan, da mu bo mladi tovariš pazno ogledal grad in njega posebnosti.

Komaj je bil dijak zapustil sobico, je odprl Tomaž Ručigaj omaro v steni ter iz nje vzel veliko majoliko, polno vina.

„Danes sem sam doma, santo padre, in lahko se malo oddahnem. Vse je šlo cesarja gledat, a jaz sem ostal doma. Kaj mi če cesar, ko sem se vendar že tolikokrat bojeval v armadah, katerim je zapovedoval sam cesar. Kje so časi, kje so časi, tisti časi!“

Nalil je vina v kupo ter jo na hip izpraznil. Tudi menihu je nalil.

„Kisla je kapljica, santo padre, a če vam rečem, da še take nimam vsak dan, mi ne boste hoteli verovati.“

„Ni mogoče!“ se je začudil Solnce.

„In vendar je tako, sveti oče!“ je pritrjeval Tomaž Ručigaj. „Kadar je oskrbnik doma, tedaj pretekó tedni in tedni, preden dobimo kaj moče v grlo. Ej, naša gospoda je nehvaležna gospoda. Dokler si mlad in trden, hoče, da se pehaš in trudiš za njo, da ti jezik moli iz ust kakor psu o vročini. Če pa ostariš, te pozabijo lepo, prav kakor tudi pozabijo na starega psa!“

„Res je tako,“ je dejal menih, „a mene vendar veseli, da sem vas spoznal danes, senjor capitano!“

„To je še moja edina tolažba, da pride včasih kak pameten človek k nam, ki ni tak kot ta kislá gospoda. Zaradi nje se mora človek vedno jeziti ali pa greh delati.“

„Ha - ha!“ se je smejal kapucin. „Vi morate za svojo gospodo tudi greh delati! Kaj mi ne pravite? Ta je pa smešna, capitano!“

„Nič smešna, santo padre! Resnična in pravična je. Ko bi vam hotel vse povedati!“

Umevno je, da je Tomaž Ručigaj ves ta čas prav pridno pil in da se mu je pričelo na licih žareti, kakor se žari pobočje gorovju pred vstajajočim solncem. Vitez Solnce je z radostjo opazoval, kako je Tomaž Ručigaj vedno bolj v pijanost gazil, in je bil prepričan, da se bo temu zvestemu slugi turjaških grofov jezik razvozlal, tako da bo on morda vse zvedel, kar je hotelo zvedeti njegovo kipeče srce.

„Tako stari in zvesti služabniki,“ je pričel „kakor ste vi, capitano Tomaž, zvedo marsikaj, kar se godi v hiši, v gradu in kar tlači gospodu srce in dušo!“

„Istina, istina, padre!“ je gonil Ručigaj. „Marsikaj vem, o čemer bi vedelo mične reči pripovedovati kamenje v teh zidinah. He - he! Ali poznate tisto kislico, tisto bledolično stvar,

tistega Jurija Ljudevita, ki Turjačane izpodjeda ter jim manjša imetje? He, ga li poznate, santo padre?“

„Poznam ga!“

„Koliko je ljudi, ki vedo, kako je ta žival na svet prilezla? He, povejte mi, koliko jih je, santo padre! Veste li vi, kako je Juri Ljudevit na svet prišel?“

„Ne vem.“

„Vidite, ne veste. In ste vendar svet in učen mož. Tomaž Ručigaj pa ve, he, he, he!“

„Čul sem že, da ste uživali zaupanje turjaških gospodov, senjor!“

„Dà, dà, sveti oče! Ko smo stali v boju proti Benečanom, sem bil z Janezom Vajkardom na Goriškem. In lahko zastavim svoje življenje, da ni imel nihče gospodov lepšega orožja in ne čednejšega konja, nego ga je imel premilostivi Janez Vajkard. Tako vestno sem mu snažil orožje in konja. In še tako dobro vem, kako je bilo! Mladi gospod je imel tiste dni ognjevitoga turškega konja, ki so ga bili hrvaški prekupci kupili pri paši v Bosni. Vsako dlako so mu bili z zlatom plačali. Vrag je tičal v tej živali. Če nisi pazil, takoj ti je ril z gobcem v meso in s kopiti je sekal po tebi, da so se kar iskre kovale. Nekdaj me je vsekal črez koleno, da je vse zateklo in da nisem mogel mesec dni rabiti noge. In še sedaj me trga po tistem mestu. Ako

se hoče vreme izpremeniti, tedaj mi je vsekdar, kakor bi se mi izprehajalo žareče železo po starem mesu. Toliko smo trpeli, santo padre, za te ljudi, in sedaj so nas pozabili, popolnoma pozabili.“

Tomaž Ručigaj je pričel jokati, kakor imajo to navado stari pijanci.

„V kot so nas vrgli! A mi smo trpeli za nje, santo padre! In to ni malenkost!“

„Naš gospod Bog ne bo napravljaj razločka med grofom in beračem!“ ga je tolažil menih.

„Kaj?“ je zakričal oni. „Kdo ve! Malo mu je verjeti. Čemu pa je potem ustvaril grofe in berače? Čemu ni ustvaril samih grofov? He? To vas vprašam, jaz, Tomaž Ručigaj.“

„Pregrešno govorite, senjor capitano!“

„Pregrešno, pregrešno! Saj se kesam, sveti oče, saj se kesam!“ — Stari pijanec je padel na kolena. — „Tu vidite, kaka zver postane človek, najboljši človek, če ga zapró v tak kurnik, kot je ta preklicani grad. Najboljši človek se premeni v zmaja, če mora dan za dnevom gledati to plesnjivo zidanje. Poglejte me, kakšen sem. Ali sem podoben človeku? Gotovo nisem! Ko bi me bili nekdanj poznali, ko nas je še vodil Johannes Wörth, ter smo se na bistrih konjičih drvili po tolstih porenških krajinah, pili vino in poljubljali dekleta, to bi strmeli in se čudili,

da je taka izprememba mogoča. Takrat sem bil mož, da je don Montez večkrat pravil, da jih ima malo takih pod svojo zastavo. Danes sem pa ženska, stara, slaba ženska, in skrbi me, kaj bo na onem svetu.“

Zopet je pretakal solze. Vmes pa je junaški pil, da je vidno ginilo vino iz majolike na mizi.

„Toliko vam povem, sveti oče, če bom na onem svetu gorel v večnem ognju, bom gorel zaradi svoje gospode. Ona se bo pa morda po nebeških višinah izprehajala ter uživala božjo milost. A jaz se bom kuhal v hudičevem kotlu kakor zaklana kokoš. Carambo!“

Škripal je z zobmi in tiho sam pri sebi klet. „Videti je, da vam nekaj dušo teži, capitano, in za take prilike je najbolje, če svoje srce olehčate ter se izpoveste služabniku božjemu.“

„Res je, duhovni oče, velika skala leži nad mojim srcem in po izpovedi hrepenim, kakor jelen po vodi. Nisem tak hudobnež, kakor se govori. Oj sveta Marija, ti me napolni s pravim duhom, in prav ti si mi danes poslala tega pobožnega moža, da reši Tomaža Ručigaja peklenškega ognja!“

„Naša sveta vera ima za vsako pregreho svojo tolažbo. Ni je pregrehe, da bi se ne dobilo za njo odpuščanja.“

Vitez Solnce je govoril te besede s pobožnim naglasom.

„Ej saj stvar končno tudi ni tako grozna, da bi me moral zaradi nje Lucifer gristi!“

Videti je bilo, da si Tomaž Ručigaj ni upal prav na dan in da se je že kesal, da je sploh zašel na to polje.

„Vendar bi vam svetoval, da se izpoveste, capitano! Potem imate vsaj belo dušo in smrti se vam ni bati.“ Tako mu je prigovarjal menih.

„Smrt je zmerom huda. Don Montez nam pa je večkrat dejal: Izpoved je zadnja! Izpovedjte se takrat, kadar vam tiči svinčenka v drobu, in niti trenotek ne poprej. To je španjolska navada!“

„Pregrešna navada je. Bog daj, da bi se ne kesali, če se ravnate po nji, senjor!“

Vitez Solnce je utihnil ter nabral obraz v tožne gube, kakor bi mu velika boleost stiskala srce, da je izteknil tako trdovratnega grešnika. Tomažu Ručigaju se je pričelo tajati srce.

„Vraga, kaj se tako držite, kakor bi imeli poln trebuh pelina, santo padre! Saj res ni nič. Tam gori je mlada ženska in drugega nič. Kdo pa nima rad mladih žensk? He, padre santo!“

Tu se je Tomaž Ručigaj dolgo smejal.

„Mlada ženska zapelje lahko in brez težave človeka v greh. Take grehe nam bo pa gospod Bog prav rad odpuščal, ker bi sicer ne bil ustvaril mladih žensk. Hé, ali ni tako?“

„Morda je že omožena!“

Vitezu Solncu se je krčilo ob teh besedah srce, in najrajši bi bil zažaval starega grešnika, če bi mu bil mogel s tem iztisniti skrivnost, ki jo je moral zvedeti.

„Omožena,“ je odgovoril oni lehkodušno. „Na obrazu se ji ne pozna, in lice, ličece ima, santo padre, ki mora sladko biti kakor ravnokar namolzeno mleko. He, padre, da je Tomaž Ručigaj še tisti korenjak, kot je bil nekdej, ko je lazil za nemškimi dekleti ob Renu in Labi — ne zobal bi Juri Ljudevit tega grozdja! Pa kaj čem, ko sem ves gobav in bolan, kakor star konj, ki toči solze, če se mu še toliko ovsa nasuje v jasli. Oj ti preklicana usoda, da se mi mora na stara leta kaj takega prigoditi!“

Že je hotel Janez Solnce v svojem srdu pograbit za bodalce, ki mu je tičalo za pasom pod kuto, kar se odpro vrata in v izbo stopi Marijanica ter postavi polno skledo na mizo.

„Dobra je ta!“ je kričal Ručigaj. „Zdaj se bo jedlo po stari španjolski navadi! Don Montez nam je večkrat pravil, da sta brušena sablja in polna skleda za poštenega vojaka več vredni nego mlado dekle, s katero ste v mraku sami v — zaprti stanici. In tako mi svete nebeške Trojice, tudi moja vera je taka, posebno zdaj, ko sem star in bolehen, he-he!“

Z veliko zadovoljnostjo je sesal vase dobro vonjavo, ki je puhtela iz sklede.

„Pa nikar ne zameri, Marijanica, če tako govorim! Ej, da sem mlad, kakor sem bil, bi ti hodila okrog mene kot belo jagnje okrog volka. In jaz bi te raztrgal, raztrgal, kakor raztrga volk belo jagnje. Kaj pa čem sedaj, če sem star in brez zob. Marijanica, brez zob! A ji nisem prav povedal, santo padre?“

„Stara šleva, bodi že kdaj pameten in kaj sram te naj bo, če si pri tujih ljudeh!“ se je oglasila z ostrim glasom Marijanica, tedanja prva dekla na turjaškem gradu. „Že vidim, da si se nalil in da si gospodu vse izpil, stari požeruh ti!“

„Res je prazna — majolika,“ je odgovoril Tomaž Ručigaj z veliko ponižnostjo, „in upam, da jo boš zopet nalila, Marijanica, zlata rožica! Če bi bilo kaj pravice na svetu, bi ti morala biti grofinja na Turjaku, ne pa dekla. To je moje prepričanje, Marijanica, in zategadelj upam, da mi boš zopet nalila majoliko.“

„Ne vem, če smem,“ se je branilo dekle. „Gospod major je šel od doma in mi je dejal: ‚Glej na ključe h kleti, da jih ta prasica, ta Tomaž, ne iztakne.‘ Prav tako je govoril in nič drugače!“

„Prasica je dejal!“ je tulil Ručigaj, „Santa trinidad, od žalosti bom umrl. In kje imaš ključe, Marijanica? Če te je strah iti v klet, daj mi ključe, da bom sam prinesel svetemu

očetu vina, dasi je to proti mojemu stanu in moji vrednosti.“

„V klet ga ne puščaj, ker bi se potem upijanil in mi škode napravil, več kot je ves Tomaž vreden!“ In gospod major je še dostavil: „Včeraj so hlapci naklali drv tam spodaj na dvorišču, jutri bo naš Tomaž ves ljubi dan čas imel in naj torej znosi ta drva v drvarnico in naj jih zloži v skladalnico, da bomo pozimi imeli kaj kurjave. Dela naj ta potepuh, da ne bo vedno zastonj žrl pri grofu!“ Prav te besede je govoril gospod major in nič drugega ne!“

„Jenjaj, Marijanica!“ je kričal Ručigaj. „Boš videla, da se bo še nesreča zgodila. Nabrusim svoj meč in do ročaja ga potisnem temu hudiču v trebuh. Potem pa naj sam drva sklada na dnu pekla v peklenški drvarnici. Koj ko domov pride, ga umorim. Na to lahko vzameš sveto obhajilo! Sedaj pa prinesi vina, da bo konec besed.“

„Enkrat si jo že izpraznil majoliko, in v sodu se pozna. Ne vem, naj li prinesem vina ali ne.“

„Tako mi pet Kristusovih ran, prinesi ga, Marijanica!“ je moledoval Ručigaj. „Še sodni dan bom govoril zate, da ti ne bo treba v peklenški ogenj, kamor bodo hudiči odnesli turjaškega majorja.“

„Zaradi gospoda bom prinesla; pa glej, da ne piješ toliko, ker ga imaš že sedaj preveč!“

Vzela je majoliko z mize ter odšla v klet po vino.

„Slabo vas čislajo, capitano,“ se je oglasil menih s satiričnim glasom, „in vidi se mi, da komaj čakajo na vašo smrt. Predolgo jim živite in žlice vam štejejo. Slabo življenje je to za starega, zaslužnega vojaka.“

„Vse ste slišali, padre,“ je vzdihoval starec; „tako se mi godi dan za dnevom. Vsak me brca, vsak me grize in vendar sem več izkusil nego marsikak turjaški grof, ki s svojim pustim obrazom visi sedaj gori v veliki grajski sobani na steni.“

„Res je,“ je pritrjeval menih, „mnogo ste izkusili, senjor, in menil bi človek, da ste si prislužili košček hruha na stara svoja leta in tudi kupico vina, da jo v miru izpijete vsak dan. Nehvaležni so ti Turjačani!“

„Pošteno govorite in srce ste mi ogreli, sveti oče. Sedaj vam bom vse povedal, prav vse, da boste vedeli, koliko sem jaz storil za te Turjačane.“

„Veliko ste storili in trpeli,“ je pritrjeval menih, upajoč, da bo s tem onega še bolj razdražil.

„Trpel in delal!“ je kričal Ručigaj. „A sedaj bi moral skoraj beračiti od hiše do hiše. Vse vam bom povedal. In tudi o tisti mladi ženski, ki jo imajo ti grofovski grešniki zaprto tam zgoraj. Tu imam ključe do nje, ha-ha-ha!“

„Odpuščeno vam bo vse, če se skesano izpoveste, capitano! Čemu bi tudi za to malovredno gospodo z grehom obkladali dušo?“

„Prav govorite, sveti oče! Do čistega se vam bom izpovedal, do zadnjega greha. Da bi jo hudič pobral to gospodo! Poslušajte torej, sveti oče.“

Nato se je pričela Tomaža Ručigaja izpoved.

Medtem je dijak Vid stikal po grajskih hodnikih in kotih. Pri marsikaterih vratih je prijemal kljuko ter hotel odpreti. Ali vse je bilo trdo zaklenjeno. Končno je šel pred grad ter lazil okrog zidov, skrbno opazoval visoka okna, če bi kje ne ugledal krasnega obraza preljube gospe Ane Rozine. Ničesar ni ugledal. Po razpokah v zidu so tičali vrabci ter grdo kričali. Nekoliko kavk in nekaj sokolov se je zibalo po zraku, a drugega življenja ni bilo niti videti, niti čuti.

S tožnim srcem je sédel dečak ob rob grajskega jarka ter se zamislil tja v dol. Včasih se mu je dozdevalo, kakor bi čul globoko pod seboj v dolini peket konjskih kopit in glas vesele družbe. A če je bolje poslušal, ni čul niti konjskega kopita, niti človeka. Ondi pri zidu je slonela stara hruška, ki je s svojim mogočnim vejevjem objemala še bolj staro zidovje. Rumeno je listje, a ondi malone v vrhu rumeno je tudi nekaj dozorelega sadu.

„To je hruška gospodična“ — je izpregovoril dijak sam pri sebi — „in zgoraj pri vrhu visi jih nekaj rumenih. Kdaj je že nisem pokusil, hruške gospodične!“

Vzdihovaje je odtrgal pogled od zrelega sadu ter zopet pričel zreti v tihi dol.

„Doma smo jo tudi imeli. Nagnjena je bila na malo domačo hišo, in jeseni je cepal zlati njen sad na slamnato streho. A še veliko več ga je segnilo na deblu, da ga ni mogel zaužiti ne človek, ne sršen, brenčec po vejah.“

Poslušal je znova v dol, in sedaj se mu je zdelo, da je čul prav gotovo, kako je bilo konjsko kopito ob kamen. Pa zopet se je prevaril; ko je poslušal bolj vestno, ni bilo čuti ničesar.

„In jaz tudi vem, čemu da mora segniti hruški gospodični sad na deblu, še prej nego je dozorel. Stari oče mi je pravil in vse povedal. Ko je naša sveta Porodnica“ — tu je napravil dijak znamenje križa — „bežala pred kraljem Herodom, da ji ni umoril presvetega Odrešenika“ — tudi tu se je dijak pobožno prekrižal — „je prišla s svetim Jožefom v široko puščavo. Veliko žejo je trpela božja Porodnica, in žejo je trpel sveta Odrešenik. Tudi sveti Jožef je bil žejen, a vrelca ni bilo in pod pekočim solncem je vse koprnelo. Tam na meji dežele Kanaan in dežele Egipta je stala hruška gospodična. Njene veje

pa so bile nasute z zlatim sadom, da so se kar šibile. A te veje so bile visoko od zemlje, in sveti Jožef, ki sta ga morili lakota in žeja, je bil slaboten, da ni mogel na ošabno drevo. — Moj Bog, kaj bi bilo, če bi sedaj prišel gospod Juri Ljudevit! Umoril bi me in umoril bi tudi mojega dobrega gospoda viteza Janeza!“

Zopet je vzdihoval dijak, in polastila se ga je čudna tesnost, da mu je silila solza v oko.

„Saj ga ne bo, gospoda [Jurija Ljudevita! Pri cesarju je gotovo; in če pride, bom čul poprej njegovega konja, da bomo zlahka pobegnili v zeleni gozd. — In tedaj je izpregovorila Marija devica: ‚Hruška gospodična, usuj svojega zlatega sadu na zemljo pod seboj, da ga bo zaužil sveta Odrešenik, da si žejo utolažim jaz, njegova sveta mati, in da se uteši tudi moj preljubi mož, sveti Jožef!‘ Kaj ti odgovori nato hruška gospodična? Ošabna hruška gospodična odgovori: ‚Dvesto let stojim že tu na meji dežele Kanaan in dežele Egipta. In še vsako leto sem iz svoje moči obrodila toliko sadu, da so ga veje komaj nosile in da je ptica puščave bila uverjena, da sem posuta z živim zlatom. In vsako leto je sedala ptica puščave na zelene moje vrhe in je raztezala blesteče svoje kolo, ki se žari živeje od jutrnje zore. In vsako leto je bil moj sad v hrano samo nji, mnogobojni ptici puščave in drugemu nikomur! Vam ga pa ne

dam, vam beračem, ki mi bosonogi in z raztrgano obleko kradete senco predragega mojega drevesa.' Tako je govorila hruška gospodična!"

„Ali ni bil to grohot gospoda Jurija Ljudevita?“ Dijak Vid se je dvignil kvišku. Napel je svojega sluha moči, a zopet ni mogel ničesar začuti. Sédel je na zeleno rušo ter govoril sam sebi:

„Sapa brije med vejami, in menil sem, da je to grohot pijanega gospoda Jurija Ljudevita. Ali ta leži sedaj kje pod cesarsko mizo in je pijan od najboljšega vina, ki si ga moremo misliti. — Tedaj pa je prvič izpregovoril naš preljubi gospod Jezušček: ‚Hruška gospodična! Ti nisi hotela pripoznati svetega svojega Boga. In več ti je ptica puščave in več tvoj sad od tvojega Boga! Tako naj se zgodi, da ti segnije sedaj vsakoletni sad pred dozoritvijo, da boš ostudna, kakor je ostuden gobavi bolnik v puščavi! Samo pri vrhu ti naj ostaja nekaj rumenega, sladkega sadja, da se boš spominjala, koliko dobrega bi bila lahko obrodila, če bi živela v strahu božjem.‘ To so bile prve besede, katere je izpregovoril naš gospod Odrešenik, potem ko je bil postal sin človeka. In hruška gospodična jih je težko občutila; hujše so ji bile od toče, ki včasih raztolče zeleno polje. Hipoma ji je izginil zlati sadež in pocepal ji je v trenutku z zelenih vej, kakor bi jo bil otresel in pretresel

najsilnejši vihar puščave. Pričela je solze točiti hruška gospodična, solze radi svoje revščine. Zbrale so se te solze v studenec, ki je pri njenem deblu privrel iz kamenite zemlje, da se je napil hladne vode sveta Odrešenik, da si je ž njo žejo utolažila njegova sveta Mati, naša Marija devica, in njen sveti mož, sveti Jožef. — Čuj, ali ni bil to meča žvenket, če se zadene jezdecu ob ostrogo?“

„Ničesar ni! Samo strah me je tako preobvladal, da se tresem pred vsakim listom, ki ga sapa odnaša z veje. — Od tedaj pa segnije vsako leto hruški gospodični sad na veji še prej, nego je dozorel; samo pri vrhu ga ji nekaj ostane, da ji vedno živi v spominu, koliko dobrega bi lahko obrodila, da je rastla v strahu božjem. Tudi tu gori je nekaj rumenih, in najbolje bo, če splezam po nje, da jih ne ogloje mrčes.“

Vstal je, da bi splezal na drevo.

Splezal je na drevo. Med vejami z mahom obrastlimi, se je stiskal kvišku, dokler ni dospel do vrha, kjer je zaužil rumeno sadje. Potem pa jo je zopet odrinil navzdol. Tedaj je opazil na veji, ki je segala do graščinskega zida, staro ščinkavčevo gnezdo. In iz dalje se mu je videlo, kakor bi čepela drobna jajčka v tem gnezdu. Zategadelj je bilo naravno, da se je dečaku vzbudila radovednost v duši in da je želel preiskati malo gnezdece. Polahko se je spuščal po

veji proti zidu ter končno prilezel čisto do zida in do starega gnezdišča. To je bilo prazno, in samo nekaj suhega, pikastolisastega listja je ležalo v njem, kar se je videlo iz dalje kakor drobna jajčeca.

„Kje se naj sedaj jeseni dobe ptičja jajca po gnezdiščih?“ se je jezil Vid. „In sam peklenski satan me je udaril s slepoto, da sem videl nekaj, kar se vidi le v cvetoči pomladi.“

Ozrši se po steni navpik, je opazil ravno nad sabo malo okence v debeli zidini. Bilo je tako tesno, da bi se človeško telo nikakor ne bilo moglo preriniti skozi njega lino na prosti zrak. Kdor je bil torej zaprt v prostoru, komur je to okence dajalo revno svetlobo, je bil dobro spravljen in shranjen brez čuvaja in brez železnih drogov, s katerimi so sicer zapažena okna pri ječah.

Vid se je naslonil ob steno ter izkušal pri oknu pogledati v skrito sobo, ki je tičala za oknom. Zidovje je bilo tako debelo, da ni mogel z roko doseči do umazanega stekla, ki je zapiralo pot vsakemu daljšemu pogledu. Že je hotel zopet odriniti po veji, kar ga prešine misel, da morda tiči za umazanim tem oknom gospa Ana Rozina.

Z vso močjo svojega mladega glasu je zaklical proti oknu: „Gospa Ana Rozina, oj preljuba gospa Ana Rozina!“

Zaklical je dvakrat in trikrat. In glejte, pri zadnjem klicu se je odprlo umazano okno globoko v zidu in prikazal se je drobni obrazek gospe Ane Rozine, ki je bil tedaj tako bled, kakor da je ulit iz samega belega voska.

„Jaz sem, Vid sem,“ je zaihtel dijak od samega veselja, „in z vašim gospodom vas iščeva že dolgo časa! Sam Jezus Kristus mi je pomagal, da sem splezal na to hruško gospodično.“

„Vid!“ je izpregovorila gospa. „Poglej, tu sèm so me zaprli, da morem komaj dihati. Ali veš, čemu so me zaprli? Vedno mislim na našega gospoda in morda me je ukazal cesar zapreti, ker sem se predrznila ljubezen gojiti do njega, ki je tako visoko nad mojim stanom.“

„Nikar ne vzdihujte, preljuba gospa! Vaš gospod je tu in jaz sem tu! Gotovo vam pomagava! Vi ne veste, kako je žalosten gospod vitez Janez!“

Ravno v tistem hipu se je prikazal na ovinku tik grajskega jarka — Juri Ljudevit. Neprestano je zrl s kalnim očesom na hruško gospodično, na kateri je bil že iz dalje ugledal nekaj sumljivega. Bil je pijan in v silni razburjenosti. Tako močno je stopal, da je letel pesek na vse strani in da so mu ostroge glasno rožljale. V roki pa je držal samokres z napetim petelinom.

„Zdelo se mi je,“ je izpregovoril škripaje, „da lazi neki polh tu gori! In ta tepec, ta Ručigaj

spi! In pravil sem Aricagi in Šimonoviću, kako dobrega čuvaja imam! Oj ti prokleti hudič ti!“

„Jezus, Marija, Juri Ljudevit je tu!“ je zajechal dijak na veji. Otrpnilo mu je telo, da se niti geniti ni mogel. Oni je obstal pod hruško, in v silnem srdu je škripal z zobmi.

„Zdelo se mi je, da sem čul konjska kopita,“ je vzdihoval Vid sam pri sebi, „a sedaj je Juri Ljudevit tu in umori me! Gotovo me umori!“

„Hej, kaj počenjaš tam gori?“ je kričal Juri Ljudevit, in njegovo krvavo oko se je ujelo s trepetajočim pogledom dijakovim.

„Z gospo Ano Rozino sem govoril,“ je zajecalo revče v groznem strahu, „in sedaj vas prosim, da me nikar ne ubijte, preblagi gospod Juri!“

„Z gospo Ano Rozino!“ je siknil Juri Ljudevit. „Da bi te peklo požrlo! Z gospo Ano Rozino! In to vse se je meni zgodilo, in na gradu turjaškem!“

Dvignil je brez usmiljenja velikanski svoj samokres ter ga sprožil proti dečku na veji, da se je pok razlegal široko naokrog. Ko se je dim razkadir — je ležal dijak Vid na zemlji, mirno, kakor bi spal. A njegova srčna kri je pojila tedaj rušo in korenine hruški gospodični.

Hladnokrvno je Juri Ljudevit zopet nabil samokres ter krenil potem k tovarišem, ki so ga čakali pred grajskim vhodom.

„Kaj si streljal?“ je vprašal polkovnik Aricaga, ki je z junakom Šimonovičem sedel v zelenem bregu. V bližini pa je stražil hlapec Cesare štiri konje.

„Kaj sem streljal?“ je odgovoril Juri Ljudevit zaspano. „Po drevesu je skakala veverica in nad njo sem poizkusil svoj novi samokres, ki mi ga je prinesel knez Vajkard iz dunajskih zalog.“

„Ali si pogodil?“ se je oglasil Šimonović.

„Sem, dobro orožje je! Tam pod hruško leži, in mislim, da sem ji prestrelil srce! Ha-ha!“

Nekaj časa je potem opazoval grad ter dostavil: „Pretiho je vse! Prijatelji, stvar mi ne ugaja. Nekaj tiči v tem gradu, kar mi ni po godu. Ni ga človeka, in to je čudno, preklicano čudno!“

„Veš kaj?“ je kričal Aricaga. „Če tiči sovražnik v gradu, potegnimo sablje in z orožjem v roki ga naskočimo!“

In potegnili so orožje ter oprezno šli v tihotni in samotni grad.

Tomaž Ručigaj in vitez Solnce sta še vedno sedela pri vinu. Prvi se je bil tako zelo nasekal kisle kapljice, da je hotel vsak trenotek zlesti pod mizo. Pamet ga je bila že prav davno zapustila.

„Prav tako je bilo, kakor vam pravim, santo padre,“ je kričal, „in ne besedice drugače!“

Naša gospoda je hudič, in mi moramo večno izveličanje zastavljati za njo! Ali je to pravica, sveti oče! A je nebeško zaupanje kaj takega, kar se lehkó pobere v vsakem kotu? Vprašam?“

„Resnico govorite, capitano, ali sedaj mi povejte, kako je bilo tisto noč,“ je odgovoril Solnce.

„Tisto noč torej! Vse vam povem! Že popoldne se je pripodil naš Juri Ljudevit na turjaški grad in takoj sem opazil, da mu gore lica in da mu peklenški satan razsaja po krvi. Jaz tega ptiča hipoma spoznam, če ga polt srbi. Saj ni bil takrat prvič na turjaškem gradu! ‚Ručigaj,‘ je dejal, ‚si li ti oseba, na katero se smem zanesti? Si li ti taka oseba?‘ — Rekel bi, da sem, sem mu odgovoril z vso odločnostjo: vsaj španjolski kavalirji so se zanašali name ter mi zaupali. Španjolski kavalirji so pa tisti, ki so najboljši po Nemškem in po Laškem in po Francoskem, bi menil. Tako sem se mu odrezal ter mu po španjolski navadi od strani povedal, da on v mojih očeh nima tiste veljave kot španjolski kavalir. In je tudi nima! Kje pa naj jo vzame, če niti ne ve, za katerim plotom se je rodil!“

„Kaj vam je odgovoril?“

„Kaj mi je hotel odgovoriti, če je vse res, kar sem mu pravil! Malo je pordel in malo se je srdil v srcu in to vse radi tega, da je

Tomaž Ručigaj španjolske kavalirje bolj cenil nego njega, bastarda. ‚Dobro, dobro,‘ je pričel potem, ‚saj te poznam, da si zanesljiv in da si nekaj sveta izkusil! Zatorej si bil tudi prvi, na katerega sem pri tej stvari mislil. In tvoja škoda ne bo, Tomaž!‘ O tisti priliki mi je stisnil dva španjolska trdnjaka v roke, da so mi kar žile zarajale po vsem telesu. Res sem drugi dan potem od ranega jutra do pozne noči tam spodaj tik ceste pri Micki pil sladko vino zanje, in še druge sem napajal. Rekel mi je na to Juri Ljudevit: ‚Mlado žensko imam, in ne imel bi rad, če bi me drugi opazili ž njo!‘ — Resnica je, sem odgovoril, z mlado žensko je človek najrajši sam, vsaj španjolska navada je to, ha-ha!“

Tomaž Ručigaj je izpil merico vina, da bi se oddehnil od težkega pripovedovanja.

„Mlada ženska, sem še dostavil, je pa tudi nekaj takega, kar se mora dobro spraviti in kar se drugim ne posoja, ha-ha! Pohvalil je Juri Ljudevit mojo modrost ter izpregovoril: ‚Vse je lepo, kar pripoveduješ, a najlepše bi bilo, če mi poveš, kam naj skrijem tisto mlado žensko. Ni li v gradu čumnate, kjer bi je nihče ne zavohal, ker vem, da jo bodo iskali in vohali za njo?‘ Pogledal me je kakor ris, ter treščil z nogo ob tla, ko mu predolgo nisem odgovoril. — ‚Vraga, odgovôri mi kaj, saj vendar poznaš vse kote tega gradu!‘ Poznam jih, milostivi

gospod, sem ga tolažil, in zagotovo vem, da se bo dobil kotichek za vas in mlado vašo gospodično! Tu je predvsem čumnata Martina Luthra, v kateri se je skrival, ko so ga bili nemški cesarji zapodili, in so ga potem pitali turjaški grofje, da ni izgubil debelega trebuha. Vi tega še ne veste morda, santo padre, ali vendar je živel tu na turjaškem gradu Martin Luther, in hudič se mu je prikazoval, in bratovščino sta pila, da se je vse kadilo in po peklenškem ognju smrdelo.“

„Sem že tudi nekaj bral o tem,“ je izpregovoril Solnce, „dasi je težko verjeti, da bi bil tisti pogubljeni menih zašel celo v našo Karniolijo.“

„Jaz pa dobro vem, da je bil tu! In Juriju Ljudevitu sem dejal: Najbolje bo, če jo vtaknemo v Luthrovo sobico. V debelem zidu tiči in samo malo okence ima in še to je skrito za vejami hruške gospodične, ki stoji spodaj tik grajskega zidu. Ugajalo mu je, kar sem govoril. ‚Tvoja škoda ne bo, Tomaž Ručigaj, če mi boš o tej priliki spodobno in zvesto služil. Ti me poznaš, da sem dober človek in da denar rad odpada od mojih prstov. A tudi zverina sem lahko, če se prevarim tam, kjer sem zaupal. Zapomni si to, Tomaž Ručigaj, da se ti ne bo slabo godilo na zemlji. Danes ponoči ti jo pripeljejo, in glej, da jo varno spraviš v Luthrov zaboj! Tudi na

hruško gospodično pazi in na okence za njo! Zbogom, prijatelj Ručigaj, vedi se dobro, če ti je ljub tvoj trebuh in želodec v njem! Že je hotel odriniti, pa se je vrnil in dostavil: „Ženica bo prej kot ne tarnala, jokala in solze točila. Vse po nepotrebem, ker vem, da me ljubi, da je torej blago zame, gospod Ručigaj! Obračaj skrb v to, da ne bo nepotrebne krika in ihtenja. Sicer si mi pa odgovoren, s svojim malopridnim življenjem odgovoren, da se bo lepo ž njo ravnalo. Ne pozabi, da je to blago zame, gospod Ručigaj!“ Še enkrat me je zelo osato pogledal, potem pa skokoma oddirjal proti belemu mestu.“

„In vi, capitano, kaj ste počeli nato?“

„Pripravil sem Luthrovo čumnato in jo pometel. Vi si niti ne sanjate, kje tiči ta kurnik! Tam zgoraj v veliki dvorani, kjer vise po stenah podobe turjaških grofov, visi med temi gospodi tudi bledoličnega Turjačančka slabotna osebnica na zidu. To žival, kateri se prav vidi, kako jo tišči železje in katera ni bila za drugo na svetu, nego da je dobro jedla in pila, so uvrstili torej tudi med turjaške grofe in nje grižasti obrazek pribili na steno. Ali na tej podobi je spodaj skrito pero, in če pritisnete na to, se vam odpre vhod k Luthru in v njegov kurnik, ki je bil tisti čas preprežen s pajčinami kakor želodec psa, ki je poginil od lakote. Vse to sem očedil in prezračil. A na mizo sem postavil

šop pisanega jesenskega cvetja, ker, santo padre, v meni je tičalo od mojega rojstva sèm nekaj — kavalirja. Tako mi duše, da je tako!“

„Kdaj so jo pritirali tu sèm?“

„V pozni noči so jo pripeljali, in meni se je, padre santo, smilila, do srca smilila, ker jaz sem dober človek, predober človek, da bi le kaj takih na svetu bilo. Pa jih ni, carambo!“

Zopet je izlil vso merico v jezi, da je na svetu tako malo poštenjakov, ki bi se mogli meriti s Tomažem Ručigajem.

„Sedaj, pravite, da jo imate tu gori, v Luthrovi sobi?“ je vprašal vitez s tresočim glasom

„Dà, dà, tam gori čepi kakor golobica v golobjaku in dan in noč prejokuje. To je revščina, vam pravim. Skrita je pa že tako, da je ne dobite, če do sodnega dne nosljate po gradu. Pa nikar ne zamerite, padre santo, da tako govorim!“

„Cele noči prejokuje, pravite?“ Da Tomaž Ručigaj ni bil že popolnoma pijan, bi bil moral čuti, kako je menih z zobmi škripal, ko je to vprašal.

„Saj veste, kaka je ženska! To vam joka za vsako malenkost, tako ženska solza niti vinarja vredna ni. To jaz vem, ker marsikako solzo so prejkale krasne oči zame! Valga me dios, da je res tako!“

„Brez tolažbe krščanskega duhovnika ste jo pustili v njenem obupu? To ni bilo pošteno, to je bilo krivično, posebno od vas, ki ste tako-rekoč tudi kavalir, senjor capitano!“

To je Tomaža pretreslo, da je pričel v hipu jokati.

„Saj se kesam, santo padre, saj se tisočkrat kesam! In danes ste vi tu, in krščanske tolažbe naj ji bo, kolikor je more želeti. In s tem ključem vam odprem sobano“ — tu je izvlekel nekje velik ključ — „in odprem vam tudi Martina Luthra zabo, da lažje pridete do golobice nego gospod Juri Ljudevit, ta prokleti jastreb, ki bi ga morali na kolo nategniti, da bi mu vse pregrešne kosti popokale po pregrešnem telesu. In zagotavljam vas, sveti oče, tako mi svetih ran Kristusovih in vseh bolečin njegove božje Porodnice, da je ni moči, ki bi mogla zabraniti, da bi vas ne popeljal k nji, ki joka tam gori. Sveti oče nebeški, če pride sam Juri Ljudevit ter bi se hotel nama ustavljati, bi spoznal bistrega jezdarnika Tomaža Ručigaja, ki je grešnike krstil nekdej ob Labi in ob Reni ter so ga poštenjaki častili in čislali po španjolski navadi! Pravim vam, sveti menih, da pride Juri Ljudevit sam in da mi le edino zoprno besedo izpregovori, pa mu premerim s starim svojim mečem čreva ter mu v usta povem, da je grešnik in malo prida, ki naj si v čast šteje, če pogine pod

mojo roko, ki je morila že boljše može, nego so bili roditelji tega paglavca, tega Jurija Ljudevita!“

Tedaj se je Tomaž Ručigaj dvignil izza mize ter je v svoji pijanosti z otročjo oholostjo zakričal proti vratom:

„Juri Ljudevit, prikaži se, zver turška!“

In le-tá klic ni ostal brezuspešen.

V tistem hipu so se odprla vrata na stežaj in na pragu se je prikazal Juri Ljudevit z bledim svojim obrazom in z golim mečem v roki. Tik njega sta tiščala v malo sobico polkovnik Aricaga in junak Šimonović ter s svetlim orožjem zabranjevala izhod.

Tomažu Ručigaju se je zavrtela tedaj mala čumnata okrog in okrog; vse mu je plesalo pred pogledom; a v tej vrteči se zmešnjavi je tičal kot nekako središče gospoda Jurija Ljudevita temni obraz, okrog katerega so se strahovito blesketali svetli meči. Pričel se je tresti stari pijanec in prešinil ga je takov strah, da se je čulo, kako so mu šklepetale čeljusti.

Vitez Janez je v trenutku izprevidel svoj nevarni položaj. A vendar ga niti za hip ni zapustila bistrumnost. Premeril je z jastrebovim očesom malo sobico. Nikjer ni bilo izhoda. Tam pri vratih je stal Juri Ljudevit s svojima tovarišema, in pričakovati je bilo, da bodo na mah planili z mečem po njem. Postati mu je

mogla edina rešitev — edino okno! To je takoj vedel. Na srečo je bilo odprto in toliko široko, da je človeškemu telesu dajalo primerno prostora, če se je hotelo zriniti skozi njega. Vitez Solnce se je obrnil z obrazom k steni ter se sklonil pod mizo. Pri tem pa je bliskoma spravił dolgo halo raz sebe ter izza pasa potegnil ostro bodalce.

„Pijan menih in pijan vratar!“ je izpregovoril Aricaga srdito. „Kaj nam hočeta ta dva!“

„Čakaj malo!“ je vpil Juri Ljudevit. „Ručigaj, svinja, ali tako izpolnjuješ moja povelja! S kom pijančuješ tu notri?“

„Plemeniti gospod — Juri — Ljudevit! Nedolžen sem — menih me je zapeljal!“ Tomaž Ručigaj je sekal z rokami po zraku ter z veliko težavo spravljal besede iz grla. Pri tem mu je odpadel debeli ključ, ki je hotel ž njim odpreti vrata menihu, da bi ta prinesel duševne tolažbe zaprti gospodični. Ta ključ je padel pod mizo, kjer se ga je polastil vitez Janez.

„Nedolžen!“ je zastokal Tomaž Ručigaj še enkrat, potem pa so ga zapustile moči in kakor posekan hrast je telebnil po sobi, da je s svojim debelim trebuhom v hipu pregradil ozko čumnato črez in črez. Tisti trenotek je porabil Janez Solnce v svojo korist. Kakor strela je planil izza mize, kjer je bil na tleh zapustil znak svojega meništva, ter skočil k oknu. Tam pa se je kakor urna veверica izmuznil po steni

navzdol, da je kar migoma izginil onim v sobi iz pogleda. Njegova sreča je hotela, da je bil grajski zid nekoliko nagnjen, ker je proti tlom debelejši in debelejši postajal. Tudi je imel vitez toliko previdnosti, da se je uprl z bodalcem v zid, tako da je bolj polagoma drsal navzdol, ker se je ostro jeklo zatikalo v zida razpoke. Strgalo se mu je nekaj obleke, v ostalem pa je brez škode zdrknil k tlom, in to tembolj, ker je priletel ravno na kup gnoja in smeti, ki se je že od nekdej ondi nahajal ter kvaril zrak na dvorišču turjaškega gradu.

Ravno, ko je vitez pri oknu izginjal, sta ga spoznala Juri Ljudevit in polkovnik Aricaga.

„Tako mi vseh hudičev, Solnce je tu!“ je zatulil polkovnik ter izvlekel izza pasa velikanski svoj samokres. Tudi Juri Ljudevit je pograbil po svojem samokresu ter napel petelina. Hitela sta k oknu. Ali oba je oviralo široko telo pijanega Tomaža Ručigaja, ki je kakor v sladkem spanju še vedno raztezal onemogle ude po umazanih deskah. V besni togoti sta ga suvala v trebuh ter ga med kletvinami odrinila na stran. Ko sta potem dospela k oknu, sta imela priliko opaziti, kako se je Janez Solnce ravno vzdigoval z gnojnega kupa. Dvignil je obraz ter ju s krvavim pogledom opazil pri oknu. Trenil je z roko za pas po samokresu ter ga izstrelil proti oknu. Zadela je svinčenka tik okna

v zid, da sta se šipa in apno zapršili na vse strani. To je prejkone rešilo vitezcu življenje.

„Aricaga, streljaj!“ je zatulil Juri Ljudevit. Oba sta namerila na onega, ki je z dvorišča uhajal ter s pestjo grozil proti oknu. V hipu sta izstrelila samokrese, da se je razlegal pok po ozkem dvorišču. Ko se je dim razkadil, se je lovil Janez Solnce z roko po sivi steni, z drugo pa je grabil po levi rami, kjer se mu je cedila rdeča kri iz obleke.

„Ta jo je izteknil,“ je kričal Aricaga. „Vsaj levo perot sva mu razdrobila, da ne bo mogel odfrčati več.“

„Tako mi svete Matere božje,“ je dostavil Juri Ljudevit, „sedaj ga imam v pasti in danes se boste uverili, prijatelji, da Juri Ljudevit ne pozabi besede, če se mu je rekla proti časti. Da bi le preveč zadet ne bil! Ženico mu hočem pokazati in vpričo njega snubiti za njo, da se mu polajša smrtna ura. Zadel sem ga jaz, ker sem mu ravno v levo roko meril.“

„Tudi jaz sem tja meril,“ je ugovarjal Aricaga, „in ne ve se, čigava je svinčenka, ki tiči vitezcu v kosteh. A jaz imam preklicano gotovo roko, kar bi o tebi ne trdil, Juri, posebno če si pijan. Danes si pijan!“

„Pustiva prepir,“ je odgovoril Juri Ljudevit hladno, „in poglejmo rajši na dvorišče, kaj počenja ondi obstreljeni naš vrabič.“

Drla sta na dvorišče. Ali prostor, kjer je še ravnokar slonel in ječal vitez Janez — je bil prazen. Na tlaku je ležal sicer njegov samokres, in tudi se je poznalo nekaj rdečih lis po steni in po zemlji. A ranjenec sam je bil izginil, kakor bi ga bila odnesla sapa.

Usuli so se pred grad ter prebrskali vse grmičevje daleč naokrog, ali ranjenega viteza vendar niso izteknili.

XII.

Zgodaj zjutraj ravno tistega dne je zapuščala precěj številna družba belo Ljubljano ter prijezdila pri dolenjskih vratih na Barje, kjer so hoteli streljati divje race. Sam cesar in njega stric, nadvojvoda Viljem, sta bila lovcem na čelu; posebno zadnji je kazal veliko lovsko navdušenje ter izpraševal Volka Engelbrehta z vztrajno milostjo, če je po Barju obilo perotrine in če se pridno strelja in pobija.

Stopivši iz mestnega ozidja, krene četa po mehki senožeti proti Ljubljani, kjer je čakalo primerno število čolnov, po katerih so lovci, pustivši konje slugam, hipoma posedli. Leopoldus pa je obsedel na konju, voščil svojemu stricu prijetno zabavo, potem pa se obrnil k deželnemu glavarju ter dejal: „Sedaj na Turjak, ekscelencija!“ Bil je prav dobre volje, in Volku Engel-

brehtu so bila odprta nebesa, da je gledal v deveto nebo.

„Veličanstvo!“ je viknil ter se v sedlu tako globoko priklonil, da je s svojim obrazom zadel skoraj ob konjevo grivo. „Predrznem se še enkrat odsvetovati od tega pota! Če nas obišče naš najmilostivejši gospod v gradu naših pradedov, se moramo vsaj nekoliko pripraviti. In še na smrtni postelji se bom sramoval, da sem na turjaškem gradu sprejel svojega veličastnega vladarja med golimi stenami in pri prazni mizi!“

„Pomirite svojega duha, gospod glavar,“ je odgovoril Leopoldus, „saj toliko imate vendar v turjaških shrambah, da se bomo opoldne najedli mi in naši konji. In če ne, bomo lakot trpeli! Imel bom vsaj priliko opazovati, kako bo raztezaval svoj obraz naš Lobkovic, ki je vendar tako nerad lačen in ki je za dva in tri, če sedi pri polni mizi.“

Dvorniki so se spodobno zasmejali. Velikega gospoda dovtip se jim je zdel preizvrsten in tudi so se radi smejali — na račun imenitnega, a tedaj — ko je Janez Vajkard še vedno imel v svoji roki vso moč in veljavo — še nikomur groznega veljaka. Nekoliko let pozneje bi se ne bil pač nihče upal smejati dovtipu, namerjenemu proti knezu Lobkovicu, ki je bil tedaj s svojo bistrostjo izrinil Janeza Vajkarda

iz cesarjeve milosti ter ga poslal v pregnanstvo v ravno tisto belo Ljubljano, ki je tedanje dni gledala najvišjo srečo in slavo onih, ki so takrat zastopali kruto in oholo turjaško pokolenje.

Smeh ni spravil kneza Lobkovic v zadrego. „Presrečen sem,“ je dejal lehkodušno, „da me Vaše veličanstvo opazuje še med jedjo in da še tedaj vzbujam pozornost svojega premilostivega gospoda!“

„Naš Lobkovic,“ je izpregovoril cesar, „ima jezik in zobe v svoji oblasti, in uverjeni smo, da si bo ž njimi pridobil še mnogo slave.“

„Posebno z zobmi,“ je dostavil Janez Vajkard zlobno, „s katerimi je posebno pečenkam na mizi nevaren, veličanstvo!“

Zopet so se smejali dvorniki, opazivši, da je Leopoldus s povšečnostjo začul neokorni dovtip svojega prvega ministra. Posebno glasno se je zasmel — v kolikor se je sploh smel smejati v cesarjevi družbi — Janez Vajkard, in prav videlo se mu je na ošabnem obrazu, kako mu dobro dé, da je na vse rano jutro smel zasmehovati svojega nevarnega nasprotnika, o katerem je predobro vedel, da rije proti njemu kakor krt pod zemljo.

„Veličanstvo,“ je odgovoril Lobkovic hladno-krvno, dasi se je srdil, „moji zobje so za sedaj moja edina moč, in radosten sem, da mi še trdno stoje v čeljustih. Pač pa opazujem pri

našem vojvodi, da izgublja zobé, da se sumljivo stara in da bo Vašemu veličanstvu skrbeti za sposobnega naslednika.“

Prebledel je Janez Vajkard in strupeno je pogledal po Lobkovicu. A smejati se sedaj ni upal nihče; še celo cesarju je za trenotek legel mrak nevolje po mladem obrazu. Potem pa je hitro izpregovoril: „Ničesar ne odgovorite, vojvoda, ničesar mu ne odgovorite! Lobkovic bi rad pokvaril dobro voljo svojemu gospodu, ali danes v tem prekrasnem jutru ne dopuščamo, da bi z ostrim svojim jezikom sekal po zvestih nam služabnikih. Takoj ga tudi kaznujemo s pregnanstvom ter mu proti cesarski svoji nemilosti nalagamo, za kratek čas zapustiti naš dvor. Zajezdite konja in pred nami dirjajte na Turjak in glejte, da nam preskrbite ondi stanovanje in vse potrebno! Za toliko časa vas odpuščamo v nemilosti.“

Navzlic temu mu je ponudil cesarsko svojo roko, ki jo je knez gorko poljubil, govoreč: „Dicto audiens sum, augustissime imperator!“ Potem pa je zabodel ostroge konju v trebuh, da se je visoko spel; knez je zavihtel široki klobuk po zraku ter vzkliknil: „Vivat Leopoldus!“

Oddirjal je po cesti proti Turjaku, klobuk pa si je dejal na glavo šele tedaj, ko je bil družbi izginil iz pogleda; ko je vedel, da ga

več ne vidi cesarsko oko. Tako globoko je bil vdan svojemu velikemu gospodu!

Po tej cesti je odrinil potem tudi Leopoldus. Le malo dvornikov je imel s seboj; v varstvo izborni tej družbi pa je jezdilo za njo deset oboroženih hlapcev. Ubogi kmetič, ki je tik ceste ril po neplodovitem polju, pa se je čudom čudil, kako da je zašla tu sèm ta oborožena tolpa danes, ko je vendar vse odhitelo v belo Ljubljano, da bi gledalo cesarja in vladarja. In če bi mu bil kdo pravil, da je oni mladi človek, ki je, skoraj revno opravljen, jezdil tam po cesti z manjšim spremstvom, nego so ga imeli Turjačani, kadar so jezdili mimo, sam cesar Leopoldus, bi se mu bil smejal v lice, češ, cesar nosi zlato obleko in spremlja ga cela armada, če se prikaže na dan!

Navzlic zbadljivemu napadu Lobkovica proti vsemogočnemu ministru je ostal cesar židane volje tisto jutro. Počasi so jezdili po beli poti ter opazovali okolico na vse strani. Pričetkom je ležala po Barju gosta megla, a skoro se je vzdignila ter se razvlekla proti jasnemu nebu. Odprl se je pogled na širno Barje in na hribe, ki ga obkrožujejo v ozadju.

Njegovo veličanstvo je bilo na vse kraje radovedno. K sebi je poklical Volka Engelbrehta in Janeza Vajkarda ter vprašal sedaj po tem, sedaj po onem. Sreča Turjaških je cvetla tisti

dan šopirno, in kakor pomladanskega solnca rahli žarki se je razlivala cesarjeva milost na Janeza Vajkarda in ponosnega njegovega brata. Ali že so se zbirali črni oblaki, ki so grozili zakriti to solnce ter s hladno točo posuti šopirni cvet šopirne sreče turjaškega pokolenja . . .

Knez Večeslav Lobkovic je potem jezdil po slabi cesti ter kuhal srd v častihlepni svoji duši. V zasmeh je bil dvornikom, in ti Turjačani so ravnali ž njim, kakor da je kak dvorni šaljivec! Ali hotel jim je stopiti na tilnik ter jih ponižati, da se bodo zvijali kakor črvi v prahu. Prilika že pride, in sveti Devici je hotel zidati kapelico na svojem gradu, če mu pomaga, da bo ponižal kneza Turjaškega. In čimprej pride pomoč, tem lepša bo kapelica! Napočijo časi, ko se dvorniki v njegovi navzočnosti niti sopsti ne bodo upali, ali danes . . .

Ravno v tistem hipu se mu je spoteknil konj ob kamen sredi pota. S kopita je odletela podkev ter žvenketaje zdrknila v stran. Prebudil se je knez iz svojega zamišljenja ter šele sedaj opazil, da je bil medtem zašel v ozko samotno dolino. Tik pota pa je med gostim vrbovjem in jelševjem šumel potok in napravljajal tuintam v ilnati zemlji precèj globoke tolmane, obrastle z bičjem in ločkom. Na drugi strani potí se je dvigalo s smrekami in bukovjem prepreženo strmo robovje, s katerega se je tedaj, ko je knez

ustavil svojega konja, vzdignila mnogobrojna tolpa divjih golobov ter z močnim šumom plaho odplula v zakajeni mah. Na vse strani je obračal knez svoj obraz, da bi opazil kje človeško selišče. V nasprotnem bregu je čepelo pač nekoliko revnih koč in dim se je vzdigoval s slamnatih streh — ali te so bile preoddaljene in tudi ni bilo upati, da bi se s težkim konjem dalo do njih. Tu v dolu pa je vladala popolna samota. Da se ni strnad oglašal s svojim tožnim čivkanjem v smrečju in da se ni stržek jezil po gosti šumi okrog vode, bi naš knez ne bil čul niti najmanjšega nemira.

„Vrag vedi, kje sem!“ je izpregovoril sam s sabo. „Tega turjaškega gnezda tudi ni nikjer ugledati, dasi se mi je pravilo, da je pokrita vsa gora ž njim, in da je pri nas doma malo takih gradov. Izgubil sem podkev, in če mi živinče ohromi, se mi lahko pripeti, da prikrevsam na Turjak, ko bo Njega veličanstvo že davno zopet proti Ljubljani odrinilo. Sveta Marija, sedaj mi pomagaj!“

„Ha-ha! Tičimo v pasti! Ha-ha!“

Zopet se je smejal nekdo nad knezom Lobkovicem! Poprej v prvi osuplosti je premeril le-tá dolino na vse štiri vetrove, samo bližnjo svojo okolico je puščal iz pogleda. A ravno tu, tik njegovega konja skoraj, je raztezala na zelenem mahu dolga človeška podoba koščene

svoje ude ter z zvitimi očmi blesketala proti knezu, prav kakor lisjak, če ugleda kuretino. Tudi se je brez vsake spoštljivosti smejal ter gonil svoj „ha-ha“, četudi je lahko opazil, kako je gospodu na konju kri zahitela v belo lice.

„Ha-ha! Smo v škripcih? In ne znamo ne naprej, ne nazaj? Oj, preljubi gospod, kako se mi smilite!“

Prav pri nogah mu je ležala podkev, ali naš Kljukec se je delal, kakor bi je ne videl. Tudi se mu ni mudilo vstati in nikakor ni kazalo njegovo vedenje tiste bojazljivosti, ki je navdajala tedanjega kmeta pred plemenito gospodo.

„Govoriš nemški?“ je vprašal knez osorno.

„Nemški in laški, signore moj! In če mi plačate pot do paše v Bosno, se vam naučim tudi turškega! Ha-ha!“

„Kje je prva kovačnica?“ je vprašal knez dalje, in srbeli so ga prsti, porednežu s plohim mečem pretipati hrbet.

„Kovačnica? Na gradu jo imajo! No, pa saj je prah mehak in do tja bo že še priplezal vaš vranec.“

„Pa mi vsaj pot pokaži!“

„Ne utegnem. Tu zadaj leži. Vmes so dolinice, žlebovi in skoraj povsod se vlečejo pota na hribovje. Lehko zaidete! Kakor bi trenil, boste za Kureščkom, meneč, da ste na Turjaku.“

Hej, jaz jih poznam, ta preklicana pota. Brez vodnika — pametnega moža, vam bo težavno, kreniti na pravo stezo. Taka je, da naj Bog pomaga!“

„Koliko imam še do tja?“

„Več ali manj, kakor si pot izvolite! Želimeljska dolina je zavita in zamotana, da je malo takih na svetu. Ko bi vi imeli vodnika, žlahtni gospod, bi že bilo. Ali kje ga dobite? Tu ravno tiči vrag. Jaz moram še nekaj časa ležati, potem pa hajd proti Ljubljani!“

„Morda se dá tvoja stvar odložiti. Kakšno službo pa opravljaš?“

„V službi svojega dobrega gospoda sem.“

„Kdo ti je gospod?“

„Imenitni vitez Janez Solnce.“

„Do sedaj še nisem čul o njem.“

„Kaj, o Solncu niste čuli in tudi o njegovi zali gospé ne?“

Tu se je dvignil Kljukec z zelenega ležišča ter ognjevito znova povprašal: „Tudi o njegovi zali gospé ne?“

„Do sedaj še ne!“ je odgovoril Lobkovic hladno.

„E, kaj ste spali, milostivi gospod? Vam niso še nič pravili o gospé Ani Rozini, ki ima mestnega ranarja za svojega očeta in viteza Solncea za svojega moža?“

„Pravi vitez mora biti ta tvoj gospod!“

„Nikar se ne pregrešite, gospod! Lepa ženska je, lepega telesa, lepih oči. In še celo turjaškim gospodom ni dalo miru in pograbili so jo ter jo vzeli in odtirali na svoj grad, ha - ha!“

Knez Lobkovic se je iztegnil v svojem sedlu kakor zajec, ki sredi polja po sapi razmotruje, odkod mu preti nevarnost.

„Kaj so storili turjaški gospodje?“

„No, zakonskemu možu so vzeli zakonsko ženo in sami bi jo radi imeli. Če bi nas kdo kaj takega počel, mu napravijo sredi Ljubljanskega polja grmado in vso mast bi mu ocvrli s telesa kakor polhu, ki je z nosom obtičal v pasti. Ti turjaški gospodi pa se nič ne zgodi!“

„Kaj so storili gospodje na Turjaku? He, te li prav umem?“

„Prav, prav! Zakonsko ženo so ukradli in moža so ji hoteli pobiti, ker jim je stal na poti.“

„Ti se šališ ter misliš, da imaš kakega grajskega pisarja pred sabo!“

„Kaj se bom šalil, kaj bom to mislil! Oj, jaz jih poznam gosposke obraze, in koj ga spoznam grofa od strežeta! Vaš obraz, milostivi gospod, je zlit iz prave in dobre rude. Če bi le jaz vaše gradove imel in vaše cekine, ki jih kar čujem žvenketati v dnu vaših žepov. Kaj se bom šalil? Sicer pa greste tako na Turjak in če gori pridete, pozdravite mi Ano Rozino.“

„Moj Bog, ali je še vedno v gradu!“ je vzkliknil knez iznenaden in v duhu je polagal temeljni kamen svetišču, ki ga je obljubil zidati v čast božji Porodnici.

„V gradu in pod težkim ključem! Njen mož, naš ubogi vitez Janez, pa tiči v grmovju pod Turjakom ter milo ječi, ker mu je Juri Ljudevit razstrelil ramo, da se mu vidi skoraj do srca!“

„Juri Ljudevit? Kdo je to?“

„Juri Ljudevit; ga li ne poznate našega Jurija, ki nam je ukradel Ano Rozino, da bi spal pri nji za hrbtom njenega moža! Hudič je in Bog zna, če je krščen po krščanski veri. Turjačan je in njegov oče, pravijo, je koj za cesarjem: iz tiste sklede jesta in iz ene in iste mošnje denar jemljeta. Dobre čase ima pri cesarju in ime mu je Janez.“

„Janez Vajkard! Brat glavarjev?“

„Ravno tisti, milostivi gospod! Njegov sin pa tiči sedajle na turjaškem gradu in bogve, kaj se je že vse zgodilo, ha-ha!“

„Kolikor mi je znano, Janez Vajkard nima sina!“

„V zakonu ga nima, mogoče, da ga nima. Ali zunaj zakona je še široko polje, ki marsikaj zraste na njem. Saj veste, kaj hočem povedati, ha-ha!“

„Janez Vajkard ima nezakonskega sina!“

„Od glave do nog je nezakonski! Pa kaj mu to škoduje? Belega kruha je sit vsako uro in vina je že popil, kakor malokdo turjaških grofov, ki se je rodil v zakonu in po postavah naše svete vere. No, pa če greste na Turjak, vidite ga tako in recite mu, da ga pozdravljam!“

„Janez Vajkard ima nezakonskega sina!“ je vzkliknil naš knez znova, in v duhu je že gledal dozidano kapelico, posvečeno Materi božji, ki mu je tako hitro priskočila na pomoč. „Njega veličanstvo bo široko odpiralo oči, če se bo vse to zvedelo! Moj ljubi Janez Vajkard, zdaj se bom jaz smejal. Čast in hvala božji Porodnici, ki se me je usmilila! Čast in slava! Ave Maria, gratia plena!“

Tu je knez Lobkovic z veliko pobožnostjo in s kipečo gorečnostjo premolil „Češčena si Marija“, med molitvijo pa se mu je srce širilo v zavesti, da ima svojega nasprotnika v rokah, da ga lahko uniči. In uničiti ga je hotel!

* * *

Cesar je vtem dohajal po dolini. Dasi je bilo vroče, je bil mladi vladar vendar neprestano najboljše volje. Med živim razgovarjanjem se je dospelo k znožju turjaškemu holmu. Ondi so opazili v svojo veliko osuplost kneza Lobkovica. Napravil si je bil ležišče pod senčnatim drevesom ter privezal konja k smrekovemu vršiču.

„Ali ni tu naš tajni svetnik Lobkovic?“ je vprašal cesar in skoraj se mu je zamračilo lice.

Odgovoril mu je Janez Vajkard: „V senci leži, veličanstvo, ter leno počiva, dočim mora visoki njegov gospod prenašati žarke pekočega solnca. Gotovo še niti na Turjaku ni bil! In morda je tik poti zaspal. Taki so Vašega veličanstva najzvestejši služabniki!“

Knez Lobkovic je pristopil k družbi.

„Kako je to, moj ljubi tajni svetnik, da ležite tu v senci, ko se kopičijo stolpi turjaškega gradu ravno nad vami? Upali smo, da nas pričakate pred širokim portalom z veselo novico, da ste pripravili nam stanovanje in našim konjem polne jasli!“

Skoraj nemilostno je govoril cesar te besede. Z globokim poklonom je odgovoril Lobkovic: „Veličanstvo! S tega mi je izvestiti, da je na Turjaku že vse zasedeno: pri jaslih zobljejo oves tuji konji in po sobah se šopirijo tuje osebe. Z orožjem v roki branijo mehke blazine, kjer sedé, in polne mize, s katerih jedo.“

Temno je pogledal cesar ter dejal malone osorno: „Knez Lobkovic! Prepovedujemo si vsako prazno šalo. Utrujeni smo od slabe poti in prav močno že želimo, skočiti s sedla ter si odpočiti trudne ude!“

„Pri sveti Materi v Loretu prisegam, da ne bo Vašemu veličanstvu drugega ostalo, nego

storiti, kar sem storil jaz: leči v zeleno travo ter ustanoviti visoko taborišče pod milim nebom. Ali na gradu danes nimajo prostora za visokega vladarja in s samokresom ga pozdravljajo, kdor se danes približuje gostoljubni strehi gospodov s Turjaka! Silno sem nesrečen, da mi Vašemu veličanstvu boljšega poročiti ni mogoče!“

Tu je knezu Lobkovicu po vsem obrazu zažarila škodoželjnost, in z neprikrito radostjo je opazoval, kako težko sta gospoda s Turjaka sedela v sedlih.

„Kaj pomenja to, Volk Engelbreht?“ se je obrnil cesar k deželnemu glavarju, ker ga je vendar osupnila resnost, s katero je Lobkovic vse to pripovedoval.

„To pomenja,“ se je oglasil Janez Vajkard namesto glavarja, „to pomenja, veličanstvo, da je gospod knez ali sanjal ali pa kje med potjo preveč pil!“

„Brez dvoma preveč pil,“ je dostavil Volk Engelbreht strupeno, „ker bi sicer ne govoril kaj tako žaljivega zame, ki mi bo največja sreča, pozdraviti Vaše veličanstvo na svojem gradu!“

„Ne razburjajte se, gospod glavar!“ ga je zavrnil knez hladno. „Kar sem povedal, je gola resnica. Ko je danes vitez Solnce hotel v grad, so streljali nanj, da je moral s krvavo rano odriniti.“

„Vitez Solnce!“

In Volk Engelbreht je pobledel, kakor bi niti kaplje krvi ne imel v nežnem svojem obrazu.

„Naj mi je dovoljeno, veličanstvo“ — in tu je knez Lobkovic sklonil koleno v prah — „da razložim, česa je iskal vitez Solnce na Turjaku. Če mi je dopuščeno, potem bom govoril, veličanstvo!“

„Vitez Solnce!“ se je oglasil tu Janez Vajkard. „Krasnega varovanca imate, gospod knez! Ali ni to tisti človek, ki si je za ženo izbral ranarjevo hčer in ki je bil potem izčrtan izmed deželnih stanov?“

„Ravno isti!“ je odgovoril Lobkovic brez strahu. „Izbral si je za ženo ranarjevo hčer, ki pa se je tudi drugim ljudem videla. Videla se je tem ljudem tako zelo, da so jo s silo vzeli njenemu zakonskemu možu ter jo odtirali na turjaški grad, kjer še sedaj vzdihuje pod zaporom. Na njenega moža pa so streljali, da je komaj odnesel življenje, dasi ni zahteval ničesar drugega nego ženico, po cerkvi in božjih zakonih mu izročeno. In vse to se je zgodilo pod vlado našega velečastnega in slavnega cesarja in gospoda, na katerega bodo morda tudi streljali, če se bo v svoji pravicoljubnosti potegoval za stvar nesrečnega viteza.“

Vse je otrpnilo. Cesar sam se je vzdržal mirnega ter vprašal zamolklo: „Ali govorite resnico, knez, ali se samo šalite?“

„Čisto resnico, veličanstvo! Pri moji čisti časti prisegam na to!“

„In zakonsko ženo so odtirali! In sedaj, ko sem jaz v mestu? Ne upam si verjeti kaj takega!“

„Vaše veličanstvo se uveri lahko samo! Tam gori pri gradu nas pričakuje vitez Solnce in hrepeni, pritožiti se pri najvišjem svojem gospodu!“

„In kdo se je predrznil vse to storiti?“ je vprašal cesar, in kar videlo se mu je, kako je vse zakipelo po njem.

„Prosim za najvišje varstvo, Vaše veličanstvo! Mogočnega nasprotnika si bom nakopal, če povem resnico, in svoje življenje si stavljam v nevarnost!“

„Govorite, knez, in imejte zavest, da ste pod mojim varstvom, ki sem tudi v tej deželi za Bogom najprvi. Kdo se je predrznil izvršiti dejanje, ki niti v Turkih ni zelo v navadi? Tako mi svete Trojice — ostro sodbo hočem imeti! Sedaj govorite! Kdo je zločinec?“

„Juri Ljudevit, in kolikor sem pozvedel, je sin našega Janeza Vajkarda!“

— Knez Lobkovic je govoril te besede počasi in mirno. Napravile so primeren vtisek. Dvorniki si niso upali niti sopsti, prav kakor bi čutili, da je to usodepoln trenotek zgodovinskega pomena. Sam Lobkovic je bil prebledel, in utripalo

mu je srce, ker je dobro vedel, da je sedaj smrtonosno zamahnil proti svojemu najljutejšemu nasprotniku. In Janez Vajkard? Tičal je v svojem sedlu ter bil prava podoba onemoglosti. Udarec je prišel tako nepričakovano, da je bil spretni diplomat v tem slučaju popolnoma brez orožja.

„Sin Janeza Vajkarda!“ je zaječal Leopoldus, ki sam ni pričakoval, da se bo stvar tako zasukala. „Moj Bog, Janez Vajkard vendar nima sina, kolikor je meni znano.“

„Oprostite mi, veličanstvo, da sem se premalo jasno izrazil. Juri Ljudevit je nezakonski sin našega Janeza Vajkarda!“

Tedaj pa se je vzbudila pobožna narava vladarju, ki je bil izmed najzvestejših božjih služabnikov, kar jih je imelo habsburško pokolenje.

„Vi imate nezakonskega sina, Janez Vajkard?“ je vprašal srdito. Leopold je imel še celo za Habsburžana silno debele spodnje ustnice, katere so se mu tedaj v jezi čudno zavlekle, tako da je postal ves obraz nekako grozen in strašan.

„Vi imate nezakonskega sina?“ je ponavljal in glas mu je zastajal v grlu. V tistem trenutku pa se je izkazal Volk Engelbreht večjega diplomata od svojega brata.

Dà, za tisti trenotek je rešila hladnokrvnost deželnega glavarja prvega ministra ter slavo

turjaške hiše. Volk Engelbreht je takoj opazil, da je odpadlo mogočnemu bratu krmilo iz rok, in opazil je tudi, kako visoka igra se igra. Ni ga zapustila duševna bistrost kakor ubogega Janeza Vajkarda, ki je s potnim obrazom tičal na konju, da se je bilo bati, da hoče sedaj in sedaj omedleti. Naš glavar je torej skesanega lica zdrknil s sedla ter ležal v prahu na kolenih še prej, nego se je visoka družba zavedela, kaj hoče. Dvignil je roke proti cesarju ter prosil ponižno: „Veličanstvo, vsa krivda preži nad mano, ki sem najnevrednejši vaših služabnikov. Name naj se izlije pravična jeza Vašega veličanstva!“

„Kako naj umejem vaše besede, glavar?“ je vprašal cesar ostro. „Morda imate tudi kaj nezakonskega v svoji hiši, kakor naš Janez Vajkard? Ha?“

„Janez Vajkard je nedolžen! In če molči, mi je to dokaz o tisti neizkončni ljubezni, ki jo goji zame, slabega mu brata. Če bom na smrtnem ležišču vse pozabil, te ljubezni, Janez Vajkard, ti ne bom pozabil!“

Govoril je patetično in tako prepričevalno, da je Leopoldus pričel postajati nekoliko mehkejši.

„Govorite torej jasno!“ ga je pozval temno. „Saj vidite, kako mučni so nam in našemu spremstvu ti prizori. Čemu klečite v prahu ter govorite o svoji krivdi?“

„Edini grešnik sem jaz, veličanstvo, in Janez Vajkard je nedolžen, bolj nego prvi sneg v pozni jeseni!“

„Kako to?“

„Juri Ljudevit je — moj sin!“

„Vaš sin? Vaš nezakonski sin?“

„Moj nezakonski sin, veličanstvo! Ali šiba je v rokah Boga, s katero me biča na stare dni! Biča do kosti!“

Nekaj časa je molčal cesar ter dvigal svoje poglede proti gradu, ki se je ponosno belil raz zeleni holm.

„Slavnega pokolenja ste, Volk Engelbreht, ali da smo to prej vedeli, nikdar niste postali tajni nam svetnik! Govorite in povejte nam vse!“

„Moje življenje je v vaših rokah, veličanstvo! Samo enkrat me je zapeljal peklenski duh, da sem zašel s prave poti! Ali ta greh, veličanstvo, me preganja sedaj dan za dnevom in najhuje pri tem je, da mi je narava do tega otroka vlila v srce čudno, prečudno ljubezen. Pred vsem svetom prikrivam svojo sramoto, ali njen s a d mi korenini globoko v srcu. Senca tega greha se vlačí za menoj, kakor senca mojega telesa. Zaradi tega greha me tepe nadloga in me tepe Bog, me bosta tepla — do trenutka, ko se sklene zelena ruša nad menoj!“

Volk Engelbreht je govoril te besede s tako izvrstno premišljenim naglaševanjem, da

se niti za trenotek ni čutilo, da mož taji svoje prave občutke ali da jih samo hlini. Vse se je čulo naravno, iz srca skesanemu grešniku kipeče. Vtisek na poslušavce je bil tak, kakor ga je gospod deželni glavar pričakoval. Omehčalo se je srce še celo cesarju, ki je dejal manj osorno: „Vstanite, gospod glavar!“

Volk Engelbreht je nato vstal ter dostavil: „Do vrha bi prikipela moja nesreča, če bi se Vašega veličanstva pravična jeza izlila nad nedolžnega. Kolikokrat mi je očital Janez Vajkard pregrešno ljubezen in kako gorko me je opominjal, naj se izpokorim! Poslušal ga nisem, veličanstvo, in zategadelj me gleda današnji dan ponižanega, in kakor Job sem na gnojišču, dočim se je še včeraj moje ime kopalo v neizkončni slavi in Vašega veličanstva milosti. Prav, ko sem se hotel dvigniti do najvišjega vrhunca te slave, me je udaril Bog ter mi odprl staro rano na pregrešni moji duši. Oj, da sem bil tebi pokoren, Janez Vajkard, nikdar bi ne bil tako zelo ponižan!“

Tudi Janez Vajkard je bil medtem zlezal s konja. Duševna zavest se mu je zopet povrnila in z diplomatsko hladnokrvnostjo je pričel nevarno stališče preudarjati. Priskočil je svojemu bratu na pomoč ter se mu v tistem trenutku oklenil okrog vrata, tako da sta kazala brata podobo iskrene in najvdanejšje ljubezni, ko sta

se objemala sredi družbe. Prav kakor bi bila pri goreči tej ljubezni pozabila na ves svet, in še celo na visokega gospoda, sta ostala nekaj trenutkov v gorkem objemu. Ko pa je končno Janez Vajkard dvignil glavo s prsi bratovih, je bil že toliko diplomat, da so mu v očeh igrale svetle solze.

„In vi, Janez Vajkard, ste vedeli za vse to?“ je vprašal cesar skoro ginjen.

„Da, Vaše veličanstvo! In jemalo mi je spanje v marsikateri noči!“

„In molčali bi bili, da se je nevihta razburila nad vami in ne nad vašim bratom?“

„Molčal, in če bi se mi bilo življenje v nevarnost stavilo!“

Dolgo časa je opazoval vladar obraz svojemu prvemu ministru. Ali ta obraz se je videl sedaj, kakor da je iz kamena izsekan in niti črtica se ni genila na njem, ko je bliskal Leopoldov pogled po njem. Janez Vajkard je čutil sedaj zopet trdo in varno zemljo pod sabo; stal je tedaj zopet trdno.

„Dà,“ je ponavljal navdušeno, „molčal bi bil — do smrti. Mi Turjačanje smo že taki, da eden drugega ne zápuščamo.“

„Velika je vaša ljubezen, zategadelj naj vam bo tudi mnogo odpuščenega. Sedaj pa poglejmo na Turjak, ondi hočemo dalje soditi.“

Govoreč je pognal cesar konja. Bil je potolažen. Olehčalo se je srce Janezu Vajkardu

in občutke je imel, kakor da je ravnokar pre-
stal veliko nevarnost. Knez Lobkovic se mu je
pridružil. Strupeno sta se merila nekaj časa.
Potem pa je siknil knez: „Častitam, gospod
vojvoda!“

„Na čem?“ se je zasrdil Janez Vajkard.

„Na vašem bratu, ki se vam je o pravem
času porodil!“

Vsa družba je odjahala nato proti tur-
jaškemu gradu.

Tako je izpodletel Večeslavu Lobkovicu prvi
naskok, s katerim je hotel v prah podreti svo-
jega najsilnejšega nasprotnika. Mati božja mu
zasedaj še ni pomagala, in ostala mu je tolažba,
da mu ne bo treba zidati kapelice nji v čast.
Tolažil pa se je tudi s prihodnostjo ter sklenil,
vse svoje moči darovati samo namenu, izpodnesti
Janeza Vajkarda v cesarjevi milosti. Vedel je,
da današnji prigodki ne bodo ostali brez vplivov
v rahli in pobožni duši vladarjevi. Breg se je s
tem dnevom pričel meliniti, in gotovo je bilo,
da bo Janez Vajkard nekega dne zdrknil v
prepad. Kot krt je hotel knez Lobkovic riti pod
zemljo ter prvemu ministru izpodkopati tla, ki
so se mu danes zamajala prvič pod nogami.
— Kar je knez Lobkovic upal tisti dan, vse se
je izpolnilo, četudi leta pozneje!

* * *

Ravno takrat je bil zbral Kljukec svoje tovariše okrog sebe. Sedel je na smrekovem štoru in štel denar, pri čemer so se mu dolgi koščeni prsti čudno zvijali. Vsakemu je nekaj odštel, a vsakemu se je dozdevalo, da je dobil premalo. Največ je obtičalo gospodarju v žepu. A nihče si ni upal godrnjati, ker so se bali svojega suhega gospoda. Tudi je temu iz zapasa gledal dolg nož, in vsi so se še predobro spominjali, kako je bil s tem nožem okljuvan črni Tinač, ko se je nekdanj Kljukcu postavil po robu. Molčali so torej vsi ter pokorno spravili tisto malo borov, ki so za nje odpadli od zapovednikove mize.

„Tako!“ je izpregovoril Kljukec. „Dobro letino smo imeli, Bogu bodi zahvala za njo in Materi božji na Šmarni gori! Sveta Mamika božja na Šmarni gori, v zlat plašč si zavita in že dolgo me je bodel v oči, da bi ti ga vzel, ker vendar ne čutiš ne mraza, ne vročine. Jaz sem pa revček, poleti mi je vroče in pozimi me zebe. Plašček sem ti hotel vzeti, a sedaj, ko si mi tako izdatno pomagala; sedaj, ko si mi tega pemskega kneza dala v pest, da so cekini kar deževali od njega, sem se zagovoril, da ti pustim še tisti plašček — za eno leto! Potem ti ga pa vzamem, in to tako gotovo, kakor je Bog v nebesih. To je, če me do tja ne ujamejo in mi ne napravijo ostre sodbe, da mi odsekajo dolge roke, ali mi požgo z žarečim

železjem ude, ali me obesijo na hrastovo vejo, ali me pa še celo nategnejo na železno kolo, da bodo zapokale kosti po meni, da bo joj in groza! Zategadelj se je pa treba varovati in kakor lisjak ob pravem trenutku odnesti telo in kožo. Ali ste vse pripravili?“

„Vse!“ je odgovoril Tinač čemerno. „Pa tu smo se še komaj najedli! In malo pospali bi radi, ko smo se vendar vso noč trudili za tebe in napolnjeno tvojo mošnjo!“

„Hudiča,“ se je zajezil Kljukec, „ali češ zaspati ter spati toliko časa, da se prebudiš sodni dan popoldne, da boš Boga gledal, ko bo ravno z aposteljni vstajal ter se napravljaj na veliko sodbo? Tam gori v gradu je sedaj gospoda in med seboj se kolje. Vrana ne izkljuje vrani očesa! Nekaj časa se bodo klali, potem pa se bodo spet objemali in povpraševali: kje pa je Kljukec, da ga obesimo na kakovo vejo tik potí, ker je vse to zakrivil? — Taka je! Da sem jaz tak tepec, kakor si ti, ljubi moj Tinač, bi obtičal tu v grmu, dokler ne pridejo dobri gospodje s težkimi verigami in me ne odtirajo na ljubljanski grad, kamor tako še kdaj prideva, jaz kakor ti!“

Smejal se je ter dostavil: „Hajd na noge! V treh četah jo odrinemo čez gore. Tinač, ti greš s svojo čredo na Mengeš; ondi ima Tonhovec tolsto tele in hlev se slabo zapira.“

Kar pri jaslih ga zakolji, in če se prebudi hlapec, mu porineš lahko tudi nož med rebra! Ti enooki, pojdi s svojimi na Šmartin pred Kranjem! Ondi imajo gospod fajmošter debelo vrečo srebrnih tolarjev in vsak večer jih pokladajo pod zglavje svoje postelje, da spe na njih kakor koklja na jajcih. Glej, da izviješ to posvetno blago pobožnemu možu, da mu odslej ne bo več delalo preglavice v spanju. Če se vrneš s praznimi rokami, ti izbijem še drugo oko in te vržem v Savo, pod Podveškim vrbovjem, da te požro sulci in lipani. Sam pa krenem na Stično, kjer bo jutri semenj in kjer me gospod opat pričakujejo h kosilu. Sedaj pa le na noge, zverine! V sredo pred Vsemi svetniki bom pri Savi, kjer je v Podveškem robu tista jama. Da boste vsi tam, in tudi ve, babnice! Če ne — boste hudiča gledali!“

„Solnčev konj je tukaj,“ je vprašal Tinač ponižno, „ali ga smem zase obdržati?“

„Kaj, zase obdržati! Ti dlaka nepoštena, konja obdržim jaz, da ga dam, — gospodu nazaj! To je, če se še srečava! Odrinite!“

V hipu so pospravili posodo ter obložili svojo tovarno živino. Potem pa so se razpršili na vse štiri vetrove, lazili po logih in skritih stezah ter iztezali dolge roke po tujem imetju, dokler jih končno ni zasačila pravica ter jih obesila ali pa s kolesom pokončala. Danes so

bili tukaj, jutri zopet tam. Bali se niso ne Boga, ne vraga; bali so se samo enega, svojega koščenega gospodarja Kljukca, ki jih je z ostrim dolgim nožem držal v strogi pokorščini. Po odhodu drhali je obtičal pošteni Kljukec še nekaj časa na svojem štoru ter se tolkel z roko po trebuhu:

„Ha-ha! To so teleta, to so teleta! Hi-hi!“

Potem pa je tudi le-tá izginil v goščo, in popolni mir je legel na zapuščeno krajino . . .

XIII.

Ko so se bili Juri Ljudevit in tovariši uverili, da brezuspešno iščejo viteza Solnea, so planili v svojem srdu po nesrečnem in pijanem Tomažu Ručigaju. Izvlekli so ga izpod mize ter ga vlekli na široki hodnik. Polivali so ga ondi z vodo in ga topli s palicami, da se je nesrečnemu kastelanu takoj povrnila zavest. Ali v hipu mu je zopet prešla, ko so mu udarci kakor toča sulji na staro telo. Pustili so ga potem na hodniku z bulami in rogovi pokritega. Sami pa so s silo razbili vrata v dvorano, kjer so po stenah viseli temni obrazi strogih gospodov s Turjaka ter se je samo tuintam kakor svetla zvezda med meglami prikazoval rožnati obrazek gospé s Turjaka, ki je nekdej ob strani v železje zavitega moža pretrpela in prevzdihovala dolgo-

časno življenje. Ti pa so se malo menili za turjaško preteklost, sedli so okrog dolge hrastove mize in si dali prinesiti pijače, dasi so bili že pri dohodu pošteno pijani. Marjanica, grajska kuharica, je morala zopet zakuriti ter k ognju pristavljati široke lonce.

„Kdo bi bil mislil,“ je izpregovoril dolgi junak Šimonović, „da je tu pri vas tako prijetno! Leži jih nekaj Kranjcev v Karlovcu, a povem vam, da so to puste stvarce, in če ti tako revče izpije vina za orehovo lupino, ti telebne pod mizo, kakor bi se bilo najhujšega strupa narskalo. Sramota za deželo, da ima take sinove! Vidva pa sta mi vrla vinska pobratima, in pravično vama govorim, da me bo srce bolelo, ko bom zapuščal belo Ljubljano; a bolelo samo radi vaju! Vse drugo naj vrag vzame! Vse drugo ni vredno, da bi se porinilo turškemu konju pod kopito. A vaju naj krščanski Bog živi!“

Pili so sebi v čast.

„Nikdar vama ne bom pozabil,“ je pričel Juri Ljudevit nato, „da sta mi današnji težavni dan posvetila vrla svoja meča, draga prijatelja! Da bo nekaj vročega praskanja, sem vedel, ker dobro poznam tega hudiča, viteza Solnca. Verujta mi, da bi nam bil dal opraviti, da ga nismo pri pijanem Ručigaju zajeli kot polha v duplu in da mu nismo s strelom razbili rame. Morda sedaj ravno umira kje za zelenim grmom,

in jaz mu ničesar drugega ne želim, nego da bi prav težko umiral in umrl.“

„Isto mu želim tudi jaz,“ je kričal Aricaga, „ker mu še nisem oprostil besed, s katerimi me je obsipal tisti dan, ko je tebi odsekal palec.“

„Tedaj sem mu pravil,“ je govoril Juri Ljudevit veselo, „da mu bo še žal tistega dne. Danes mu je žal! V pozabljenem logu umira pozabljen, meni pa se prikazuje obljubljena dežela in sad bom trgat z drevesa, ki si ga je bil Janez Solnce zasadil sam sebi! In to je nekaj prijetnega, prijatelja!“

„Kaj namerjaš sedaj?“ je vprašal Aricaga, in napele so se mu črte po obrazu. Juri Ljudevit je premeril s pogledom širono dvorano in podobe zamrlih Turjačanov po zakajenih stenah. Potem je odgovoril: „V Žužemperk jo odpeljem in upam ob zeleni Krki nekaj lepih dni preživeti ž njo. Vse se je izpolnilo, kakor sem sanjal, in do dna hočem izpiti kupo sreče, ki jo je dobrotljivi Bog postavil danes predme na mizo!“

„Ali si jo videl danes?“ je vprašal Aricaga radovedno.

„Ne še! Ondi za podobo koprni kakor golobica v golobnjaku. In povem vama, da mi srce nekaj upada, če se spominjam trenutka, ko bom stopil pred njo!“

„Kaj se boš bal ženske!“ je kričal junak Šimonović. „Ko sem s svojim praporom ležal

še v Bihačgradu, se mi je povedalo, da ima paša v Mostaru ženo, lepšo od lune sredi jasne pomladanske noči. Tedaj je po meni vse gorelo in kri je tekla po mojih žilah razgreta kot topljeno železo. In kar je bilo najbolje, tedaj še nisem bil oženjen in ne vkovan v jarem, ki tlači junaka, če se je vdal mehjemu zakonu. Z dobrimi tovariši odrinem proti Mostaru. Ondi podkupim starega skopljenca, drugim pa posabljam glave. In hajd smo v haremu, da sami nismo vedeli, kdaj smo vanj prišli. Oj prijatelj, to so bili krasni dnevi! Zorna Zulejka je slonela na divanu in je bila tako zaspana, da niti glavice ni dvignila po meni, vstopivšem junaku. „Si li ti, Mustafa“, je vzdihnila, „kako da prihajaš tako pozno?“ Ali tedaj sem že ležal pred njo na kolenih ter ji govoril, da sem v Bihačgradu slišal praviti o njeni krasoti. Kaj je storila? Malo je jeknila, hitro pa je dostavila: „Gjaver si, a sivih las nimaš, kakor jih ima moj Mustafa, ki je ljubljenec prerokov. Potem pa je šla brez ugovora z menoj, in Mustafa paša si je ruval las za lasom iz sive svoje brade in preroka je preklinjal. Jaz pa sem preživel z Zulejko krasne, srečne dneve in danes vam pravim: vidite, take so ženske, take so vse ženske! Kaj se češ bati, Juri Ljudevit! Prvi hip bo malo jeknila, a potem pojde s teboj, če boš hotel, do konca sveta!“

„Šimonović,“ se je vmešal Aricaga srdito, „a če lažeš, stori to tako, da ne opazi vsak otrok, da debelo lažeš. Tudi ni lepo, da svojima pobratimoma tako težke laži na hrbet pribijaš. Vrag te vzemi! Znaš li, kaj je to, ti prokleti bahač ti? Ne misli, da Aricaga ni nič sveta videl in da je tisti Karlovac, kjer žrete noč in dan koruzo in suhe češplje, kaj posebnega in imenitnega! Zatorej govori nama resnico, če nočeš, da ti z ostrimi meči ne pogladiva ležnivega jezika. Čuješ te moške besede? He?!“

„Aricaga, pijan si!“ je odgovoril oni hladnokrvno. „Na svoje besede in njihovo resnico prisegam, če bi to zahtevali boljši junaki od tebe, ki si junak v besedah, v dejanjih pa novorojeno dete. Sicer je pa tu moj meč in s svojo ostrino mi je porok za vsako besedo!“

To rekši pograbi po krivem svojem meču, ki je tičal pri steni v kotu ter ga trešči predse na mizo, da je vse zažvenketalo.

„Tako govoriš ti meni,“ je tulil polkovnik, „ter mi groziš s krivo tisto šivanko? Kaj takega si jaz dvakrat povedati ne dam in s svojo krvjo mi boš plačal, ker si oglodal mojo čast! Še danes boš gledal hudiča, in to tako gotovo, kakor gotovo si razžalil mene, polkovnika Aricago!“

„Na besedo tega polkovnika jaz ničesar ne dam,“ se je oglasil Šimonović.

„Ničesar?“

„Ništa, kakor pravi Hrvat.“

„Tako mi vseh nebeških vragov, za te besede ti vzamem umazano življenje!“ Tudi Aricaga je posegel po težkem meču, ali tedaj se je vmešal Juri Ljudevit v ta prepir, govoreč: „Kaj mi pomaga, če se vidva prepirata in med sabo rujeta? Moja kri ostane hladna pri tem, in niti ne razburila bi se, če bi Šimonović tebi Aricagi presekal čelo, da bi se takoj usuli možgani na mizo. Mirujta torej! Ti si pil čez mero, Aricaga, in ne tuli ves čas in spravi svoj meč, ki si ga posvetil danes samo moji stvari! In ti Šimonović, imej potrpljenje s pobratimom, ki bo obžaloval svoje besede, ko se bo pijanost izkadila iz njega! Odložita meče v stran in pijmo vino v miru, ker smo vendar vrli pobratimi!“

Nerada in godrnjaje sta odložila sablje v kot in se gledala temno, kakor psa na verigi, ki si kažeta zobe, renčeč in togoteč se.

„Prepirata se lahko pozneje,“ je govoril Juri Ljudevit. „Saj bosta imela časa dovolj. Ali danes se spomnimo na kaj takega, kar bi nam vsem kri ogrelo brez prepira in hujskanja! Povem vama namreč, da se me je sedaj v zadnjem trenutku polastila čudna tesnoba, prav kakor bi se tresel pred hipom, ko bom s strastno roko posegel po zlatem klasu, ki je dozorel na polju viteza Janeza Solnca. Izpil sem že obilo vina, a rečem vama, da se mi kri kot mrzel

led vlači po žilah in da mi je včasih pri srcu, kot bi tičal v hladnem grobu in bi se pod težko prstjo ne mogel niti geníti. Zatorej potrebujem nekaj, kar bi mi kri razpraskalo in srce upijanilo, da se ne bo treslo v trenutku, ko stopim pred rožnato Ano Rozino, ki naj mi jo Bog blagoslovi! Vprašam tedaj, vesta li kaj takega, kar bi srcu in bojazljivi duši do moči pripomoglo? Govori, Šimonović, he!“

„Jaz bi že nekaj vedel, „je odgovoril dolgi Hrvat, „a če povem, bo odprl škrbasti Aricaga usta ter mi očital, da lažem. To pa je bridka beseda, ljubi moj Juri Ljudevit, in da se mi je kaj takega očitalo ob zeleni Kolpi, govorim ti resnico, da bi se očitavec ne veselil dolgo časa več slabega svojega življenja! Ali tu sem tvoj gost in tvoje vino pijem, zatorej molčiva jaz in bridko moje orožje!“

„Izlij ga kupo, dragi Šimonović, in povej nam, kar veš! Aricago pa moraš poznati: veliko laja, a rep tudi rad stisne med noge, kadar se mu vidi koristno bežati. Ha-ha!“

„Tebi na ljubo bom govoril, dragi moj Juri Ljudevit, ker si mi vrl pobratim!“

„In ti meni, ljubi Šimonović!“

„Jaz vem nekaj, kar človeku srce in dušo razvname, da gorita kakor slamnata streha, na katero je vrgel Turčin svoj ogenj. Poslušaj! Ko sem s svojim barjakom ležal še v Bihačgradu —“

„Je že zopet ta prokleti Bihačgrad tu!“ je renčal polkovnik.

Ali Šimonović ga je mrzlo prezrl ter nadaljeval: „Ležali smo torej v Bihačgradu in načeloval nam je vrli in visokorojeni gospod in baron Janković, katerega spominu bodi večna slava (tu so izpili vsi trije kupo vina). Bil je to pravi junak in njegovo največje veselje je bilo, sekati Turčinom glave iznad ram. Oj kolikokrat smo vihrali že ž njim v zeleno Bosno, in vse se je treslo pred nami, kjerkoli so se začula kopita naših konj. Dà, to so bili boljši časi od današnjih, in nikdar jih več doživel ne bom!“

Tožno je povetil glavo — in izpil kupo vina.

„Mi pa smo bili tiste čase še mladi,“ je pričel Šimonović znova, „in obilokrat smo rajši ležali na gorkem, nego da bi bili zajezdili v mrzli hlad. Tedaj je dal visokorojeni in vrli baron Janković obložiti mizo s pijačo, in rujno vince smo morali piti, da se nam je napravljala rožnata zora pred pogledom. Največ pa ga je popil vrli in visokorojeni gospod sam ter nam dajal v hrabrosti in tudi v vinopitju najboljši zgled. Ošteval nas je: pasje glave, polenarile ste se, in moj barjak se trese pred Turčinom! Tužna mi majka, da mi je načelovati takim otrokom! Pijte, pasje glave, morda vam vino ojači srca, bojazljivim vam zajcem! Pili smo, da smo v največji temi gledali svetle solnčne žarke.“

„Je li to vse,“ je zarohnel Aricaga. „Piti umemo mi tudi! Res je, da to človeku srce in dušo razvnema, ali kaj posebnega to ni.“

„Tiho bodi, Aricaga,“ je dejal Juri Ljudevit, „Šimonović še nekaj ve! He, ni li istina, Šimonović?“

„O najboljšem še nisem govoril. Težko pa je govoriti, če človeku vsak hip v besedo segajo nepoklicani kričachi. Ko smo se — da dalje govorim — rujnega vinca napili in smo težki postali, kakor je težak nabit topič, tedaj nam je ukazal vrli in visokorojeni Janković izza pasa potegniti dolge samokrese. Pred njegovimi očmi smo jih morali nabiti ter napeti peteline. In ko je bil vsak samokres lepo nabit in petelin napet, da se je vsak hip lahko sprožil, je zapovedal vrli in visokorojeni baron, da smo v dolge cevi nalili vina. In sam si je nabil svoj samokres ter si cevko nalil z rdečim vinom. Pijte, deca, je izpregovoril potem prijazno, pijte, vince je sladko, in komur se trese roka, naj dobi svinčenko v želodec in prebavlja naj jo do sodnega dne! Pijte, deca! In sam je pil najprej in napeti samokres si je pritisnil k junaškim ustom in vino je v dušku izpil iz dolge cevke, ne da bi se mu bila za trenotek potresla roka, dasi je že nosil železje, ko smo mi vsi še v zibeli sesali mleko. Za njim pa smo pritiskali vsi drugi nalite samokrese k ustom in, tako mi nebeške

Trojice, prisegam vama, da je ni boljše ne lepše pijače, nego vino piti takisto na robu med življenjem in grobom. Na eni strani gledaš v rumeno obsejano dolino življenja, na drugi strani pa se ti odpira hladni in mokri prepad smrti: ali v sredi med življenjem in smrtjo šumlja vrelec, pri katerem piješ in piješ. To je prava, to je junaška pijača! Drugo jutro smo bili vsi zdravi kot ribe v vodi in takoj od mize smo šli h konjem ter poskakali v sedlo. In kakor blisk smo drevili na Turčina, in smrti se ni nihče bal, ker smo ji vendar gledali v obraz tolikokrat v noči, ko smo pili sladko vince ter se nismo bali ne hudiča, ne smrti!“

„Vraga, tu si mi povedal nekaj novega!“ je kričal Aricaga. „O stvari bi se dalo govoriti!“

„Da, lepše pijače je ni,“ je Šimonović ponavljal, „kakor takisto smrti v obraz napiti se močnega vina. Ali družba mora biti za to, družba!“

Tu se je hladno ozrl po polkovniku, kakor da je hotel reči, da njega ne prišteva k taki družbi.

„Jaz pa vendar predlagam,“ je vpil Aricaga, „da storimo vse tisto, kar je moral storiti barjaktar vrlega in visokorojenega gospoda Jankovića, preden jo je odjezdil na sabljanje turških glav.“

„Tudi jaz sem tvojih misli, Aricaga!“ je odgovoril Juri Ljudevit. „Vrli Šimonović naj

se uveri, da mu je opraviti z junaki, a ne z babami!“

Brzo so pograbili po svojih dolgih in nabitih samokresih.

„Nebeška misel je to,“ je dejal Aricaga kipeče ter si nalil cevko z vinom. „Bog te živi, pobratim Šimonović!“

To rekši napne petelina ter izlije cev v svoje žrelo. Niti za trenotek se ni tresla pijana roka staremu grešniku. V hipu sta takisto naredila tudi tovariša. Polastila se je vseh nekaka čudna razburjenost, živci so se jim napeli po telesu in na licih se jim je nabrala rdeča lisa. Vsi pa so bili mnenja, da si lepšega in kratkočasnejšega vinopitja ne morejo niti misliti.

„Obilo radosti smo užili tiste dni v Biháčgradu,“ je pripovedoval Šimonović. „In še dobro se spominjam, kako se je nekđaj kornetu Gusiću izprožil petelin, ko je bil ravno izpil. Pokadilo se je kakor iz peklenkega žrela in svinčenka mu je šla ravno skozi levo roko ter se potem zarila v leseni strop. Naš kornet je zarjul kakor zaboden vol in na obrazu se mu je prikazala mavrica od vseh bolečin. Od smeha smo hoteli popokati mi in visokorojeni gospod baron. Le-tá se je zvalil od same radosti na tla, ko si je Gusić lizal ranjeno dlan ter hotel od bridkosti omedleti. To vama je bil gospod, naš baron Janković! Večna slava njegovemu spominu!“

Vsi so nalili samokrese ter jih izpili v trenutku.

„Drugikrat smo sedeli zopet pri mizi in se igrali z napetimi samokresi. Tam zadaj pri voglu je sedel mlad gospodič iz Ogrske. Bil je ravno vstopil pod naš barjak in pod načelstvo gospoda Jankovića. Bil je to dečak bledih lic in ravnokar je bil ušel materi od dojilnih prsi. Komaj pa je prišel v Bihačgrad, je menil že, da bo sam v hipu podjarmil vso zeleno Bosno. Menil je, da je pri nas življenje tako kot doma za materinim krilom. Naš gospod, vrli baron Janković, ga je odločno zaničeval. Pili smo torej tisti večer in se predobro imeli. Madžarski bledoličnik pa je sedel konec mize ter se tresel pred vinom. To je razkačilo dobrega gospoda Jankovića in svoj napeti samokres — ki ga je bil poprej ravno izpil — je treščil tako spretno predse na mizo, da se je izprožil ravno proti ogrskemu gospodiču. V komolcu mu je obtičala svinčenka. Kakor gad se je zvil, planil kvišku ter tulil od bolečin. Mi vsi pa smo po tleh popadali in smo se smejali, da smo hoteli popokati. Madžarski gospodič pa jo je čez teden dni odpihal z obvezanim komolcem in ni hotel gledati več Bihačgrada. Vidita, tako kratkočasne urice nam je ustvarjal gospod baron Janković. Zatorej kličem po vsej pravici: večni spomin bodi visokorojenemu gospodu in baronu Jankoviću, sivemu sokolu!“

Zopet so pili vsi trije iz samokresov.

„Sedaj hočem še jaz nekaj povedati!“ se je oglasil Aricaga. „Danes imamo lepo veselje in tebi bodi hvala za to, pobratim Šimonović! Ali to veselje se da povišati, in zategadelj poslušajte mene, ki sem na svetu tudi marsikaj izkusil, marsikaj videl!“

„Rada te poslušava, pobratim Aricaga!“ je odgovoril junak Šimonović, ki je bil tedaj že pozabil na poprejšnji prepir. „Govori!“

„Tam so tri okna in prav prilično bi se streljalo skozi nje. Moje mnenje je, da sedaj pijmo in da izpite samokrese potem izstrelimo. Vsak si izbere svoje okno in strelja. Ha-ha! Kako se bomo smejali, če na priliko ti, Juri Ljudevit, ne zadeneš okna, temveč rdeči nos grofa Turjaškega, visečega ondi na steni! Ha-ha!“

„In če buti moj strel tebi v trebuh, Aricaga,“ je vprašal Juri Ljudevit hripavo, „kdo pa se bo potlej smejal, he? Kaj pa potem, he?“

„Potem, Juri Ljudevit,“ se je grohotal polkovnik, „potem zatisnem oči v Gospodu ter zlezem staremu Abrahamu v naročaj kakor obstreljen zajec pod brinov grm. Ali mislil si bom, da sem padel po junaški, pošteni roki!“

„Kar nasvetuje Aricaga,“ se je oglasil junak Krištof, „ni napačno. Ali preden pijemo, preden streljamo, naj se izpregovori moška beseda! Ne

pijte vina nikdar brez napitnic! — nam je dejal stoinstokrat visokorojeni gospod in baron Jan-ković. Napijajmo si!“

„Dobro, napijajmo si!“ sta pritrjevala ona dva. In Juri Ljudevit je dostavil: „Ti se oglasi najprej, pobratim Šimonović!“

Nabili so samokrese.

Vstal je junak Šimonović. Tedaj so mu noge že nekaj omahovale in oko se mu je bilo že skalilo. Skoraj se mu je malo roka potresla, ko je obrnil samokres kvišku ter pričel: „Hvala vama, pobratima, da sta mi odkazala prvo mesto! Da mi živita dolgo, sto let! Če pijem vino, sem vesel, in Bogu dajem čast, da ga je ustvaril. Lepši pa so še trenotki, ko sediš v sedlu svojega konja ter sučeš v krepki roki bridko sabljo. Na levo in desno sekaš turške glave in ne meniš se niti za svinec, brenčoč okrog tebe, niti za ostro orožje, švigajoče po tebi. Na levo in desno jih kolješ, brezverske črepinje, in kakor Bog si, ki s svojim bliskom drobi zemljo. Vidita, pobratima, to je junaštvo! Samo to je, ki nam daje slave. Vse drugo je suha trava, vse drugo ni nič in trikrat nič. Zatorej govorim tu na tem mestu: izpijmo sedaj na slavo junaštva!“

Kričaje so izpili. Potem pa si je v hipu vsakdo izbral svoje okno ter ustrelil proti njemu. Junak Krištof in Juri Ljudevit sta dosegla svoj

namen: zvenčeč se je usulo razbito steklo po tlaku. Polkovnikova svinčenka pa je popraskala nekje po steni, da se je pokadilo od prahu.

„Aricaga je že pijan,“ se je smejal Juri Ljudevit. „Njegova je vrsta, da govori sedaj!“

Ko so zopet nabili orožje, je dvignil s težo polkovnik težki svoj trebuh izza mize, govoreč: „Pijan! Še ga bom pil, ko boš ti že davno pod mizo ležal, deviški moj fantič, Juri Ljudevit! Sedaj pa me poslušajta, ker mnogo sem izkusil in veliko mest sem videl na svetu. Ne morem jih prešteti glav, ki sem jih odsekal s telesa, in marsikak trebuh sem predrl z ostrim orožjem. A to ni moja največja slava in tega se ne radostim preveč. Kar pa mi z veseljem pregreva dušo, so tiste brezbrojne merice, katere sem že izlil vase, da se je pomlad rodila v meni. Lepa reč je junaštvo, in na bojnem polju tudi rože cvetó. Ali če te preganja vrag, ti vzame junaštvo življenje in prebudiš se v grobu, kjer je hladno, mokro in temno. Kako vse drugače je, če te umori rdeče vince! Kot bi trenil si pri bogovih na visokem Olimpu in vso nebeško godbo poslušáš. Ko pa se prebudiš, nisi v hladnem, temnem grobu, nego na solnčnati zemlji, kjer je tako prijetno živeti radi trte, ki nam vince rodi. Vino je prvo, vse drugo ni stokrat nič! Zatorej hvala vinu in materi trti, ki nam ga daje!“

Tudi ta napitnica je ugajala. Kričeč in tuleč so izpraznili cevke ter jih znova nalili. Potem pa je vstal Juri Ljudevit ter govoril:

„Kaj čem besedovati, ko je stvar vendar jasna in gotova. Če sem junak, kakor si ti, Krištofe, sem to, da sem po godu krasni ženski. In ne dišalo bi mi vino, če se ne vidim krasni ženski. Resnico si govoril, Aricaga, trdeč, da je v grobu hladno, mokro in temno. Ali zemlja naša bi bila dolgočasen, teman in mrzel grob, da ni na nji krasne ženske. Zatorej je moje mnenje ponoči in podnevi tisto, da pijmo v slavo sladkemu telesu krasne ženske!“

Z velikim navdušenjem sta pritrjevala polkovnik in dolgin Šimonović tej napitnici. Vsi so pritisnili samokrese k ustom ter pili.

Ko je Juri Ljudevit zadnje kaplje srkal iz cevi, se mu je zasukal pogled nehote proti vratom. Ravno v tistem trenutku so se bila odprla na stežaj in na širokem hodniku se je tlačila družba, glava pri glavi. Kakor je bil pijan, je spoznal Juri Ljudevit v tej gneči takoj obraz deželnega glavarja Volka Engelbrehta in svojega očeta Janeza Vajkarda. Tam v ozadju — in Juri Ljudevit je napel oči — je kazal tudi vitez Solnce blede svoje lice in s svojimi pogledi je bliskal po pijani družbi. Ali bolj kot vse to, je pretresel Jurija Ljudevita pogled na osebo cesarjevo. Tik praga je obstal — vsej družbi na

čelu — Leopoldus, in s cesarskim ponosom opazoval tovarišijo pri mizi. Od srda se mu je tresla roka in z groznega, bledega obraza so mu sikali pogledi kakor strele.

„Caesar Augustus!“ je zatulil Aricaga. Juriju Ljudevitu pa je otrpnila roka, da ni mogel niti samokresa od ust vzeti. Prst, ki ga je tiščal pri petelinu, se mu je zavil krčevito: orožje se je izprožilo in začulo se je votlo donenje po široki dvorani. Ondi pri mizi pa se je Juri Ljudevit zgrudil v stol, za trenotek pograbil z rokama po razstreljeni, krvavi glavi in potem izdihnil dušo hitro in urno, kakor odnese sapa lahki list jeseni.

Vse je bilo preplašeno. Samo Leopoldus je ostal miren in ponosen. Mrzlo je izpregovoril: „Vidite, vitez Solnce, sodnik, ki bo nekdej sodil kralje in berače, mi je odvzel posel za ta slučaj. Čast in hvala mu! Naša pa je dolžnost, da se spominjamo nesrečne duše. Pater noster!“

Glasno je molil in vsa družba je morala moliti za njim.

Dne 13. septembra 1660 so se poklonili visoki stanovi cesarju. Bil je to dan največje slovesnosti, in radovedno občinstvo, ki ga je bila že takrat Ljubljana polna, se ni moglo nagledati vseh krasot, niti se načuditi vsem lepotam.

Ob sedmih zjutraj so se zbrali stanovi bleščeče opravljeni v škofjem dvorcu ter po svojih

komisarjih poprosili, da bi se smeli pokloniti vladarju. Z milostjo se je sprejela ta prošnja. V dolgo vrsto so se zbrali potem stanovi ter se s cesarjem napotili v bližnjo stolno cerkev. V tem izprevodu so se posebno odlikovali zastopniki dvornih uradov ter z znaki visoke svoje službe vzbujali občno pozornost. Na prvem mestu je korakal vrhovni dedni dvorni reditelj Henrik Ljudevit grof Thurn ter z velikim ponosom nosil posrebreno palico, znamenje dvornega rediteljstva. Za njim je stopal Herbart grof Turjaški, nadomeščal je brata Volka Engelbrehta, ki je bil tiste čase tudi vrhovni dedni dvorni maršal v deželi. Isto tako je bil Volk Engelbreht vrhovni dedni dvorni komornik; v tej visoki službi ga je nadomeščal ta dan Janez Andrej grof Turjaški. Za temi so se razvrstili še drugi zastopniki dednih dvornih poslov, med njimi naj se omenita samo vrhovni dedni dvorni točaj Herbart baron Kacijanar in pa vrhovni dedni trušar Janez Juri grof Hohenwart, katerega potomci še niso izmrli, dasi ne donajajo več jedil na cesarsko mizo. Neposredno pred cesarjem je stopal deželni glavar; za njim pa vice-maršal grof Leopold Blagaj, ki je nosil v oslabeledih rokah velikanski goli meč.

Pred cerkvenimi vrati je sprejel stari škof iz Pedene svetli ta izprevod ter ga spremil v katedralo, kjer se je takoj pričela slovesna božja služba. Po dokončanem svetem obredu se je vse

povrnilo v škofji dvorec. Tam so bili v veliki dvorani postavili cesarski prestol, ki je nanj sédel cesar. Okrog njega pa so se zbrali dedni dvorniki. Vsakemu je bilo skoraj do pičice odkazano mesto, kamor se je moral postaviti. Na cesarjevi desnici je stal deželni maršal z golim mečem; „nekoliko nižje“ deželni glavavar, potem škof iz Pedene in drugi deželni prelati, izvzemši stiškega opata, ki ga je trla huda bolezen. Na cesarjevi levici se je postavil državni kancelar, Janez Joahim grof Sinzendorf, ki se je prvi oglasil za besedo ter — kakor trdi letopisec — z veliko zgovornostjo razložil zbranim stanovom voljo vladarjevo. Za njim je izpregovoril Herbart Turjaški ter naglašal veliko in brezmejno vdanost deželnilh stanov do visokega vladarja. Govoril je tako, kakor se o enakih prilikah še danes govori. Mogoče je, da se danes še bolj klečeplazi, kakor je bilo v navadi tedaj, ko se je v deželnih stanovih vzbudila včasih še vedno ponižna želja po samostalnosti in mali nezavisnosti. Sicer pa Herbart Turjaški ni bil odgovoren za besede, ki jih je govoril pred cesarjevim prestolom. Dotični ogovor je bil skoval Volk Engelbreht, in stari vojak se ga je bil z veliko težavo naučil na pamet. Končno je izpregovoril tudi Leopoldus ter je svojim zvestim stanovom zagotavljal s krepko besedo, da jih bo pokrival s svojim visokim cesarskim in knežjim

varstvom ter jim tudi branil vse svoboščine in pravice.

Državni kancelar je prebral potem prisego. Prvi je prisegel deželni glavar, za njim škof in drugi prelati. Prisegli so tudi vsi deželni uradi, tajni svetniki, gospodje in vitezi, končno tudi poslanci mest in trgov. Po priseganju se je pričelo poljubljanje roke. Tudi tu je bil deželni glavar prvi, ki je pritisnil poljub na belo cesarjevo roko, potem pa so se ravno tako razvrstili vsi drugi kakor pri priseganju, samo da so bili tu izključeni poslanci mest in trgov. Ali navzlic temu jih je bilo več od 250 glav, katerim se je dodelila sreča, da so smeli poljubiti vladarjeve prste.

Po izvršenem poljubljanju je krenila svetla družba znova v cerkev, kjer se je zapela zahvalna pesem. Na gradu so zagrmeli topovi, in pred škofjim dvorcem nastavljeni mestni brambovci so izstrelili trikrat zaporedoma svoje muskete.

Tako se je izkazala čast Bogu in cesarju. Nastala je potreba, skrbeti tudi za telesno krepilo. Prvi je sédel k mizi vladar sam. Njemu se je pogrnila miza v škofovi palači; bila je to dolga miza, ali pri nji je sedel Leopoldus sam in dedni dvorniki so mu stregli. Vtisek tega osamljenega obeda je bil nekako teatraličen: v naših časih bi se enaki ceremoniji smejali.

Tedaj pa se je umel tak obed sam ob sebi, ker ni bilo nikogar, ki bi bil vreden časti jesti pri isti mizi z vladarjem, ki so se mu ravnokar poklonili deželni stanovi. Leopoldus je s cesarskim ponosom zaužival jedi, ki so mu jih donašali visoki gospodje. Na desnici mu je stal grof Herbart Turjaški z golim mečem, na levici pa Henrik Ljudevít Thurn s posrebreno svojo palico. Ta dva sta stražila cesarja, prav kakor dva stražnika pred božjim grobom! Pri prvi kupi, ki jo je ponudil točaj Herbart Kacijanar cesarju, so zagrmeli znova grajski topovi in tudi mestni brambovci so izpraznili svoje puške. V sosednji sobi so med jedjo igrali godci in zbrani so bili tudi najboljši ljubljanski pevci, ki so z lepo ubranim petjem sladili cesarju obed.

Druga gospoda je obedovala v poslopju bratovščine sv. Rešnjega telesa, poleg škofije. Tjakaj so bili dedni dvorni gospodje povabili svoje prijatelje ter jih bogato pogostili v prostorni dvorani, kjer so se udje bratovščine navadno urili v godbi in petju. Zbralo se je skoraj sto lačnih in žejnih kranjskih plemičev in ti so se gostili do pozne noči ter bili veseli in dobre volje. Če človek pregleduje dolgi imenik teh gostov, ki so nosili izvečine nemška imena, opazi takoj, da je od tedaj skoraj že vse izmrlo in da so preminile ponosne obitelji, ki so nekdanj izsesavale Kranjsko, da ni sluha o njih.

In prav je tako! Da so se ti nemški plemiči pomnoževali kakor pesek ob morju, ne govoril bi morda sedaj že nihče več slovenski v slovenski naši deželi . . .

Cesar je v židani volji dokončal svoj obed. V svoji milosti je poklical k sebi sedaj tega, sedaj onega ter ga počastil s kratkim ogovorom. Hipoma pa se obrne k svojemu državnemu kancelarju ter izpregovori tako glasno, da se je dobro umelo po dvorani: „Sinzendorf, poglej vendar, so li dospeli moji gostje!“

Spogledali so se gospodje naokrog in vzburilo se je živahno gibanje med bleščečo družbo. Sikali so si na uho, kdo so ti gostje, ki nihče ničesar ne ve o njih. Sinzendorf pa je odhitel iz dvorane. V tistem trenutku je mignil Leopoldus deželnemu glavarju, naj pristopi. Z globokim poklonom je pristopil Volk Engelbreht.

„Sporočite še enkrat visokim stanovom,“ ga je ogovoril cesar milostivo, „da so dosegli našo največjo zadovoljnost. Tako srečnega, kakor danes, se že dolgo nismo čutili!“

Volk Engelbreht je hotel ravno zahvalo izreči za premilostive besede, kar se odpro vrata in v dvorano stopi kancelar Sinzendorf. Ob roki pa je vodil gospo Ano Rozino, ki se je žarila v svoji lepoti, katero je povikševala sreča, iz pogledov ji kipeča. Za njima je vstopil tudi vitez Solnce ter obstal pri vratih. Sinzendorf pa

je peljal mlado gospo v sredi med strmečo družbo do cesarjevega sedeža. Tam se je zgrudila Ana Rozina na kolena, in rdečica ji je črez in črez zalila zorno lice. V tej svoji sramežljivosti in tesnobi je bila krasnejša od Diane, ki so jo nekdam opazovale nepoklicane oči v deviški kopelji.

Z všečnostjo se je upiralo na njo cesarjevo oko, dolgo, skoraj predolgo. Potem pa je izpregovoril Leopoldus proti Volku Engelbrehtu: „Gospod glavar, podajte gospe Ani Rozini roko, da bo mogla vstati! Naša volja ni, da bi klečala pred nami.“

Volku Engelbrehtu se je vidoma podaljšal blede obraz. A bil je toliko dvornik, da je jadrno pristopil, trepetajoči Ani Rozini podal roko ter jo dvignil s tisto galantnostjo, s katero bi bil dvignil v enakem slučaju svojo gospo. Če si je potem doma roko umival, o tem nam letopisec ničesar ne pripoveduje.

Tudi Leopoldus se je dvignil s sedeža ter vzela v bele roke mali obrazek gospe Ane Rozine ter ji — prej kot se je družba zavedela od strmenja — pritisnil poljub na rožnato čelo.

„Poljubil sem njeno čednost“ — je dejal ter potem zveneče ter z ostrim pogledom premeril družbo okrog sebe. „Mnenje naše je tako, da ni samo rojstvo plemištvu izvor, nego tudi — ljubezen. Sinzendorf, pokličite mi tudi viteza

Solnca, da poljubi danes roko svojemu cesarskemu gospodu!“

Prihitel je vitez Janez in na kolenih poljubil roko, s katere se je danes nanj usipalo toliko milosti.

Cesar je še mnogo govoril ž njim in z drobno Ano Rozino. Končno pa je oba odpustil z največjo milostjo ter izpregovoril ob slovesu: „Mnogo sta ljubila ta dva, zategadelj hočem tudi drugim, ki so obilo grešili, mnogo oprostiti.“

Nekateri so hoteli videti, da je pri teh besedah cesar ostro opazoval deželnega glavarja in brata njegovega Janeza Vajkarda. Prav gotovo pa je tedaj upiral svoj pogled v polkovnika Aricago, ki je nekje tam v kotu skrival svoj zabuhli in napeti obraz.

Po beli Ljubljani pa se je kakor blisk razširila vest o cesarski milosti, dodeljeni Janezu Solncu in njegovi soprogi.

In ko je visoki vladar zapuščal belo mesto ter po Ljubljanci odjadral proti Vrhniki, da bi došel v Gorico, ga ni imelo mesto hvaležnejšega podložnika, ki bi bil z večjim uverjenjem klical „Vivat Leopoldus!“ kot je bil vitez Janez Solnce.

Urednikove opombe.

Otok in Struga. — To „noveleto“ (kratko novelo) je priobčil Tavčar v I. letniku (1881) „Ljubljanskega zvona“, kateremu je bil soustanovitelj in do l. 1885., v katerem je pristopil k Hribarjevemu „Slovanu“, tudi soizdajatelj. Podobno kakor večino svojih leposlovnih spisov v teh letih je avtor tudi ta svoj prvi prispevek za „preliti in prepeljani“ „Zvon“ spisoval sproti od ene mesečne številke do druge in ga zaključil po sedmih nadaljevanjih dne 1. julija 1881. Za pozorišče dejanja te novelice si je pisatelj izbral lepo pokrajino ob dolenski Krki pod Novim mestom z gradovoma Otočice (ljudstvo govori „Otočce“, na „Otočcah“, pisatelj si je izbral krajši in zvokovno krepkejši naziv) in Struga v ospredju. To pokrajino in ta dva slikovito ležeča gradova je poznal naš pisatelj najbrž še iz časov, ko je kot ljubljanski nižjegimnazijec bival ob velikih počitnicah pri stricu, župniku na Raki, odkoder je brezdvomno katerikrat po cesti ob Krki zahajal tudi v dolensko metropolo, in pa iz naslednjih let, ko je obiskoval nekaj razredov višje gimnazije v Novem mestu. Sèm kaj, v bližino svoje župnije ga je bil namreč dal študirat stric potem, ko je bil živahni deček moral zapustiti ljubljansko Alojzijevišče za kazen, ker se je neko noč iztihatopil iz zavoda, splezavši preko vrtnega zidu.

Str. 3. Reka, s katere popisom pričjenja avtor svojo noveleto, ne da bi navedel njeno ime, je globoka, počasno tekoča dolenska Krka. Rojenemu romantiku in Gorenjcu,

navajenemu na bistrice svoje ožje domovine, se zdi Krka ne samo skrivnostna, marveč tudi „hudobna“, morebiti tudi zategadelj, ker je v času njegovih novomeških študij v Krki utionilo več kopajočih se dijakov. V njegovem popisu revščine teh krajev se zreali refleks težke gospodarske krize, katero je preživljal v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja zlasti dolenjski kmet, kateremu je davkarija radi neplačanih davkov prodajala pogosto domačijice za smešno nizko ceno.

Str. 4. Gradič Struga leži — ako sledimo Krki ž njenim tokom od Novega mesta dalje — faktično pod Otočicami, Tavčarjevim „Otokom“. Pisatelj je lego obeh gradov zamenjal najbrž iz tega vzroka, da je mogel opisati efektni prizor (str. 45) z utopljeno baroneso Zoro, katere truplo reka priplavi od Struge na Otok. Posestvo in grad Struga sta bila dolga leta last baronov Juričev pl. Struških (Jurich Edl. von Strugg), katerih predniki so (po Valvasorju) ta gradič tudi sezidali. V časih Tavčarjeve mladosti je kazal gradič Struga še skoraj isto podobo, kakor jo ima na sliki kranjskega kronista: pravokotno poslopje z obrambnim hodnikom za vhodnim zidom, z dvema štirivoglatima stolpoma na zapadni strani. Kapelice na Valvasorjevi sliki (Valvasor, Die Ehre d. H. C., XI., str. 568) ni videti, pač pa na severnem traktu, ležečem proti Krki, stolpič z uro, pod katerim je bila morebiti običajna grajska kapela. Gospodarska poslopja s hlevi so stala, kakor stoje še danes, zunaj pred gradom na južni strani tik pred vhomom v grad. V Tavčarjevih mladostnih letih je bila Struga v resnici že skoraj razvalina. Ko pa je prišla potom ženitve v last Jelovškov pl. Fichtenauov, dolgoletnih novomeških poštarjev (poplemenitenih 1792), v katerih posesti se nahaja še danes, so ti docela moderno prezidali poslopje, odstranili stolpe in „erkerje“, katerih eden je na Valvasorjevi sliki še viden na voglu vzhodnega trakta. Kapelico so si pozidali zunaj gradu ob zidu

tik pred vhodom na dvorišče. Poslopje je danes v najboljšem stanju, a historični značaj je s prezidavo izgubilo.

Str. 5. Veliki grad Otočice, ležeč kak kilometer višje od Struge na otoku sredi Krke, pa ima še danes isto podobo, kakršno je imel v času Tavčarjeve mladosti in kakršno nam kaže njegova slika pri Valvasorju: obširno poslopje z okroglimi stolpi na vseh štirih voglih, z dvoriščem na sredi štirih traktov, katerih vzhodni je nad vhodom opremljen z obrambnim hodnikom na notranji strani. Slovensko ime gradu navaja Valvasor v edninski obliki: „Otočec“ (Ottoziz), pokrajino ob njem pa popisuje kranjski kronist v docela drugačni (in resničnejši) luči nego romantik Tavčar, ki je za svojo tragično povest o nesrečnem grofu Milanu in še nesrečnejši baronesi Zori potreboval mračne barve: „Anbey ist das umligende Land gut und fruchtbar, auch nächst dabey ein schön und großes Weingebirge.“ Izmed posestnikov Otočic imenuje Valvasor najprej neke Werderje („de Werde“; najbrž njegova kombinacija po nemškem imenu „Wördl“, kar pa ni nič drugega kakor prevod slovenskega imena Otočice). Potem poroča, da je grad prešel v last Lenkovičev in nato Dovoličev, „von welchen es die Herren Sonze käuflich erhalten“. (Valvasor, Die Ehre d. H. C., XI., str. 658.) V onem času je gospodaril na Otočicah Volk Jakob Solnce, ki je bil obenem lastnik gradov v Mokronogu in na Štatenbergu, ležečem nad rečico Rádolo. V časih Tavčarjeve mladosti je bil grad obenem s Starim gradom in bližnjim Draškovcem last grofov Margherijev; nedavno umrla grofica Rodriga Margherijeva ga je zapustila svojemu posinovljencu Carlitosu villa Vicenzia, kateri danes gospodari na tej graščini. Dočim je bil pred šestdesetimi leti, torej v času, ko je mladi naš pisatelj ta grad opazoval s ceste, vodeče po levem bregu Krke iz Novega mesta na Rako, grad Struga skoraj razvalina, grad Otočice pa v dobrem stanju, je danes ravno narobe: Struga

je danes v dobrem stanju, Otočice pa so v svoji neizpremenjeni srednjeveški obliki zelo trpele in so v nevarnosti, da razpadejo. — Omenjeno bodi, da se zgodbe, ki jih pisatelj pripoveduje, faktično niso nikdar vršile v struški in otoški graščini, marveč so v celem obsegu plod bujne njegove domišljije.

Str. 18: Nagrobnih plošč, vzdanih v stene, ni niti v stari otoški, niti novi struški grajski kapeli, in je torej te plošče kakor tudi „gosпода Eberharda“ vzel Tavčar iz svoje fantazije.

Str. 24—27: V četrtem poglavju privaja pisatelj na pozorišče nekaj zastopnikov takratnega kranjsko-nemškega plemstva, opisujoč jih v drastično-satirični osvetljavi. Tedanje kranjske aristokrate je mladi Tavčar po večini odbližje in osebno poznal iz ljubljanske Kazine, katere član je bil v času, ko je bil koncipient pri ljubljanskem nemškem advokatu drju. Schreyu. Ker so mladega, duhovitega koncipienta njihove dame na kazinskih prireditvah rade videle v svoji družbi in so ga aristokratski njih možje zategadelj in zaradi njegovega preprostega pokolenja ter demokratskega mišljenja pogosto prezirali, se jim je pisatelj v tej noveleti osvetil.

Str. 35: Nemško geslo nad V. poglavjem je vzeto iz Rückertovega cikla ljubavnih sonetov „Vorfrühling“ (II. Agnes, 4).

Tiberius Pannonicus je izšel prvič v julijski in septembrski številki „Ljubljanskega zvona“ 1882 (str. 404 in 537). — Tiberius Pannonicus, ta rimski vojaški najemnik iz Panonije, naseljene — po Tavčarjevem neznanstvenem romantičnem zgodovinskem naziranju — že v času rimskih cesarjev po naših slovenskih pradedih, ta mladi mož, ki kljub tribunski svoji časti hrepeni „med domače gore, do domačih vodâ in gozdov“, „v domačo dolino, kjer mu je stal preprosti dvor starega očeta, veljaka med sosedi“, ta sin mladega, krepkega naroda, ki se dá tako voljno

izpreobrniti h krščanstvu, zmagujočemu nad dekadentnim poganstvom, močno spominja na germanskega vojščaka v pripovedni pesmi nemškega pesnika Emanuela Geibela, prvaka takozvane monakovske pesniške šole, v 60-ih letih prejšnjega stoletja vodilne čete v nemški poeziji, katera je v marsičem vplivala tudi na naše „Mladoslavence“, v svojem skrbnem negovanju pesniške oblike ter dikcije zlasti na Stritarja. Omenjena Geibelova pesem je naslovljena „Der Tod des Tiberius“. V nji se opisuje, kako umira cesar Tiberij (14 — 37 po Kr.) v svoji razkošno opremljeni vili, ležeči na otoku Capri pri rtiču Misenu. V svojih predsmrtnih govorih Tiberij razgrinja vso ropalost tedanje rimske družbe. Izročajoč rimsko državo kaosu v dediščino, vrže končno svoje vladarsko žezlo skozi okno na dvorišče svoje palače, nakar nemški pesnik tako-le nadaljuje:

„Im Hofe stand

In sich vertieft ein Kriegsknecht auf der Wacht,
Blondbärtig, hoch. Zu dessen Füßen rollte
Des Zepters rundes Elfenbein und sprang
Vom glatten Marmorgrund mit hellen Klang
An ihm empor, als ob's ihn grüßen wollte.
Er nahm es auf, unwissend, was es sei,
Und sank zurück in seine Träumerei.
Er dacht' an seinen Wald im Wesertal:
Die düstern Wipfelkronen sah er ragen;
Er sah am Mahlstein die Genossen tagen,
Blank jedes Wort wie ihrer Streitaxt Stahl
Und treu die Hand zum Siegen wie zum Schlagen.
Und an sein liebes Weib gedacht' er dann;
Er sah sie sitzen an des Hüttleins Schwelle
Im langen gelben Haar, wie sie, mit Schnelle
Die Spindel wirbelnd, in die Ferne sann,
Wohl her zu ihm; und vor ihr spielt' am Rain
Sein Knabe, der den ersten Speer sich schnitzte

Und dem so kühn das blaue Auge blitze,
 Als spräch's: Ein Schwert nur und die Welt ist mein!
 Und plötzlich floß dann — wie, verstand er kaum —
 Ein andres Bild in seinen Heimatstraum:
 Vor seine Seele drängt' es sich mit Macht,
 Wie er dareinst in heißen Morgenlanden
 Als Wacht an eines Mannes Kreuz gestanden,
 Bei dessen Tod die Sonn' erlosch in Nacht.
 Wohl lag dazwischen manch durchstürmter Tag,
 Doch konnt' er nie des Dulders Blick vergessen,
 Darin ein Leidensabgrund unermessen
 Und dennoch alles Segens Fülle lag.
 Und nun — wie kam's nur? — über seinen Eichen
 Sah er dies Kreuz erhöht als Siegeszeichen
 Und seines Volks Geschlechter sah er ziehn,
 Unzählig, stromgleich; über den Gefilden
 Von Waffen wogt' es und auf ihren Schilden
 Stand jener Mann und Glorie strahlt um ihn.
 Da fuhr er auf. Aus des Palastes Hallen
 Kam dumpf Geräusch; der Herr der Welt war tot.
 Er aber schaute kühn ins Morgenrot
 Und sah's wie einer Zukunft Vorhang wallen.“

Neron, za čigar vlade se vrši dejanje te zgodovinske črtice, je bil sin Domitija Ahenobarba in Agripine. Posinovljen po cesarju Klavdiju mu je sledil na rimskem prestolu in je vladal (54–68 po Kr. r.) spočetka milo v zmislu naukov svojega učitelja filozofa Seneke. Skoro potem pa ga je prevzela grozovitost, v kateri je dal umoriti Britanika, svojo mater Agripino in svojo ženo Oktavijo. Kruto je preganjal zlasti prve kristijane, ki jih je kot „Neronove baklje“ dal sežigati privezane na kole, obvite s slamo in polite s smolo.

Kuzovci. — Ta „slika iz naroda“ je prvič izšla v novembrski in decembrski številki „Ljubljanskega zvona“ 1882 (str. 676 in 738).

Str. 104: Ako greš v Poljanah čez veliki ali Županov most preko Sore skozi Hotovlje in kreneš potem po takozvani „Koroški poti“ v hribe, ležeče južno od poljanske doline, te vede pot mimo posamezno stoječih velikih kmetij: Ahternikove, Platiševe (str. 120), Kamenškove, dokler ne dospeš na prvi vrh, okrašen s cerkvico, pri kateri se pravi — kakor pri vseh imenovanih in še nekaterih drugih kmetijah — na Bukovem vrhu, pri cerkvi po romarsko še tudi pri Sv. Soboti. Ako se potem spustiš dalje proti jugu po strmi rebri mimo Mežnarja v ozko sedlo, stojiš v vznožju razsežnega, z bukovjem poraslega hrbta, ki se imenuje Pasja ravan in predstavlja najvišji hrib polhograjskih Dolomitov. Ako se obrneš potem proti vzhodu in kreneš po gozdni poti ob pobočju Pasje ravni mimo kmeta na Razpotju, prideš v pičli poluri do zadnje najvišje pod Pasjo ravni ležeče kmetije, imenovane „Na Kuzovem“. Današnji posestnik gospodári v tem bregu šele dvajset let in se je sèmkaj nakupil, prišedši iz sosednje črnovrške fare. Pokaže ti mesto v svojem sadovnjaku tik sušilnice, kjer je, kakor je pogosto čul praviti, stala v starih časih kočá, v kateri so živeli „ravbarji“. Če se dvigneš na prihodnji holmec, srečaš morebiti kje pod njegovo leseno kočó 82 let starega, v oprtnem košu suhljad nosečega Brnača, ki je bil rojen in je 50 let živel na Kuzovem. On ti bo povedal, da je še poznal črnobradatega Tineta Šusta, poznejšega svetovolbenškega cerkvenika, ki je bil ušel od vojakov in se skrival kot rokovnjač v imenovani koči. Ko ga je vojaška oblast dobila v pest, je junaško pretrpel sto palic. Tudi drugega rokovnjača, ki ga imenuje Tavčar Goščavca, je poznal, pristavlja pa, da mu je bilo ime Grogá, da je bil pozneje „žnidar“ in je kot tak umrl v hiši sosednjega kmeta Božtnarja. Kuzovčev še razmeroma mladi sosed Gólar, domujoč na rebri v globeli Sopotí, vé tudi pripovedovati, da so v gozdovih Pasje ravni pogosto živeli

tatinski vojaški beguni, zadnjikrat med svetovno vojno z goriške fronte pobegli ruski vjetniki, ki jih je on pomagal pregnati. Istotako pripoveduje 86 let stari, duševno še čili, na lepi domačiji v Kovskem vrhu na kotu živeči Kožuh, da so se v njegovi mladosti v Kuzovčevi bajti skrivali Mačkovi fantje, vojaški dezertjerji. Nihče pa ti ne ve ničesar povedati o Petru Smuku, zaradi česar sem mnenja, da si je avtor to romantično junaško figuro sam izmislil — v stilu Karla Moora in Jurčičevega Nandeta iz „Rokovnjačev“, katerih uspeh pri čitateljstvu je tudi sicer vplival na to, da se je Tavčar lotil te snovi.

Str. 105: „V kotu“ se imenuje ono koleno Sore med Hotovljami in Visokim, kjer se voda zajeda v hrib, tvoreč globok tolmun, v katerem je že več ljudi utonilo, zaradi česar gre med Poljanci še danes govorica, da v „Kotu“ „hudič klobuke šiva“.

Str. 106: Domače ime „pri Premétavcu“ se je do danes obdržalo v obcestni krčmi na Logu, v kateri pa sedaj gospodari Peter Ahlin. Stari Kožuh s Kovskega vrha je še poznal krčmarja, ki nastopa v Tavčarjevih „Kuzovcih“, pravi pa, da se je imenoval Simon Premétavec, da je rad kupoval ukradeno blago in da je imel hčer Špelo, na eno oko slepo; o nji se je govorilo, da je bila rokovnjaška ljubica.

Str. 109: Županova hiša je bila v Tavčarjevih mladostnih letih ena najtrdnjših kmetiških hiš Predmostom v Poljanah. Stoji še danes tik velikega sorškega mostu, ki so ga včasih imenovali tudi Županov most; danes stanujejo v tej hiši, ki je last soseda Predmoščančka (Frlana), gostači. — Iz Matevžetove hiše je doma gospa Franja Tavčarjeva, ki kot vdova po pisateljevem bratu še danes krčmari pri „Cvelfarju“, v obcestni gostilni na Logu.

Str. 116: V Poljanah so v resnici nekaj let shranjevali dragoceno monštranco iz nunskega samostana v Mekinjah. Tragična zgodba o cerkveniku, ki ustrelil svo-

jega sina, nahajajočega se med cerkvenimi tatovi, pa je potekla iz pisateljve domišljije.

Str. 118: V železnem zaboju, priklenjenem z verigo ob neki steber v hiši, ni hranil denarja Župan, marveč — kakor sta mi pripovedovala 87 letni Prodovec (brat pok. prof. Jesenka) v Poljanah in 86 letni Kožuh na Kovskem vrhu — stari Čadež v Poljanah, imenovan po domače Vidmar. To „kaso“ je pred kakimi 75 leti zavohal neki Lomat iz Škofje loke, ki je pri Vidmarju zidal. Razodel je to skrivnost svojim tovarišem, ki so se ž njegovo pomočjo ponoči utihotapili v dotični prostor, prepilili verigo, odnesli blagajno z Vidma, jo izpraznili in jo prazno pustili ležati na nekem samotnem kraju. Gre tu za oni železni zaboj, ki se danes nahaja v gradu na Visokem in igra važno vlogo v pisateljevi „Visoški kroniki“ kot vojna blagajna, ki si jo prilastita v štiridesetletni vojni Polikarp Kalan in Schwarzkobler in ki jo Polikarp po uboju Schwarzkoblerja prinese na Visoko.

Str. 120: Pred tremi četrtinami stoletja so v Poljanah štirje mojstri izdelovali male pipe, imenovane „vivčki“ ali „čedre“, med njimi — po pripovedovanju Kožuha in Jesenka — tudi Tavčarjev oče, stari Kosem, in stric starega Prodovca. — Bukov gozd, o katerem piše avtor, da je nekoč sezal prav do Kuzovca, se je danes umeknil njivam in sadovnjaku v precejšnjo višino nad Kuzovim.

Vita vitae meae. — Ta „zgodovinska podoba“ je izhajala prvič v „Ljubljanskem zvonu“ in sicer v štirih nadaljevanjih od marca do junija 1883 (str. 173—179, 245—249, 314—319, 388—394).

Str. 135: Za dejstvo, da je Janez Tavčar, ljubljanski škof in vladni namestnik za Notranjo Avstrijo, vršil vizitacije po ljubljanski svoji škofiji, je našel pisec oporo v Dimitzu, kateri poroča za 1581: „Bischof Johann visitirte in diesem Jahre seine ganze Diöcese“. (Gesch. Krains, III., str. 84.)

Str. 136 — 137: Avtor pridružuje škofu Tavčarju na njegovi vizitaciji v spremstvo dva moža, ki sta se v protireformacijski akciji freisinškega škofa Ernsta posebno odlikovala: Janeza Krištofa Hohenburga (od 1587 — 1590 loškega oskrbnika) in stolnega prošta ljubljanskega Kasparja Freidenschussa. O Hohenburgu, nastopajočem tudi v avtorjevem „Grajskem pisarju“, prim. te zbirke IV. zv. str. 488; o Freidenschussu kot „najbolj vročekrvnem nasprotniku nemškemu luteranstvu“ pa ponavlja dr. Tavčar karakteristiko Dimitza, ki ga na enem mestu (III. str. 99) imenuje „der Domprobst Freidenschuss, der Heissporn der Katholischen“, na drugem (ibid. 117) pa piše: „Neben den [freisinger] bischöflichen Reformatoren bewährte sich auch der Laibacher Domprobst Kaspar Freidenschuss.“ Tega je bil sam nadvojvoda Karel imenoval za sočlana protireformacijske freisinške komisije, kakor se razvidi iz Valvasorja (VII, 454) in Dimitza, kateri piše: „Als die von ihm [Bischof von Freising] nach Lack abgeordneten Commissäre . . . im Jahre 1585 in Oesterreich ankamen, empfing sie Erzherzog Karl auf der Durchreise in Graz aufs wohlwollendste mit dem Ausdruck der Freude, dass der Bischof in dieser Religionssache grösseren Eifer zeige als sein Vorfahr^t, und ordnete ihnen den Laibacher Domprobst [Freidenschuss] als landesfürstlichen Commissär zu.“ (Dimitz, III, str. 111.) — Da bi bilo Visoko kdaj lovski gradič freisinškega duhovskega plemstva, ki bi tu ostajalo, „kadar je prihajalo na lov v pogorje“, je zgolj romantična legenda. Prim. te zbirke zv. IV. 488 in zv. VI. 406.

Str. 138: O „frfotavanju“ (Hinauslaufen) skrivnih slovenskih protestantov k predikantom glej v Dimitzu (III. str. 81) in o predikantu Kupljeniku istotam (str. 135—139). — „S kolom po glavi, ali pa s helebardo v rebra, to je najboljša beseda za te satanove naslednike“. Ta grobi ton, s katerim je pisatelj dobro zadel sirove nrave

tedanjih burnih verskih prepиров, ton, v katerem niso zaostajali za visokimi dostojanstveniki tudi vojaki („dva evnglianska praseta, za Luciferja neprebavljiva“, str. 144) in tudi ne predikanti („Grešniki iz Sodome in Gomore“ ... „Otroci satanovi in pekla sadovi“ ... „škof, rimsko-katoliške nečistnice nečisti hlapec“ ...), ta dobro in verno zadeti ton je delal koncem 80-ih let uredniku „Zvona“, Fr. Levcu, mnogo preglavic, o njem se je govorilo celo v dunajskem parlamentu. Potem, ko je bil namreč dne 31. dec. 1888 Levec postal okrajni šolski nadzornik za Ljubljano, ga je dne 23. marca 1889 nemškonacionalni poslanec baron Dumreicher ostro napadel v daljšem govoru, v katerem je izvajal med drugim: „Für dieses Amt [eines Schulinspectors] in der Landeshauptstadt Laibach wurde der berüchtigte Redacteur einer slovenischen Zeitschrift erkoren, die . . . in ihren Schmähungen des deutschen Volkes, in ihren Beschimpfungen der Kirchenreformation keine Grenze der Scham oder des Eckels kennt . . . In der von jenem neuen Laibacher Bezirksschulinspecteur herausgegebenen Zeitschrift ‚Zwon‘ wird . . . die Kirchenreformation als ‚Gewächs der Hölle‘, die krainischen Reformatoren werden als ‚Zwingliannerschweine, für Lucifer zubereitet‘ bezeichnet [Rufe links: Scandal! — Schöner Schulinspector!], und die Angehörigen der evangelischen Bekenntnisse werden als ‚Nachfolger Satans, für welche eine Keule auf den Kopf und eine Hellebarde in die Rippen das Beste wäre‘, charakterisirt. [Rufe der Entrüstung links.] Dem Zartgeföhle dieses Mannes sind gegenwärtig die deutschen Schulen Laibachs anvertraut, unter denen sich auch eine evangelische befindet. [Hört, hört! links.] Dieser Mann betritt als staatliches Aufsichtsorgan die Räume einer Schule, deren Lehrern und Schülern er ‚eine Keule auf den Kopf und eine Hellebarde in die Rippen‘ gewünscht hatte.“ — Na ta napad je sijajno odgovoril dne 26. marca 1889 v isti zbornici slovenski

poslanec Šuklje, ki je med drugim izvajal: „... es ist Pflicht eines jeden anständigen Menschen und doppelte Pflicht eines Parlamentariers, sich genau darüber zu informieren, wie die Quellen beschaffen sind, aus denen er seine Nachrichten geschöpft hat; Sie werden sofort sehen, wie der verehrte Herr Abgeordnete Dumreicher dieser Pflicht nachgekommen ist. — Er hat einen Mann angegriffen, der mit mir — ich mache da eine persönliche Bemerkung — seit meiner frühesten Kindheit durch innige Freundschaft verbunden ist und für dessen wissenschaftliche und persönliche Tüchtigkeit und Ehrenhaftigkeit ich mit derselben Entschiedenheit einstehe, wie für mich selbst. Er hat jenen Mann den ‚berüchtigten Redacteur einer slovenischen Zeitung‘, des ‚Ljubljanski Zvon‘ genannt. Ich wiederhole dabei, was ich bereits einmal im hohen Hause vorzubringen die Ehre hatte, dass der ‚Ljubljanski Zvon‘ eine belletristisch-wissenschaftliche Monatsrevue ist, die sich in ernstest wissenschaftlichen Kreisen entschiedener Anerkennung erfreut. Der Abgeordnete Dumreicher vertritt einen kärntnerischen Wahlbezirk. Ist ihm denn jenes Feuilleton entgangen, welches ungefähr vor drei Jahren in einem grossen Residenzblatte zu finden war, ein Feuilleton, gezeichnet von dem bekannten Schriftsteller Heinrich Noë, in welchem er sich über die literarische Indolenz der Deutschen Kärntens beschwert und ihnen kein besseres Muster aufzustellen weiss, als — diese ‚berüchtigte Zeitschrift‘, ‚Ljubljanski Zvon‘? ... Es hat mich wundergenommen das, was hier erzählt wurde über die Anschauungen dieses Schulinspectors von der Reformation, dem Protestantismus, wundergenommen deswegen, weil die betreffende Erzählung [Tavčarjeva povest „Vita vitae meae“] vor mehreren Monaten wörtlich veröffentlicht worden ist in einer deutschen Zeitschrift — manchem der Herren wird sie bekannt sein — nämlich im ‚Brünner Beobachter‘.

Und niemand hat den mindesten Anstoss daran genommen, er hätte sich auch in seinem ästhetischen Urtheile die bedenklichste Blösse gegeben, wenn er es gethan hätte. Es ist dies eine Erzählung, die den Titel führt: ‚Vita vitae meae‘. Sie spielt in der Reformationszeit, im 16. Jahrhunderte. Sie wis-en, dass wir ja sehr heftige Religionswirren in Krain hatten. Wir standen in enger Verbindung mit Württemberg, die slovenischen Bücher wurden in Tübingen gedruckt, unser Land war auf dem besten Wege, lutherisch zu werden. Die Gegensätze waren ausserordentlich stürmisch, und auf diesem Untergrunde baut nun der Erzähler sein geschichtliches Zeitbild auf. Wer kann daran Anstoss nehmen, wenn der Betreffende in einer geschichtlichen Novelle die handelnden Personen, in denen die feindlichen Gegensätze sich verkörpern, so sprechen lässt, wie es der historischen Treue entspricht? Es tritt darin auf als Vertreter des Protestantismus ein von Glaubenseifer erfüllter protestantischer Prädicant — von dem hat der verehrte Herr Abgeordnete natürlich nichts zu erzählen gewusst — auf der anderen Seite der Bischof von Laibach, der Pfleger der bischöflich Freisingischen Stadt Bischoflack und dessen Landsknechte. Und da steht wirklich im ‚Ljubljanski Zvon‘ Folgendes: Der Bischof fragt seinen Pfleger [pravzaprav oskrbnika freisinških škofov], ‚ob sich denn mit guten Worten nichts ausrichten lasse?‘ Und die Antwort des etwas temperamentvollen, heissblüthigen Mannes ist: ‚Mit guten Worten? Bischöfliche Gnaden! Mit dem Pfahle auf den Kopf oder mit der Hellebarde in die Rippen, das ist für diese Satansnachfolger das beste Wort‘. — Sie sehen, etwas, was natürlich aus der Wechselrede fliesst, und kein vernünftiger Mensch kann daran Anstoss nehmen. Jetzt betritt der protestantische Prädicant die Scene: Von einem Felsen nimmt er das Gefolge des Bischofs wahr, und von zeltischem Eifer hingerissen, fängt er an, von der Höhe

herab zu zetteln. Er apostrophiert sie: ‚Sünder aus Sodom und Gomorrha! Satanskinder und Brut der Hölle!‘ Dem Bischof sagt er: ‚Auch dich, eines römisch-katholischen unreinen Weibes unreinen Diener, wird die Geißel Gottes treffen, dass du selbst dem Vater der Hölle zur Abscheu wirst!‘ Das sind Dinge, die aus den heftigen Gegensätzen jener Zeit sich erklären, und jeder, der die Kraftsprache der religiösen Streitschriften in jenen Tagen kennt, wird mir sagen, dass das Colorit hier richtig getroffen ist. Nun machen sich die Landsknechte daran, ihn zu fangen, und um dies zustande zu bringen, verwickeln sie ihn in ein Gespräch und erwidern seine Schmähungen mit gleicher Münze, während ihn andere von rückwärts umgehen. Und da fällt der Ausspruch, der neulich ihre lebhafteste Entrüstung — die Herren von der Opposition sind ausserordentlich leicht in Entrüstung zu bringen — erweckt hat. Einer der Landsknechte ruft: ‚Du Prophet auf dem Felsen, ich kenne dich gut, du und jener Primus Truberus, der dem Laibacher Bischofe entfloh und jetzt schon in der Hölle brät, seid zwei zwinglianische, für Lucifer unverdauliche Ferkel.‘ Also, meine Herren, nicht der betreffende Professor und Redacteur hat das geschrieben, nicht seine Ansicht ist es, sie ist entnommen aus einer historischen Erzählung und ergibt sich mit Naturnothwendigkeit aus dem Principe, welchem der Verfasser folgen musste, aus dem Principe der historischen Treue, das er wahren musste. Ich dränge die Empfindung zurück, die in mir persönlich hiedurch erweckt wird, ich appelliere auch nicht an die Majorität, ich übergebe meinem geehrten Gegner die ganze wortgetreue Uebersetzung [Heiterkeit und Bravo! rechts] und ich überlasse dem Urtheilsvermögen der geehrten Opposition die Beantwortung der Frage, ob denn auch diese Methode Anspruch hat auf die Bezeichnung ‚Ehrlichkeit‘. [Bravo! rechts.] (Ljubljanski zvon, 1889, str. 317—319.)

O učinku tega svojega govora pripoveduje dvorni svétnik Šuklje sam v svoji knjigi „Iz mojih spominov“ (str. 159—160) naslednje: „Učinek v zbornici je bil zame časten. Prišli so k meni čestitat mi in roke stiskavat poslanci, s katerimi se sicer niti pozdravljal nisem, tako med drugimi star Poljak, vit. Smarzewski, ki mi je čestital z besedami: ‚Gratuliere, aber Sie haben mit Ihrer heutigen Rede ein Ministerportfeuille zerschlagen‘. Posebno vesel me je bil Gautsch, saj se je vedno bal Dumreicherja kot nevarnega konkurenta za svoj ministrski resort. Sicer pa je v istini bilo videti, da sem Dumreicherju enkrat za vselej sapo zaprl. Vsaj ga potem ni bilo več slišati v državni zbornici.“

Str. 140: V Tavčarjevi družini se vzdržuje tradicija, da je bil eden poljanskih Kosmov — v pisateljevi rojstni hiši se pravi pri Kosmovih — v davnih časih plemič, ki se je imenoval „Cosemus de Freudenberg“. V zgodovinski evidenci pa je samo neki Ločan z imenom Janez Jakob Kos, ki je bil v začetku XVIII. stol. protipisar in svétnik freisinških škofov in je l. 1710. dobil plemstvo s priimkom „Coss de Cossenus“, ime, ki ga je morebiti započetak legendé o plemičih Kosmih čital kot „Cosemus“. (Prim. o Cossenu razpravo dr. Fr. Kosa v muzejskih „Izvestjih“, II. str. 6.) — Cesar Karel V., ki je zavladal iz Španske nad Nizozemsko in Nemčijo, se je mnogo vojskoval na Španskem, v Italiji, Franciji in končno s protestantsko šmalkaldsko zvezo v Nemčiji. V bitki pri Mühlbergu ob Labi je dne 4. apr. 1547 premagal saksonskega volilnega kneza Johanna Friedricha Velikodušnega.

Str. 144 — 145: Slovenski protestantje so se držali avgsburškega veroizpovedanja in so se odločno branili, ako jih je kdo dolžil evnglianstva.

Str. 159: O „nekdanji poljanski mežnariji“, v kateri so domovali pisateljevi predniki, še danes pripovedujejo

Poljanci, da je stala na Čudetovem (sedaj Jamarjevem) vrtu, ki ga od župniškega vrta loči struga Ločilnice.

Str. 167: „Največja povodenj, o kateri vé pripovedovati poljanski spomin“, je bila ona, ki živi v resnici še danes v ustnem sporočilu in o kateri se čita tudi v Valvasorju (I. zv. I. knj. str. 156) naslednje: „Die Pöland (Palanfchiza) quellet / zwischen dem hohen Gebirge / oberhalb Bischoff Lak / und überlasst sich der Zeyer / gleich unter der Stadt Bischoffs Lak. Es ist ein reissendes Wasser / welches wider alle Hindernissen Gewalt übt; zumal wenn es / vom Regen Aufwasser bekommt. Ungefähr vor zwanzig Jahren [1664] ist selbiger Gegend ein Wolkenbruch geschehen / der die Pöland so voll und toll gemacht / dass sie viele Menschen und Vieh / Mühlen und Häuser fortgerissen.“ — Še danes pripovedujejo Poljanci, da je ta povodenj med drugimi hišami odnesla tudi mežnarijo, v kateri so bili ljudje in je v nji gorela luč še daleč doli v narasli Sori. Pisateljeva licentia poetica je to historično povodenj pomeknila za dobrega polstoletja nazaj v leto 1587.

Str. 176: „Poljanske krstne knjige“ je avtor pač zaradi poetične efektnosti navedel za pričo, da so nekaj živeli plemiči Kosmi. — Smrtna senca, v katero se zavija konec povesti, pa je po podatkih avtorjeve soproge refleks tedanjega duševnega razpoloženja drja. Tavčarja samega, kateri se je v teh letih resno bal, da ima jetiko. Te bojazni ga je končno rešil njegov zdravnik dr. Uriel.

Janez Solnce. — To Tavčarjevo večje leposlovno delo je izhajalo skozi celi dve leti (1885—1886) v Hribarjevem „Slovanu“, katerega soizdajatelj je postal avtor l. 1885., ko se je bil zaradi političnega nasprotstva z „elastičnim“ „Ljubljanskim zvonom“ ločil od tega lista.

Za zgodbo o Janezu Solncu in o njegovi ženitvi je dobil avtor podatke v Dimitzu, kateri (v svoji „Geschichte Krains“, III. štr. 456-457) deloma ponatiskuje zapisnik

dotične seje kranjskega stanovskega deželnega zbora, na kateri je ta korporacija odvezla Janezu Solncu deželanstvo, in ta svoj ponatisek opremlja z uvodom, v katerem je našel naš pisatelj oporo za povest o lepi in bogati ranarjevi hčerki. Ta Dimitzev uvod se glasi: „Die Bader, wie schon der Name andeutet, ursprünglich Inhaber der Badstuben, dann Barbieri und endlich Wundärzte, hatten trotz aller aufgeklärten Sorgfalt der Stände für Gesundheitspflege noch immer von dem mittelalterlichen Vorurtheil zu leiden, welches ihrer ersten Beschäftigung anhaftete. Aerger konnte aber allerdings der Adelstolz nicht verletzt werden, als wenn ein Landmann sich so sehr aller Standesvorurtheile entäusserte, dass er einer Mesalliance mit einem hübschen oder doch reichen Baderstöchterlein einging, wie dies im Jahre 1636 dem Landmann Johann Sonze einfiel. Die Sache war wichtig genug, um vor den Landtag gebracht zu werden. Da spielte dann eine ergötzliche Scene . . .“

Deželnega zbora „zapisnik o tem ‚prevažnem‘ posvetovanju“ avtor po Dimitzu vpleta v svojo povest v slovenskem skoraj doslovnem prevodu (str. 218—220). Po deželnozborskih protokolih, ohranjenih v ljubljanskem Narodnem muzeju, se je afera z Janezom Solncem vršila tako-le: Janez Solnce je bil v začetku XVII. stol. ugleden in po vsej verjetnosti imovit ljubljanski meščan. Kakor se da posneti iz Valvasorja, je bil med leti 1602—1603 ljubljanski mestni sodnik in v letih 1608—9 ter 1612—13 ljubljanski mestni župan. Razen teh dostojanstev si je bil moral mož pridobiti tudi neke vrste plemstvo, ker ima Valvasor na dveh mestih natisnjeno podobo njegovega grba, omenjajoč tudi v seznamku kranjskih plemičev njegovo ime. Janez Solnce je bil lastnik dveh dolenjskih gradov, in sicer je imel v Gorenjem Mokronogu grad, ki je pri Valvasorju narisana že kot razvalina, in pa veliki grad v Otočicah pri Novem mestu je bil njegov.

L. 1635. je bil že starejši mož in — vdovec, kateri je bil že poročil eno svojih hčerâ z uglednim „deželanom“ in baronom Anžetom Francem pl. Sigesdorfom, lastnikom gradu Prežeka v Gorjancih. (Sigesdorfi so bili v začetku XVI. stol. visoki uradniki freisinških škofov v Škofji loki. Kot taki so obogateli; Filip pl. Sigesdorf, med leti 1550 – 1557 loški oskrbnik, nosi pridevek „zu Grosswinklern und Schrottenthurn“; l. 1564. je neki Erhard Sigesdorfer poljanski župnik. — Kos, Izv. muz. društva, II. 3 in 17.) Že kot starejši mož in vdovec je torej Janez Solnce vložil v Nar. muzeju ohranjeno nam prošnjo na dež. stanove kranjske, „so aniezo Versamblet“, naj mu oni, ki so imeli vedno slavno navado, „die Jenigen, welche sich umb dieselbe gehorsambist verdient gemacht, den Herrn und Landleuthen mit freindschafftlichen vorwant, und genuesamblich angesessen sein, Bevorderist die von guetten Ehrlichen Eltern herkhomben, und in Adelichen exercitiis und Tugendten Ihr leben zu führen sich bevlossen haben, zu Ihren mitgliedern mit gnaden an und auf zunemben, und vor andern zu befürdern“. Sam o sebi piše Janez Solnce v tej lastnoročno podpisani prošnji: „Dieweilen ich nun ohne ruemb zu melden, von Gott dem Allmächtigen mit disen requisitis genadiglich begabt bin, Und Ein. Er. Hochlöbl. Landschaft meine schuldige officia in die Sechzehn Jahr Lang [po tem podatku bi bil on dobil plemstvo nekako 1619] gehorsambist praestiert, und also mich verhalten, daß mit grundt khain Clag wider mich fürkhomben khan, Mich auch Ihr Röm. khais. Mayestät, mein Allergnädigs er Herr zu dero Rath zu denomiern, allergnädigst sich gewürdigt.“ Na podlagi te svoje kvalifikacije Solnce ponižno prosi stanove: „auch mir so woll alß andern die Gnadt zu erweisen Und mich zu dero Mitglid zu acceptiren, gegen disen meinen gehorsambist anbietten, daß ich dise mir erwisene genadt, umb Eur Hochwürd. Durchlauchtig Hochgeborne

Fürsten, Hoch- und Ehrwürdige, Hoch- und Wollgeborne Edlgestrenge und Ehrenfeste Herrn und daß liebe Vater-Landt, mit Darsezung Hab, guets, leib und pluets, die Zeit meines Lebenß schuldigstermaßen, gehorsam zuverdienen gevlissen und berait sein will.“ Na to svojo prošnjo je bil Janez Solnce na deželnozborski seji dne 6. marca 1635 sprejet med kranjske „deželane“ s štirimi drugimi kranjskimi veljaki vred.

Koncem prihodnjega leta pa je na seji dež. zbora dne 11. dec. 1636 sam deželni maršal predlagal, da naj se predkratkim med deželane sprejeti Janez Solnce izključi iz števila kranjskih deželanov. Zapisnik o tej aferi, citiran v slov. prevodu po Dimitzu) tudi v naši povesti, se v originalu glasi dobesedno tako-le:

„Verrer [ferner] proponiern Ihr Gnaden, Daß Sye mit höchster Verwunderung vernomben, daß Herr Johann Sonze, als ein neu aufgenombener Landtman, sich mit eines Baders Tochter verheyraht, und weiln etliche handwerchsleuth bedenken tragen, dieselbe Zuheyrahten, Er auch allen herrn und Landtleuthen dardurch einen ewigen fürrupff gemacht. Ob es nit billich Ihne und seines gleichen, auß der gemeinschafft der Landtmanschafft auszuschliessen, und den Landtmansbrüeff von Ime aufzufordern.

Herr LandtsVerwalter:

Zur verhüettung allerhandt bösen Consequenzen und stüftung gueter erbarkeit unter denen Herrn und Landtleuthen, solle man Ine von der gemeinschafft der Herrn und Landtleuth ausschliessen, und den Landtmansbrüeff abfordern. Und ein ewiges Statutum deßwegen pro posteritate aufzurichten.

Ihr fürstbischöfliche Gnaden:

Bader und hengkher sein einer dem andern nachendt befreundt, seye billich.

Herr LandtsVerweser, Herr Vicarius Generalis:

Weiln Er das Cleinodt nit zuhüetten wais, so solle man Ihme dasselbe benemben.

Herr Georg Walthasar Khazianer, Freyherr, Herr Tumbdechant.

Herr Hannß Franz von Sigesdorff:

Er waiß nit, was Er zum sachen reden soll, wegen seiner Adelichen freundschaft, in die er getretten.

Herr Marx Paradayser, Freyherr:

Vergleicht sich, mit vermelden, es werde Ime beschmerzlich fallen, wann seine Jugendt, neben Baders Kündler sizen und anhören sollten, daß sie so guet als Er, seye billich exempla zustatuiren.

Herr Hannß Jacob von Juritsch und alle die andern, ut Herr LandtsVerwalter.

Conclusum einhöllig:

Johann Sonze durch ein Decret von der Landtmanschafft außzuschlüssen, und denn Landtmansbrüeff von Ime abzufordern, und ein Statutum zumachen, auf ewige Zeit, daß alle und Jede angenombene oder annembende Landtleuth, weliche sich in derogleichen standt verheyrathen, von der Landtmanschafft außgeschlossen, und zu kheiner einigen Session zuegelassen werden sollen.“

Janezu Solncu samemu pa so poslali „deželani“ daljši dekret, ki se tudi nahaja med njegovimi deželanskimi listinami v Narodnem muzeju v Ljubljani. V tem dekretu izvajajo: „Er werde sich guettermaßen zuerinnern haben, daß hochermelte Löbl. LandtStände, auf sein Untergehors. Suppliciren und begehren ihme neben andern maißtentheils zu disem Ende mit der Landtmanschafft den 6. Marty 1635 gewirdigt, daß sie sich gegen ihme Unzweifentlich Vorsehen, er werde sein leben also anstellen, daß er in allen deme, waß zu Ehr, würden, aufnehmen, Nuzen und besserer wollfarth hochgedachter Ehrbarn Landtleuth gereichen möchte, also willfahrig und geflissen verhalten, daß sie sich seiner auf allen

fahl neben andern mitgliedern nützlich gebrauchen könnten. Weilln ihme aber diser zu der Tugendt gezeitete weg müßfallen und er an deme in sein Persohn gesezte Vertrauen müßtreu worden, dises allein der Tugendt gebührende Kleinodt verachtlich in seinem wittibstandt nit allein in verharlicher leichtfertiger beywohung an einer Baders Tochter müßbraucht, sondern auch dieselbe mit einer winklheyraht zu einer ewigen nachredt seiner so ansehentlichen durch seiner Tochter heürath Erworbenen freundschaftt, spödllich an sich gehenckt, dardurch auch so woll in ganzen Landt bey adelich und unadelichen gemüetern, als auch ausser Landts, bey denen benachbarten Löbl. Landtschafften und Landtleuthen allen alten und neuaufgenommenen Landtleuthen und mitgliedern einen schimpfflichen fürrupf vorwißlich verursacht, auch also von Ihme als einem Vernünftigen verhoffte Ehr und Unehre, daß aufnehmen und daß abnehmen, und den nutzen in schaden verwendet. Disemnach wollen offermelte Stande demselben Ihme und seines gleichen zu einer ewigen witzung daß obbenante vertraute Kleinodt der Landtmanschaftt von seinem Hals widerrumb abgerissen, die dardurch gegebene Freyheit, Titl und Landtagssessiones benommen, bey seinem vorigen standt allein gelassen, und ambevohlen haben, zum Cassirn den Empfangenen Landtmansbrüeff zur LandtCanzley zuerlegen, wir sie dan denselben hiermit cassirn, annullirn und für crafftlos publicirn, doch solle solches alles seiner Frau Tochter Freifrau von Sigesdorff ohne schaden und unpraedicirlich seyn, sie auch von jedmänniglich für eine Landtmannin gehalten werden. Darnach er sich nun würdet zurichten und dises wissen, daß gegen andern alten und neuen aufgenommenen Landtleuthen, welche mit dergleichen oder andern groben excessen sich bemakhet gleichmäßige Exempla statuirt werden sollen. Datum Laybach im wehrenden Landttag den 11. X^{bris} 1636.“

Janez Solnce ni ostal dolgo izključen iz števila „deželanov“. Zakaj že v enem prvih prihodnjih zasedanj deželnega zbora (dne 20. marca 1637) je deželni maršal dal na razpravo novo svojo propozicijo: „daß unterschiedliche Subiecta umb die Landtmanschafft einkhamben . . . So ist Johan Sonnze widerumb einkhomben, und begert Ihne wegen seiner begangenen Heyrath zuperdonirn.“ In zapisnik stanovskega deželnega zbora nam je zopet ohranil debato, ki se je tako-le vršila:

„Herr Landtsverwalter:

Den Sonnze zu perdonirn.

Ihr fürstb. Gnaden Herr Bischoff von Laybach:

Man solle die Verdienust ansehen. Zum andern, ob ein Māngl an Landtleuthen seye. Drittens ob man dienen khönne . . . Den Sonze zu perdoniern.

Herr Landtsverweser:

Den Sonze zuperdoniern. Und ein Statutum aufzurichten, daß welche ins khünftig sich zu einer andern, als einer AdelsPersohn verheyrath, daß dieselben Kündler kheine LandtmansFreyheiten haben sollen.

Herr Prälath von Landtsträß, Herr Georg Balthasar Kazianer Frhr.:

Sonnze zu perdoniern, und das statutum ut Herr Landtsverweser aufzurichten.

Herr Paulus Prior von Freudniz, Herr Hannß Franz von Sigesdorff:

Ut reliqui, bittet Ime und seiner Freundschaftt zu einer Gnad, disen failler dem Sonze zu perdoniern.

Herr Georg Scharlitius, Herr Marx Paradayser Frhr.:

Den Sonnze khönne man wider zu gnaden aufnehmen. Doch solle man denselben dahin binden, daß sein Sohn ins khünftige umb die Landtmanschafft sich specialiter anmelde.

Herr Thumbdechant:

Ut Ihr fürstb. gnaden.

Conclusum:

Den Sonnze und seine Erben per maiora zu perdoniern, daneben aber ein statutum aufzurichten, daß kheines Kündler, weliche sich leichtfertigerlichen verhey-rathen, für Landtleuth erkhendt oder gehalten, sondern von allen Landtsmansfreyheit ausgeschlossen seyn sollen.“

Nato je prejel Janez Solnce naslednji z dnem 20. marca 1637 datirani, v konceptu težko čitljivi

„Decret, vermög dessen Herren Johann Sonze vorhin cassiert gewesster Landtmanßbrieff widerumb confirmirt, und bestättet worden.

In ansehung, daß . . . Herr Hannß Franz v. Sigesdorff zu Preisseckg für sich selbst und im nahmen seines ansehnlichen geschlecht eingewandten bürgerlichen intercession und des von dem Supplicanten erkhenndten erroris wohlen die bey wehrenden Landtag versambleten geistl. und weltlichen Stände die gegen denselben in einem den 9. Decembris ausgefertigten hirmit auffhebenden Decret gebrauchte billiche iustitia und adeliche gerechtigkeit, auf die Gnade reduciret, und nit allein Ihnen, sondern auch seinen ehrlichen leibsErben Man und weibsPersonen, doch daß sie sich gegen älteren Geschlechts alles gebierenden respects und bescheidenheit gebrauchen, auch wie Landtleuth gebert adelich verhalten und verhey-rathen, für Landtleuth erkhandt, und die in seinem Landtmansbrieff begriffene Freyheitt confirmirt und bestättigt . . . haben . . .“

Po vseh teh tu navedenih listinah je bila torej stvar z Janezom Solncem naslednja: Janez Solnce je bil ob času svoje izključitve iz števila deželanov že starejši možak, ker je bil že v začetku XVII. stol. ljubljanski mestni sodnik in župan. Moral je biti ljubljanski meščan in bil je obenem lastnik imenovanih dveh graščin na Dolenjskem. Okrog l. 1619. je dobil plemstvo in naslov cesarskega svetnika. L. 1635. mu je bilo na njegovo prošnjo

podeljeno deželanstvo. L 1636. pa se je mož, ki je bil vdovec in je imel že odraslo hčer, omoženo z uglednim baronom Sigesdorfom, graščakom na Prežeku in članom deželnega zbora — „zakotno poročil“ („winklhey Rath“) z neko ranarjevo hčerjo, s katero je najbrž poprej dlje časa živel v skupnem gospodarstvu („in verharlicher leichtfertiger beywohnung“). To je bil povod, da mu je kranjski deželni zbor dne 11. dec. 1636 odvzel deželanstvo. — Dr. Tavčar je to kaznovanje prenesel v leto 1660, v čas cesarjevega prihoda v Ljubljano, zaradi pripovedne efektnosti. — Že ob izključevanju je Solnčev zet baron Sigesdorf izjavil, da „ne ve, kaj bi k stvari dejal, zaradi plemiškega prijateljstva [svaštva], v katero je stopil“. Po izključitvi pa je isti prežeški baron „intercediral“ za pomilostitev Janeza Solnca, kateri je tudi sam prosil milosti, priznavši svojo pomoto („des erkhenndten erroris“). Nato je bilo Janezu Solncu in njegovim otrokom vrnjeno deželanstvo, katerega njegova hčerka, baronica Sigesdorfova ni bila izgubila tudi z očetovo kaznijo. Izmed njegovih sinov je znan Volbenk Jakob Solnce, ki je bil v Valvasorjevih časih (1684) graščak v Gorenjem Mokronogu in v Otočicah. V istem gradu je (po Schiwizu) umrl dne 26. avg. 1713 Volbenk Gotard pl. Solnce, star 36 let, ki je bil po vsej verjetnosti vnuk našega viteza Janeza in najbrž zadnji potomec te rodovine, ker se pozneje več ne omenjajo plemiči tega imena.

Str. 181: Volbenk Engelbert Auersperg (1610—1673) je bil eden najbolj izobraženih mož turjaškega rodu. Študiral je pri jezuitih v Ljubljani in v Gradcu. L. 1633. je odšel na študijska popotovanja, kakor je to bilo v teh časih običajno med plemiči. Ko se je povrnil s teh popotovanj, ga je cesar odlikoval z naslovom dvornega točaja in komornika; l. 1638. je postal predsednik kranjskih deželnih stanov, l. 1649. deželni glavar in cesarski tajni svetnik. Svoj zmisel za znanost in umetnost je pokazal

zlasti s tem, da je l. 1655. ustanovil v svojem ljubljanskem dvorcu bogato knjižnico, katero mu je uredil in popisal kranjski zgodovinar Schönleben. Sodobniki so ga baje imenovali „očeta domovine“. (Radics, Herbard VII. Wien, 1862, str. 78 in „Mitth. d. Musealver“. VII. 1894, str. 26.) Po podatkih Antona Koblarja („Izv. muz. društva“, X. str. 181) je bil ta Turjačan l. 1646. kranjski deželni maršal, l. 1648. dež. glavarja namestnik, med l. 1653.—1664. pa deželni glavar, torej najvišji oblastnik na Kranjskem.

Str. 183: O piskaškem stolpu na ljubljanskem gradu je posnel dr. Tavčar svoje podatke iz Valvasorja, kateri piše o njem (III. knj. XI. str. 669) naslednje: „Auf diesem Schloß steht auch ein hoher Thurn / so mitten in der Stadt kaum gesehen werden; welcher der Pfeiffer-Thurn benamset wird . . . Auf eben diesem Thurn / wird auch / alle Tage / das gantze Jahr durch / Morgendsfrüh / um Sieben Uhr / eine Glocke geläutet. Solches soll zum Angedencken geschehen / daß der Türckische Bluthund / als er die Stadt belägert gehabt / eben um diese Zeit / mit Schimpff / wieder abgezogen.“

Str. 183—191: V drugem poglavju privaja pisatelj na pozornico dva znamenita sodobnika takratne Ljubljane: prvega historiografa Kranjske Janeza Ludvika Schönlebna (1618—1681) in nadaljevatelja njegovih zgodovinarskih poizkusov Janeza Vajkarda Valvasorja (1641—1693). Kar pripoveduje dr. Tavčar o razmerju med Schönlebnom in Valvasorjem, je v bistvu zgodovinsko resnično. Stari protonotar je po vsej verjetnosti vzpodbudil k zgodovinskim študijam mladega Valvasorja, ki je kot kartograf sodeloval že pri velikem Schönlebnovem zgodovinarskem delu „Carniolia antiqua et nova“ (1681). Iz dedikacije, s katero je Schönleben posvetil to svoje delo svojim Meccenom, kranjskim deželnim stanovom, so vzeti latinski stavki (str. 190), v katerih prvi kranjski zgodovinar slavi

Kranjsko, obžalujoč, da „je ni še nikogar pero popisalo“ (nullius unquam calamo illustrata). V isti dedikaciji se čitajo tudi latinski verzi nemškega humanista Jakoba Baldeja: „Omnibus semper placuisse . . .“ (str. 191). Celo Schönlebnov pes je zgodovinsko dokumentiran v neki sodobni biografiji, kjer se Schönleben tako-le opisuje: „Schönleben war mittelmässiger Statur, eines anmütig offenherzigen anblükhs, brünet von Haaren, annemblich und scherzig von gespräch, mässig in der Cost und Trunkh und ehrbar im Aufzug, erlustigte sich in seinem einsamen Haus . . . mit welschen Hünern . . . und einem Budelhund, Solidon genannt, den er wegen vielen Künsten sonderlich lieb hatte.“ (Hormayers Archiv, 1817, str. 315.) Z zgodovinskega stališča je treba pripomniti samo to, da se v II. poglavju opisani razgovor med Schönlebnom in Valvasorjem pač ni mogel vršiti v l. 1660., ker je bil Valvasor odšel l. 1659. na parletno popotovanje po nemških deželah, odkoder se je vrnil v prvih 60-ih letih in se uvrstil v vojsko Nikolaja Zrinjskega v Senju. (Radics, Valvasor. Laib. 1910, str. 71.) — Kar se tiče Valvasorjevega zanimanja za alkimijo, se zdi, da je poznejši kranjski kronist še l. 1666. verjel v to čudežno vedo, ker pripoveduje sam, da ga je na njegovem drugem popotovanju v imenovanem letu na Dunaju „alkimist in čudežni doktor Johann Monte Snyders“ instruiral, mu dal neko tinkturo, s katere pomočjo je bojda on sam brez prevare „tingiral“ funt svinca z enim granom tinkture v najdragocenejše zlato. (Valv. Ehre d. H. C. I. knj. II. str. 416.) Dvajset let pozneje pa Valvasor ni več verjel v to skrivnostno vedo. Pri spisovanju svojega velikega dela se je v posebnem poglavju doteknil tudi alkimistov in jih obsodil z besedami, precej podobnimi onim, ki jih dr. Tavčar tu (str. 186) polaga na jezik Schönlebnu. Omenjajoč svoj slučaj z dunajskega popotovanja, pristavlja: „Damit ist noch lange kein Lapis Philosophorum oder

gerühmter Weisen-Stein / erwiesen: Angemerckt / solche Tincturen und Transmutationes, oder Verwandlungen; nichts anders seynd / als eine concentrirte Extraction des Goldes / und [dies] mit keinem Nutzen / sondern großen Schaden geschieht, also / daß Mühe und Arbeit verlohren geht und auch etwas Gold dazu . . . Man kann sonst / durch chymische Kunstgriffe / unglaubliche Curiositäten / auch die allerköstlichsten Medicamenten / zurichten / wie mir dergleichen Dinger viel zu Gesicht gekommen: aber einen / der Gold hette machen können und den Weisen-Stein gehabt / hat mir das Glück niemals noch in die Augen gebracht . . .“ (Valv. Ehre d. H. C. I. knj. III. str. 415.) — Duhovito anagramatično igračkanje z imenom ‚Leopoldus‘ je posnel dr. Tavčar naravnost po Valvasorju, kateri piše (Ehre d. H. C. III. knj. X. str. 369) tam, ko začne govoriti o tedaj vladajočem avstrijskem cesarju, naslednje: „Wie dann auch sein theurster Nam / durch den Litter-Wechsel / lauter Vortrefflichkeiten anzeigt. Denn / in demselben / seynd diese folgende anagrammatische Wörter begriffen: 1. Pello duos, (Ich schlage und verjage Ihrer zween.) Dieses wird hoffentlich nunmehr in der That also ergehen / da Seine Majestät / mit den zweyen mächtigsten Weltgefürchteten Reichen streitet / und den mächtigsten Feind / nemlich den Türcken dermassen / mit seinem tapferem Kriegsschwert / bevochten / daß derselbe schon um Frieden gebeten / auch denselben ohne Zweifel . . . hette angenommen, wann nicht die mächtige Kron Franckreich Ihm . . . den gefallenen Mut wieder aufgerichtet . . . 2. Sol de Lupo. Die Sonne kann für Glori / und herrlichen Ruhm / genommen / und diese Litter-Versetzung also ausgedeutet werden; daß Ihre keyserl. Majestät / von der Victori über den thracischen Wolff / und mehrmaligen Überwindung der Ottomannischen Pforten / grössere Glori und Ehre / als nicht allein zu dieser Zeit / sondern auch

von tausend Jahren hero / einiger Christlicher Potentat aufgehebt / und in Ansehung solcher herrlichen Sieghaftigkeit gegen andren gekrönten Häuptern zu betrachten seynd / wie die Sonne / gegen andren leuchtenden Planeten. 3. Duplo Sole. Dieses kann / unter andren / auf die / an Ihrer Majestät / im höchsten Grad leuchtende Tugend-Flammen sich bequemen; nemlich / auf die hohe Klugheit und unvergleichliche Clementz Derselben.“ Valvasor navaja nato še dva anagrama („Pol, sedulo“ in „Ludes polo“), ki ju pa dr. Tavčar ni uporabil. — „... zavezani ste naši Karnioliji, temu Karneolu med deželami“ (str. 189). Tudi ta besedna igra je vzeta iz Valvasorjevega dela, v katerem se v prvi posvetilni pesmi čita verz: „So muß Carniolia ein Carneol mir seyn“.

Str. 192: Janez Vajkard Auersperg (1615 — 1677', brat Volbenka Engelberta, je bil rojen v Žužemperku. Cesar Ferdinand III. ga je poklical na avstrijski dvor za vzgojitelja svojemu sinu poznejšemu cesarju Ferdinandu IV. Od cesarjevičevega vzgojitelja se je povzpел do vedno višjih časti in služb: tajnega svetnika, državnega in konferenčnega ministra ter viteza zlatega runa. L. 1653. je bil povzdignjen v knežji stan, dobivši od cesarja za knežje darilo dve šleski knežiji, Münsterberg in Frankenstein. Po bratu Volbenku Engelbertu je podedoval del kočevske grofije, katere ostali del si je prikupil. V njegovi posesti so bile tudi graščine: šumperška, žužemperška in poljanska; v dolenskih Toplicah je sezidal kopališče. Končno je tudi Turjak pripadel njemu. Po smrti obeh Ferdinandov je izgubil svoj vpliv na dunajskem dvoru in se umeknil na svoja posestva, zadnja leta v Žužemperk, kjer je tudi umrl. Bil je oženjen z grofico Marijo Kristino Losensteinsko, s katero je imel 7 otrok. Da bi bil imel kakega nezakonskega sina, njegovi biografi ne omenjajo. Zategadelj je Juri Ljudevit po vsej verjetnosti plod Tavčarjeve domišljije. Janez Vajkard je koval tudi svoj lastni novec.

(Prim. Radics, Herbard VIII, Freiherr zu Auersperg. Wien 1862, str. 78.)

Str. 195: Janez pl. Arizaga je kot cesarski polkovnik kirasirskega polka Ferarri, bivajočega l. 1660. v Ljubljani, zgodovinska oseba. Prim. Valvasorja III. knj. X. str. 376, 377 in 385.

Str. 202: Plemiški grb Solncev ima Valvasor dvakrat naslikan, enkrat v popolni velikosti med grbi kranjskih vitezov (III. knj. IX. str. 118), drugič v manjši obliki med grbi ljubljanskih županov. Grb nam kaže v desnem polju leva, v levem pa solnce (ne pa zvezde, kakor piše Tavčar); v večjem grbu je nad krono s perjanico ponovljena solnce.

Str. 208: Pičan v Istri (ital. Pedena, nemško Biben) je s svojim ozemljem spadal v času, v katerem se godi Tavčarjeva povest, upravno h Kranjski. Pičanski škof je bil obenem član kranjskega stanovskega deželnega zbora in ljubljanski stolni prošt. L. 1670. je to službo opravljal mož, ki ga Valvasor na več mestih imenuje „Franciscus Maximilianus Vaccanus von St. Pass, Bischoff zu Biben und des Bisthums Laybach Weybischoff und Probst“. V tem času, ko je ljubljanska škofijska stolica bila izpraznjena, je nadomeščal ljubljanskega vladiko.

Str. 220 in 233: O tedanjem ljubljanskem gostilničarju Plavcu, „znanem pretepaču in kričaču“, ki se je „v tesni in mokri ječi na ljubljanskem Gradu leta in leta pokoril za brezštevilne pretepe in sleparstva“, je našel pisatelj v Valvasorju (III. knj. XI. str. 670) naslednje podatke: „Es sind auch noch andre [Kercker am Laybacher Schloß] vorhanden / und ward vor etlichen Jahren / einer Namens Plautz / weil er grosse Schlägereyen und Rauffhändel verübet hatte / dabinein gestrafft. Er hat aber / in der Gefängniß / mit dem Satan einen Bund gemacht: Welcher / auf göttliche Verhengniß / in dem Kercker ihn nicht nur v. n Ketten und Bänden erledigt / sondern auch

alle Thore geöffnet / und bey dem hellen lichten Tage / durch alle Wachten / aus dem Schloß gebracht. Doch würckte er sich / bey seiner Freyheit / wieder von dem Teufel los; bekehrte sich eiferigst zu Gott / und fing ein gottsfürchtiges Leben an: Welches er / vor etlich zwantzig Jahren erst / zu Laybach bußfertig geendigt. Und ist er noch vielen im Angedencken / die ihn / als einen Laybachischen Wirth gekannt. In diesem seinem Gefängniß / kann man noch / biß auf den heutigen Tag / sehen / was der Teufel mit ihm vorgehabt: sintemal Plautz alles und jedes eigenhändig angezeichnet / abgerissen / und gemahlt hat.“ — Imenoval pa se je ta mož, kakor se razvidi iz citirane Koblarjeve razprave o ljubljanskih meščanih, najbrž Andrej (ne Janez) Plavec.

Str. 221 in nadalje: „~~Kljucec~~ z Gorenjskega“ je bil predhodnik glasovitih kranjskih „rokovnjačev“. O njem se je mnogo pisalo v „Novicah“ (1848, str. 185), v „Domu in svetu“ (1890, str. 52 in 83) v „Laibacher Wochenblattu“ (1881); o njem piše dr. Gruden v svoji „Zgodovini“ (str. 1085); njegovo ime figurira celo v „slovenskem biograf-skem leksikonu“, kjer je zbral o njem dr. Mal naslednje podatke: „Hudi, Lažnivi Kljukec, s pravim imenom Janez Košir. Učil se je okrog 1630 ranocelstva v Celovcu, pustil študije in se klatil po Kranjskem in Koroškem, uganjajoč burke in sleparije, končno je organiziral s cigani in sprijenimi študenti drzno roparsko bando, kateri oblasti niso mogle do živega.“ Vsi, ki so kaj o Kljukcu pisali, so črpali — kakor tudi naš pisatelj — svoje podatke o njem iz Valvasorja (II. knj. II. str. 119), kateri poroča o njem naslednje: „Jama, unterhalb Crainburg an der Sau. In diesem Dorff / ist der wolbekandte / und hieselbst Landrüchtige Mann / Namens Klukez, daheim und wohnhaft / welcher vor wenig Jahren / eine Diebs-Gesellschaft angerichtet / Zigeiner / verruchte Studenten / nebenst allerley andren verwegenen Kerlen / an sich gezogen und

unter seinem Commando geführet / als ein rechter Oberster in Bubenstücken. Sehr viel Leute in Steyer / Kärnten und Cräin / hat er betrogen / bestohlen / ausgeplündert; solchem nach hin und wieder überausgrosse Ungelegenheit gemacht; auch manche artliche und behände Stücklein gepractizirt / trutz den spitzfindigst-geschwindesten filous oder Beutelschneidern zu Paris. Man sollte wol von seinen argen Händeln / einen gantzen Tractat füllen. Wie sehr man auch diesen General Maußkopff / und um die hochstrickwürdige Gesellschaft / der Seckeln-Feger / hochverdienten Meister / nachgetracht; hat man ihn doch niemals können fangen; sondern sich etliche Jahr umsonst bemühet; indem er unterdessen solche seine schöne Kunst ungehemmt und unverstrickt / immerfort getrieben. Dennoch ist ihm / vor ein paar Jahren / sicher Geleit gegeben: weil er sich gebessert / und die Diebs-Rotte verlassen; nachdem er zuvor den Studenten / wie auch den Zigeiner / erschossen. Denn so bald Einer mehr seyn wollen / als er / hat er denselben gleich caput gemacht. Giebt sonst einen trefflichen Wund-Artzt / der nicht nur alle Beinbrüche / sondern auch allerley Fleisch-Wunden / und andre Schäden / glücklich heilet; ob er gleich weder lesen / noch schreiben kann; als der nur ein ungelehrter Bauer ist.“ — Dr. Tavčar je očitno mnenja, da se je Kljukca prijel to ime, ker se je baje znal narediti „sključenega“ in kruljavega. Neki dopisnik „Novic“ (1848, str. 178) pa izraža misel, da so mu ljudje tako rekli zaradi njegovih premetenih burk, češ: „Ključec po českim je prekanjen človek, tudi pri Slovencih je mogla ta beseda kej taciga pomeniti. Pripovedujejo od ‚hudiga kljukca‘, de je od vode peršel, se je na svoj klobuček usédel, pa se je po vodi peljal . . . Kljukcov je veliko; kedar namreč človek kako hudobijo stori, se v kljukca sklúči; njegovo serce je polno bodečih kljúk, torej tak nesrečin, povsodi kljuke trósi, in bôde, kodar hódi.“

Str. 242: O prihodu benečanskega odposlanca in papeževega nuncija v Ljubljano dne 4. sept. 1660 se čita pri Valvasorju (III. knj. X. str. 371).

Str. 245 – 249: To, kar pripoveduje Janez Solnce svoji ženici o baronu Jožefu Rabatti, kranjskem vicedomu v letih 1600. – 1603., je avtor povzel iz Dimitza, seveda v obliki, nekoliko izpremenjeni in prikrojeni pripovedništvu. O deželnozborski sceni piše Dimitz (III. str. 291): „Bei einem Streite mit dem Landmarschall Herbart Freiherrn zu Auersperg wegen eines Eingriffes des Landrichters auf den Auersperg'schen Jurisdictionsbereich zog der Vicedom von Rabatta gegen Auersperg den Degen. Die Stände erklärten den Vice dom wegen dieses Friedensbruchs der Landmannschaft verlustig . . . Der Landesverweser sagte bei der diesfälligen Verhandlung im Landtage: „Die Stände finden es von Rabatta sonders unbescheiden, dass er an die Wehr gegriffen. Man erkenne ihn als eine rittermässige Person, daher habe man ihn auch zum Landmann angenommen. Er aber solle die anderen Cavaliere auch für solche halten, die wissen was in der Scheiden sei.“ Ta prepis se torej ni vršil zaradi verskih stvari. V ostalem pa je bil deželni maršal Herbart Turjaški v resnici vnet protestant, vicedom Rabatta pa goreč katolik in član takozvane „versko-reformacijske komisije“, katera je pod vodstvom škofa Hrena požigala slovenske protestantske knjige in preganjala pripadnike nove vere (Dimitz, III. str. 332.)

Str. 247: O Volbenku Engelbertu Turjaškem kot ustanovitelju kapelice pri frančiškanih (ne avguštincih) se čita v Valvasorju III. knj. XI. str. 692) naslednje: „Im Jahr 1654 / hat Herr Wolffgang Engelbrecht / Graf von Auersberg / Landshauptmann in Crain / in der Franciscaner - Kirchen eine Capelle dem heiligen Antonio von Padua zu Ehren gestiftet / und ist auch / in selbiger Kirchen / die ordentliche Begräbnis der Herren Grafen von Aursberg.“

Str. 248: O kruti usmrtitvi vicedoma Jožefa Rabatte je vedel dr. Tavčar iz Dimitza (III. str. 286), kateri poroča: „Der krainische Vicedom Josef von Rabatta . . . fand im Januar 1602, vom Kaiser nach Zengg zur Bestrafung der räuberischen Uskokon abgesendet, einen fürchterlichen Tod. Nachdem er strenges Gericht gehalten, die Anführer dem Henker überliefert, 400 Häuser hatte niederreißen, das fremde Gesindel über die Grenze bringen, die inländischen Bewohner von Zengg in die benachbarten Orte vertheilen, besonders Compromittirte aber in ein Corps zusammenziehen und zur Armee hatte absenden lassen, empörten sich diese, fielen über den mit seiner Familie bei der Tafel sitzenden Vicedom her, hieben ihn in Stücke, rissen ihm das Herz aus dem Leibe und frassen es. Auch sein ganzes Gesinde wurde geödtet.“

Str. 263: Turjaški „Fürstenhof“ v Ljubljani je sezidal l. 1642. Volbenk Engelbert Auersperg v italijanskem stilu. „Velikanski in obširni vrt“, ki se je razprostiral prav do sedanje vladne palače, opisuje podrobno Valvasor. Njegov opis, ki se ga drži tudi dr. Tavčar, se glasi: „Dieses nutzbare Garten-Anlegen hat Laybach dem Herrn Grafen von Aursberg zu dancken; und ist auch / vor andren / der Fürstl. Aursbergische Garten vor dem Vizdom -Thor / gleich zwischen dem Fürstl. Eggenbergischen Garten und dem Ballhause / eines besondern Lobs werth. Dann über das schöne Gebäu und Hof / verdienet ein schöner gemahlter Saal ober der Grotten gesehen zu werden. Aus diesem überschauet man den gantzen Garten / auf jeder Seiten dieses Saals / der als ein Thurn aufgeführt. Überdas ist auch ein Thurn / worinnen allerley klein Geflügelwerck / und noch ein anderer / in dem eine verwunderliche Art von Turteltauben befindlich. Unter dem Saal ist die schöne Grotte gemacht / deren in Crain wenige vergleichlich. Über dieses sind auch die treffliche Waserkünste und Spring -Quellen in unzehlicher Menge zu

verwundern. Absonderlich aber ziert den Garten ein steinerner künstlich-gearbeiteter Springbrunn. Ich gehe hier . . . vorbey die treffliche Marmel-Bilder / die raresten Blumen und Pflantz-Sorten / das zur sonderbaren Andacht gewidmete Eremiten-Haus / den durch Kunst-gesammelten / und mit Kaninichen (oder Küniglein) angefüllten / Berg / die schiffbare Fisch-Teiche / welche die ungemeyne Schwanen-Zahl noch Lust-reitzender machen; den Fasan-Garten / und anderes seltenes darinn enthaltene Geflügel; das beliebliche Sommerhaus; die auf beyden Seiten mit Frucht-gebenden Bäumen besetzte Spatziergänge / das wolangeordnete Reithaus / und das dem Adel gewidmete Schießhaus. Woraus leichtlich zu schliessen / daß dieser Garten im Umfange müße ziemlich groß seyn. Er ist / hin und wieder / mit zusammengeflochtenen Spalinen und grünen Stauden / eingefangen. Unter solche unvergleichliche Lustbarkeiten kann auch die artige Hutsche miteingerechnet werden; darinn ihrer vier / gleich als in einem Haspel gehend / hutschen und sich vergnüglich ergetzen können. Unfern von der Stadt / ist auch / von dieser hochpreißlichen Aursbergischen Famili / ein Thiergarten angelegt / so mit einer Mauer umfassen / und mit Rehen / Hirschen und andrem Wildpret häufig angefüllt.“ (Valv. III. knj. XI. str. 668.) — „Starjši Herbart Turjaški“ je Herbart VIII., ki je padel pri Budačkem dne 22. sept. 1575 v boju s turško vojsko Ferhad-paše. (Prim. Radics, Herbart VIII. Wien 1862; Steklasa, Herbart Turjaški, LMS, 1889 in Dimitz, Gesch. Krains, III. str. 51.) Nagačena koža njegove glave, odkupljena za visok denar od Turkov, se kaže še danes v turjaškem gradu obenem s kožo Friderika Višnjegorskega.

Str. 265—269: V pripovedi o tem, kako je Janez Vajkard Auersperg kot prvi avstrijski minister izkušal potom ženičve mladega cesarja Leopolda s špansko prinčezinjo „podobno polipu s sto in sto nitkami prepresti

nebeško Hispanijo“, o pretkanih intrigah njegovega tekmeča kneza Lobkowitza in o čudaški častihlepnosti tega najmogočnejšega Turjačana, se naslanja pisatelj tesno na Dimitza (IV. str. 18—24), kateri piše n. pr. o njegovi ničurnosti naslednje: „Der 53jährige Fürst, glücklicher Familienvater seit 13 Jahren wünschte — Cardinal zu werden. War es Uebersättigung mit weltlichem Glück, Ueberzeugung von der Wandelbarkeit der Fürstengunst oder ein den aristokratischen Kreisen jener Zeit nicht fremder pietistischer Zug, oder wollte Auersperg ein österreichischer Richelieu werden [dr. Tavčar mu je pripisal ta poslednji nagib], genug, der Fürst hatte den Wunsch offen ausgesprochen und der Kaiser selbst hatte 1667 zu seinen Gunsten nach Rom geschrieben.“ Ker pa je Janez Vajkard poizkušal doseči to čast s pomočjo in zagovarjanjem interesov francoskega kralja Ludovika XIV., nasprotnika avstrijskih aspiracij v Španiji, je padel pri Leopoldu v nemilost, o čemer se čita pri Dimitzu: „Am 10. Dezember 1669 erhielt der Fürst das kaiserliche Schreiben, das ihm die allerhöchste Ungnade verkündete, indem es ihn vom Hofe verbannte . . . Auersperg lebte noch mehrere Jahre in Laibach, nur mit der Erziehung seiner Kinder, mit Jagen, Fischen, theologischen und philosophischen Studien beschäftigt . . . Später zog sich Auersperg auf sein Schloss Seisenberg zurück, wo er am 13. November 1677 starb, 62 Jahre alt . . . Die Geschichte nennt ihn als einen Mann von hohen Talenten, vielen Verdiensten, aber von ungemessenem Ehrgeize, der ihm zum Verderben ward.“

Str. 296—317: V IX. pogl. popisuje dr. Tavčar prihod cesarja Leopolda na Kranjsko in v Ljubljano ob priliki takozvane „dedne poklonitve“ v septembru in oktobru l. 1660. Pri tem svojem popisu se tesno naslanja — kakor sam izrečno poudarja — na podrobni in obširni Valvasorjev (III. knj. X. str. 371—388) popis, iz katerega naj v naslednjem navedem ona mesta, ki jih je pisatelj posnel:

„Es zogen aber Ihre Keyserliche Majest. aus Kärndten ab den 5. Septembris. Und nachdeme Sie den gar hohen Gipffel deß Loibls . . . überkommen hatten, gelangten Sie gegen Abend zu Neumärcktel an . . . Dahin hatte sich Tages vorher Se. Excellentz Herr Wolfgang Engelbert, deß Heil. Röm. Reichs Graf von Auersperg . . . mit einem auserlesenen Gefolg . . . auf Keyserlicher Majestet, die mit ihm zuvorderst absonderlich zu reden verlangten, allergnädigstes Erfordern verfügt. Dieser bewillkomnte Ihre Keyserliche Majestet . . . mit einer zwar kurtzen, aber sehr netten und wolgesetzten Rede, wünschte Derselben wegen biß dahero überstandnen schweren und gefährlichen Reise Glück, offerirte mit ehrerbietigster Neigung im Namen der von vielen Jahren her ihm allergnädigst anvertrauten Provintz derselben allerunthänigste Dienste und gehorsamste freu-Ergebenheit. Ihre Keyserl. Maj. aber setzten diesem Anspruch eine kurtze doch sehr gnädige Antwort entgegen und gaben mit Mehrern zu verstehen, warum Sie anhero gekommen. Deß folgenden Tages, als den 6. Septembris, verharreten Ihre Keyserliche Majestet biß gegen den Mittag daselbst; theils dem Comitatz nach der beschwerlichen Reise einige Ausruhung zu vergönnen, theils auch die, so der enge Paß zuruck gehalten, noch zu erwarten.

Mittler Weile aber kehrte hochbesagter Herr Landshauptmann mit einem schnellen Ritt zuruck nach Laybach . . . Mit demselben kam auch an der Durchl. Fürst und Herr Herr Johann Weichard, Fürst zu Auersperg, Hertzog in Schlesien zu Münsterberg, als Sr. Excellentz deß Herrn Grafen und Landhauptmanns Herr Bruder, neben Sr. hochfürstlichen Frauen Gemahlinn . . . Nach Mittage erhob sich Ihre Keyserliche Majestet, nebenst Seiner Hoch-Fürstl. Durchl. dem Herrn Ertz-Hertzog Leopold Wilhelm noch drey Meilen von Neumarckt nacher Crainburg . . . Der Stadtrichter und der Rath gingen

Ihrer Keyserlichen Majestet entgegen vor das Thor und praesentirten Ihr die Schlüssel. Die Burgerschaft aber, so zu beyden Seiten im Gewehr stand, bezeugte ihre Freude über solche Dero Ankunfft mit Lösung der Musqueten, wobey zugleich auch etliche Stücke und Feuermörser angezündet und gelöset wurden; alles glücklich und zu größten Freuden ausser einem einigen unglücklichen Zufall, welcher sich mit Herrn Michael Dienstmann, beyder Rechten Doctorn begab, in dem derselbe auch wider alles Abmahnen derjenigen, so über das Geschütz bestellt waren, eins von den Stücken, so er ihm ausersehen, loßbrennen wollen, welches aber, weil es allzstarck geladen, zersprang, und ihn todt darnider schlug. Abends ward auf dem nechst-gelegenen Berge ein Feuerwerck nebst vielen Mörseln, die Freude der Stadt um so viel mehr zu beleuchten, angezündet. [O „ošabnem vedenju“ Kranjčanov, ki mu niso hoteli pokazati svojih zgodovinskih listin in privilegijev, govori Valvasor pri opisu Kranja, v III. knj. XI. str. 112.]

Denn 7. Septembris früh Morgens zogen in der Stadt Laybach ein die Durchl. Fürsten und Herren, Herr Wenceslaus Eusebius, Fürst von Lobkovic etc. und Herr Hannibal Gonzaga, etc. beyde Ritter deß güldnen Vlusses. Ihre Majestet aber benebens Sr. Ertz-Hertzogl. Durchl. kamen gegen den Mittag . . . auf das Schloss Görtzschach, so dem Bischoff zu Laybach gehörig . . . Indessen aber die Landschaft den Hoch-Wolgebornen Herrn Herrn Johann Gothard Freyherrn von Eggau Ihre Keyserliche Majestet dahin abordnete, Ihre Majestet allerunterthänigst zu bewillkommen und von derselben allergehorsamst zu vernehmen, um welche Stunde Sie den Einzug in Laybach zu thun beliebten, beynebst auch Befehl zu holen, wie weit man lhro Majestät sollte entgegen ziehen . . . Diesem nach ward bey einer halben Meil von der Stadt auf einer Ebne, von dannen man das Schloß zu Laybach

sehen kann, nicht weit von der Linden, die besagten grossen und weiten Platz innen hat, ein offnes und mit deß Landes Wappen geziertes Zelt aufgerichtet, unter welchem der Boden mit rotem Tuch, der Tisch mit rotem Sammet, der eine Sessel für Ihre Majestet auch mit rotem Sammet, der andre aber für Ihre Ertz-Hertzogl. Durchl. mit rotem Atlas belegt und überzogen war. [V „Zgodnji danici“ 1885, str. 348 piše neki „Šentvidčan“, da je stal ta šotor blizu vasice Pólane za sedanjimi škofovimi zavodi na kraju, ki se še danes imenuje „Pikčev boršt.“] Dahin sich Se. Excellenz der Herr Landshauptmann mit der Ritterschafft deß Landes und gesammtem Adel, alle auf stattlichen Pferden und sehr prächtig bekleidet, Ihrer Keyserlichen Majestet in schöner Stellung allda zu erwarten um 2 Uhr nach Mittags verfügten.

Als nun Ihre Majestet gegen vier Uhren bey erwehntem Gezelt anlangten, liessen Sie sich allergnädigst gefallen, aus der Carosse ab- und unter das Gezelt einzutreten . . . der Hochgeborne Graff und Herr Herr Herbard Graff von Auersperg, der Croatischen und Meer-Grentzen General wider die Türcken, als von seines Erstgebornen Herrn Bruders, deß Herrn Landhauptmanns . . . hiezu substituirt . . . Ihre Keyserliche Majestet, als deß Landes Erb-Printzen mit einer zierlichen Oration begrüßete. Gegen welcher Ihre Majestät mit sehr freundlichem Angesicht kurtz und allergnädigst geantwortet, und darauf alle und jede mit dem Hn. Landshauptmann Anwesende von der Crainerischen Ritterschafft zum Hand-Kuss gelassen haben.

Hierauf nun ward diese Reuterey wiederum gestellet und marschirte unter höchst-freudigem Trompeten- und Paucken-Schall gegen der Stadt zuruck in folgender Ordnung: Erstlich ritte eine Compagnie auserlesener Croatischer Edelleute von Carlstadt, alle in Tiger-Häuten und mit Copien oder Lantzen, als die Leib-Garde deß

Herrn Christoph Delisimonovitsch, einem sehr tapffren Croatischen vom Adel. Hiernechst folgte ein Crainerischer Jüngling ungefähr von zwanzig Jahren, nicht weit von Laybach geboren, mit Croatischer Kleidung angethan. Dieser stund aufrecht auf einem blossen ungesattelten Türkischen Pferde; in der rechten Hand führte er eine Lantze bey fünf Elen lang und auf beyden Seiten mit Spitzen, damit sie nirgend aufgesetzt werden konnte, mit der lincken aber regierte er den Zaum und blieb also fest und unerschrocken in seinem Stande. Draussen auf dem Felde galoppirte er vor der zuschauenden Keyserlichen Majestät also auf dem Rücken deß Pferdes stehend so schnell daher, wie der Wind, also, daß man sich nicht genug darüber verwundern können! Ob gleich auch der Einzug unter stetigen Schüssen und Lösung der Stücke, auch vielfältig über gantz unebene Ort der Gassen und deß Pflasters und daher bey oftmaligen ungleichen Schritten deß Pferdes geschehen mußte, konnte man doch nicht mercken, daß er jemals gewanckt hätte. [To produkcijo na konju je naš avtor pripisal Šimonoviću, prim. str. 307.] Und hierauf kam der gantze Schwall der Reyterey von 150 Mann in schöner Ordnung, alle mit flüchtigen und mit Gold und Silber gezierten, theils Croatischen, mehrentheils aber Türkischen Pferden . . . Waren also bey diesem Freuden-vollen Aufzuge mit einer Lust-vermischten Entsetzung anzuschauen. Und je barbarischer (oder fremder) dieses Spectacul war anzusehen, desto mehr raffte es die Augen der Zuseher an sich, zumal der Fremden und Ausländer.

Etwas von diesen abgesondert, folgte die Reuterey der Landschaft in vier Compagnien eingetheilt, alle, so wol Roß als Mann, auf das prächtigste geschmückt . . . Diese Reuterey machte ungefehr bey achthundert Pferde aus. Die Reuter waren alle mit Göllern von Elendshaut bekleidet, trugen auf den Häuptern Casquete mit köstli-

chen Federn geziert, und ihre Schärpen waren gantz von Seiden . . . Der Aufzug aber solcher Reuterey bestunde in folgender Ordnung . . . 2. . . folgten sechs Hand-Pferde mit ihren Tschabracken, schönen Roßdecken und dergleichen Zierrathen dem Herrn Baron Johann Ludwig Gall, der Landschafft Obristen Lieutenant, einem Herrn von heroischer Statur, und der sich in dem Teutschen Kriege durch seine Tapferkeit und Kriegs-Erfahrenheit sehr berühmt gemacht, zuständig . . . 5. Nach einem kleinen Raum Herr Baron Johann Ludwig Gall, als der Landschafft Obrister Lieutenant. 6. Dessen Lieutenant Herr Frantz Bernhard, Freyherr von Lichtenberg . . . Bey der zweyten Compagnie ritte . . . 4. Der Lieutenant Herr Melchior Hasiber . . . Zu der dritten Compagnie . . . 4. Der Lieutenant Herr Johann Jacob Freyherr von Pranck . . . Bey der folgenden vierdten Compagnie sahe man . . . 3. Den Lieutenant Herrn Ludovicum Valerium Barbo Freyherrn. 4. Die Reuterey von einem langen Zug vier im Gliede, deren Fähndrich war Hr. Julius Heinrich Apfaltrer . . .

Nach einem kleinen Raum zoch daher der Keyserl. Hauffen und zwar in nachgesetzter Ordnung: 1. Ritte der Ertz-Hertzogliche Hof-Fourier. 2. Zwey Ertz-Hertzogliche Bereiter. 3. Sechs und zwanzig mit ihren schönen Decken belegte Ertz-Hertzogl. Hand-Pferde. 4. Kamen sechs Keyserliche Hatschierer. 5. Abermal sechs und zwanzig Keyserl. schöne Hand-Pferde. 6. Der Keyserl. Hof-Fourier mit seinem Diener. 7. Folgten sechs Ertzhertzogl. Trompeter. 8. Eben soviel Keyserliche. 9. Ein Keyserl. Heerpauker. 10. Kamen wiederum sechs andre Keyserl. Trompeter. 11. Diesen folgten die Keyserl. und Ertz-Hertzogliche Cammer-Junckern, Grafen und Baronen, unter welche sich die Crainerische Herren und Adel, wie auch andre Fremde, vermengt hatten. 12. Nach ihnen ritte Se. Excellenz der Herr Lands-Hauptmann vergesellschaftet mit

dem Herrn Land-Vizdom Herrn Friedrich Grafen von Attimis. 13. Praesentirten sich Seine Ertz-Hertzogliche Durchleucht zu Pferde auf beyden Seiten mit Trabanten umgeben. 14. Hinter ihnen die Ertzhertzogliche Hatschierer. 15. Die Herolden, welche mit ihrem gewöhnlichen Ornat und Habit die Erb-Länder und das Reich praesentierten. 16. Diesen folgte . . . der Keyserl. Vice-Marschall Herr Franciscus Graf von Lamberg mit dem blossen Schwert in der Hand. 17. Hierauf erschienen Ihre Keyserliche Majestät auch zu Pferde, nebenst Welcher die Trabanten mit entblösten Häuptern zu beyden Seiten hergingen. 18. Ihrer Majestät zogen nach der Pöpstliche Nuntius, ingleichen der Venetianische Abgesandter . . . 19. Ihnen folgten die Keyser- und Ertz-Hertzogliche Edel-Knaben. 20. Ein Heerpaucker mit sechs Keyserl. Trompetern. 21. Hiernechst kam der Keyserl. Trabanten-Vice-Hauptmann Herr Wilhelm Graf von Oettingen. 22. Deme die Keyserl. Hatschierer in ihrer Livrey nachgiengen. 23. Darauf kamen vier und zwanzig Keyser- und Ertz-Hertzogliche Leib-Carossen. 24. Hierauf folgte Herr Johann von Arizaga Obrister mit seinem Kürassier-Regiment von acht Compagnien, welche der Zeit im Crainer-Lande das Quartier hatten . . .

In solcher Ordnung ruckte man biß zu den PP. Augustiner-Barfüßern . . . Und so ging es gerade fort biß zum Nonnen-Kloster, ferner zu den Capuccinern und den PP. Augustinianis calceatis . . . Als man an das Land-Vizdoms-Thor gelanget war, hielten Ihre Keyserliche Majestät auf der kleinen Höhe bey der Capucciner Kreutz, woselbst eine Burger-Fahne von hundert und etlich Mann in Gewehr stunden, etwas still. Allda befanden sich Burgermeister und Rath allesamt in schwartzen Sammet und in ihren Mänteln . . . Und gleich darauf nahete sich zu Ihrer Keyserl. Maj. der damals regierende Burgermeister Herr Johannes Reringer von Reringhberg mit

denen Herrn deß Rahts . . . machte ein sehr tieffes Reverentz, bewillkommte Ihre Majestät im Namen der gesamten Burgerschafft mit einer wol vernemlich- und nicht weniger auch wolgefaßten Rede, und praesentirte Derselben die Stadt-Schlüssel. Ihre Majestät . . . verfügten sich unter den allda auf acht langen überguldeten Stangen ruhenden rotsammeten Himmel, welcher von so vielen Rathsherrn getragen ward. Dergestalt nun zoch man durch die Vizdoms-Gasse auf das Landhaus zu, vor welchem die übrige Burgerschafft . . . mit ihrem Stadt-Hauptmann Herrn Ludovico Schönleben . . . unter zwey Fahnen in Gewehr stunden und solches so wol, als ihre Häupter gegen der annahenden Majestät sehr tieff neigten . . . Also ging es durch das Land-Vizdoms-Thor nach dem Landhause, folgends über die Brücke, so beyde Theile der Stadt aneinander henckt, nach dem Burger-marckt gegen das Rathhaus . . . an die Stiftts-Kirche S. Nicolai . . . In dem Eingange deß Kirchhofs warteten die Praelaten samt ihrer Klerisey mit einem köstlichen Himmel . . . Allda bewillkommte Ihre Maj. der Hochwürdigste Fürst und Herr, Herr Franciscus Maximilianus Vaccani . . . mit bischöflichen Ornat angethan; und geschahe solches im Namen der sämtlichen Klerisey mit einer kurtzen, doch ausbündigen Rede . . . Von denen Keyserl. Musicanten ward in dem Chor ein solennes Te Deum laudamus angestimmt, und gab obgedachter Bischoff von Biben die Benediction . . . Ihre Majestät verfügten sich mitten durch die Kirche und unter dem Thurn hinaus in den nechstangelegenen Bischofs-Hof, in das für Sie schleunig-zubereitete Zimmer in dem untern Gaden gegen der Gasse und dem Marckt.

Nachdeme sich nun Ihre Maj. auf bißherige Vermühung etwas erholt hatten, ging man zur Tafel . . . und bey dem ersten Trunck löste die Reuterey deß Herrn Obristen Arizaga, der mit derselben vor dem Palast in

schöner Ordnung stund, ihre Carabiner; dergleichen auch die Burger, ehe sie von einander nach Hause gingen, thaten. Bey antretender Nacht wurden auf dem Schloß und allenthalben in den Fenstern der Stadt Lichter angezündet, welche durch allerhand geformte und meist mit schönen Sinnbildern und Denck-Sprüchen gezierte Laternen die Nacht biß über deren Helffte zu einem Tage machten . . . Und sagt man, daß es Laybach in diesem Stück allen andren Provintzen und Städten habe zuvor gethan.“

Str. 372 — 393. Da bi bil cesar Leopold I. 1660. za časa svojega bivanja na Kranjskem obiskal grad Turjak, seveda nima zgodovinske podlage in je zgolj pripovednikova invencija. Pač pa poroča o dvakratnem njegovem lovu na Barju Valvasor (III. knj. X. str. 379 in 380) naslednje: „Deß . . . Morgens, den 10. Sept. in ailer Frühe begaben sich Ihre Majestät in einem Jäger-Habit von der Hofstat hinaus ohne einiges Hof-Gefolge, ausser Herrn Grafen von Dietrichstein, dem Keyserl. Stallmeister, und Herrn Georgio Sigismundo Herrn von Gallenberg Land-Beystzern . . . Sie traten in eines der Schiffe, das der Landschafft zugehörig und mit blauen Tuch nach Gewohnheit beschlagen war. Es wurden auch mitgenommen zween Edelknaben, so die Röhre laden mußten. Also gingen Sie den Strom hinauf zu einer Endten-Pirsch.“ — „Den andren Morgen, als den 11. Sept. sassen Ihre Maj. zu Rath, und . . . Herren Commissarii der Landschafft fanden sich in deß Herrn Landhauptmanns Wohnung ein. Von dar fuhren sie in zweyen Caretten nach Hofe . . . Nach Mittage fuhren Ihre Maj. in Begleitung Ihrer Ertzhertzogl. Durchl. hinaus auf eine Vogel-Beitz.“

Str. 399: „V Žužemperk jo [Ano Rozino] odpe-ljem . . .“ Oporo za namen, ki ga avtor tu pripisuje Juriju Ljudevitu, kakor tudi najbrž za figuro tega turjaškega nezakonskega sina samega, je črpal dr. Tavčar zopet iz

Valvasorja, kateri pripoveduje v svojem opisu žužemperškega gradu naslednje: „Im 1559. Jahr hat Gregor, deß Herrn Georg von Auersberg Bastard-Sohn, so in Schweizerland erzeugt ist, nach Absterben Herrn Georgs von Aursberg als Vatern, und Herrn Wolffen seines Bruders, sich unterfangen, mit achtzehen Neapolitanern nach Seisenberg zu kommen, nachdem er schon in Keyser Carls deß Fünfften Glorwürdigsten Andenckens, Königlich-Spanisch auch Engelländischen Kriegs-Diensten, den Namen eines trefflichen Soldaten zum Abschied erhalten hatte. Seine Ankunfft nun geschah hier zu Seisenberg eben an unsrer Frauen Lichtmeß, an welchem Tage der Jahrmarkt einfällt. Da er sich dann nicht gesäümet, sondern alsobald noch selbigen Abends das Schloß überstiegen und eingenommen; der Pfleger hat sich doch noch behänd an einem Strick herabgelassen und seine Bauren aufgeboten. Worzu auch alsobald Herr Herward, Freyherr von Auersberg, General der Croatischen Gränzen gestossen, das Schloß überfallen und eingenommen. Acht Welschen wurden über die Mauer hinunter geworffen, welche die noch unter dem Schloß im Gewehr stehende Bauern mit aufgerichteten und dargereckten Spiesen bewillkommten; die übrige aber hat man samt dem Bastard Gregorn selbstn im Schloß niedergehauen und also alle sämtlich umgebracht.“ (E. d. H. C. III. knj. XI. str. 520.)

Str. 413—417: Opis dedne poklonitve in dvornega obeda je kratek posnetek podrobnega opisa v Valvasorju (III. knj. X. str. 384—386), dočim je s-veda cesarjeva milost, izkazana vitezu Solncu in njega ženi, fabulističnega izvora. Pač pa je cesarjev odhod po Ljubljani (420) zopet posnet po Valvasorju.

COBISS 3042300

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000426344

